GELENEKSEL KENTSEL DOKULARDAKİ ATIL ALANLARIN KAMUSAL MEKANA DÖNÜŞÜM POTANSİYELLERİNİN İNCELENMESİ: BURSA, HİSAR ÖRNEĞİ

Muhammet DEMİRKAPI

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL KENTSEL DOKULARDAKİ ATIL ALANLARIN KAMUSAL MEKANA DÖNÜŞÜM POTANSİYELLERİNİN İNCELENMESİ: BURSA, HİSAR ÖRNEĞİ

Muhammet DEMİRKAPI
0000-0001-5969-3866

Prof. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2022
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans

GELENEKSEL KENTSEL DOKULARDAKİ ATIL ALANLARIN KAMUSAL MEKANA DÖNÜŞÜM POTANSİYELLERİNİN İNCELENMESİ: BURSA, HİSAR ÖRNEĞİ

Muhammet DEMİRKAPI

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR

Sanayi devrimiyle birlikte kentlerde hızlı bir kentsel değişim ve dönüşüm gözlemlenmektedir. Yaşanan bu değişimlere katalizör etkisi oluşturan planlama ve tarihi kültürel miras koruma politika ve stratejilerinin yetersizliği kentlerde derin izler bırakmıştır. Alt yapısız, sağlıksız ve kimliksiz kentlerin oluşmasına neden olmuş, kentlilerin fiziksel, sosyo-kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak zorlaşmış ve sonuç olarak yaşam kalitesi düşmüştür. Bu değişimlerin yaşandığı, kültürel mirasın yoğun olarak gözlemlendiği alanların özgün yapısı bozulmuştur. Bu alanlar pek çok tehditle karşı karşıyadır. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kentsel gelişme kavramlarının dünya gündeminde yerini almasıyla sürdürülebilir miras koruma ve yönetimi çalışmaları da başlamıştır. Tarihi, kültürel miras değeri olan kentsel alanların sağlıklı bir şekilde korunması ve günün şartlarına uygun bir şekilde yaşatılarak geleceğe aktarılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışma ile, tarihi ve kültürel miras niteliği taşıyan kentsel alanların, hızlı kentleşme sürecinde sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için, atıl kent alanlarının kamusal mekan potansiyellerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, tezin alan çalışması için, Bursa ili, Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde gündelik yaşamın izlerini taşıyan ve tarihsel alan niteliğinde olan Hisar Bölgesi seçilmiştir. Tez kapsamında, Hisar Bölgesi atıl alanlarının türleri belirlenmiş ve sürdürülebilir koruma ve miras yönetiminin sağlanabilmesine destek olmak için belirlenmiş olan atıl alanların kamusal alan potansiyellerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Katılımcı bir yöntemle gerçekleştirilen çalışmada bir odak grup toplantısı yapılmıştır. Atıl alanların bölge ihtiyaçlarına uygun kamusal kullanım alternatifleri bölge halkının da katılımıyla belirlenmiştir. Elde edilen sonuçların bölgede yapılan miras koruma çalışmalarında değerlendirilebileceği ve diğer tarihi kültürel miras alanlarındaki çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel tasarım, sürdürülebilir kentsel gelişim, kentsel atıl alan, kamusal mekan, Bursa, Hisar Bölgesi.

2022, xiv + 182 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

EXPLORING THE PUBLIC SPACE POTENTIAL OF LEFTOVER SPACES IN TRADITIONAL URBAN TISSUES: BURSA HİSAR CASE

Muhammet DEMİRKAPI

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR

A rapid urban change and transformation is observed in cities that experience the effect of industrial revolution. Inadequacy of planning and historical and cultural heritage preservation policy and strategies acts as a catalyser fort his change, which has left deep traces in cities. As a result of all this, cities were created without adequate infrastructure and with the lack of an identity. Thus it has become difficult to meet the physical, socio-cultural and psychological needs of the citizens, and the life quality of people is decreased. This rapid change has irreversible consequences especially in urban areas containing a significant amount of cultural heritage sites. As these problems are becoming acknowledged, the importance of sustainability in the context of the urban environment is emerging. Historic urban spaces with a significance of being a cultural heritage, should be protected and passed on to the future generations, while being maintained in todays terms.

This study aims to discover the potential of utban leftover space, which is also a cultural heritage site, to ensure its sustainability during the rapid urbanization process. At this point, the Hisar Region within the borders of Osmangazi district of Bursa province was chosen for the field study of the thesis, which is a historical area and hosts a vibrant daily life. Within the scope of the thesis, the types of leftover spaces in the Hisar Region were determined and the types of public open space usage were proposed for these areas in order to ensure the sustainability of the region. In line with the purpose of the study, a participatory environment was provided by holding a focus group meeting with the local people. The urban usage alternatives for the leftover spaces, answering the needs of the citizens were determined in this meeting. The aim is to use these alternative ways in protecting the urban heritage and creating an example for similar upcoming studies in this field.

Key words: Urban design, sustainable urban development, leftover space, public space, Bursa, Hisar Region.

2022, xiv + 182 pages.

TEŞEKKÜR

İlk olarak, yüksek lisans öğrenimim boyunca değerli vaktini, bilgi birikimini ve tecrübelerini paylaşan, tez çalışmam boyunca bana yol gösteren, akademik vizyon ve perspektifi ile ilham olmasının yanında tüm öğrencilerine anne şevkatiyle yaklaşan çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca bana destek olan, bugünlere gelebilmem için emek veren, fedakarlıkları için teşekkürü her daim borç bildiğim sevgili aileme, aldığım tüm kararlarda arkamda duran, her koşulda beni destekleyen en büyük destekçim sevgili annem Abide DEMİRKAPI ve çok değerli babam Rıfat DEMİRKAPI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Mesleğe ve hayata karşı her daim moral ve motivasyonumu tazeleyen, her durumda ilgi ve alakasını esirgemeyen yakın arkadaşım Bekir Esad TAN'a, sevgisini ve desteğini esirgemeyen, varlığıyla ne kadar şanslı olduğumu her zaman hissettiğim sevgili nişanlım Şeyma ALGÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Alan çalışması kapsamında, katılımcı sürecin gerçekleşebilmesi için desteklerini eksik etmeyen Hisar Kale İçi Otel'in sahibi Sayın Ahmet Aydın ve beraberinde toplantıya katılan tüm Hisar sakinlerine teşekkürlerimi sunarım.

Muhammet DEMİRKAPI
02/06/2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET....vi
ABSTRACT....vii
TEŞEKKÜR....viii
KISALTMALAR DİZİNİ....xi
ŞEKİLLER DİZİNİ....xii
ÇİZELGELER DİZİNİ....xiv
1. GİRİŞ....1
1.1. Amaç ve Kapsam....2
1.2. Materyal ve Yöntem....2
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI....5
2.1. Geleneksel Dokularda Kentsel Tasarım....5
2.2. Kamusal Mekan ve Kentler için Önemi....7
2.3. Kamusal Mekanların Sürdürülebilir Kentsel Gelişme için Önemi....16
2.4. Kentsel Atıl Alan (Leftover Space) ve Farklı Türleri....25
2.5. Kentsel Atıl Alanların Kamusal Mekan Potansiyelleri....46
2.6. Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Örnekler....50
2.6.1. Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Yurtdışından Örnekler....53
2.6.2. Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Türkiyeden Örnekler....60
2.7. Bölüm Sonucu....71
3. MATERYAL ve YÖNTEM: BURSA, HİSAR BÖLGESİ ALAN ÇALIŞMASI....72
3.1. Çalışma Alanının Belirlenmesi....72
3.1.1. Çalışma Alanının Coğrafi Konumu ve Tanımı....74
3.1.2. Çalışma Alanının Tarihsel Süreçte Gelişimi....77
3.1.3. Çalışma Alanının Sürdürülebililir Gelişmesine Yönelik Yapılmış Çalışmalar....90
3.2. Bursa, Hisar Bölgesi Alan Çalışması....104
3.2.1. Mevcut Durum Analizi....104
3.2.2. Atıl Alanların Belirlenmesi....113
3.2.3. Bölgedeki Atıl Alanların Kamusal Kullanım Alternatifleri için Öneriler Geliştirilmesi....123
3.2.4. Bölgedeki Atıl Alanların Kamusal Kullanım Alternatiflerinin Katılımcı Bir Yöntemle Belirlenmesi....130
4. BULGULAR ve TARTIŞMA....136
4.1. Bölgenin Konumu ve Tarihsel Süreçte Gelişimine Yönelik Bulgular....136
4.2. Bölgedeki Sürdürülebilir Gelişme Çalışmalarına Yönelik Bulgular....143
4.3. Bölgede Bulunan Kentsel Atıl Alanlara Yönelik Bulgular....144
4.4. Bölgedeki Atıl Alanların Kamusal Kullanım Alternatiflerinin Katılımcı Bir Yöntemle Belirlenmesi Sürecinde Elde Edilen Bulgular....146
5. SONUÇ....159
KAYNAKLAR....164
EKLER....175
EK 1 Atölye çalışması katılımcı listesi....176
EK 2 Atölye çalışması katılımcı föyleri....177
EK 3 Hisar Bölgesi atıl alan türleri....178
EK 4 Hisar Bölgesi atıl alan haritası....179
EK 5 Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri 180

EK 6 Tasarım Oyunları Atölye Çalışması sonuç ürünü, kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri 1801
ÖZGEÇMİŞ 182

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
CIAM	Congres Internationaux d'Architecture Moderne
BM	Birleşmiş Milletler
SDG	Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
NLUD	National Land Use Database
CABE	Commission for Architecture and Built Environment
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BKTVKK	Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu
SMÖ	Sivil Mimarlık Örneği

ŞEKİLLER DİZİNİ

		Sayfa
Şekil 2.1.	Birleşmiş milletlerin belirlediği sürdürülebilir gelişim hedefleri	20
Şekil 2.2.	Seagram binası ve çevresi.	29
Şekil 2.3.	Amerika kentlerinde boş alanların(vacant land) şematik diyagramı .	30
Şekil 2.4.	Kentsel atıl alan tipolojileri.....	44
Şekil 2.5.	Tanımsız alanların gündelik yöntemlerle kamusal alan potansiyeli oluşturmasını gösteren bir grafik	50
Şekil 2.6.	Aldo Van Eyck tarafından Amsterdam Laurierstraat'da tasarlanan atıl alanın çocuk oyun alanına dönüşümü.....	51
Şekil 2.7.	1964'de New York Harlem bölgesinde yapılan bir cep park	52
Şekil 2.8.	A'beckett Urban Square projesinin eski ve yeni hali	53
Şekil 2.9.	A'beckett Urban Square etkinlik alanları.	54
Şekil 2.10.	Prensesler bahçesi proje öncesi ve sonrası	54
Şekil 2.11.	Prensesler Bahçesi elemanları, aktivite ve ugulama süreçlerinden örnekler	55
Şekil 2.12.	Dalga projesi öncesi ve sonrası.....	56
Şekil 2.13.	Lafayette projesi öncesi ve sonrası	57
Şekil 2.14.	Estonoesunsolar projesi ilk aşama uygulama alanları	58
Şekil 2.15.	Estonoesunsolar projesi kapsamında ilk uygulama, kent bahçesi	59
Şekil 2.16.	Estonoesunsolar projesi ikinci aşama uygulama alanları	59
Şekil 2.17.	Estonoesunsolar projesi kapsamında farklı uygulama alanları.....	60
Şekil 2.18.	Taraklı kent parkı projesi.....	61
Şekil 2.19.	Porsuk Çayı projesi öncesi ve sonrası.....	64
Şekil 2.20.	Çiğdemim mahalle bostanı.	64
Şekil 2.21.	Çiğdemim mahalle bostanı kamusal kullanımı.....	65
Şekil 2.22	Mural Festivali kapsamında yapılan çalışmalar.....	66
Şekil 2.23.	Mecideyeköy meydanı projesi öncesi ve sonrası.	67
Şekil 2.24.	Caps mimarlık tarafından hazırlanan görsel çalışma.....	68
Şekil 3.1.	Bursa'nın konumu.	744
Şekil 3.2.	Hisar Bölgesi'nin fiziki durumu.	75
Şekil 3.3.	Bursa Hisar Bölgesi'nin konumu.	76
Şekil 3.4.	Antik çağda ve orta çağda Bursa ve çevresindeki yerleşimler	78
Şekil 3.5.	Bursa 1767 Niebuhr Haritası	81
Şekil 3.6.	1862 yılında yayınlanan Suphi Bey haritasında Hisar Bölgesi.....	83
Şekil 3.7.	1924 Lörcher planı.....	85
Şekil 3.8.	1960 Piccinato Planı	86
Şekil 3.9.	Bursa Hisar-Muradiye Koruma Amaçlı imar planı	88
Şekil 3.10.	Bursa Kentsel gelişim haritası	89
Şekil 3.11.	Tophane ön yamaçları.....	91
Şekil 3.12.	15 km Yarı Maraton Koşusu - Mavi Çizgi	92
Şekil 3.13.	4136 metrelik halk koşusu güzergahı - Turuncu Çizgi.....	92
Şekil 3.14.	Yer Kapı surları restorasyonu.	93
Şekil 3.15.	Taht-ı Kale Kapı	94
Şekil 3.16.	İçerisinde zindan odalarının bulunduğu Zindan Kapı restorasyon projesi.....	96
Şekil 3.17.	Arkeopark kazı alanı.....	97

Şekil 3.18. Hisar içi kentsel yenileme projesi kapsamında cephe sağlıklaştırma çalışmaları 98
Şekil 3.19. Hisar Bölgesi mevcut master plan şeması ve odak noktaları..... 99
Şekil 3.20. Hisar Bölgesi öneri master plan çalışması 100
Şekil 3.21. Hisar'da yürütülen ortak akıl grup toplantısı 101
Şekil 3.22. Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi Bursa Bey Sarayı sempozyumu 102
Şekil 3.23. Bursa Teknik Üniversitesi atölye çalışması..... 102
Şekil 3.24. Hisar Bölgesi fonksiyon analizi 106
Şekil 3.25. Hisar Bölgesi ulaşım analizi. 107
Şekil 3.26. Hisar içi ulaşım analiz paftası. 109
Şekil 3.27. Doluluk-Boşluk analizi. 110
Şekil 3.28. Tescilli yapı ve mevcut durum analizi 112
Şekil 3.29. Hisar Bölgesi atıl alan tespitleri. 115
Şekil 3.30. Hisar Bölgesi atıl alan haritası. 117
Şekil 3.31. Hisar Bölgesi'nde belirlenen atıl alan görselleri. 118
Şekil 3.32. Hisar Bölgesi atıl alan türleri. 121
Şekil 3.33. Hisar Bölgesi odak noktaları..... 124
Şekil 3.34. Hisar Bölgesi kültürel rota önerileri 128
Şekil 3.35. Hisar Bölgesi atıl alanlar için kamusal mekan türleri. 130
Şekil 3.36. 03.06.2022 tarihli odak grup toplantısının sunum aşaması 132
Şekil 3.37. 03.06.2022 tarihli odak grup toplantısının atölye aşaması 134
Şekil 3.38. Tasarım Oyunları Atölye Çalışması sonuç ürünü, kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri. 135
Şekil 4.1. Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri. 151
Şekil 4.2. Hisar Bölgesi atıl alanları için öneri tasarım alanları. 153
Şekil 4.3. Hisar Bölgesi, Orta sokak ve Satı caddesinin kesişiminde bulunan alan, çocuk oyun alanı, kentsel tarım alanı. 155
Şekil 4.4. Hisar Bölgesi, Kavaklı caddesi, kent bahçesi. 156
Şekil 4.5. Hisar Bölgesi, Oruçbey caddesi, alışveriş alanı. 157
Şekil 4.6. Hisar Bölgesi, Yerkapı Sokak, etkinlik alanı. 158

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 2.1.	Kamusal mekanın genel boyutları	11
Çizelge 2.2.	Kamusal alan tipleri	12
Çizelge 2.3.	Kentsel mekanlarda kalite kriterleri	15
Çizelge 2.4.	Sürdürülebilir kavramından sürdürülebilir gelişmeye	18
Çizelge 2.5.	Katılım türleri	24
Çizelge 2.6.	Bilimsel yazın araştırması sonucu derlenen kentsel atıl alan tanımları	27
Çizelge 2.7.	Tanımsız kentsel açık alan kategorizasyonu	32
Çizelge 2.8.	Atıl alan tanımları	33
Çizelge 2.9.	Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler	35
Çizelge 2.10.	Kent alanlarının atıllaşma süreçleri ve farklı atıl alan tanımları	37
Çizelge 2.11.	Atıl alan türlerinin mikro ve makro ölçekte kategorizasyonu	39
Çizelge 2.12.	Kentsel atıl alanların türlerine ilişkin farklı kaynaklarda geçen ortak sınıflandırmalar	41
Çizelge 2.13.	Kentsel atıl alanların kamusal kullanımlarına yönelik örnekler	70
Çizelge 3.1.	Hisar Bölgesi sürdürülebililir gelişmesine yönelik çalışma listesi	103
Çizelge 3.2.	Hisar Bölgesi için potansiyel kamusal mekan türleri	126
Çizelge 4.1.	Bursa Hisar Bölgesi kentsel gelişim süreci	139
Çizelge 4.2.	Bursa Hisar Bölgesi kentsel alanların değişim süreci	141

1. GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte, yaşanan sosyal ve ekonomik faktörlerle birlikte günden güne kalabalıklaşan ve kontrolsüzce gelişen kentler, günümüzde kaotik ve düzensiz duruma gelmiştir. Kentlerin günümüzdeki bu durumu, yaşam kalitesi düşmüş, fırsat eşitliği sunamayan kentsel yaşam alanlarının gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde aşırı nüfus artışı ve kırdan kente göçler ile birlikte, yetersiz planlama ve denetimsizlik sonucunda ortaya çıkan çarpık kentleşme olgusu, kentin çeperlerinde altyapısız, sağlıksız ve düzensiz yerleşme alanlarının artmasına, merkezde ise var olan dokunun zedelenmesine, tarihsel, kültürel ve doğal değerlerin yok olmasına ve bunların sonucu olarak yaşam kalitesinin gittikçe azalmasına neden olmaktadır. Çarpık kentleşmenin meydana getirdiği bu sorunlar, kentsel gelişme ve büyüme uygulamalarının sürdürülebilirlik koşullarını sağlamadığını göstermektedir (Keleş ve Hamamcı 1998). Özellikle, yeniden yapılması mümkün olmayan geleneksel nitelikteki kentsel alanların korunup geliştirilmesi, iyileştirilmesi, yeniden işlevlendirilmesi ve açık alanlarının yeniden geliştirilmesi sürdürülebilir kentsel gelişim için çok önemli olduğu kadar alanın kimliğinin korunması açısından da önemlidir (Vehbi 2012). Bu nedenle, bu tür yerleşim alanlarındaki atıl alanların kamusal mekan olarak değerlendirilmesi, alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından ideal bir seçenek olarak değerlendirilebilir.

Parçalı ve kentsel tasarım açısından yetersiz planlama anlayışı, kent merkezlerinde ve çeperlerinde atıl alanlar meydana getirmiştir. Geçmişte problem olarak görülen atıl alanların, günümüzde farklı yazarlar tarafından çeşitli tanımlamaları yapılarak potansiyellerinin keşfedilmesi ve sundukları fırsatları ortaya konulması ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalar genellikle, yapılaşmanın olmadığı, kentsel mekan bütünlüğünü bozan, kentlerin geleneksel dokularında sık sık karşılaştığımız, belirli bir düzene bağlı olmayan ve kentlerde rezerv alan olarak kamusal mekan potansiyeli barındıran alanlar şeklindedir. Yeni yerleşim alanlarının oluşması, planlama yetersizlikleri ve plan değişiklikleri gibi çeşitli nedenler ile kentlerde ortaya çıkan atıl alanların kamusal mekan olarak yeniden ele alınması ve dönüştürülmesi, kentte yaşayanların yaşam kalitesini arttırma konusunda önem taşımaktadır. Özellikle, son

zamanlarda, bu alanların potansiyellerinin ortaya konulması ve yeniden kullanılmaları ile fiziksel, sosyal ve ekonomik fayda sağlayabilecek kamusal mekanlar oluşturmak için çalışmalar başlamıştır. Bu kapsamda, sürekli değişen ve gelişen kent düzeninde ortaya konulacak pratikler, sürdürülebilir kentsel gelişimi destekleyen, gelişime açık, mevcut dokuya zarar vermeyen, katılımcı süreçleri destekleyen, bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliklerle ön plana çıkmalıdır.

1.1. Amaç ve Kapsam

Tez çalışmasının amacı, geleneksel dokularda çeşitli nedenlerle atıl kalmış kent mekanlarının kentsel yaşama tekrar kazandırılabilmesi için kamusal mekan olarak kullanım potansiyellerinin katılımcı bir yöntemle belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda tez kapsamında yapılan çalışmalarla aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır;

- Kentsel atıl alanların kamusal mekan olarak yeniden kullanılma potansiyelleri var mıdır?
- Geleneksel dokulardaki atıl alanların kamusal mekan olarak kullanım potansiyellerinin belirlenmesi katılımcı bir yöntemle mümkün müdür?

Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalar sonunda, kentin geleneksel doku alanlarındaki atıl alanların kamusal mekana dönüştürülerek kültürel miras değerlerini gelecek nesillere aktarılması, diğer bir deyişle sürdürülebilir korunması amaçlanarak çözüm önerileri aranmıştır.

Bu amaç ve kapsamda gerçekleştirilen tez çalışması için örnek alan olarak Bursa ili Osmangazi merkez ilçesinde bulunan tarihi Hisar Bölgesi tercih edilmiştir. Bu tercihin nedenleri ve çalışmanın farklı yöntemlerle geliştirilen aşamaları aşağıda açıklanmaktadır.

1.2. Materyal ve Yöntem

Bu tez çalışması iki temel aşamadan meydana gelmektedir. Ele alınan temel kavramların irdelendiği ve aralarındaki ilişkilerin kurgulandığı teorik olan ilk aşamada bilimsel yazın

ve arşiv analizi yapılmıştır. İlk olarak kentsel tasarım kavramı tanımlanmış ve kamusal mekanlar incelenerek kentler için önemi ortaya konulmuştur. Çalışmanın devamında, kamusal mekanların sürdürülebilir kentsel gelişme için önemi üzerinde durularak kentsel atıl alan tanımları irdelenmiştir. Bu noktada, bilimsel yazınlardaki farklı kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanılarak atıl duruma gelen kentsel mekan türleri belirlenmiştir. Tezin amacı gereği geleneksel dokulardaki atıllaşan kent mekanlarının kamusal mekan olarak kullanılabilme potansiyellerinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, çeşitli nedenlerle atıllaşan kent mekanlarının kamusal alan olarak kullanılabilme potansiyelleri incelenmiş, yeniden kullanım önerilerinin neler olabileceği araştırılmıştır. Bu konuda dünyada ve Türkiye'de çözüm stratejileri incelenerek uygulanmış olan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasının ikinci aşaması, alan çalışmasının gerçekleştirildiği uygulama aşamasıdır. Bu kapsamda Bursa ili, Osmangazi merkez ilçesinde bulunan ve ilin ilk yerleşim alanı olan Hisar Bölgesi örnek alan olarak seçilmiştir. Önemli tarihi ve kültürel miras değerleri barındıran ve bir UNESCO Dünya Miras kenti olan Bursa için Hisar Bölgesi kentsel yerleşim alanının ilk nüvesini oluşturması açısından çok kıymetlidir. Ancak hızlı bir kentleşme süreci yaşayan Bursa'nın pek çok farklı bölgelerinde olduğu gibi bu bölge de işlevsel ve konumsal köhnemeye maruz kalmış ve bölgede zamanla atıllaşan alanlar oluşmuştur. Geleneksel doku içerisindeki bu atıl alanların, kamusal mekan olarak yeniden kullanımının yollarının aranması bölgenin sahip olduğu değerlerin korunarak geleceğe aktarılabilmesi için son derece önemlidir. Bu nedenle Hisar Bölgesi alan çalışması için tercih edilmiştir.

Alan çalışmasının ilk adımında, Hisar Bölgesi'nin tarihsel süreçteki gelişimi ve mevcut durumuna ilişkin yazılı ve görsel veriler bilimsel yazın ve arşiv araştırmaları yapılarak elde edilmiştir. Yerinde tespit ve gözlem teknikleri kullanılarak mevcut duruma ait veriler desteklenmiştir. Bölgeye ait haritaların analiz edilmesi ve yerinde yapılan gözlemlerin değerlendirilmesi sonucunda atıl duruma gelmiş kent mekanları tespit edilmiş ve bilimsel yazınların analizi sonucu belirlenmiş olan atıl alan türleri dikkate alınarak kategorize edilmiştir.

Alan çalışmasının ikinci adımını katılımcı bir yaklaşım olan odak grup toplantısının gerçekleştirilmesi ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bölgede uzun süredir yaşayan sakinlerin davet edildiği toplantıda, bölgede tespit edilmiş olan atıl alanlar ve bu alanların kamusal mekan olarak kullanılma potansiyelleri tanıtılmıştır. Mevcut atıl alanların ne tür kamusal işlevlerle değerlendirilebileceğine dair bölge sakinlerinin düşünceleri alınmıştır. Böylelikle sürdürülebilir koruma çalışmaları için çok büyük bir gereklilik olan halk katılımı için küçük bir platform oluşturularak ilgili bölgeyi uzun zamandır tanıyan kullanıcıların beklentileri ve gelecek vizyonları dikkate alınarak stratejiler geliştirmek mümkün olmuştur.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

Bu bölümde çalışmanın temel konusunu kapsayan temel kavramların; kentsel tasarım, kamusal mekan, sürdürülebilir kentsel gelişme, kentsel atıl alan, kentsel atıl alan türleri ve atıl alanların yeniden kullanım önerilerinin bilimsel yazınlardaki ulusal ve yerel kaynaklar tarafından nasıl tanımlandığı, sürdürülebilirlik bağlamında incelenmiştir. Dünyada ve Türkiye'deki yeniden kullanım önerileri irdelenmiş, bölüm sonunda genel değerlendirmesi yapılmıştır.

2.1. Geleneksel Dokularda Kentsel Tasarım

Kentsel tasarım, son yıllarda birçok yazar tarafından araştırılan, tartışılan ve önemi gün geçtikçe artan çağdaş kentsel tasarım politika ve uygulamalarından birisidir. Tasarım yöntemleri içerisinde günümüz mimari esaslarına uygun çözümler üretirken, insanlar için daha iyi bir kentsel çevre oluşturmayı amaçlayan bir tasarım çeşididir. Kentsel tasarım çalışmalarında genellikle kamusal mekanların kalitesi ve yönetilmesiyle ilgili konular işlenmektedir (Carmona ve Tiesdell 2007). Tibbalds (1992) kentsel tasarım çalışmalarında uygulanan ideal bir kamusal mekanın, kent yaşamında hem fiziksel hem de sosyo-kültürel dokulara katkı sağlayacağına inanmaktadır. Bu alanların fiziksel tasarımlarının yanında, organik yapıda, insan ölçeğinde, renkli ve cazip olması dikkat edilmesi gereken kriterlerinden bazılarıdır.

Greed (1998)'e göre kentsel tasarım, binalar ve aralarında kalan boşlukların oluşturduğu kentlerin fiziksel formu, bu formun oluşmasında etkin olan sosyal faktörler ve aralarındaki ilişkilerle ilgilenir. Kamusal alanın fiziksel karakterine odaklanan kentsel tasarım disiplini, kamusal ve özel girişim ve uygulamalar arasındaki etkileşimleri de dikkate alarak bu etkileşimin kentsel form üzerindeki etkilerini irdeler. Birbiriyle sürekli etkileşimde bulunan fiziksel kent formlarının sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için bütüncül bir tasarım anlayışı altında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, Trancik (1986) kentsel tasarım kavramının bütüncül bir tasarım yöntemi oluşturabilmesi için üç farklı yaklaşımdan bahsetmektedir. Bunlar, kentsel doluluk ve boşlukların düzenlenmesi ile ilgili olan 'şekil-zemin' (figure-ground) ilişkisi, kent parçalarının birbiriyle bağlantısını sağlayan arter ilişkisi, kentsel mekan içerisinde tarihsel, kültürel ve

toplumsal değerlerin anlaşılmasıdır. Bu nedenle, kentsel tasarım özelinde özgün mekanlar oluşturulabilmesi için çevrenin tüm bileşenlerinin bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Çelikyay (2016)'a göre, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir çevre için çevresel ve kültürel değerlerin korunması gerekmektedir. Kentsel tasarım, bu değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması sürecinde, makro ölçekten mikro ölçeğe kadar alternatifler sunan etkili bir süreç olarak önem taşımaktadır. Manley ve Guise (1998)'a göre geleneksel dokularda koruma çalışmalarının önemli bir görevi, koruma alanlarının iyileştirilmesine yönelik planların belirlenmesi ve uygulanmasıdır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu kamusal alanların iyileştirilmesi, motorlu taşıt trafiğinin kısıtlanması ve uygun olmayan sokak mobilyalarının kaldırılması şeklindedir. Genellikle kentsel mekanlarda yapılan tadilat, yeni yapım, kullanılan malzeme, sokak mobilyası, vitrin ve kaldırımlar zamana direnemez ve koruma için yetersizdir. Bunun yerine, mekansal ve kültürel kaynakların akıllıca kullanılması sürdürülebilir kentsel gelişim için daha çok önemlidir. Geleneksel dokulara sahip kentsel alanların günümüze kadar ulaşabilmesi, sürdürülebilir bir şehir için model niteliğindedir. Bu nedenle, günümüze kadar ulaşan geleneksel dokuların, kentsel koruma çalışmaları ile desteklenmesi gerekmektedir.

Son yıllarda dünyada yaşanan değişimlerle, ekolojik dengelerin ve geleneksel yerleşimin büyük değişimlere uğradığı, yaşanan değişimler neticesinde kentlerin yaşam kalitesinin düştüğü anlaşılmaktadır (Tibbalds 1992). Bu bağlamda, Türkiye gibi geleneksel dokulara sahip ülkelerde yerel kaynakların ve yöresel özelliklerin yeniden değerlendirilerek geleceğe aktarılması giderek daha çok önem kazanmıştır. Bu noktada, doğal, yapay ve toplumsal çevre değerlerini destekleyen sürdürülebilirlik amaçlı kentsel tasarımların söz konusu durumu düzeltmesi beklenmektedir. Oktay (2001), sürdürülebilirlik amaçlı kentsel tasarım yaklaşımında belirleyici olan ilkeler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Fiziksel ve toplumsal bütünlük yoluyla tanımlanabilirlik,
- Yaya odaklı kullanımlar arası kolay erişebilirlik,
- Toplu ulaşım sistemi,
- Tarihi ve geleneksel dokulara, yapılara ve sınırlara saygı,

- Kullanımlarda çeşitlilik: Tüm gelir gruplarının yararlanabileceği ve geniş seçenekler sunan kamusal alan – özel alan birlikteliği,
- Kamusal mekanlarda fiziksel tanımlık, güvenlik, rahatlık, çekicilik ve bir araya getiricilik,
- Mimari tasarımda topografyaya, yerel iklime, tarihe ve yapı geleneğine duyarlılık,
- Tasarımda doğa ile yakın ilişki,
- Tüm halkı buluşturan mekanların, toplumsal kimliği ve demokrasi kültürünü destekleyici özellikte konumlandırma ve şekillendirmedir.

Sonuç olarak kentsel tasarım, tarihsel ve kültürel değerlerin yoğun olarak gözlemlendiği tarihi kentsel alanlardaki kent mekanlarının korunması, yaşatılması, geliştirilerek gelecek kuşaklara iletilmesini sağlayan bir tasarım çeşididir. Geleneksel dokuların özgün mimari ve sanatsal imajlarının değerlendirilmesi ve yorumlanması açısından ağırlıklı olarak kullanılan bir yaklaşımdır (Semerci 2008). Bu kapsamda, geleneksel nitelikteki kentsel alanların korunarak yaşatılması, sürdürülebilir kentsel gelişim için oldukça önemlidir. Bu tür yerleşim alanlarındaki kentsel atıl alanların, kentsel tasarım uygulamaları ile kamusal mekan olarak değerlendirilmesi ideal bir seçenek olarak görülmektedir.

2.2. Kamusal Mekan ve Kentler için Önemi

Kentlerin oluşumlarından günümüze kadar, her kent bünyesinde barındığı toplumu biçimlendirmiş ve aynı şekilde kenti oluşturan her bireyden etkilenerek şekillenmiştir (Erdönmez ve Çelik 2016). Bu devinim hali, kentleri sadece fiziki sınırları ve içerisindeki insan yoğunluğu olarak tanımlamak yerine, çok boyutlu ve sınırları kesin olmayan fiziksel çevrenin oluşturduğu sosyal bir düzen olarak tanımlandırmaktadır. Bu nedenle, kent kavramı çok boyutlu yapısı nedeniyle toplumdan topluma değişebildiği gibi farklı zaman dilimlerinde de farklılık göstermektedir (Hayta 2016). Bu noktada, kentleri sosyal bir yapı haline getiren en önemli unsur ise, kamusal mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

‘Kamusal mekan’ ülkemizde Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından; kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer olarak tanımlanmaktadır. Kamu sözcüğü geçmişi Orta Asya’ya

dayanan öztürkçe bir kökene sahiptir. İsmet Zeki Eyüpoğlu'nun, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde kökeni "kamuğ" ve "kamag" sözcüklerinden türetilmiş ve karşılığı "bütün, tüm, genel, toplam" olarak kullanılmaktadır. Yunus Emre'nin şiirinde de konu olduğu gibi "Biz kimseye kin tutmayız / Kamu alem birdir bize" deyiminde de genele, herkese açık anlamına gelmektedir (Gürallar 2009).

Kamusal mekanı tanımlarken ilk olarak 'Kamusal' kavramını tanımlamak gerekir. Madanipour(1996) bu kavramı *"*Kamusal kelimesi köken olarak Latinceden gelen ve hem toplumla hem de devletle ilişkisi olan insanları ifade eder*"* şeklinde ifade etmiştir. Bu öneriye göre, 'Kamusal' somut olsun veya olmasın, insanlarla ilgilidir ve bir bütün olarak topluluğa açıktır. Fiziksel bir kavram olan "mekan" kelimesinin "kamusal" kavramıyla bağlantılı olması, kamusal mekanı "bir bütün olarak insanlara açık bir mekan" şeklinde yorumlatmaktadır (Chitrakar 2015).

Günümüzdeki kamusal mekanlara öncelik eden mekanlar, ilk defa Antik Yunan sitelerinde gözlemlenmiştir. Gündelik yaşamda kullanılan ev ortamları özel alan olarak nitelendirilirken, "polis" adı verilen şehir hayatları ise kamusal mekan olarak kullanılmaktadır. Kamusal yaşam genellikle pazar meydanlarında, bir diğer adıyla agoralarda meydana gelmektedir. Roma dönemine geldiğinde ise kamusal yaşam ile özel yaşamın oldukça paralelleşmiş ve kamusal mekanın(plaza ve forumlar) daha mistik bir nitelik kazandığı görülmüştür. Daha büyük yerleşim yerlerinde ise forumlar; kapalı, yarı-açık ve açık; ticari, dini ve politik toplantı, spor ve buluşma mekanlarını bir araya getirildiği alanları oluşturmuşlardır. Rönesans döneminde ise, kentleşme kavramı ile birlikte meydanlar, parklar ve sokaklar farklılaşmış, meydanlar önemli kamusal mekanlardan biri olup kent yaşamının merkezi haline gelmişlerdir (Kalçık 2007).

18. yüzyıla kadar varlığını ve önemini koruyan kamusal mekanlar, bu dönemden sonra önemini kaybetmeye başlamıştır. Kamusal mekanlar daha önceki dönemlerde bireylerin hayatlarında önemli bir yer edinmiştir. Aile ve arkadaş çevresi dışındaki hayatın bir parçası olan ve bireylerin yabancılarla duygusal bağlar kurmasını sağlayarak toplumsallaşma olgusunu öğreten bir kamusallığın olduğu belirtilmiştir. Anlamını 18.

yüzyıl Avrupa kentlerinde bulan bu kavram, zamanla önemini yitirerek yerini "özel hayat" a bırakmıştır (Akyol ve ark. 2017).

Habermas kamusal mekan kavramını, yaşanılan toplumda kamuoyuna benzer bir ortamın oluşturulabildiği bir alan olarak bahsetmektedir. Bu oluşturulan alana tüm bireylerin özgürce erişebilmesi, bir aradalık durumunun sağlanabilmesi ve fikirlerin özgürce ifade edilebilmesini mümkün kılmıştır. Bu tür bir aradalıklarda bireylerin davranışları, devlet bürokrasisi veya mesleki özel işlerindeki davranışlarına benzemez. Kamusal mekandaki yurttaşlar, ancak genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda toplanma, fikirlerini ifade etme ve yayınlama özgürlüklerine sahip olmuşlardır (Özbek 2004).

Hannah Arendt'e göre kamusal mekan; 'açıklık/alenileşme mekanı' ve 'ortaklaşa sahip olunan dünya' olmak üzere iki anlamda kullanmaktadır. Bu iki anlam birbirleriyle yakından ilişkili fakat tümüyle aynı olmayan bir yapıya sahiptir. Açıklık/alenileşme mekanı anlamında kullanılan kamu alanı, tarafımızca olduğu kadar başkaları tarafından da, her şeyin herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir olduğu bir mekana karşılık gelir ve bu sayede gerçeklik oluşturulur. Arendt'e göre duyduklarımızı duyan, gördüklerimizi gören bireylerin varlığı, kendimiz ile dünyanın gerçekliği hakkında emin olmamızı sağlayacaktır. Kamu alanına yüklediği ikinci anlam ise, açıklık/alenileşme mekanını destekleyen ve tamamlayan, 'ortaklaşa sahip olunan dünyadır'. Fakat bu dünya, bilindiğinin aksine, insanların üzerinde hareket ettiği gökyüzü ve doğa değil, aksine insanların eseri olan ve birlikte yaşayabilme şartlarını oluşturmaya çalıştıkları bir dünyadır (Yılmaz 2007).

Stephan Carr'e göre kamusal mekan "Genel olarak, bir topluluğun parçası olan insanları günlük yaşam rutinlerinde veya periyodik olarak tekrarlanan festivallerde, fonksiyonel ve ritüel aktivitelerle birbirlerine bağlayan alanlardır" (Carr ve ark. 1992). Aynı kavram Madanipour'a göre "Kamu kurumları tarafından kontrolü sağlanan, kamu yararının gözetildiği, tüm insanların erişiminin ve aktivitelere katılımının sağlandığı alanlardır" (Madanipour 1996) şeklinde ifade edilmiştir. Tibbalds(2001)'a göre ise "Kentteki tüm fiziksel ve görsel iletişimin sağlandığı alanlardır. Bu alanlar sokaklar, parklar ve kent

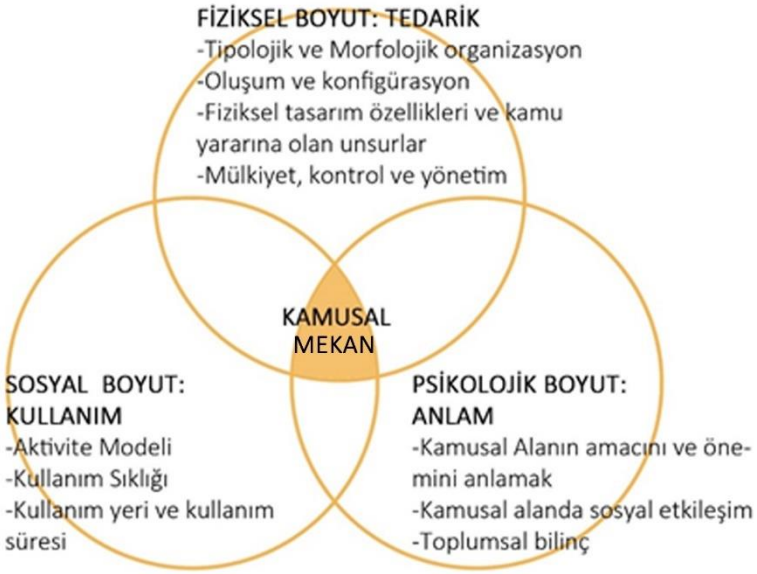
meydanlarından geçiş alanı sayılabilecek binalara kadar kapsamaktadır" şeklinde ifade etmiştir.

Karayılmazlar ve Çelikyay(2018)'a göre kamusal mekanlar kullanıcı tarafından kolaylıkla ve bütünüyle algılanabilmeli ve tanımlanabilmelidir. Kamusal mekanlar, mekan kullanıcısının düşünme, yorumlama, kavrama ve algılama gibi zihinsel faaliyetlerini harekete geçirebilmeli, toplumun ihtiyaçlarına psikolojik, işlevsel ve estetik açıdan cevap verebilmelidir. Mekanın tanımlanabilmesi, görsel algılar sonucu oluşan, yakınlık, devamlılık ve kapalılık algıları sonucu oluşmaktadır. Mekanın kullanıcıya yabancı gelmediği ve kontrol edilebilir olduğu izlenimi kişilerde güven oluşturmaktadır. Tüm bu kriterlerin bir araya geldiği kamusal mekanlarda aşağıdaki verilen özelliklerin de dikkate alınması gerektiğini savunmaktadırlar.

- 'Açık' ulaşılabilir olması ve anlam olarak ortak paylaşılır bir mekan olması,
- Birbirine yabancı bireyleri bir araya getirebilmesi,
- Kalıcı olması,
- Toplumsal insan davranışlarına yön verebilmesi,
- Bireysel denetim ötesinde olması,
- İçinde bulunan çevreyi tanımlayabiliyor olması,
- Macera kaynağı ve ortamı oluşturması,
- Özel ve bireysel mekanlarla olan ilişkileriyle algılanması,
- Kullanım açısından çeşitlilik göstermesi,
- Kolektif olarak oluşturulmuş olması, gerekmektedir (Karayılmazlar ve Çelikyay 2018).

Kamusal mekan, bünyesinde fiziksel, sosyal ve fiziksel olmayan kriterlerin sunulduğu çoklu disiplinli (multidisciplinary) alanlardır. Çoklu disiplin boyutu mimarların, tasarımcıların ve şehir plancılarının yanı sıra birçok akademisyenin de ilgisini çekmektedir. Chitrakar'a göre bu disiplinler Çizelge 2.7'de gösterildiği gibi kamusal mekanı oluşturmaktadır (Chitrakar 2015).

Çizelge 2.1. Kamusal mekanın genel boyutları (Chitrakar 2015)

Fiziksel Boyut, fiziksel şartları veya açık alandaki sosyal etkileşimin ve aktivitelerin "Tedarik" (provision)'unu kasteder. Sosyal boyut ise "kullanım" (use) veya bu alanda gerçekleşen etkileşimleri ifade etmektedir. Fakat, psikolojik boyutta olanlar, kamusal mekanları tanımlarken, bireylerin mekanı nasıl yorumladığı, mekana nasıl bir anlam kattığını ve bu anlamların topluluk veya yer hissini verdiğini belirtmektedir (Sultan 2019).

Günümüz kentlerinde kamusal ve özel alan arasındaki ayrım günden güne belirsizleşmeye başlamıştır. Kamusal mekanların farklı sosyo-ekonomik seviyedeki gruplara hizmet etmeye başlaması, farklı tür ve çeşitlerde kurgulanmasına neden olmuştur. Özellikle kamusal mekanlara erişimin belirli sınırlar ve gruplara göre düzenlenmesi, bu alanların kamusal olma özelliklerini azaltmış ve yarı-kamusal/yarı-özel alanlar olmalarına neden olmuştur. Carmona(2010) bu düzenlemeleri ve ayrımları çağdaş kamusal mekan tartışması olarak görmektedir. Kentsel alanların, açık ve kamusal veya kamuya kapalı ve özel alanlar olarak sınıflandırılması yerine farklı kamusallık derecelerine göre sınıflandırması gerektiğini düşünmektedir. Yirmi farklı kamusal mekan türünü pozitif, negatif, belirsiz ve özel alan olmak üzere dört kategoride sınıflandırmıştır (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2. Kamusal alan tipleri (Carmona 2010'dan uyarlanmıştır)

ALAN TÜRÜ	AYIRT EDİCİ ÖZELLİK	ÖRNEK
	'Positive' Alan	
1.Doğal/Yarı Doğal Kentsel Alan	Genellikle Devlet mülkiyeti altında olan, Kentsel Alanlardaki doğal ve yarı doğal özellikler	Nehirler, doğal özellikler, deniz kenarları, kanallar
2.Sivil Alan	Kentsel mekanın geleneksel alanları,açık ve herkes tarafından kullanılabilen alan	Sokaklar, Meydanlar, Gezinme Alanları
3.Açık Kamusal Alan	Yönetilen açık alanlar, genellikle yeşil ve geçici kontrollü herkese açık alanlar	Parklar, Bahçeler, Yaygın kullanım alanları, ormanlar ve mezarlıklar
	'Negative' Alan	
4.Hareket Alanı	Hareket ihtiyaçlarının hakim olduğu alanlar, büyük ölçüde motorlu taşıtlar	Ana yollar, Otoyollar, Metrolar, Altgeçitler
5.Servis Alanı	Modern servis hizmetinin hakim olduğu alanlar	Otoparklar ve Servis Alanları
6.Atıl Alan	Kentsel gelişimden sonra kalan atıl alanlar, genellikle işlevsiz alanlar	Planlamadan sonra kalan Atıl Alanlar, Modern Açık Alanlar
7.Tanımlanmamış Alan	Gelişmemiş Alanlar, Terkedilmiş veya Yeniden Geliştirilmeyi bekleyen alanlar	Yeniden geliştirilen alanlar, Terk edilmiş Alanlar, Geçici Alanlar
	Belirsiz Alan	
8.Terminal Alanları	Duraklar ve Değişim Alanları (İç ve Dış hatlar dahil)	Metrolar, Otobüs terminalleri, Tramvay istasyonları, Otobüs ve Tramvay durakları
9.Kamusal 'özel' Alan	Görünürde Açık Kamusal Alan gibi gözüken, fakat kontrollü özel alanlar	Özel Mülkiyet Alanı, İş parkları(business parks), Kilise Alanları
10.Göze çarpan Alanlar	Yabancıların dikkati çekmesi için tasarlanan, fakat istenmeyen Kamusal Alanlar	Çıkmaz sokaklar
11.İçselleştirilmiş 'Kamusal' Alanlar	Resmi olarak kamusal ve harici kullanım, içselleştirilmiş ve genellikle özelleştirilmiş alanlar	Alışveriş/Eğlence Merkezleri
12.Perakende Alanları	Özel Mülkiyete ait, fakat halkın kullanımına açık alışveriş alanları	Mağazalar, Kapalı pazar yerleri, Benzin İstasyonları
13.Üçüncül Alanlar (Third Place)	Yarı Kamusal toplantı ve sosyal alanlar, Kamusal ve Özel Alanlar	Kafeler, Restorantlar, Kütüphaneler, Dini yapılar

Çizelge 2.2. Kamusal alan tipleri (Carmona 2010'dan uyarlanmıştır) (Devam)

ALAN TÜRÜ	AYIRT EDİCİ ÖZELLİK	ÖRNEK
14.Özel 'Kamusal' Alanlar	Kamuya ait, fakat işlevsel olarak ve kullanıcı tarafından belirlenen alanlar	Kurumsal Alanlar, Toplu Konutlar, Üniversite Kampüsleri
15.Görülebilir Özel Alanlar	Fiziksel olarak özel alanlar, fakat görsel olarak Kamusal Alanlar	Ön bahçeler, Hobi Bahçeleri, Etrafı çevrili Alanlar
16.Arayüz Alanları	Fiziksel olarak belirlenmiş, fakat Kamusal erişimin sağlanabildiği kamusal ve özel alan arasındaki Arayüz Alanları	Sokak kafeleri, Özel Kaldırım Alanları
17.Kullanıcı Tarafından Seçilen Alanlar	Belirli kişiler tarafından kullanılan alanlar, yaşa ve aktiviteye göre çeşitlilik gösteren alanlar	Kaykay Parklari, Oyun Alanları, Spor sahaları
	Özel Alan	
18.Özel Açık Alanlar	Fiziksel olarak Özel Açık Alanlar	Kentsel Tarim Alanlari, Özel Ormanlık Alanlar
19.Harici Özel Alanlar	Fiziksel olarak Özel Alanlar, yerler ve bahçeler	Özel Bahçeler, Özel Spor Klüpleri
20.Dahili Özel Alanlar	Özel ve İş Alanları	Ofisler, Evler vb.

Bu çalışma kapsamında insanların ücretsiz olarak erişebildiği açık alanlar olarak tanımlanan kamusal mekanlar işlenmeye çalışılmıştır. Bu alanların park, bahçe, meydan vb. gibi ferah ve doğal ortamlar sağlamasının yanında, kentsel alanlarda çevresel fonksiyonları üstlenerek yaşam kalitesini yükselttiği bilimsel yazınlarda çokça bahsedilmektedir. Buna ek olarak, insanlara bir araya gelme ve birbirleriyle etkileşimde bulunması için uygun ortam sağlayan sosyal bir mekan dokusu bulunmaktadır (Erdönmez ve Uzgören 2017). Erdönmez ve Akı(2005)'a göre kentsel mekanların en önemli işlevi, yapılar arasında sosyal bir hayat (doku) oluşturmasıdır. Bu sosyal doku, insanların kamusal mekanda birbirleriyle iletişim kurup sosyalleşmesini sağlamakta ve ortak bir kimlik oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Tanım olarak ise "Bir kentin ya da bir yerleşimin sınırları içinde kalan, topluma, doğrudan ya da dolaylı olarak çevresel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlayan ya da sağlama potansiyeli bulunan tüm inşa edilmemiş alanlardır" şeklinde ifade edilmiştir. Kamusal mekanların herkese açık olması ve insanları

bir araya getiriyor olması, bu alanların belirli fiziksel koşulları sağlaması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu noktada, mekânsal kalite kavramı önem kazanmaktadır. Dünya genelinde yapılan 1000'den fazla kamusal mekan araştırmaları sonucu başarılı bir kamusal mekan için dört temel kalite ölçütü belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla "erişim veya bağlantılar", "kullanım veya eylemler", "konfor veya biçim", "sosyalleşebilirlik" şeklindedir.

Van der Voort ve Van Wegen(2005) ise mekânsal kalite göstergelerini dört ana başlık altında incelemişlerdir. Bunlar;

- **İşlevsel Kalite:** Yerin kullanılabilirliği, mekanın içerisinde olabilecek aktiviteler için yerin ne kadar uygun olduğudur.
  Göstergeleri: Ulaşım ve park olanakları, erişilebilirlik, etkililik, esneklik, güvenlik, mekansal yönelme, Bölgesellik-Mahremiyet-Sosyal ilişki, Fiziksel şartların iyi olması(hava kalitesi, ışık kalitesi vs.), Sürdürülebilirlik.
- **Estetik Kalite:** Alanın cazibesi, teşvik ediciliği, orijinal olarak algılandığı veya nasıl deneyim edildiği ile ilgilidir.
  Göstergeleri: Görsel kalite, düzen, karmaşıklık, sunumsal kalite, sembolik ve gösterge bilimsel değer, tarihsel ve kültürel değer.
- **Teknik Kalite:** Yapısal strüktür, kabuk veya teknik servislerin güç/sağlamlık, sürdürülebilirlik ve bakım gibi gereksinimleri ne dereceye kadar sağladığını tarifleyen fiziksel bir kalitedir.
  Göstergeleri: Yangın güvenliği, yapısal güvenlik, yapı fiziği, çevresel uyumluluk, sürdürülebilirlik.
- **Ekonomik Kalite:** Finansal kaynakların ne kadar etkili ve verimli kullanılabildiğini gösteren kalite ölçütüdür.
  Göstergeleri: Yatırım maliyetleri, kullanım maliyetleri, zamanla sağlanan gelir, kamu ve özel düzenlemelerdir (İnceoğlu ve Aytuğ 2009, Erdönmez ve Çelik 2016, Voordt ve Van Wegen 2005).

Gehl'e göre kamusal mekanlarda gerçekleştirilen aktiviteler; gerekli, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler olmak üzere üç başlık altında belirlenmiştir. İsteğe bağlı ve sosyal

aktiviteler kent kalitesi için önemlidir. Kamusal mekanların kalite analizlerini yapmak için geliştirdiği yaya merkezli yaklaşımında belirlediği ölçütler; koruma, konfor ve eğlencedir (İnceoğlu ve Aytuğ 2009, Erdönmez ve Çelik 2016)(Çizelge 2.9).

Çizelge 2.3. Kentsel mekanlarda kalite kriterleri (Gehl Architects 2009)

Kentsel kalite kriterlerine göre tasarlanmış kamusal mekanlar, nüfusu hızla artan şehirlerde sosyal ve mekânsal faydalar sağlayarak kentliler için kaynaşma ve etkileşim alanları olarak kullanılmaktadır. Kentin özünü ve temelini oluşturan kamusal mekanlar, hem kentsel bellek hem de coğrafi olarak kente kimlik kazandıran öğelerdir. Bunlara ek olarak, sürdürülebilir kentsel politikaların temel amaçlarından biri, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel bireyleri buluşma mekanı olan kamusal mekanlar ile bir araya getirmektir. Sürdürülebilir kentsel tasarım için kamusal mekanlar, kentin tarihi, kültürü, estetiği, silueti, yerel ekonomisi ve sosyal etkileşim alanı olması sebebiyle kente katkılar sunmaktadır (Akyıldız 2020).

2.3. Kamusal Mekanların Sürdürülebilir Kentsel Gelişme için Önemi

Sürdürülebilirlik kavramının çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle bilimsel yazınlarda çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir kentsel gelişme kavramlarının kamusal mekanlar özelinde kentsel gelişme için önemine değinilecektir.

Sürdürülebilirlik kavramı ekonomik ve teknolojik gelişimlerin paralelinde çevre, mimarlık, sağlık, mühendislik, sosyolojik ve hatta eğitime kadar birçok konuda yaşamın bir parçası olmuştur. Kavram özellikle gündelik hayatın getirmiş olduğu değişim ve gelişimler neticesinde ortaya çıkan çevre sorunlarının önüne geçebilme ve ekosistemin korunması için kullanılmaktadır. Bu kavram köken olarak 1713 yıllarında yenilenebilir kaynaklar olan tarım, balıkçılık, ormancılık gibi faaliyetlerde kullanıldığı varsayılmaktadır. Fakat sürdürülebilirliğin çevre bağlamında ele alınması 1970 sonrası dönemlerde gözlemlenmiştir. 1972 yılında G7 ülkeleri tarafından hazırlatılan "Büyümenin Sınırları (Limits of Growth)" başlıklı çalışma 'sustainable' kelimesinin ilk kez geçtiği somut bir çalışmadır. İngilizce karşılığı "sustainability" olan sürdürülebilirlik kavramı ise çevresel değere vurgu yaparak ilk kez BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" başlıklı Brundtland raporuyla "sürdürülebilir kalkınma" şeklinde günlük hayatımıza girmiştir (Şen ve ark. 2018). Bu süreçte kurumsal düzlemde incelendiğinde sırasıyla "Ortak geleceğimiz" başlıklı Brundtland Raporu (1987), BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio de Janeiro, 1992),

Avrupa Birliği Beşinci Eylem Programı (1992), Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu (1993), BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı (Kahire, 1995), BM İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II (İstanbul, 1996), Rio-5 Forumu (New York, 1997), Sürdürülebilir Gelişme Konferansı (Johannesburg, 2002) çalışmaları yapılmıştır (Şen ve ark. 2018, Bozlağan 2005).

Şen ve ark.(2018)'a göre sürdürülebilirlik kavramı bir sistem veya yönetimin kendini koruyabilmesi, varoluşunu devam ettirebilme beceresine sahip olması, kendi kendine idame ettirmesi ve kendini sürdürebilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Genel anlamda yeniden kullanılabilir, yeniden tekrarlanabilir veya geri dönüşümü mümkün olabilir ürün, faaliyet ya da herhangi bir şey olarak nitelendirilmektedir.

1987 yılında Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu tarafından İngiltere'de yayınlanan Brundtland raporuna göre sürdürülebilir gelişme "Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden, günümüz neslinin gereksinimlerini karşılamada emin olmasını sağlayan gelişme" şeklinde ifade edilmiştir (WCED 1987).

Bilimsel yazınlarda kullanılan tanımlamalar analitik bir bakış açısıyla incelendiğinde, "sürdürülebilirlik" kavramı ekolojiye ait bir terimdir ve bir ekosistemin meydana gelen veya gelebilecek her türlü değişimden etkilenmeden varlığını sürdürebilmesi anlamına gelmektedir. "Sürdürülebilir gelişme" ise 1980'li yıllarda çevreyle ilgili sosyolojik kaygının ortaya çıkması ve gelişmeci düşünce ile çevreci düşüncelerin birlikteliğinden ortaya çıkmıştır. Genel çerçevede incelendiğinde sürdürülebilir gelişme, fiziksel bir kavram olan "sürdürülebilirlik" ve sosyal bir kavram olan "gelişme" arasındaki etkileşimleri anlamaya çalışmaktır (Çahantimur 2007). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme kavramlarının ortaya çıkışı ve devamlılığı hala devam etmektedir. Sürdürülebilir gelişme düşüncesi özellikle 1970'li yıllardan itibaren, başta BM olmak üzere, uluslararası topluluklar, kurul, kuruluş ve teşkilatlar tarafından yapılan yoğun çalışmalar sonucunda biçimlenmiştir. Yapılan her çalışma sürdürülebilir gelişim düşüncesinin kavramsallaşmasına yardımcı olmuştur. Söz konusu çalışmalar Çizelge 2.10'da kronolojik olarak sıralanmıştır.

Çizelge 2.4. Sürdürülebilir kavramından sürdürülebilir gelişmeye (Bozlağan 2005, Bartu 2020, Şen ve ark. 2018 çalışmalarından uyarlanmıştır)

1972	Büyümenin Sınırları (Limits to Growth)
1974	Bölgesel Denizler Programı Faaliyet Merkezi
1976	HABITAT I (VANCOUVER)
1987	Ortak Geleceğimiz-Brundtland Raporu
1992	Earth Summit
1992	Avrupa Birliği Beşinci Eylem Programı
1993	Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu (Economic and Social Council-ECOSOC)
1993	Uluslar Arası Mimarlar Birliği Dünya Kongresi (Chicago)
1994	Kahire Nüfus Kalkınma Konferansı
1995	Kopenhang Sosyal Kalkınma Konferansı
1996	HABITAT II (ISTANBUL)
1997	Rio-5 Zirvesi
2000	BM Binyıl zirvesi
2002	AB 6. Çerçeve Programı, Dünya Sürdürülebilir Gelişme (Johannesburg-Güney Afrika) Zirvesi, "Johannesburg Zirvesi" ya da "Rio+10"
2010	V.Dünya Kentsel Formu
2011	Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu (SASB)
2012	Rio + 20 Zirvesi
2013	Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)
2015	2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi (Agenda for Sustainable Development)
2016	HABITAT III (Quito)

Uluslararası alanda sürdürülebilirlik kavramı 1972 yılından başlayarak farklı nitelik ve içeriklerle karşımıza çıkmıştır. En son olarak 2015 yılında Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri (SDG) adı altında, birleşmiş milletlere üye tüm ülkelerin katılımı ile yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak ve tüm insanların 2030 yılına kadar barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel bir eylem çağrısında bulunmuştur. 17 adet kalkınma hedefleri (Şekil 2.1) belirlenen gündemde, önceki çalışmalardan farklı olarak iklim değişikliği, ekonomik eşitsizlik, yenilikçilik, sürdürülebilir tüketim, barış ve adalet gibi yeni başlıklar eklenmiştir (Anonim 2019b). Bu hedefler sırasıyla;

1. Yoksulluğu her biçimde ortadan kaldırılması,
2. Açlık ve yetersiz beslenmeyi sona erdirerek sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi,

3. Bulaşıcı hastalıkların 2030 yılına kadar ortadan kaldırılması ve sağlıklı bir yaşam sürülebilmesini sağlamak,
4. Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitimin sağlanması ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarına teşvik etmek,
5. Toplumsal cinsiyet eşitliliğini sağlamak,
6. Herkesin güvenli ve erişebilir içme suyuna ulaşabilmesini sağlamak ve gelişmekte olan ülkeleri su verimliliğine teşvik etmek,
7. Sürdürülebilir ve temiz enerjinin teşvik edilmesi,
8. Tam ve üretken istihdam sağlanarak tüm kadınlar ve erkekler için insana yakışır iş olanakları sağlamak,
9. Sürdürülebilir sanayileşmeyi teşvik etmek ve dijital eşitsizliği gidermek,
10. Ülkeler arasında gelir eşitsizliğinin azaltılması,
11. Sürdürülebilir ve güvenli şehirler oluşturmak,
12. Doğal kaynakların verimli yönetimini sağlamak ve sürdürülebilir üretim ve tüketimi teşvik etmek,
13. İklim değişikliklerini önlemek için acil eylem planları oluşturmak,
14. Sürdürülebilir kalkınmak için deniz ve kıyı ekosistemlerini sürdürülebilir biçimde yönetmeyi ve korumayı sağlamak,
15. Ormanlar, sulak alanlar, kurak alanlar ve dağlar gibi karasal ekosistemleri korumak ve eski haline getirmek,
16. Barışçıl çözümler getirerek güvensizliği ortadan kaldırmak ve herkes için adalete erişim sağlamak,
17. Uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve gelişmekte olan ülkelerin ihracatını arttırmalarına destek verecek küresel ortaklığın canlandırılmasını sağlamak, şeklinde belirlenmiştir (Anonim 2019b) (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Birleşmiş milletlerin belirlediği sürdürülebilir gelişim hedefleri (Anonim 2019b).

Sürdürülebilir Gelişme Hedeflerinden hedef 11, kentsel bağlamda incelenen hedeflerinden biri olmasından dolayı bu çalışma kapsamında değerlendirilecektir. Bunlar;

11.1 Tüm insanların yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması ve gecekonduların iyileştirilmesi,

11.2 Herkesin güvenli, uygun maliyetli, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım hizmetlerinden faydalanabilmesi,

11.3 Tüm ülkelerde katılımcı, bütünleştirici ve sürdürülebilir yerleşim planlaması yapılması,

11.4 Dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması çabalarını güçlendirmek,

11.5 Yoksul ve savunmasız durumdaki insanları koruyarak, afetlerin neden olduğu maddi ve manevi hasarları önemli ölçüde azaltmak,

11.6 Kentlerin kişi başına düşen olumsuz çevresel etkilerini azaltmak,

11.7 Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı, erişilebilir yeşil ve kamusal alanlara erişim sağlamak,

11.A Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamalarını güçlendirerek kent, kent çevresi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantıları desteklemek,

11.B Her düzeyde bütünsel afet risk yönetiminin sağlanması

11.C Az gelişmiş ülkelerde yerel malzemeler kullanılarak sürdürülebilir ve dayanıklı yapıların yapılmasında mali ve teknik desteğin sağlanması, şeklindedir (Anonim 2015a).

Tosun(2009)'a göre sürdürülebilir gelişme ile ilgili yapılan genel tartışmalar mekan kavramı üzerinden yapılmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramının somutlaştığı mekan, çevresel sorunlar ve gelecek kaygısının önemsendiği sürdürülebilir kentleşmedir. Bu kavramın ilk anlamlandırıldığı yer, 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu kapsamında sürdürülebilir gelişme kavramı üzerinden sürdürülebilir kentleşmeye atıfta bulunulmasıdır. Rapor kapsamında ele alınan sorunlardan bazıları; çevre kaynaklarının kontrolsüz bir şekilde tüketilmesi ile kentsel sorunlar, nüfusun hızla artması ve artan nüfusun yaşam kalitesini arttıracak politikaların geliştirilmesi, kentsel büyüme, türlerin ve ekosistemin korunması, kentlerin kontrolsüz büyümesi, enerji kullanımları, doğal kaynakların verimli kullanılması vb. şeklindedir. Tüm belirtilen bu konular sürdürülebilir kentleşme kavramına oluşmasına öncülük etmiştir (Tosun 2009, WCED 1987). Sürdürülebilirlik kavramının kent kavramı ile birlikte anılması ise oldukça yeni bir olgudur ve ne olduğuna ilişkin net bir tanımlama karşımıza çıkmamaktadır. Karataş ve Kılıç(2017)'a göre sürdürülebilir kentsel gelişmenin çıkış noktası, sürekli büyüyen sanayileşmiş ülkelerin, doğal kaynaklarını kontrolsüz bir şekilde kullanması sonucunda gelecek nesillerin yaşamlarını riske atmasıdır. Ekosisteme karşı yapılan bu olumsuz gelişmeler, giderek çevresel bir bilinç oluşturarak koruma anlayışını beraberinde getirmiştir. Akyıldız(2020) ise sürdürülebilir kentsel gelişmenin fiziki boyutlarının getirmiş olduğu ekonomik, mekânsal ve çevresel sürdürülebilirlik kadar sosyal sürdürülebilirliğin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle son zamanlarda kentlerde gerçekleşen ekonomik, mekânsal, çevresel ve sosyal değişimler, kentsel sürdürülebilirlik kavramının çokça gündeme getirmektedir. Akyıldız(2020)'a göre kentsel sürdürülebilirliğin temel amacı; gelecek nesillere gelişime açık, canlı, sağlıklı kentler bırakmasının yanı sıra insan yaşam alanını daha kaliteli ve yaşanılabilir ortam haline getirmeye çalışmaktır. Bilimsel yazınlarda, sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir

kentsel gelişme kavramları hakkında farklı tanımlara yer verilse de odak noktası ‘yaşam kalitesi’ kavramı iken ortak amaç yaşam kalitesinin arttırılmasıdır (Çahantimur 2007).

Tam anlamıyla sürdürülebilir bir kentsel atmosferin oluşturulabilmesi için çevresel, ekonomik, mekânsal ve sosyal sürdürülebilirliğin bütüncül bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, kentin toplumsal yaşamını destekleyen ve yaşam kalitesini arttıran ortak alanlara ihtiyaç vardır. Kamusal mekanlar tanım ve nitelik olarak bu ihtiyacı karşılamaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi kamusal mekanların temel amacı, ekolojiyi destekleyen, sanat, rekreasyon, spor, kültürel etkinlik ve alışverişe imkan veren, gündelik yaşam aktiviteleri oluşturarak insanlara kente ait olma hissini veren ortamlar sağlamaktır. Bu noktada, kamusal mekanlar sürdürülebilir kentsel gelişme yaklaşımını çevresel, mekânsal ve özellikle sosyal açıdan destekleyen tüm yönleri kapsamaktadır.

Kentler için ortak kullanım alanı olan kamusal mekanların kentin doğal ekolojisiyle birlikte desteklenmesi hem günümüz kentli ihtiyaçlarını karşılamasında hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılaması açısından önem arz etmektedir. Kentli için tasarlanan her kamusal mekan en az 50-100 yıllık zaman dilimine hitap eden kentsel düzenlemeyi oluşturmaktadır. Özellikle kamusal mekan paydaşlarından olan ulaşım aksları, sokak/caddelerin yapısı, meydan ve rekreasyon alanları kentsel mekanın diğer alanlarla olan ilişkisini etkilerken, kentin form, fonksiyon ve siluetini alternatif mekan düzenlemeleriyle değiştirir. Sürdürülebilir kentsel politikaların temel amaçlarından biri olarak ‘farklı sosyo-kültürel yapılardaki insanların bir aradalığını sağlayabilecek buluşma alanı olarak kamusal mekanların oluşturulması’ tanımı kullanılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kentsel gelişme için önemli bir yere sahip olan kamusal mekanlar, ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel yaşamın sürdürülebilirliğini desteklemek amacıyla oluşturulan mekânsal düzenlemeler olarak kabul edilmektedir (Akyıldız 2020).

Kamusal mekan ve kamusal yaşam kurguları ile vatandaşlık, kültür ve tarih arasındaki bağlam arasındaki ilişki üzerine yeterince düşünülmemektedir. Kamusal mekan tasarlanırken sosyal bir kent yaşamı arayışındaki sivil toplum kuruluşları, gruplar, ilgili

yerel sosyal ağlar, dernekler vb. toplulukların karar verme süreçlerine dahil olmaları, kamusal mekanların sürdürülebilirliğinin sağlaması açısından önemli bir etkendir. Buna ek olarak, kamusal mekanların sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla, kentlilerin ilgileri, istekleri, beklentileri ve ihtiyaçları kapsamında katılımcı bir yaklaşım uygulanmalıdır. Ortak katılımla tasarlanan, kendine ait kimliği olan bir mekanın, çeşitli kullanıcı kimliklerine cevap verebilmesi kamusal ve sürdürülebilir olması açısından önemlidir (Ersine ve Atalay 2012).

Sürdürülebilirlik düşüncesinin hayata geçmesi için üç temel etken bulunmaktadır. Bunlar merkezi otorite (siyasi güç), katılım ve ortaklıktır. Toplumun kararlarından meydana gelen merkezi otorite (siyasi güç) çevrenin, ekonominin ve kültürel kaynakların yönetimini kontrol eder. Toplumsal eşitlik ve ideal yaşam kalitesinin sağlanabilmesi ve sürdürülebilir bir geleceğin düşünülebilmesi için kişi, grup ve kuruluşların karar alma süreçlerine dahil olması gerekmektedir. Bu noktada, pek çok araştırmacı katılım kavramını irdelemeye çalışmıştır.

Bass ve ark.(1995)'a göre sürdürülebilir kalkınma hedefleri dört maddeden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; bugünün kararları ile gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak; sosyal, ekonomik ve çevresel hedefleri dengelemek; doğal sistemleri kendi sınırları içerisinde yönetmek ve büyümeye değil gelişime odaklanmak şeklindedir. Bu hedeflerde başarılı olunabilmesi için iki temel yaklaşım gerekmektedir. Bu yaklaşımlar strateji ve katılımdır.

Katılım, kent içerisinde küçük bir tepkiden büyük bir örgütlenmeye kadar gündelik yaşam aktivitelerinde iletişim ile var olan çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavramın çok boyutlu doğası nedeniyle onu niteleyen ve bütünleyen birçok kavram bulunmaktadır. Etkileşim, iletişim, ortak akıl, sorumluluk, çevre bilinci, gönüllülük, aidiyet, kültür, topluluk, müzakere, demokrasi gibi kavramlar sürdürülebilir kentsel gelişim içerisinde katılımı nitelendiren belirgin özelliklerdir. Bu noktada katılım kavramı, karar alma süreçlerinde yönetim ve toplumu ortak bir paydada buluşturarak kent hakkını gözetmektedir (Varol 2019).

Sürdürülebilir gelişim süreçleri devletlerin ortak farkındalığı ve eylemi, sivil toplum kuruluşları ve yerel faaliyetlerle yürütülebilir. Ayrı ayrı ve birlikte çalışan milyonlarca bireyin ortak katılımı ile sürdürülebilir kentsel çevre oluşturulabilir. Bu noktada, sürdürülebilir kentsel gelişim süreçlerinde katılım türleri yedi farklı başlık altında toplanabilir. Bunlar sırasıyla; manipülatif katılım, pasif katılım, istişare yoluyla katılım, maddi teşviklerle katılım, işlevsel katılım, etkileşimli katılım ve öz seferberliktir (Bass ve ark. 1995)(Çizelge 2.11).

Çizelge 2.5. Katılım türleri (Bass ve ark. 1995'den uyarlanarak hazırlanmıştır)

KATILIM TÜRÜ	ÖZELLİKLERİ
Manipülatif Katılım	Resmi kurallarda yer alan, ancak seçilmemiş ve hiçbir yetkisi olmayan halk temsilcileri ile gerçekleşmektedir.
Pasif Katılım	Profesyoneller tarafından alınan kararların dikkate alındığı ve halkın dinlenmediği katılım türüdür.
İstişare Yoluyla Katılım	Halk, danışılarak veya yönetilen soruları yanıtlayarak sürece katılırlar. İstişare sürecinin karar verme aşamasında, profesyonellerin insanların görüşlerini alma zorunluluğu yoktur.
Maddi Teşviklerle Katılım	İnsanlar yiyecek, nakit ve diğer maddi teşvikler karşılığında işgücü gibi kaynaklarla katılıma katkıda bulunurlar.
İşlevsel Katılım	Katılımcılar önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak için gruplar oluşturarak katılım sağlarlar. Bu tür katılımlar proje hedeflerine ulaşmak ve maliyeti düşürmek amacıyla önceden alınan ana kararlar üzerinden karar alınarak gerçekleştirilmektedir.
Etkileşimli Katılım	İnsanlar ortak analizlere, eylem planlarının geliştirilmesine ve yerel kurumların oluşturulmasına veya güçlendirilmesine katılım sağlarlar. Bu süreçte kaynaklar katılımcılar tarafından idare edilmekte olup, çoklu bakış açıları arayan metodolojiler içerir.
Öz Seferberlik	İnsanlar sistemleri değiştirmek için diğer kurumlardan bağımsız olarak kendi insiyatifleri ile karar alma süreçlerine dahil olurlar. İhtiyaç duydukları kaynak ve teknik destek için diğer kurumlardan destek alabilirler, fakat kontrolü ellerinde tutarlar.

Ekoloji ve ekolojik denge kavramları, sürdürülebilirlik kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Birbiriyle bağlantılı bu kavramlar günümüzde sürdürülebilir kent, sürdürülebilir çevre, ekolojik denge ve çevresel hassasiyet gibi birçok kavramı ortaya çıkarmıştır. Araştırmacı ve uzmanların bu kavramları ortaya çıkarma amacı genel çerçevede yaşanılabilir bir kent ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmayı gereklilik olarak görmesindendir. Günümüzde sıkça karşılaşılan ve kentlerin geleceğinde önemli rol oynayan yenilenme alanları, kentlerin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, mevcut alanların halihazırda yapılaşmış ancak kullanılmayan ya da yapılaşmamış ama kentsel doku içerisinde kaybolan alanların kullanım potansiyelleri sürdürülebilir kentsel gelişme için oldukça önemlidir. Belirtilen bu alanlar bilimsel yazınlarda ve bu çalışma kapsamında kentsel atıl alan olarak tanımlandırılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyeli olarak kullanılması durumunda sürdürülebilir kentsel gelişme açısından önemine dikkat çekmek istenmiştir.

2.4. Kentsel Atıl Alan (Leftover Space) ve Farklı Türleri

Kentsel atıl alan, son yıllarda bilimsel yazınlarda kullanımı yaygınlaşan ve farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlamalarla belirtilen bir kavramdır. Yapılan araştırmalarda farklı yazarlar tarafından karşılaşılan tanımların bazıları; vacant land, terrain vague, lost space, loose space, leftover space, in between space, no man’s land vb. şeklindedir. Türkçe yazılan kaynaklarda ise genellikle atıl alan, etkinliğini yitirmiş kentsel mekanlar, kayıp alan, yitik alan vb. şeklindedir. Genellikle ve bu çalışmada atıl alan olarak isimlendirilen bu alanların tanımı, araştırmacılar, mimarlar, şehir plancıları, peyzaj mimarları arasında ve hatta ülkeler arasında çeşitlik göstermektedir.

Kentsel atıl alan olarak nitelendirilen tanımsız alanların, bilimsel yazınlarda birbirinden farklı nitelik ve ölçekte tanımlamaları bulunmaktadır. Farklı kaynaklardan yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda 44 adet kentsel atıl alan tanımlaması gözlemlenmiştir (Çizelge 2.12). Bu çalışma kapsamında belirtilen kavramlar genel çerçevede kentsel atıl alan olarak nitelendirilse dahi yazarlar tarafından farklı isim ve ölçeklerde bahsedilmiştir. Genellikle artakalan, kayıp, boş, metruk, terkedilmiş, müphem alan gibi olumsuz

anlamlarda kullanılmaları, doğru anlamlarda yorumlanmalarını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak, kentsel atıl alanların bilimsel yazınlardaki tanımlarında farklı ölçeklerden bahsedilmektedir. Bu alanların tipolojik olarak sınıflandırıldıklarında genellikle mikro ve makro ölçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentler de tasarlanırken hem makro hem de mikro ölçeğin dikkate alınması gerekmektedir. Her iki ölçek de bir bütün olarak yerleşimlerle veya şehrin bazı bölümlerinin farklı konularını inceler ve kentsel tasarım sürecinde birbirlerini tamamlarlar (Azhar 2019).

Van Nes ve Lopez (2010)'e göre; kentsel çalışmalardaki mikro ölçek, özel ve kamusal mekanların karşılıklı ilişkileri, konutların ve sokakların yapısı, yapıların kullanım türlerini kapsamaktadır. Sharifi (2019) ölçek hiyerarşisi ilkelerine bağlı olarak kentsel büyümenin sağlanması ve Jane Jacobs, Christopher Alexander ve Patric Geddes gibi önde gelen plancıların da bahsettiği gibi; kentsel gelişmenin mikro ölçekten makro ölçeğe doğru adım adım ilerlemesi gerektiğini savunmaktadır. Ölçek hiyerarşisinde makro ölçeğin kentlerdeki mekanların işlevi ve fiziksel formları gibi daha geniş problemlerle ilgilendiğini belirtirken, mikro ölçek ise yapıların işlevsellikleri, konumları, boyutları, şekilleri ve büyüklükleri gibi ayrıntılı yönlerine odaklanmaktadır. Atıl kent mekanları genellikle mikro ölçeklerde daha kolay yorumlanabilir. Çizelge 2.6'daki tablo incelendiğinde 27 farklı tanımlama mikro ölçekte ifade edilirken, 17 çalışma makro ölçekte incelenmiştir. Buna ek olarak, son zamanlarda yapılan çalışmalarda mikro ölçek tercih edilmektedir.

Çizelge 2.6. Bilimsel yazın araştırması sonucu derlenen kentsel atıl alan tanımları (Girolamo 2012, Azhar 2019, Kasarabada 2020'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

Ölçek	Yayın Yılı	Yazar	Kavram
	1967	Turner	Liminal Space
	1971	Northam	Vacant Parcel
	1971	Focault	Heterotopia And Dual Space
	1974	Sommer	Personal Space
	1984	Suttles	Residual Space
	1986	Trancik	Lost Space
	1988	Deleuze & Guattari	Striated & Smooth Space
	1989	Burroughs	Interzone
	1990	K. Lynch	Waste Space
	1990	Greenberg, Popper & West	Temporarily Obsolete Abandoned Derelict Sites (TOADS)
	1991	Lefebvre	Third Space
	1992	Us Environmental Protection Agency	Brownfield Land
	1995	Auge	Non-Space
	1996	Campari	Uncertain Space
	1996	Sola-Morales	Terrain Vague
	1996	Loukaitou-Sideris	Cracks in the City
	1999	Delgado	Interstitial Space
	2000	Winterbottom	Residual Space
	2000	Doron	Dead Space
	2000	Pagano & Bowman	Vacant Land
	2001	Hajer & Reijndorp	In Between Space
	2002	Cupers & Miessen	Uncertainty and Margins
	2002	Muller & Busmann	Space Of Uncertainty
	2002	Nielsen	Superfluous Landscape
	2003	La Varra	Post-it City
	2005	Clement	Délaissés
	2005	Groth & Corjin	Indeterminate Space
	2005	Graff & Bomans	Pause Land
	2006	Doron	Vacant Land
	2006	Doron	Derelict Land
	2006	Bteich	Gaps
	2007	Franck & Stevens	Loose Space, Tight Space
	2007	Worpole & Knox	Slack Space
	2010	Abraham & Ariela	Urban Voids
	2010	Jarnang	Undefined Space
	2012	Qamaruz - Zaman et al.	Leftover Spaces
	2012	Narayanan	Urban Voids
	2012	Perovic & Kurtovic-Folic	Brownfields
	2013	De Sola-Morales	Terrain Vague
	2015	Shortt	Liminal Space
	2015	Jonas & Rahmann	Urban Voids
	2015	Jeong, Hwangand & Lee	Urban Voids
	2016	Azhar and Gjerde	Leftover Spaces In-between spaces
	2018	Tanja	Brownfield

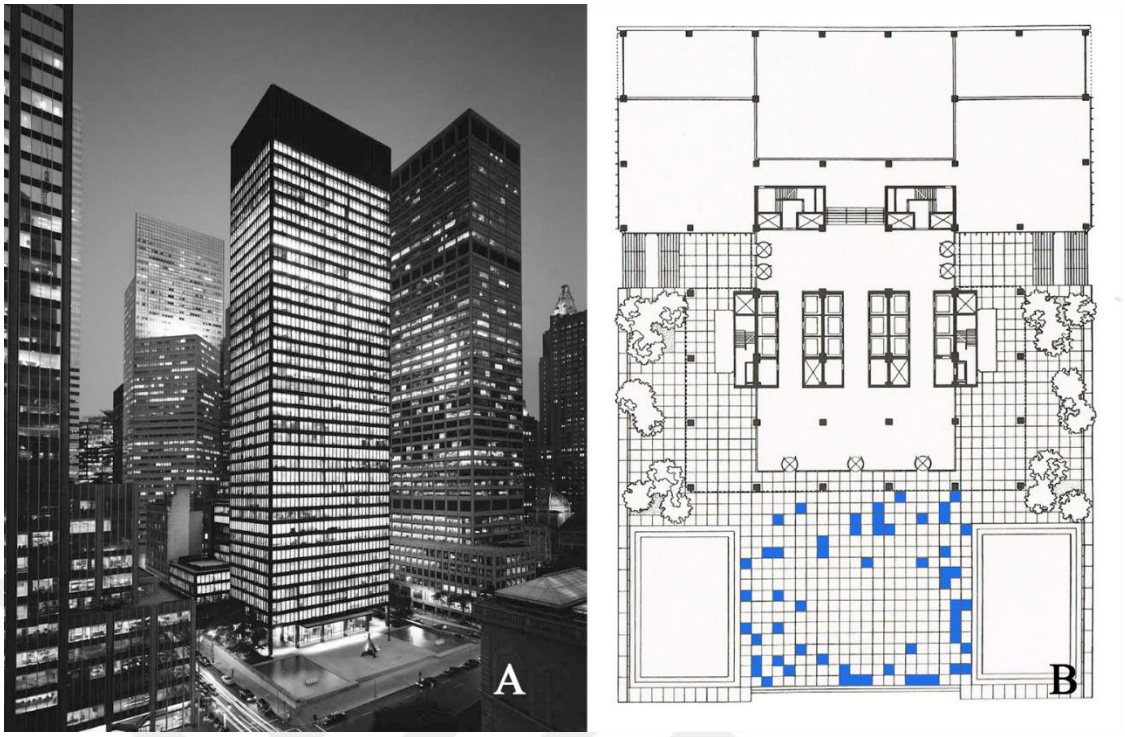
	MİKRO ÖLÇEK
	MAKRO ÖLÇEK

Kentsel atıl alanlar tarihsel bağlamda incelendiğinde, 20. yüzyılla beraber kentlerin modernist dönem planlama paradigmalarıyla yeni bir görünüşe büründükleri fark edilmektedir. Bu dönemlerde çevresel bağlam ve birbirleriyle rastgele iletişim içerisinde olan yüksek yapılar, kentle ilgisi olmayan çok büyük araziler içerisinde

konumlandırılmıştır. Modernist planlamanın getirmiş olduğu düz ve keskin planlama anlayışı, hiyerarşik düzende birbirini takip eden yapı bloklarının konumlandırıldığı kent perspektiflerinde, kent dokusunda zamanla tahribata neden olmuştur (Erkılıç 2019). Hatta modernizm hareketinin öngörülemez etkileri sonucunda, İngiliz mimari yaklaşımlar tarafından 1950 sonrası yuvarlak ve eğrisel formlar eleştirilmiş, modernist yaklaşımların keskin kenar formlu yapılarından geriye "artık alanlar" meydana gelmiştir (Jones ve Canniffe 2012). Artık alan olarak tanımlanan bu alanlar, bilimsel yazınlardaki ilk tanımlamalardan birisi olan artakalan mekanlardır (space leftover) (Erkılıç 2019). Bu dönemlerde kent planlama anlayışının barınma, dinlenme, çalışma ve ulaşım gibi aktiviteler üzerinden belirlenmesi, kent ve kentli arasındaki ilişkiyi materyalist bir şekilde ele alındığının göstergesi olmuştur. İnsan ve kent arasında iletişimin kurulamaması ve tekdüze yaşam nedeniyle geleneksel kent anlayışının tahribatı kaçınılmaz olmuştur.

Trancik(1986) 'Finding Lost Space' kitabında modernizmin getirmiş olduğu yüksek katlı yapıların çevresinde oluşan yapılaşmamış ve yaya aktivitelerinden bağımsız alanları kentin kayıp mekanları (Lost Space) olarak nitelendirmektedir. Birbirinden bağımsız gibi görülen bu yapı bloklarının arasında kalan açık alanları, negatif mekanlar olarak tanımlandırmaktadır. Amerika şehirleri özelinde incelediği kayıp mekanları, ticaret merkezleri ve yerleşim alanları arasındaki bağlantıyı koparan boşluklar olarak da nitelendirmektedir.

Özellikle, 1961 yılında Amerika'nın New York şehrinde çıkartılan imar yasasına göre, inşaatçıların meydan inşa etmeleri karşılığında ekstra ticari imar kazanmaları sonucu kentlerde boş mekanlar (empty spaces) artış göstermiştir. Yapı sahiplerinin çok büyük yapı yapabilmek için yapıların çevrelerinde oluşturduğu geniş boşluklar, birçok eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Kentsel Atıl alan söyleminin ilk çıkış yeri olarak kabul edilen ve çok büyük modernist yapılara ilişkin en etkili eleştirilerden birisi, Amerikalı kent araştırmacısı ve gazeteci William Whyte'in çalışmasıdır. Whyte(1980), New York'un meydan, park ve gökdelenler arasında kalmış açık alanlarında nasıl bir sosyal yaşamın olduğunu incelemiştir. Bunun için 'Küçük kentsel alanların/mekanların sosyal yaşantısı (The Social Life of Small Urban Spaces) başlıklı özel bir film çekmiş, kentsel tasarım ve sosyal yaşam arasındaki ilişkileri gözlem yöntemini kullanarak incelemiştir.

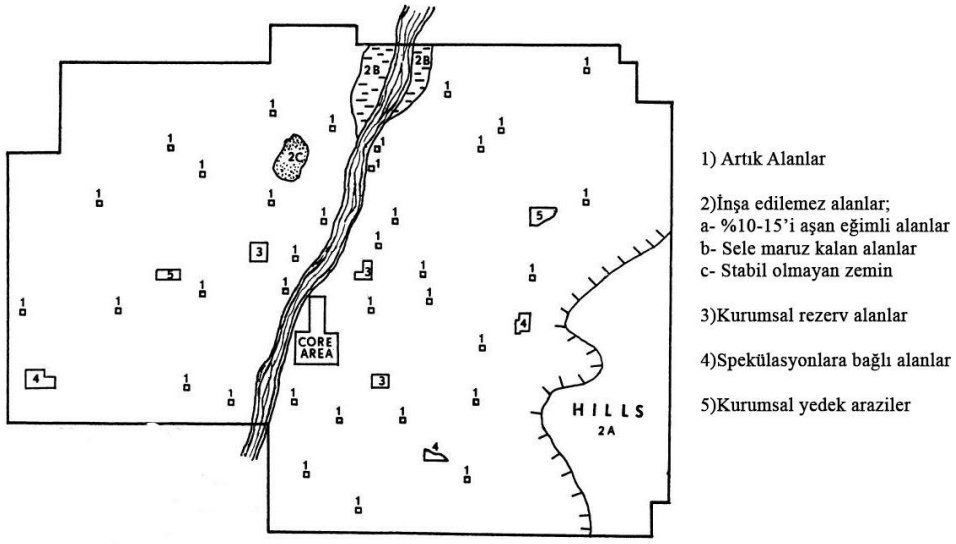

Şekil 2.2. Seagram binası ve çevresi.
A) Seagram binası görseli (Anonim e) B) William H. Whyte'a göre kentlilerin etkileşim halinde olduğu alanlar (Anonim f)

William H. Whyte(1980) tarafından alaycı bir mizah ile anlatılan bu film, 1958 yılında inşa edilen ve Uluslararası modernizm ikon yapılarından birisi olan Seagram binasının önündeki meydanı inceleyerek başlamaktadır. Bu film kamusal mekanların nasıl çalıştığı, kent mekanlarının ölü ve canlı noktalarını belirtmiştir. Whyte sonraki süreçte yapmış olduğu çalışmalarda, Seagram meydanındaki bazı alanların, diğer alanlara oranla daha fazla tercih edilmesinin sebebini incelemiş ve insan davranışları açısından uygulamaya yönelik çıkarılacak dersler olduğuna değinmiştir. Film çalışmasında insanların sosyalleştiği ve yaygın olarak kullandığı alanlar işaretlenmiştir (Anonim f)(Şekil 2.2).

Whyte, araştırmaları sonucunda, ağaç diplerinin, su kenarlarının, heykellerin ve gıda satıcılarının insanları kentsel plazalara ve parklara çekmekte önemli bir rol oynadığını bilgisine ulaşmıştır. Bu alanların sayısı arttıkça, daha fazla insanın kamusal mekanlara yöneldiği sonucuna varmıştır. Aynı zamanda Whyte, "Görünüşe göre, insanları en çok çeken şey, diğer insanlardır" şeklindeki ifade etmiştir. Sonuç olarak popüler toplanma noktaları, insanların birbirlerini çektikleri cazibe alanlarıdır (FBW 2013).

Ray Northam(1971) Amerikan kentlerinde boş alanları (vacant land) beş farklı kategoride incelemiştir. Bunlar sırasıyla, artık alanlar, inşa edilemez alanlar, kurumsal rezerv alanlar, spekülasyonlara bağlı alanlar ve kurumsal yedek araziler şeklindedir (Şekil 2.3). Fiziksel etkiler ve rant gibi çeşitli etmenlerden etkilenen kentsel boş alanların kamu veya özel mülk olarak iki maddeye ayırmıştır. Atıl kent mekanlarına sunulacak önerilerin mülkiyet durumunun ve gözlemlenen boş alanların kamusal mekan potansiyeli oluşturup oluşturmayacağını anlama açısından yaptığı çalışma önemlidir.

Şekil 2.3. Amerika kentlerinde boş alanların(vacant land) şematik diyagramı (Northam 1971).

Northam(1971)'a göre artık alanlar, küçük, düzensiz şekilli, gelişmeye elverişli olmayan, sayıca diğer alanlara göre fazla olan alanlardır. Planlama sonrası ortaya çıkan bu alanlar, gelişim sürecine dahil edilmemişlerdir. İnşa edilemez alanlar ise çok fazla eğimden dolayı sel tehlikesi gibi fiziksel kısıtlamalara sahip ve kentsel gelişme için uygun olmayan alanlardır. Artık alanlara göre daha az sayıda olan bu alanlar, boyut olarak çok daha büyüklerdir. Kurumsal rezerv alanlar genellikle kamu hizmet şirketleri gibi yerel olarak temsil edilen ticari şirketlerin sahip olduğu arazi parselleridir. Bu tür boş parsellere sahip olmalarının amacı, ihtiyaç duyulduğunda genişleme veya ticari işletmenin taşınması için alan sağlamaktır. Daha küçük boyutlarda olan spekülasyonlara bağlı alanlar ise, şirket mülkiyetinde, mülklerde veya tek şahıs mülkiyetinde tutulan ve sonunda satılacağı

beklentisiyle kar elde edilecek olan arazi parselleridir. Son olarak kurumsal yedek araziler ise bir kamu veya yarı kamu kuruluşunun finansman ihtiyacı ortaya çıktığında sahip olduğu alanlardır. Bu alanlar okul ve dini tesisler gibi alanlar için planlanan boş alanları belirtmektedir.

Erkılıç(2019) çalışmasında, kentsel atıl alanları 'tanımsız kentsel açık alan' olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, kentsel açık alanları tanımsızlaştıran niteliklerin kavranması ve bu alanların taşıdıkları potansiyellerin farkına varılabilmesi için dört ana başlık altında toplamıştır. Bunlar sırasıyla, 'modern kentin artık parçaları', 'Post-endüstriyel fragmanlar', 'hibrit peyzajlar' ve 'kamusal mekanın yeni ve geçici formları'dır. 'Modern kentin artık parçaları' bağlamında incelendiğinde, biçimlendirilmemiş ve sınırları belirsiz olarak ifade ettiği bu alanların, kamusal mekanı tükettiği ve kimliksiz kent mekanlarını ürettiği kanısını savunmaktadır. 'Post-endüstriyel fragmanlar' başlığı altında ise endüstri sonrası terkedilmiş yapı ve arazilerin genel bir tanımını sunarken, bu alanların zaman içerisinde yeniden iyileştirilebilir, kente ekonomik ve ekolojik anlamda katkıda sağlanabilirliğini savunmaktadır. Çalışmanın 'Hibrit peyzajlar' başlığı altında ise, bu alanların hem kapsamlı hem de belirsiz alanlar olabileceği ve keşfedilmemiş alanlar niteliği taşıdığını belirtmektedir. Yine bu başlık altında, eşiktekiler, arzu diyarları, askıda kalanlar ve vahşi kırlar olarak alt başlıklar açmıştır. Son olarak 'Kamusal mekanın yeni ve geçici formları' başlığı altında genel olarak mikro yaşam alanları sunan geçirgen alanlar ile tüketim odaklı ve aşırı kontrollü kamusal mekanları tanımlamaktadır (Çizelge 2.7).

Çizelge 2.7. Tanımsız kentsel açık alan kategorizasyonu (Erkılıç 2019)

Modern Kentin Artık Parçaları	Post-Endüstriyel Fragmanlar	Hibrit Peyzajlar				Kamusal mekanın yeni ve geçici formları
		Eşiktekiler	Arzu Diyarları	Askıda Kalanlar	Vahşi Kırlar	
1951 Artakalan mekan (space left over)	1964 Boş arazi (vacant land)	1967 Öteki mekan (other space)	1985 Kavramsal Nevada	2000 Ölü bölge (dead zone)	1973 Değersiz arazi (worthless land)	1986 Bulunan mekan (found space)
1961 Sınıf Vakumları (border vacuums)	1967 Boş arazi (zero panorama)	1960-67 Eşikte olma (liminality)	1992 Özgür mekan (free space)	2000 Artık mekan (residual space)	1995-2000 Rastlantısal peyzaj (fortuitous landscape)	1992 Yasaklayıcı mekanlar (interdictory space)
1973 Planlama sonrası artakalan mekan (SLOAP)	1967 Tersine harabeler (ruins in reverse)	1987 Yumuşak mekan (smooth space)	1993 Güncel alanlar (actual territories)	2002 Fazlalık peyzaj (superfluous landscapes)	2000 Sınırdaki araziler (edgeland)	1993 Hegemonya peyzajları (landscapes of power)
1977 Negatif mekanlar (negative spaces)	1967 Ölü noktalar veya boş alanlar (dead spots or empty sites)	1991 Geçici otonom bölgeler (TAZ)	1995 Yeni isimsiz mekanlar (nameless space)	2003 Artık mekan (leftover space)	2003 Üçüncül peyzaj-Arta kalan (the third landscape)	1995 Garip mekan (awkward space)
1980 Boş mekanlar (empty spaces)	1966 Metruk arazi (derelict land)	1996 Yersiz, mekan dışı (out of place)	1995 Müphem alan (terrain vague)	2004 Boş peyzaj (gapscape)	2007 İkircikli peyzaj (ambivalent landscapes)	1996 Geçirgen kenarlar (soft edges)
1984 Kentsel boşluklar (the void)	1974 Kentsel bataklıklar (urban sinks)	1997 Verimsiz araziler (badlands)	1996 Fonksiyon-dışı kullanılan mekan (functional space)	2004 Küçümsenen peyzaj (landscape of contempt)	2011 Yabani peyzajlar (urban wildscapes)	1996 Ara mekan (In-between space)
1986 Kayıp mekan (lost space)	1977 Atık araziler (wasteland)	1998 Hiç kimsenin alanı (no-man's land)	2002 Rastlantısal/olasılıklı parçalar (contingent parts)	2008 Ara yerler (urban interstices)		1999 Yeni kentsel çöller (new urban deserts)
1996 Kentsel çatlaklar (cracks in the city)	1978 Kentsel boş araziler (vacant urban land)	2001 Eşik mekan (liminal space)	2004 Keşfedilmeyen yer (terra incognita)	2014 Boş mekanlar (blank spaces)		2000 Özelleştirilmiş kamusal mekanlar (POPs)
1996 Dahil edilmemiş-eksilti mekanlar (space of ellipsis)	1981 Yerelde istenmeyen kentsel alanlar (LuLus)	2002 Gözenekli mekan (porous space)				2001 Atık mekan (junkspace)
2000 Anonim mekanlar (anonymous space)	1982 Ölü mekanlar (dead space)					2001 Post-it kentler (post-it cities)
	1990 Geçici olarak kullanılmayan, terkedilmiş veya sahipsiz alanlar (TOAD)					2002 Belirsizliğin mekanları (space of uncertainty/the margins)
	1990 Atık yer (place of waste)					2002 Gevşek peyzaj (loose-fit landscape)
	1990 Kontamine olmuş alanlar (contaminated land)					2005 Belirsiz mekanlar (indeterminate space)
	1992 Kahverengi alanlar (brownfield)					2006 Gevşek mekan (loose space)
	1994 Uyarılan/artık-tortu (stim/dross)					2007 Kullanılmayan/gevşek mekan (slack space)
	1996 Bozulmuş (blight)					2007 Açık-uçlu mekanlar (open-ended space)
	2003 Nadasa bırakılmış arazi (fallow land)					2012 Melez alanlar (hybrid zones)
	2005 Endüstriyel kalıntı (Industrial ruin)					
	2006 Artık peyzajı (drosscape)					

Girolamo (2012)'a göre, 1986'da Trancik'in "Lost Space" olarak adlandırdığı, belirli bir şekilde yönetilemeyen alanlar hakkında çalışmalar yapmasından sonra, çoğu araştırmacının bu konu hakkında derinlemesine araştırma yapmasına sebep olmuştur. Bu araştırmaların sonucunda birçok tanımlama ve yorumlama meydana gelmiştir. Girolamo, bu tanımlamaların konu hakkında kafa karışıklığına sebep olduğunu belirtmiş ve konu hakkında yapılan çalışmaları kronolojik olarak bir araya getirmiştir (Çizelge 2.8).

Çizelge 2.8. Atıl alan tanımları (Girolamo 2012)

YAYINLANMA YILI	YAZAR	TANIM
1974	Sommer	Tight Space, Hard Space
1986	Trancik	Lost Space
1996	Loukaitou-Sideris	Cracks in The City
1996	Sola Morales	Terrain Vague
2000	Pagano ve Bowman	Vacant Land
2001	Hajer ve Rejindorp	In Between Space
2002	Nielsen	Superflous Landscape
2003	La Varra	Post-it City
2005	Clement	Délaissés
2005	Groth ve Corjin	Indeterminated Space
2007	Worpole ve Knox	Slack Space
2007	Frank ve Stevens	Loose Space

Girolama'nın da belirttiği gibi atıl alan kavramı farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Çizelge 2.8' de belirtildiği üzere tanımlamalardan bazıları şu şekilde ifade edilmiştir:

Trancik (1986), "Lost Space": "Yeniden tasarlanması gereken, istenilmeyen, çevresine veya kullanıcılarına olumlu bir katkısı olmayan, tanımsız ve ölçülemeyen alanlar" (s. 3-4) şeklinde tanımlanmıştır.

Loukaitou-Sideris(1996), "Cracks in The City": Araştırmacıya göre "Crack" kavramı, Amerikan şehirlerinin fiziksel ve sosyal bağlamında karşılaşılan süreksizlikleri tanımlamak için kullanılan bir metafordur. "Crack" kavramı fiziksel ve sosyal olarak

arada kalmış, atıl, yetersiz kullanılan ve genellikle kötüleşen alanlar şeklinde ifade edilmektedir.

Sola Morales(1996), "Terrain Vague": Yazar terrain vague terimini, bir dizi olayın meydana geldiği boş, terkedilmiş alan olarak ifade etmektedir. Bu tür kentsel mekanların, şehirleri tanımlamakta ve bu şehirler üzerindeki deneyimlerimizi göstermektedir.

Pagano ve Bowman(2000), "Vacant Land" : Çeşitli sebeplerden dolayı kullanılmamış veya az kullanılmış arazi şeklinde tanımlandırılmıştır. Bu alanlar genellikle tarımsal veya işlenmemiş arazi, terk edilmiş arazi, terk edilmiş yapılar ve terk edilmiş yapıları içeren araziler şeklinde bahsedilmiştir.

Nielsen(2002), "Superflous Landscape": Araştırmacı tarafından "gereksiz peyzaj" olarak nitelendirilen bu alanalar, kentsel alanın fark edilmemiş ve gelişmemiş alanları olarak nitelendirilmektedir. Şehrin genelini rahatsız eden bu alanların yeniden planlanması gerektiğini düşünmektedir.

La Varra(2003), "Post-it City": Bu kavram geleneksel kamusal mekan kullanımına alternatif olan bir tür kamusal mekanı tanımlamak için kullanılmaktadır. Belirtilen bu alanlar genellikle resmi olmayan etkinliklerin (sokak satışları, partiler vb.) gerçekleştiği alanlar olarak kullanılmaktadır.

Groth ve Corjin(2005), "Indeterminated Space": kimseye ait olmayan, planlanmamış belirsiz alanlar şeklinde tanımlanmıştır.

Frank ve Stevens(2007) "Loose Space": Bu kavram, tanıdık veya beklenmedik, spontane veya planlı, anlık veya uzun süreli aktiviteleri belirlenen amaç dışında gerçekleştiren ve deneyim alanı oluşturan kamusal mekanlardır.

Erkılıç(2019) çalışmasında kentsel atıl alanlarla ilgili geçmişten günümüze kadar yapılan bilimsel yazın araştırmalarını sentezleyerek kentsel açık alanları tanımsızlaştıran

nitelikleri derlemiştir (Çizelge 2.9). Yaptığı araştırmanın kentlerin planlama yaklaşımı ve yönetimsel süreçleri bağlamında ülke/kent özelinde değişebileceğine de değinmektedir.

Çizelge 2.9. Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler (Erkılıç 2019)

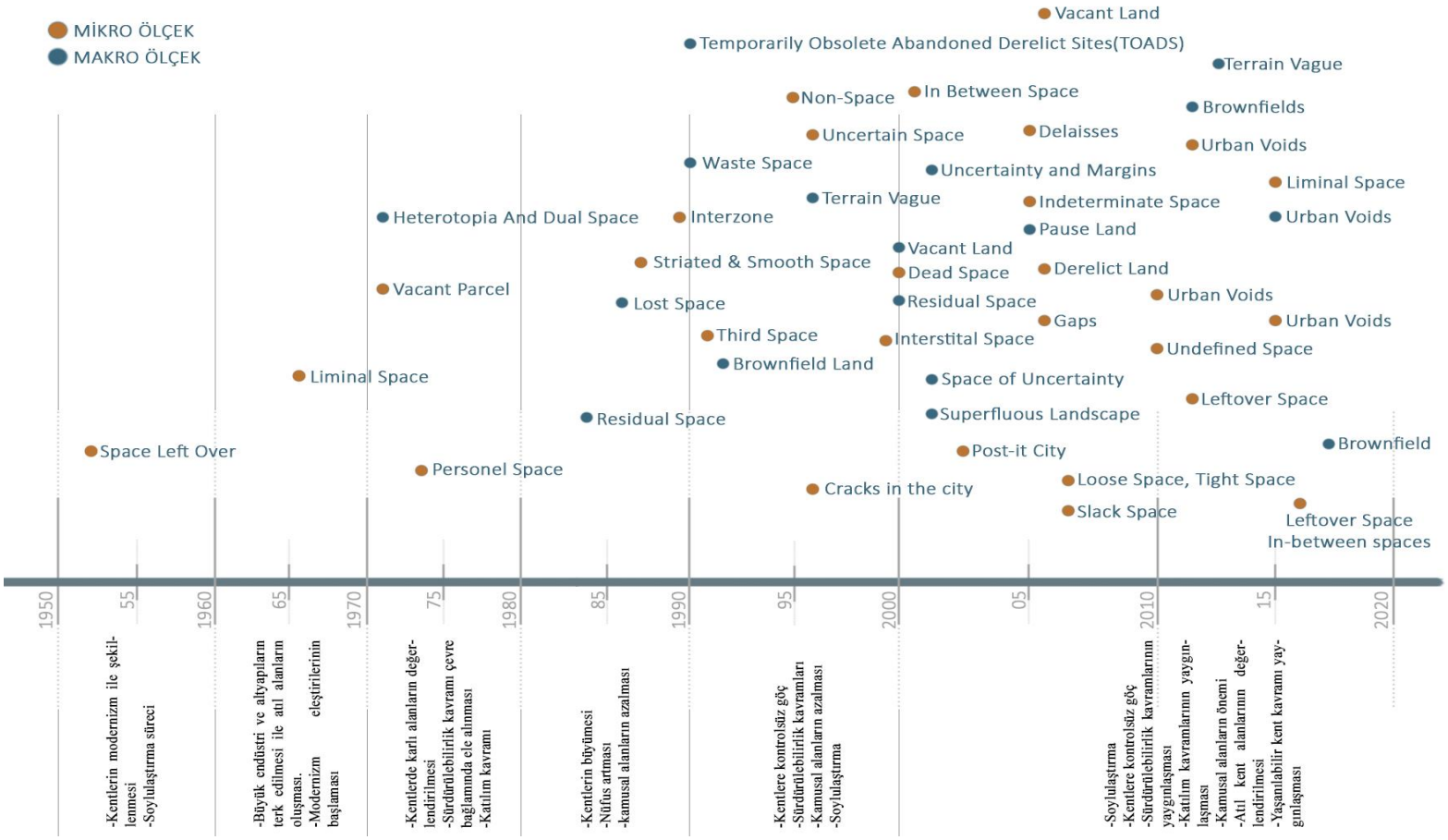
Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler	
Fiziksel Nitelikler	Biçimsizlik Tanımsız sınırların oluşması Çok geniş(çevrelenme/kapalılık hissi) olması Çevre yapılarla ilişkisizlik Alan içerisindeki yapı kalıntıları, yarım kalmış strüktürlerin var olması Bakımsız durumda olma(atıklar, çöpler vs.) Kentten uzak yerlerde, saklı yerlerde olma(Erişilebilir olmama) Ulaşım ağlarına yakınlık Bakımsız bırakılma, bitkilerle kaplanmış olma
Kullanım Nitelikleri	Kullanım/aktivite çeşitliliğinin yetersiz olması Yeteri şekilde kullanılmama/Kötüye kullanım Enformel kullanımlar(İşgal edilmiş, sahiplenilmiş olma) Mevcut işlevin dışında kullanımlar Geçici süreliğine kullanılmama(ertelenen projeler) Kısıtlı eylemlere imkan tanıması Uzun süredir kullanılmama
Sosyal-kültürel Nitelikler	Kent-insan ilişkisinin göz ardı edilmiş olması Aşırı gözetim altında olma/olmama Tekinsiz olma(yasadışı faaliyetlere uygun hale gelme) Çok anlamlılık, her birey için farklı anlamlar taşıma Tek boyutlu bir kimliğe sahip olmama Kentin yalıtılmış bölgelerinde alternatif deneyim imkanları sağlama Toplumdan dışlanan bireylere ait olma

Atıl kent alanlarının son yıllarda bilimsel yazınlarda, STK ve çeşitli derneklerde sıkça dikkat çekilen konu olduğu günden güne fark edilmektedir. 1960'lara kadar, metruk ve boş arazi terimleri genellikle terkedilmiş maden anları için kullanılırken, 70'lere gelindiğinde kentsel alanlardan bahsedilmeye başlanmıştır. 2000'lere gelindiğinde, NLUD tanımlamalarında "Arazi tipolojisine göre önceden planlaması yapılmış ve hak sahipleri tarafından kullanılan arazilere ek "metruk" ve "boş arazi" şeklinde tanımlanmıştır (Çizelge 2.10). Bu tanımlamaların oluşturduğu kafa karışıklığını önlemek

için Urban Task Force(2000) ve CABE(2000) gibi diğer kurum ve kuruluşlar, bu alanların yeniden kentlere kazandırılması için incelemeye başlamışlardır (Doron 2007).

Erkılıç(2019)'a göre kavramların tasvir ettiği alanlar terminolojideki gelişimine bakılarak anlaşılabilmektedir (Çizelge 2.7). Boşluğun modern planlama dönemlerinde fiziksel bir kentsel bileşen olarak ele alınmasına rağmen, günümüzde küreselleşen kentlerin müphem yapısı ile beklentinin yerine dönüşmüştür. Aynı şekilde modernizm dönemlerinde atıl alanlar, modernizme getirilen eleştirilerin odak noktasıyken, günümüzde kamusal yaşamı, sınırsızlığı ve hareketliliği çağrıştıran mekan konumuna gelmiştir. Geçmişte problem olarak görülen kentsel boş alanlar (vacant land), günümüz yapısında potansiyel kamusal mekan olarak ele alınmaktadır (Németh ve Langhorst 2014).

Çizelge 2.10. Kent alanlarının atıllaşma süreçleri ve farklı atıl alan tanımları (Doron 2007, Girolamo 2012, Boz 2016, Azhar 2019, Kasarabada 2020'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

Kentsel Atıl Alan Farklı Türleri

Yunan agorası ve Roma forumlarından günümüze kadar tanımlanmış boşluklar olduğu kadar şehrin her yerine dağılmış plansız, tesadüfi tanımlanmamış boşluklar da bulunmaktadır. Tanımlanmış veya tasarlanmış kentsel boşluklar planlı, kasıtlı ve önceden tasarlanmış kentsel alanın temelini oluştururken, rastlantısal kentsel boşluklar ise kentsel alanın dışında veya çevresinde bulunur. Bu boşluklar zamanla şehrin her yerinden yavaş yavaş ve kendiliğinden ortaya çıkıyor gibi görünse de gündelik hayatta yoldan geçenlerin veya sıradan şehir sakinlerinin dikkatini çekmemektedir. Kent plancıları bu tarz alanların türlerini belirlememiş ve potansiyellerini yeteri kadar anlayamamışlardır (Akkerman ve Cornfeld 2010).

Kentte belirli bir alanı tanımlamak için, alanın mevcut, geçmiş ve gelecekte öngörülen durumlarını, olabilecek tüm dinamikleriyle kapsamlı bir şekilde analiz yapmak gerekmektedir. Yapılan analizler neticesinde belirlenen alanın sınıflandırılması yapılarak, ölçek, işlev, yer gibi özellikleri hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bu kapsamda elde edilen bilgiler, tanımlanmak istenilen kentsel boşlukların potansiyelini fark etmek için kullanılabilir. Kavramsal tanımlama olarak farklılıkların olduğu kentsel atıl alanların kategorizasyonu, tasarımcı veya kentsel plancılarının gözlem ve çözüm üretebilmeleri açısından önemlidir. 17 farklı çalışmanın detaylı olarak incelenmesinden elde edilen atıl alan türleri, ölçek hiyerarşisine göre sınıflandırılmıştır (Çizelge 2.11). İncelenen çalışmalar kapsamında kullanılan kategorizasyon türleri, ölçek hiyerarşisinde genellikle mikro ölçekte yorumlandığı fark edilmiştir.

Çizelge 2.11. Atıl alan türlerinin mikro ve makro ölçekte kategorizasyonu(Home 1983; Kivell 1993; Akarsu 2002; Alanyalı Aral 2003; Akaslan 2006; Perovic ve Folic 2012; King 2012; Villagomez 2013; Baga 2015; Lee ve ark. 2015; Azhar 2016; Boz 2016; Aydınlı 2017; Kim ve ark. 2018; Azhar 2019; Sameeh ve ark. 2019; Hussain ve Hussain 2020 kaynaklarından faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

Numara	Yazar / Çalışma	MİKRO ÖLÇEK	MAKRO ÖLÇEK
1	R.K. Home(1983) INNER CITY VACANT LAND UK POLICIES	İnşaat halindeki yapı (Building under construction) Metruk Bina (Derelict buildings) Atıl alan ve istif alanları(Vacant land and hoarding sites) Yeniden yerleşilen konutlar(Residential for reoccupation) Atıl alışveriş alanları(Vacant shops) Diğer atıl mülkler(Other vacant premises)	
2	Philip Kivell (1993) LAND AND THE CITY:PATTERN AND PROCESSES OF URBAN CHANGE		Yığınlar(Spoil heaps) Kazı alanları ve çukurlar(Excavations and pits) Askeri Alanlar-sahipsiz alanlar(Military etc. Dereliction) Atıl trenyolu alanları(Derelict railway land) Maden alanları(Mining subsidence etc.) Genel Endüstriyel atıl alanlar(General industrial dereliction)
3	Ali Akarsu (2002) KENTSEL DIŞ MEKAN YAŞANTISININ DESTEKLENMESİ BAĞLAMINDA KENT UNSURLARINA İLİŞKİN SORUNLARIN SAPTANMASI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Sağır Cepheler Meydanlardaki yükseltilmiş havuzlar, çimen satıhlar, heykeller Tanımsız, işlevsiz iç avlular İşlevsiz çatı düzlemleri Güneş, yağmur örtüleri	Köprü altları Stadyum çeperleri Alt geçitler Refüj ve trafik göbek alanları Demiryolu-çevre arakesitleri Otoyol-çevre arakesitleri Katlı otopark yapıları
4	Ela Aral Alanyalı (2003) LEFTOVER SPACE AS A VALUE AND POTENTIALITY FOR THE PUBLIC REALM IN THE CITY	Geçiş Alanları (Interstitial spaces) İhmal edilmiş park ve plazalar (Neglected public park and plazas)	İnşa edilemez alanlar(Unbuildable areas) Terkedilmiş alanlar(Abandoned sites) Boş alanlar(Vacant Lots) Alt boşluklar(Sub-spaces)
5	Pınar Akaslan (2006) ETKİNLİĞİNİ YİTİRMİŞ KENTSEL MEKANLARIN KENT YAŞAMINA KATILMASI	Fonksiyonunu Kaybetmiş Alanlar Tanımsız Arka Bahçeler Pazar Yerleri-Salı Pazarı Alanı Otopark Alanları Mezarlıklar	Otoyol-Çevre İlişkisi Köprü Altları Yollar Arasında Kalan Refüj Alanları Tren Yolu – Çevre İlişkisi Dönemlik Kullanılan (etkin olan) Mekanlar
6	Svetlana K. Perović and Nađa Kurtović-Folić (2012) BROWNFIELD REGENERATION - IMPERATIVE FOR SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT		Endüstriyel alanlar(Industrial Zones) Askeri kompleksler (Military complexes) Maden tesisleri(Mining installations) Tren komplekleri(Railway complexes) Sahil alanları(Coastal areas) Belediye kamu hizmet tesisleri (Municipal public service facilities)
7	Kathleen L. King (2012) DESIGNING VACANCY: VACANT LAND AND URBAN SYSTEMS IN DETROIT, MI	Korunan boş alanlar ve yürüyüş yolları(Maintained Vacant Lot and Sidewalk) Komşular tarafından bırakılan boş alanlar(Vacant Lot Maintenance Taken on by Neighbor) Bakımsız yürüyüş yolları (Un-maintained Sidewalk) Boş alanlardaki moloz yığınları(Debris in Vacant Landscape)	Güvensiz Atıl yapılar(Unstable Vacant Structures)
8	Erick Villagomez (2013) CLAIMING RESIDUAL SPACE IN THE HETEROGENEOUS CITY	Arada Kalan Alanlar (Spaces Between) Etrafındaki Alanlar (Spaces Around) Çatılar-Teraslar (Rooftops) Üçgen Alanlar (Wedges) Boş Alanlar (Void Spaces) Yapı Altı Alanlar (Spaces Below)	Büyük Altyapılar (Oversized Infrastructure) Gereksiz Altyapılar (Redundant Infrastructure)
9	Dorothy Baga (2015) URBAN LEFTOVERS	Arada kalan alanlar(Sandwiched Leftover) Köşe alanlar(Adjacent Leftover)	İzole alanlar(Isolated Leftover) Çevrelenmiş atıl alanlar(Enclosed Leftover)
10	Seog Jeong Lee, Soewon Hwang and Dongha Lee (2015) URBAN VOIDS: AS A CHANCE FOR SUSTAINABLE URBAN DESIGN	Yapı altı alanlar(Pilotis) Yapı üstü alanlar(Rooftop space) Yapı arkası ve arası alanlar(Set-backed or between space) Dik ve eğimli alanlar(Steep land slope) Arada kalan alanlar(Between space)	Büyük caddeler (Oversized street) İhtiyaç fazlası yollar(Over supplied street)
11	Jasim Azhar1and Morten Gjerde (2016) RE-THINKING THE ROLE OF URBAN IN-BETWEEN SPACES	Yapı cepheleri(Building frontage) Arka yapılar(Building rear) Yapı kenarları ile sınırlı alanlar(Space confined by building edge) Göze çarpan fakat müdahale edilemeyen alanlar (Conspicuos space (locked off) Yapı altı alanlar (Underneath a building) Yapı üstü alanlar (Rooftop)	
12	Gökşen Ezgi Boz (2016) ATIL KENT MEKANININ GEÇİCİ KULLANIM YAKLAŞIMI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: KADIKÖY, YELDEĞİRMENİ ÖRNEĞİ	Ara mekanlar Kör Akslar Köşeler Kesişen Akslar Sağır Cepheler Nişler Avlular	Yükseltilmiş Akslar

Çizelge 2.11. Atıl alan türlerinin mikro ve makro ölçekte kategorizasyonu(Home 1983; Kivell 1993; Akarsu 2002; Alanyalı Aral 2003; Akaslan 2006; Perovic ve Folic 2012; King 2012; Villagomez 2013; Baga 2015; Lee ve ark. 2015; Azhar 2016; Boz 2016; Aydınlı 2017; Kim ve ark. 2018; Azhar 2019; Sameeh ve ark. 2019; Hussain ve Hussain 2020 kaynaklarından faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır) (Devam)

Numara	Yazar / Çalışma	MİKRO ÖLÇEK	MAKRO ÖLÇEK
13	Merve Aydınlı (2017) BEŞİKTAŞ İLÇESİ ATIL MEKANLARIN KENT KURGUSUNA KATILMALARINA YÖNELİK PERFORMANS TEMELLİ YAKLAŞIMLAR	Boş Alanlar (Uzun süre boş kalmış) Artık Alanlar (Küçük boyut, düzensiz şekil) Fiziksel sınırlandırmalara sahip alanlar(Dik eğim, sel riski, inşa edilemeyen) Otoparklar(konut otoparkları,kamusal otoparklar,garajlar) Terkedilmiş yapılar Doğal bitki örtüsüne sahip bakımsız alanlar	Maden alanları Ulaşım sistemleri arasında kalmış alanlar (köprü altı, otoyol kavşakları) Çöp alanları Terkedilmiş endüstri alanları Terkedilmiş liman, hava alanı, demiryolu, askeri alanlar
14	Gunwoo Kima, Patrick A. Millerb, David J. Nowakc (2018) URBAN VACANT LAND TYPOLOGY: A TOOL FOR MANAGING URBAN VACANT LAND	Terkedilmiş alanlar(Derelict sites) Bakımsız yeşil alanlar(Unattended with vegetation sites)	Ulaşımla ilgili alanlar (Transportation-related sites) Doğal alanlar(Natural sites) Terkedilmiş sanayi alanları (Post-industrial sites)
15	Jashım Azhar (2019) EXPLORING THE POTENTIAL OF URBAN LEFTOVER SPACES	Yapı önü alanlar(Space in front of a building) Yapı arkası alanlar(Space at back of a building) 2 veya 3 tarafı yapılarla çevrili alan (Space enclosed by buildings on 2 or 3 sides) Yapı altı alanlar (Space underneath a building) Yapı üstü alanlar(Space on the rooftop of a building)	
16	Rana Sameeh, Mostafa Gabr, and Sherine Aly (2019) REUSING LOST URBAN SPACE	Yüksek yapıların yanındaki yapılaşmamış alanlar(Unstructured landscape at the base of high rise towers) Kullanılmayan batmış plazalar (Unused sunken plazas) Bozulmuş parklar(Deteriorated parks) Yüzey otoparkları (Surface parking lots) Boş duvar ve mega yapılar (Blank walls&megastructures) Terkedilmiş yıkım alanları(Abandoned blight clearance sites) Marjinal halk evleri(Marginal public housing) Ara yollar(Alleys)	Atıl kent meydanları(Lost urban squares) Otoyol kenaları (Edges of freeways) Terkedilmiş sahiller(Abandoned waterfronts) Terkedilmiş tren ve tramvay hatları (Abandoned rail tracks and tramways) Kayıp yeraltı alanları(Lost underground space) Üst geçit alt boşlukları(Space beneath an overpass) Refüjler (Median strips)
17	Sarah Silan Hussain, Asmaa Muhamad Hussain (2020) THE ROLE OF ADDITION IN THE LEFTOVER PLACES IN THE SUSTAINABILITY OF HISTORICAL BUILDINGS	Cephe veya duvar(Facade or wall) Ara mekanlar(Space between buildings) Yapı altı alanlar(Under building) Yapı üstü alanlar(Roof building) Yapı önü veya yanı (Front/behind building)	

Ölçek ve kentsel planlama özelinde birbirlerinden farklılık gösteren kentler, bünyesinde barındırdıkları boş veya metruk durumdaki alanlarda boyut ve nitelik olarak birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Yapılan araştırmalarda edinilen bilgiler neticesinde, araştırmacıların farklı kriterlerle ele aldıkları bu alanların ölçeklerine göre kategorizasyonu yapılmıştır. Bunun temel nedeni, bazı kentsel formların belirli seviyelerde kontrol edilebilmesi ve kentsel form değişkenlerinin farklı seviyelerde farklı anlamlar taşımasıdır (Tsai 2005). Modernistler ve postmodernistler, farklı alan ölçeklerini büyük veya küçük olarak yorumlamışlardır. Modernist yaklaşım, halkı büyük ölçeklerde soyut tasarımlara dahil etmeye çalışırken, Postmodernistler belirli işlevlere sahip küçük yerler tasarlamaya çalışmışlardır (Madanipour 1996).

Çizelge 2.12. Kentsel atıl alanların türlerine ilişkin farklı kaynaklarda geçen ortak sınıflandırmalar

		R.K. Home(1983) INNER CITY VACANT LAND UK POLICIES	Philip Kivell (1993) LAND AND THE CITY:PATTERN AND PROCESSES OF URBAN CHANGE	Ali Akarsu (2002) KENTSEL DIŞ MEKAN YAŞANTISININ DESTEKLENMESİ BAĞLAMINDA KENT UNSURLARINA İLİŞKİN SORUNLARIN SAPTANMASI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Ela Aral Alanyalı (2003) LEFTOVER SPACE AS A VALUE AND POTENTIALITY FOR THE PUBLIC REALM IN THE CITY	Pınar Akaslan (2006) ETKİNLİĞİNİ YİTİRMİŞ KENTSEL MEKANLARIN KENT YAŞAMINA KATILMASI	Svetlana K. Perović and Nađa Kurtović-Folić (2012) BROWNFIELD REGENERATION - IMPERATIVE FOR SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT	Kathleen L. King (2012) DESIGNING VACANCY: VACANT LAND AND URBAN SYSTEMS IN DETROIT, MI	Erick Villagomez (2013) CLAIMING RESIDUAL SPACE IN THE HETEROGENEOUS CITY
MİKRO ÖLÇEK	ARA MEKANLER								
	KÖŞELER								
	NİŞLER								
	AVLULAR								
	YAPI ALT VE ÜST BOŞLUKLARI								
	SAĞIR DUVAR VE CEPHELER								
	BOŞ ALANLAR & DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ İLE KAPLANMIŞ BAKIMSIZ ALANLAR								
	FİZİKSEL SINIRLANDIRMALARA SAHİP ALANLAR (DİK EĞİM, İNŞA EDİLEMEYEN ALANLAR)								
	TERKEDİLMİŞ YAPILAR								
	PAZAR YERLERİ, OTOPARKLAR VE PARKLAR								
MAKRO ÖLÇEK	İSTİF ALANLARI VE KAZI ALANLARI								
	KORUNAN BOŞ ALANLAR (ASKERİ BÖLGELER, SİT ALANLARI VS.)								
	ULAŞIM SİSTEMLERİ İLE İLGİLİ ALANLAR (TREN İSTASYONU, OTOYOL, REFÜJ, KÖPRÜ ALTLARI VS.)								

Çizelge 2.12. Kentsel atıl alanların türlerine ilişkin farklı kaynaklarda geçen ortak sınıflandırma (Devam)

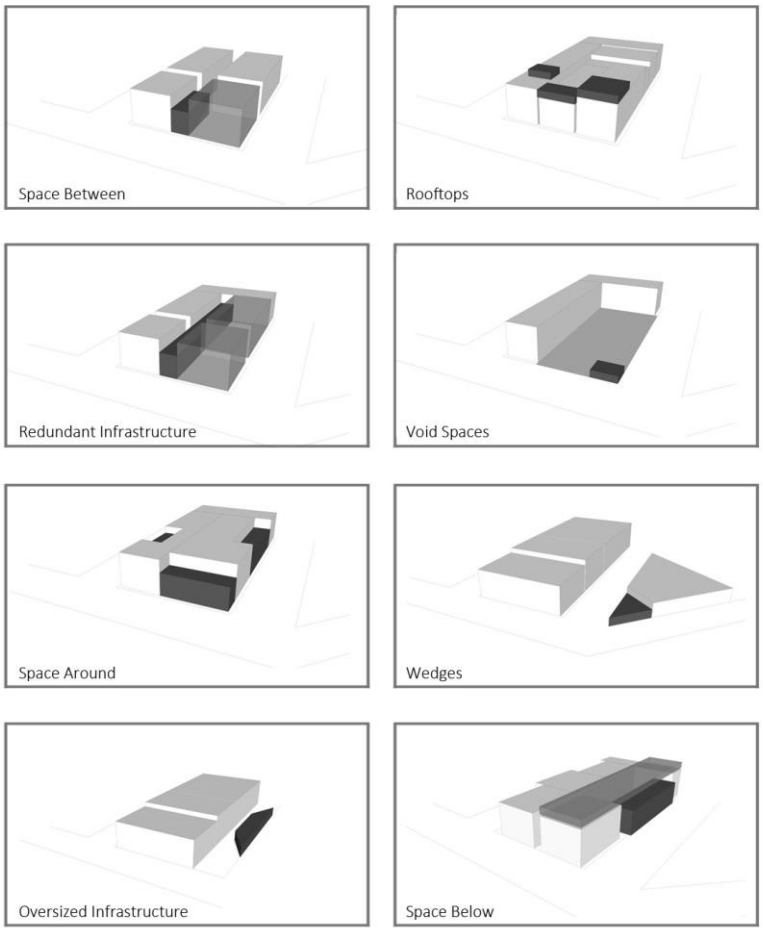
		Dorothy Baga (2015) URBAN LEFTOVERS	Seog Jeong Lee, Soewon Hwang and Dongha Lee (2015) URBAN VOIDS: AS A CHANCE FOR SUSTAINABLE URBAN DESIGN	Jasim Azharland Morten Gjerde (2016) RE-THINKING THE ROLE OF URBAN IN-BETWEEN SPACES	Gökşen Ezgi Boz (2016) ATIL KENT MEKANININ GEÇİCİ KULLANIM YAKLAŞIMI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: KADIKÖY, YELDEĞİRMENİ ÖRNEĞİ	Merve Aydınlı (2017) BEŞİKTAŞ İLÇESİ ATIL MEKANLARIN KENT KURGUSUNA KATILMALARINA YÖNELİK PERFORMANS TEMELLİ YAKLAŞIMLAR	Gunwoo Kima, Patrick A. Millerb, David J. Nowakc (2018) URBAN VACANT LAND TYPOLOGY: A TOOL FOR MANAGING URBAN VACANT LAND	Jashim Azhar (2019) EXPLORING THE POTENTIAL OF URBAN LEFTOVER SPACES	Rana Sameeh, Mostafa Gabr, and Sherine Aly (2019) REUSING LOST URBAN SPACE	Sarah Silan Hussain, Asmaa Muhamad Hussain (2020) THE ROLE OF ADDITION IN THE LEFTOVER PLACES IN THE SUSTAINABILITY OF HISTORICAL BUILDINGS
MİKRO ÖLÇEK	ARA MEKANLER									
	KÖŞELER									
	NİŞLER									
	AVLULAR									
	YAPI ALT VE ÜST BOŞLUKLARI									
	SAĞIR DUVAR VE CEPHELER									
	BOŞ ALANLAR & DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ İLE KAPLANMIŞ BAKIMSIZ ALANLAR									
	FİZİKSEL SINIRLANDIRMALARA SAHİP ALANLAR (DİK EĞİM, İNŞA EDİLEMEYEN ALANLAR)									
	TERKEDİLMİŞ YAPILAR									
	PAZAR YERLERİ, OTOPARKLAR VE PARKLAR									
MAKRO ÖLÇEK	İSTİF ALANLARI VE KAZI ALANLARI									
	KORUNAN BOŞ ALANLAR (ASKERİ BÖLGELER, SİT ALANLARI VS.)									
	ULAŞIM SİSTEMLERİ İLE İLGİLİ ALANLAR (TREN İSTASYONU, OTOYOL, REFÜJ, KÖPRÜ ALTLARI VS.)									

Kentsel bağlamda mikro ve makro ölçek olarak farklılık gösteren atıl alan türleri, bulunduğu alan ve konum itibariyle ortak özellikler taşımaktadır. Çizelge 2.12'de ortak özellik ve benzer isimlerde kullanılan türler için kategorizasyon çalışması yapılmıştır. Belirlenen türlerin ortak kullandığı çalışmalar da işaretlenmiştir. En yaygın olarak atıl hale gelen ulaşım sistemleri gözlemlenirken, aktif olarak kullanılmayan park, otopark, pazar yeri gibi alanlar araştırmacılar tarafından atıl kent mekanı olarak daha az gösterilmektedir. Yapı çevrelerinde oluşan atıl alanlar mikro ölçekte değerlendirilip ara mekanlar, köşeler, nişler, avlular, yapı alt ve üst boşlukları, sağır duvar ve cepheler olarak isimlendirilmiştir. Bakımsızlık nedeniyle atıl duruma gelen alan ve mekanlar terkedilmiş bölgeler olarak değerlendirilmiştir. Yapı çevresinden bağımsız fakat ölçek olarak mikro boyutta olan doğal bitki örtüsü ile kaplanmış bakımsız alanlar, fiziksel sınırlandırmalara sahip alanlar (eğim veya inşa edilemez alanlar), terkedilmiş yapılar, Pazar yerleri ve otoparklar sokakların yapısı ile ilgili olduğundan dolayı mikro ölçek başlığı altında incelenmektedir. Ölçek olarak daha genel nitelik sayılan Makro ölçek bağlamında incelenen istif alanları, kazı alanları, korunan boş alanlar (askeri bölgeler, sit alanları vs.) ve ulaşım sistemleri gibi kentte işlev ve boyut bakımından farklılık göstermektedir.

Villagomez(2013)'in "Claiming residual spaces in the heterogeneous city" adlı çalışması, mikro ölçek boyutunda iyi gözlemlenmiş bir tipoloji çalışmasıdır. Bilimsel yazınlarda yapılan araştırmalar, şehrin mikro ölçekten makro ölçeğe doğru kademeli olarak büyümesini, kent ve kentli için en sağlıklı büyüme ve gelişme seçeneği olarak sunmuştur. Bu nedenle yapılacak yeni yapım, mevcut planlı veya plansız alanlar üzerine yapılacak çalışmaların, öncelikle mikro ölçek boyutunda incelenmesi daha sağlıklı sonuçlar çıkaracaktır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerde seçilen alan çalışması, ölçek ve sınıflandırma açısından Villagomez'in tipoloji çalışması ile benzerlik göstermektedir. Villagomez(2013)'in kentsel atıl alan türleri üzerinde yapmış olduğu çalışma, sonraki bölümlerdeki alan çalışmasına altlık oluşturması sebebiyle detaylı olarak incelenmiştir.

Villagomez(2013), Kuzey Amerika şehirleri için yaptığı çalışmada, atıl kent mekanlarını sekiz ana başlık altında farklı tipolojik bölümler olarak ele almıştır. Bu tipolojiler; arada kalan alanlar (spaces between), gereksiz altyapılar (redundant infrastructure), etrafındaki alanlar (sapces around), büyük altyapılar (oversized infrastructure), çatılar (rooftops), boş

alanlar (void spaces), üçgen alanlar(wedges), alt alanlar (spaces below) şeklindedir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. Kentsel atıl alan tipolojileri (Villagomez 2013).

Villagomez(2013)'in "Claiming residual spaces in the heterogeneous city" adlı çalışmasında belirttiği tipolojiler şunlardır:

Wedges (köşeler): Kentsel çevre birkaç sosyal ve doğal doku katmanından oluşmaktadır. Köşeler ise bu farklı kentsel katmanların veya altyapı unsurlarının kesişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Genellikle düzensiz olduklarından dolayı gelişmemiş ve ihmal edilmiş alanlar olarak bırakılmaktadır. Bu tipolojiye sahip alanlar İdeal işlevlerde kullanılarak kamusal mekana katkı sağlama potansiyellerine sahiptir.

Space around (etrafındaki alanlar): Geçmiş dönemlere göre değişen imar planlamalarının bir sonucu olan yapı çekme mesafeleri, mevcut sokakla yapı arasında bir alan meydana getirmiştir. Bu alanalar space around (etrafındaki alanlar) olarak ifade edilmektedir. Sokak aktivitelerini arttırmalarının yanında özel ve kamusal mekanlar arasında bir geçiş bölgesi görevi üstlenmektedir.

Rooftops (yapı üst boşlukları-çatılar): Yapı üst boşlukları-çatılar en çok görülen ve en az tanımlanan atıl alan biçimini sunmaktadır. Bu alanlar yüksek ve düşük yoğunluklu kentlerde çeşitli biçimlerde gözlemlenebilirler. Yazar, çatı kullanımlarının en etkilisi olarak yeşil çatı örneğini göstermektedir. Tüm dünyada popüler olduğunu, özellikle Kuzey Amerika bölgesinde kentsel ısı adası konusundaki sorunlar nedeniyle çatı bahçelerine ve onları inşa etmek için gerekli teknolojilere olan ilgiyi yeniden canlandırmıştır. Kaliteli kentsel mekan kullanımları için bir fırsat olduğunu belirtmişlerdir.

Oversized Infrastructure (büyük altyapılar): Kentlerde planlanan gelecek altyapı sistemlerinin beklenenden fazla çıkması sonucunda bu tipoloji alanları oluşmaktadır. Bu tür alanlar genellikle geleceğe göre planlanan ulaşım sistemlerinin aşırı büyüklüğünden kaynaklanan atıl alanlardır. Günlük araç yolu olarak kullanılan bu alanların kenarları geçici ve kalıcı ticari kullanımları, bahçe ve parklar için ideal yerler haline getirilebilir ve kamusal kullanımı yaygınlaştırabilir.

Void Spaces (boş alanlar): Kuzey Amerika'da yaygın olarak görülen bu alanlar, yapıyı çevreleyen yeterince kullanılmayan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Banliyölerin artışı nedeniyle gözlemlenmeye başlayan bu alanlar, büyük ölçekli olmaları nedeniyle bünyesinde birçok fırsatı barındırmaktadır. Yazar bu alanların düşük yoğunluklu kent alanları veya düşük değerli kent arazilerinde, genellikle otopark olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Bu gibi alanlar birçok seçenek sunar ve çözümler aşamalı olarak uygulanabilir. Özellikle alışveriş merkezlerinin otoparklarının sunduğu geniş alanlar ticari kullanım ve sokak yaşantısını canlandırma amacı ile kullanılabilir.

Spaces below (Yapı alt boşlukları): Bu tipolojideki atıl alanlar şekil ve büyüklük açısından farklılık gösterir ve büyük altyapı unsurlarının (köprü, yükseltilmiş tren yolları vb.) altlarındaki boş alanları ifade etmektedir. Açık bırakılıp, ihmal edilen bu alanlar genellikle otopark olarak kullanılmakta veya en iyi ihtimalle yerel sakinleri tarafından bahçe olarak kullanılmaktadır. Yazar bu alanların çeşitli kullanımlarla değerlendirilip kamusal mekan olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

Spaces Between (Ara mekanlar): Bu alanlar genellikle eskiyen işlevlerin yıkımı ve yasa/yönetmelik gereği atıllaşan alanları ifade etmektedir. Çeşitli boyutlarda olmaları sebebiyle farklı potansiyellerde kullanılabilirler. Kuzey Amerika kentlerinde bahçe çekme mesafeleri nedeniyle en çok karşılaşılan atıl alan tiplerindendir.

Redundant Infrastructure (Gereksiz Altyapılar): Genellikle tarihi ve eski bölgelerde karşılaşılan bu tipoloji örnekleri, kullanılmayan kentsel altyapı sistemlerine ait alanları kapsamaktadır. Eski işlevinde kullanılmayan caddeler, tren yolları, sokaklar bu alanlara örnek verilebilir.

2.5. Kentsel Atıl Alanların Kamusal Mekan Potansiyelleri

Kent, bünyesindeki her bir mimari nesnenin bir araya gelmesiyle bir bütün oluşturuyor ise kenti oluşturan her bir nesneye doluluk, bu nesnelerin arasında kalan alanlar ise boşluk olarak değerlendirilir. Bu kentsel boşluklar tanımlı olduklarında karşımıza avlular, meydanlar, sokaklar vb. olarak çıkmaktadır. Tesadüfi oluştuklarında ise mekan olarak tanımlanmaları güçleşmektedir (Kuloğlu 2013). Kentsel doluluk ve boşluklar arasındaki ilişkiler doğru tanımlanmış ve anlaşılır olduğunda, mekânsal ilişkiler başarıyla kurgulanır ve bu alanlar bir bütünün parçası olarak bölgenin karakterini oluşturmaktadır. Doluluk ve boşluklar arasındaki ilişki iyi kurgulanmadığında ise, bu bütünün parçaları birbirinden ayrılır ve kayıp mekanlar meydana getirir (Erdönmez ve Akı 2005).

Akaslan(2006)'a göre boşluğu tanımlı yapan temel unsur kentlinin onunla kurduğu ilişkidir. Kentsel bütünün bir parçası olarak değerlendirilen bu boşlukları tanımlı hale getiren içerisindeki yaşantılardır. Kentli aktiviteleri, bu boşlukların potansiyellerini

ortaya çıkarabilir veya kısıtlayabilmektedir. Kent kurgusu içerinde doluluklar arasında sıkışmış boşluklar, kentli için nefes alma alanlarıdır. İnsanlar bu alanlarda üretir, izler, kalabalığa karışır veya kalabalıktan kaçar, bu tamamen onların seçimidir. Bu deneyimler kentli için önemli ve olmazsa olmazdır.

Bilimsel yazınlarda genellikle kent boşluğu kavramına değinilirken tanımsız ve vasıfsız bir alan olmamasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Kentlerde kullanıcılar nesnel olarak algılanan dolu mekanlar kadar boş alanların da kullanıcılarıdır. Bu nedenle, gerekli alana sahip olan her boşluk kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermeli ve ona göre planlanmalıdır (Özmertyurt ve Oral 2018). Kent plancıları, tasarımcılar ve mimarlar tarafından bilinçli ve bilinçsiz olarak planlanan boşluklar, ortak kullanım etkinliklerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu alanlar sosyal aktivite fırsatı sağlayarak farklı sosyal grupları bir araya getirerek bütünleştiren, kent ve kentli için nefes alma alanı olarak kullanılabilme imkânı sunmaktadır (Temel ve Öztürk 2020). Planlanmadıklarında ise tesadüfi olduklarından, mekân olarak tanımlanmaları güçleşir. Günümüz kentlerinde kırsaldan kente göç, hızlı nüfus artışı ve rant nedeniyle meydana gelen yoğun taleplere verilen hızlı ve plansız çözümler neticesinde, kent içi boş alanlar işlevselliğini yitirmiş ve zamanla yok olmaya başlamıştır. Bu durum kentsel yaşam kalitesinin düşürmekte ve gündelik yaşam pratiklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Planlı açık alanların varlığının azalması ile kamusal mekân ihtiyaçlarına karşılık veremeyen yapılı çevredeki açık alanlar, iyi değerlendirilmeli ve kamu yararına kent dokusu ile uyumlu kullanılmalıdır.

Bu nedenle kamusal mekanlar sosyal etkileşim ve iletişimin sağlanabileceği en ideal kentsel boşlukları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda kamusal mekanların, kentlerdeki yeri, önemi ve yoğun sosyal etkileşimi sağlanmasından dolayı toplumsal bilincin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Erdönmez ve Akı 2005). Özellikle erişilebilir açık mekanlar kentlerin sosyal altyapısının çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu tür mekanların gelişimi ve yaygınlaşması, insanların fikirlerini özgürce ifade edebilmelerine ve ırkçılık, cinsiyetçilik, güçsüzlük, homofobi gibi sosyal ayrımcılıkların önüne geçmek için oldukça önemli bir yere sahiptir (George 2019). Bu nedenle kamusal mekanlar sosyal iletişimin ve etkileşimin sağlandığı, herkes için kapsayıcılığı olan önemli alanlardır.

Bunlara ek olarak, Mart 2020 tarihinde görülmeye başlanan, ülkemizi ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi ile birlikte açık kamusal mekanların önemi daha da artmıştır. Bu bağlamda yeşil alanların erişilebilirliği ve kentli için uygunluğu bilimsel yazınlarda çokça tartışılmakta ve ideal yöntemler aranmaktadır. Ersöz ve Atanur(2020)'a göre sokağa çıkmanın kısıtlandığı pandemi dönemlerinde, kamusal mekan niteliğindeki yeşil alanların varlığı, kentliler için nefes alma mekanı oluşturmaktadır. Kentsel boşluk alanlarının toplum bahçeleri olarak değerlendirilmesi mahalle parklarına alternatif oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Geng ve ark.(2021)'nin Covid-19 salgınının kentsel açık alan kullanımları üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmasında, parklara erişim talebinin arttığı, bu nedenle açık yeşil alanların sayısında artış sağlandığı sonucuna varmışlardır. Salgının ilk zamanlarında sosyal kısıtlamalardan dolayı parkları ziyaret eden insan sayısının azaldığı, sonrasında kentlinin psikolojik ve fiziksel problemlerine olumlu etkilerinden dolayı kullanıcı sayısının arttığı gözlemlenmiştir.

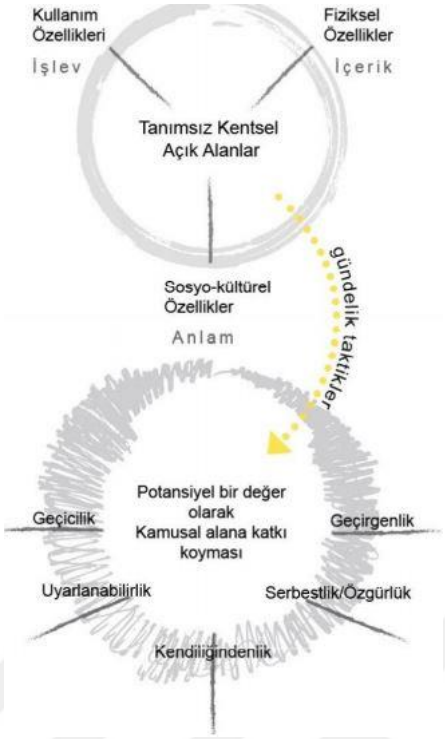
Fakat, Tekeli (2009)'nin belirtildiği gibi, günümüz kentlerinde, teknoloji ve hıza bağlı değişimin sonucu olarak kamusal mekan kavramı anlamını ve işlevini yitirmektedir. Hızlı ve düşünülmeden gerçekleştirilen kentleşme, kentlerin fiziksel niteliklerinin değişmesine ve birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda kent içerisindeki yoğun yapılaşmalar, geçirimsiz yüzeylerin artması ve buna bağlı olarak kentsel dokunun bir parçası olan kamusal mekanın da azalmasına neden olmaktadır (Aydınlı ve Kaya 2020). Bu sebeple, kentlerdeki mekânsal yetersizlikler nedeniyle kent plancıları ve tasarımcıların çeşitli sebeplerle atıllaşmış kent mekânlarını yeniden düşünmeye ve yorumlamaya başlamaları gerekmektedir. Alanyalı Aral(2003)'a göre, genelde pek önemsenmeyen bu alanların kendisine has özelliklerinin bulunduğu ve bu alanlara uygun tasarım yapıldığı takdirde kamusal mekanlar üzerinde önemli bir değer ve potansiyel taşıyacağını düşünmektedir.

Azhar(2019)'a göre, günümüzde küreselleşme nedeniyle tek tipleşme tehdidiyle karşı karşıya olan birçok kentte kentsel kimlik oluşturma ihtiyacı, kentlerde ekolojik bir atmosfer oluşturma ihtiyacı ile örtüşmektedir. Buna ek olarak, atıl alanlar, büyüyen şehirlerde önemli bir değere sahip olduğu için zaman ve mekan açısından esnek

olabilecek çeşitli kentsel etkinlik alanları sağlayarak ekonomik gelir elde etme konusunda da büyük potansiyellere sahiptir.

Trancik(1986), kent formunda devamlılığına engel olan nehirler, otoyollar ve demir yollarının meydana getirdiği kentsel boşluklar, yayaların kentsel iletişim yollarını engellemektedir. Problem olarak görülen kentsel atıl alanların potansiyellerinin keşfedilmesi ve sundukları fırsatları ortaya konulması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunu yaparken mimar, şehir plancıları ve kent imarını mevzuatlara göre hazırlayan şehir plancılarının katılımcı payını da dikkate alarak kenti imar etmeleri gerektiğini savunmaktadır. Katılımcı payının çok önemli olduğunu belirtmekle birlikte, ilgili meslek gruplarının bürokratik yapıların almış olduğu kararlara boyun eğmek veya inkâr etmek yerine onları manipüle etmeyi öğrenmeleri gerektiğine değinmektedir.

Erkılıç(2019) tanımsız kentsel alan olarak ifade ettiği atıl kent mekanlarının, zamansal olarak geçmiş ve gelecek arasında döngüsel bir ilişki kurduğunu düşünmektedir. Erkılıç, geçmişte canlı niteliği varken şu anda atıl olarak nitelendirilen bu alanların, gelecekte alınacak kentsel bir karar ile yeniden kullanılabileceği bir döngü içerisinde olduğunu savunmaktadır. Çözüm olarak da katılımcı odaklı geçici ve küçük ölçekli kentsel müdahalelerin doğru olacağı düşüncesindedir. Bu alanlar yeni kent mekanı üretmede düşük maliyetli, interaktif, kolay üretilebilir ve deneysel ortamlar oluşturabilme nitelikleri barındırmaktadır. Herhangi bir onay ve finansal beklentiye gerek kalmadan oluşturulan bu mekânsal pratikler, gündelik hayatın bir getirisi olan sosyal etkileşimi güçlü tutmada yaratıcı ve etkili çözümlerdir. Geçici kullanım olarak kullanılabilen bu alanların sağladığı deneysel atmosfer, kullanıcı davranışlarının değerlendirerek gelecekteki kalıcı kullanımlar hakkında fikir vermesi açısından önemlidir (Şekil 2.5).

Şekil 2.5. Tanımsız alanların gündelik yöntemlerle kamusal alan potansiyeli oluşturmasını gösteren bir grafik (Erkılıç 2019).

2.6. Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Örnekler

Günümüz tasarımcıları ve kent plancıları birçok kentsel probleme çözüm üretme arayışı içerisindelerdir. Geçmiş yıllara göre kentsel planlamanın ve sürdürülebilir çevrenin öneminin daha fazla gündeme gelmesi, kentliler için ideal yaşam alanları oluşturmak için tasarımcı ve plancıların sorumluluklarını arttırmaktadır. Özellikle her geçen gün nüfusu artan kentlerin, sosyalleşme ve rekreasyon alanı ihtiyacı karşılanamaz hale gelmiştir. Çoğunlukla konut ihtiyacının yoğun olarak yer kapladığı kent arazilerinde, kamunun kullanımı için alanlar ya planlanmamakta ya da rant unsurunun bir süsü olarak niteliksiz bahçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, tasarımcı ve kent plancılarının bilimsel yazınlarda çokça adından söz ettikleri kentsel atıl alanların yeniden kullanımı çözüm olarak görülmektedir. Yapılan kuramsal çalışmaların yanı sıra ülkemizde ve dünyada atıl alanlardan dönüştürülmüş kamusal mekanlar bulunmaktadır. Mikro ve makro ölçekte sayılabilecek kamusal mekan önerileri kimi araştırmacılara göre kalıcı veya geçici kullanım olarak sınıflandırılmaktadır.

Atıllaşan kent mekanlarının değerlendirilmesi ve üzerine yorumlar yapılması 1960'lardan sonra dikkate alındığı gözlemlense de uygulamaların daha öncelere dayandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda bilinen en eski çalışmalardan biri olan ve bilimsel yazınlarda yaygın bir şekilde kullanılan, II. Dünya Savaşı sonrası Hollandalı mimar Aldo Van Eyck'in Amsterdam'da bulunan atıl kent alanlarının çocuk oyun alanı olarak değerlendirdiği uygulamalar örnek olarak gösterilebilir (Withagen ve Caljouw 2017, Bülent 2018).

Şekil 2.6. Aldo Van Eyck tarafından Amsterdam Laurierstraat'da tasarlanan atıl alanın çocuk oyun alanına dönüşümü (Bülent 2018).

II. Dünya Savaşı sonrası Hollanda kentlerinin çoğu terk edilmiş ve konut stokları nicelik ve nitelik açısından yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu nedenle Amsterdam Kentsel Gelişme Departmanı, kentte inşa ve iyileştirme çalışmaları başlatmıştır. 1946'da Aldo van Eyck, Amsterdam bayındırlık işleri departmanının şehir planlama bölümüne mimari tasarımcı olarak atanmıştır. Buradaki çalışmalarında, 1947-1978 yılları arasında yaklaşık 730 adet oyun alanı tasarlamıştır. Şekil 2.6'de görüldüğü gibi tasarlanan oyun alanlarının bazıları savaş sonrası atıl kalmış parsellerde konumlandırılmıştır. Son yıllarda, Van Eyk'in oyun alanlarının mimari açıdan Kent'e katkılarının yanı sıra sosyologlar, sanat teorisyenleri ve psikologlar tarafından da incelemeye alınmıştır (Withagen ve Caljouw 2017).

Eski uygulamalara bir diğer örnek ise 1964 yılında New York şehrinin Harlem bölgesinde uygulanmaya başlanan "cep park" (the vest pocket park) projesidir. Düşük gelir gruplarının yoğun olarak yaşadığı bu bölgede, New York Park Derneği (New York Park

Association) ve hayırseverlerin (The Community Church of Christ) destekleriyle bu proje başlatılmıştır. Bu iki dernek boş zamanlarında toplanma amacıyla kiliseye ait bir alanda, uzun dar bir şekle sahip ve sadece tek bir tarafı açık ceket cebine benzer bir forma sahip atıl bir arazide ilk cep park uygulama projesidir (Armato 2017) (Şekil 2.7).

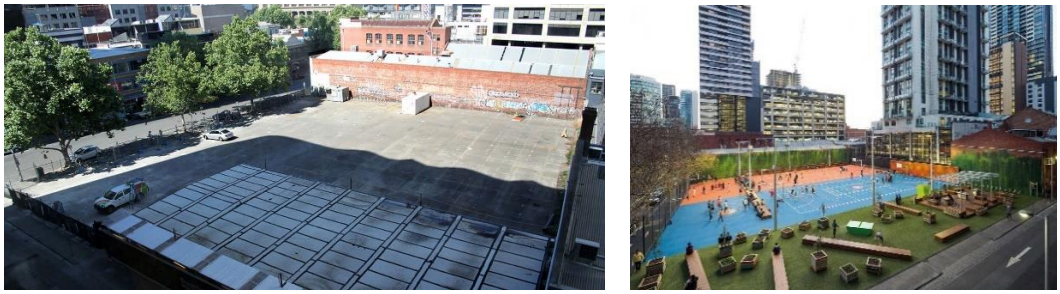
Şekil 2.7. 1964'de New York Harlem bölgesinde yapılan bir cep park (Armato 2017).

Bu girişimin yakaladığı başarının ardından, çeşitli şehirlerde bir dizi cep park uygulamaları planlanmaya ve geliştirilmeye başlamıştır. İlk uygulamalarından 1 yıl sonra, 1965 yılında, New York şehri bu parklardan 18'ine kavuşmuş ve 200 mahallede daha benzer bir projenin yapılması planlanmıştır. Günümüze kadar ise farklı alanların toplu kullanıma açılması ve parsel ölçeğinde şehir peyzajlarını arttırmak amacıyla birçok uygulaması yapılmıştır. Amerikan Planlama Derneğinin Aralık 1967'de cep park hakkında yayınladığı rapora göre, bu parkların tek başına maliyetlerinin düşük olması yanında halkın her kesimi için ulaşılabilirliği, bölge sakinlerinin katılımının mahalleliyi cesaretlendirdiği ve mahalleler için planlanan ek projelerde aktif rol almalarına neden olduğunu belirtmiştir (Spo planing advisory service 1967). Bu parkların farklı ebatlarda atıl kalmış alanlara uyarlanabilir olması, katılımcı payı ile birlikte boyut ve konumuna bakmaksızın yerel halkın yeşil alan ihtiyacını karşılaması açısından önemli bir örnektir.

2.6.1. Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Yurtdışından Örnekler

Çalışmanın bu bölümünde, uygulama alanı yurtdışı olan örneklerde, farklı kullanım türlerini anlamak adına kentsel atıl alanların kamusal mekan olarak kullanım projeleri incelenmiştir. Farklı niteliklere sahip projelerin hepsi tezin çalışma alanı için referans olması amacıyla mikro ölçek ve çeşitli ülkelerden başarılı örnekler seçilmiştir. Fakat, geleneksel dokulara sahip kentsel alanlar hakkında bilimsel yazında çok fazla örnek bulunmadığından dolayı, seçilen bazı örnekler kentsel mekan kullanım türü açısından fikir vermesi için tercih edilmiştir.

A'beckett urban square (Melbourne, Avustralya): RMIT Üniversitesi'nin A'Beckett kent meydanı, atıl kalmış eski bir otoparkın, spor ve rekreasyon aktivitelerinin bulunduğu geçici kullanımı amaçlanan bir alana dönüştürüldüğü projedir (Anonim b)(Şekil 2.8). RMIT tarafından gelecek planlaması yapılana kadar alanda kalması planlanmıştır. Projenin mimarı Peter Elliott'a göre, tasarlanan alan dışında kentte bu tür sportif aktivitelerinin yapılabileceği alanın olmadığı ve çok katılımcılı aktif bir alan tasarlamayı amaçladığını belirtmiştir. Alan özel mülk olmasına rağmen, üniversite dışından gelen halkın da kullanabildiği geçici bir kamusal mekandır (Anonim a).

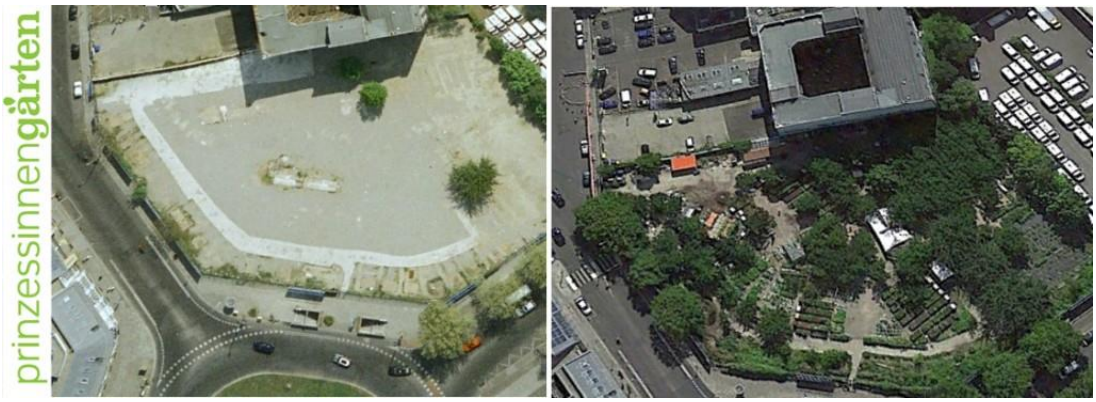
Şekil 2.8. A'beckett Urban Square projesinin eski ve yeni hali (Anonim b).

Tasarım yaklaşımı olarak, geçici ve sökülebilir bir kurulum fikri üzerine gelişmiş ve amaca yönelik bir tasarım yaklaşımı ile uygulanmıştır. Bu tarz geçici kullanım alanları tasarlanmaktan ziyade küratörlüğü yapılan cesur alanlardır. Kullanım olarak çok amaçlı spor alanlarının yanında, masa tenisi, bisiklet park alanları, barbekü alanları gibi pek çok hizmet sunmaktadır (Şekil 2.9). Tasarlanan bu alan, çevresinde çok katlı yapıların aksine düşük kotta ve canlı renkleriyle çevresindeki yapılardan ayrışan kamusal bir alandır.

Şekil 2.9. A'beckett Urban Square etkinlik alanları (Anonim b).

Prinzessinnengarten (Berlin, Almanya): Prensesler Bahçesi projesi Berlin Kreuzberg'de yarım yüzyıldan fazla bir süredir atıl konumda olan bir alanın tarım ve eğitim faaliyetlerinin yapıldığı kent bahçesidir. II. Dünya savaşı sonrası atıl konumda bulunan alan, 2009 yılında Marco Clausen ve Robert Shaw'un kurduğu Nomadisch Grün isimli bir organizasyon sayesinde yeniden canlandırılmıştır. Clausen ve Shaw, 50 yıldan uzun süredir boş olan eski bir şehir arazisinde, mahallelinin desteğini alarak katılımcı bir yapı ile alanı temizlenmiş ve ilk tohumları ekmişlerdir (Cichanowicz 2020) (Şekil 2.10).

Şekil 2.10. Prensesler bahçesi proje öncesi ve sonrası (Durmaz 2013).

Proje yerel gıda üretiminin yanı sıra kültürlerarası bilgi ve deneyim alışverişine, biyoçeşitliliğe ve perma kültür yöntemlerine yer verilmesini önceliğine alan mobil/yer değiştirebilir bahçe fikrinin bir mahalle pilot projesidir. Buna ek olarak, organik tarıma teşvik, nesli tükenen bitki çeşitliliğini yaşatma, arıcılık faaliyetleri, organik ve yerel gıda

üretimini desteklemek, düşük gelirli mahalle yapısını güçlendirici bir araç olarak kullanılmaktadır (Durmaz 2013). Çevresel koşulları iyileştirmek gibi kazanımlara da fırsat sunan bu proje, çeşitli program ve aktiviteler de sunmaktadır (Şekil 2.11).

Şekil 2.11. Prensesler Bahçesi elemanları, aktivite ve uygulama süreçlerinden örnekler (Durmaz 2013).

The Wave (Valparaiso, Şili): The wave (Dalga) projesi, 2003 yılında UNESCO Dünya Mirası Sit alanı ilan edilen Valparaiso şehrinde terk edilmiş kentsel atıl bir alanın kentsel mirasını koruyarak etkinlik alanına dönüştürülmesi projesidir. Organizasyonu üstlenen Sitio Eriazo isimli topluluk, tiyatro, sanat ve mimarlık okullarından mezun olanların oluşturduğu bir gruptur. Kentte atıl ve terk edilmiş durumdaki kentsel mekanları dönüştürerek UNESCO tarafından "World Heritage Site" ilan edilen Valparaiso şehrinin kentsel mirasını kurtarmaya yönelik faaliyetler düzenlemektedirler (Anonim 2016a).

Şekil 2.12. Dalga projesi öncesi ve sonrası (Anonim 2016b).

Tasarım yaklaşımı olarak, doğal amfi tiyatro benzeri ahşap platform, şehirde çok çeşitli kilise kulelerinin yamaçlardaki eğimle oluşan kentsel doku ile karakterize edilmiştir. Deniz kenarındaki ovanın geometrik düzeni ile de tezat oluşturmaktadır. 2014 yılında Sitio Eriazo topluluğunun Çalışma kapsamında, mahalleli için toplanma alanı niteliği taşıyan, ahşap geri dönüştürülebilir bir platform projesidir (Şekil 2.12). Proje başlamadan önce alan tüm çöplerden temizlenmiş, cadde tarafından dört giriş kapısı geçici olarak kapatılarak alanın güvenliği sağlanmıştır. Genel olarak faaliyetlerini yürütebilmeleri için geçici tesisler inşa etmişlerdir. Tiyatro, sirk ve müzik performanslarının sergilendiği bu alanda, 100 kişinin katılımının sağlanabildiği belirtilmektedir (Anonim 2016a).

Lafayette Greens (Detroit, ABD): Detroit şehir merkezindeki tarihi Lafayette Binasının 2010 yılında yıkılmasından dolayı atıl kalan 425 metrekarelik arazinin kentsel bir bahçeye dönüşüm projesidir. ABD otomobil endüstrisinin düşüşüyle birlikte 1990'ların sonlarında kapatılan çok katlı ofis binalarından birisi olan Lafayette Binası, on yıldan uzun bir süre atıl bırakıldıktan sonra 2010 yılında yıkılmıştır. Weikal Peyzaj mimarlığı tarafından tasarlanan bu alan, taze tarımsal ürünlere ulaşım konusunda sorun yaşayan Detroitliler için ideal bir seçenek olmaktadır. Proje kapsamında tarımsal faaliyetlerin yapılabileceği 35 adet yükseltilmiş saksılık bulunmaktadır. Bu saksılıklardan elde edilen ürünler kar amacı gütmeyen kuruluşlara ücretsiz olarak verilmektedir. Sebzeler, otlar, çiçekler, meyve ağaçları, sarmaşıklar ve böğürtlenlerin içerisinde bulunduğu 200 çeşit bitki ile biyolojik bir çeşitlilik sağlanmıştır. Yapımı sırasında şehrin çeşitli yerlerinde kırılan kaldırım parçaları bahçede kaldırım taşı olarak yeninden kullanılmış, bahçe

barakaları geri dönüşümlü palet ahşap ve kapılardan yapılmıştır. Çocuk bahçesinde kullanılan saksılar ise önceden başka amaçlarla kullanılmış çelik varillerden yapılmıştır (Anonim d)(Şekil 2.13).

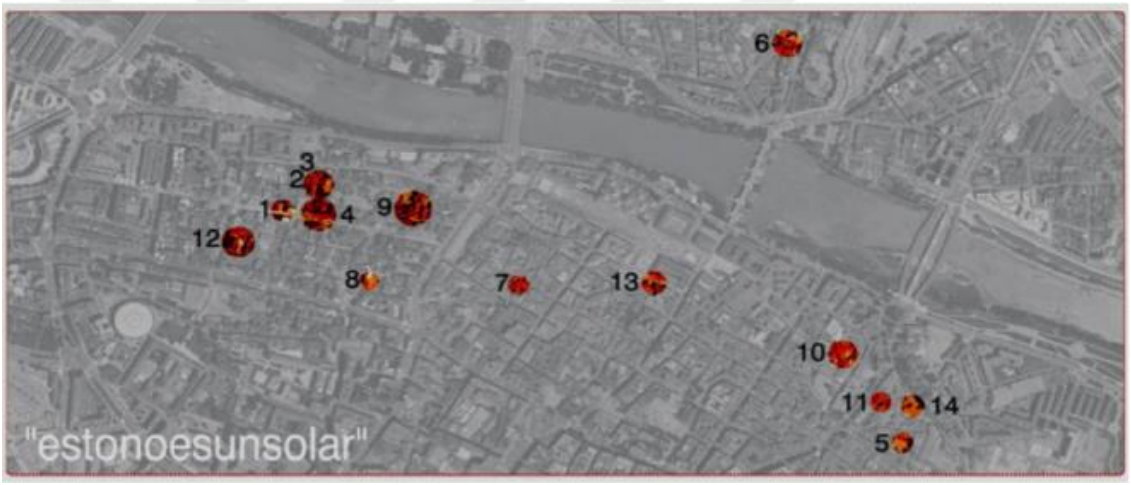

Şekil 2.13. Lafayette projesi öncesi ve sonrası (Anonim d).

Estonoesunsolar (Zaragoza, İspanya): Barcelona ve Madrid şehirleri arasında yer alan Zaragoza şehrinde, belediye teşvikleri ile başlatılan Estonoesunsolar, "This is not a vacant lot" ("bu bir atıl parsel değil") projesidir. Bu proje, geleneksel kentsel doku içerisinde bulunan birden fazla kentsel atıl alanın kamusal mekan olarak kullanıldığı geniş ölçekli bir çalışmadır.

Zaragoza kenti, ekonomik krizler ve sosyal değişimler nedeniyle birçok problemle yüzleşmek zorunda kalmış bir kenttir. Yaşanan ekonomik kriz neticesinde mülk değerleri düşmüş, yerel halk kent dışındaki alanlara taşınırken, göçmenler de kentin tercih edilmeyen bölgelerine doğru yönelmiştir. Bu hızlı toplumsal değişimler, tarihi kent merkezinin demografik yapısında köklü dönüşümler oluşturmuş ve bölgedeki göçmen ailelerin sayısının artmasına neden olmuştur. Kentin sosyal anlamında meydana gelen bu değişimler neticesinde, tarihi kent merkezi ve çevresinde çok sayıda atıl alan varlığı meydana gelmiştir. Bu gelişmelerle atıl ve köhneleşmiş kent merkezinde yoğunlaşan göçmen nüfusu, krizden en çok etkilenen topluluk olmuştur. Bu noktada, gelecekte ciddi sosyal probleme sebep olabilecek bu durumun önüne geçmek için Zaragoza kent meclisi, Estonoesunsolar isimli bir projeyi hayata geçirmiştir (Anonim 2015c).

Zaragoza belediyesi kentsel sorunlara hızlı ve etkin müdahaleler sağlamak için Estonoesunsolar adında teknik bir ofis kurmuştur. Gravelos & Di Monte Architects'in yürütücülüğünde hazırlanan proje kapsamında, bölgedeki işsizler için istihdam sağlanarak boş arazilerin temizlenmesi ve bu alanların kamusal mekanlara dönüştürülmesi sağlanmıştır. Böylece Zaragoza'nın yoğun tarihi merkezindeki terkedilmiş çok sayıda kamu ve özel arsanın etrafındaki duvarlar ve çitler kaldırılmıştır. 2010 yılında başlanan projenin ilk yılında 12 özel ve 2 kamu mülkiyetindeki toplam 14 alan (Şekil 2.14), ikinci yılında ise 15 adet kamu mülkiyetindeki atıl alan kamusal mekana dönüştürülmüştür (Şekil 2.16). Bu alanların az bir bölümü yeni kentsel alanlarda uygulanmakla birlikte, çoğunlukla tarihi kentsel bölgelerde yer almaktadır (Anonim 2015d).

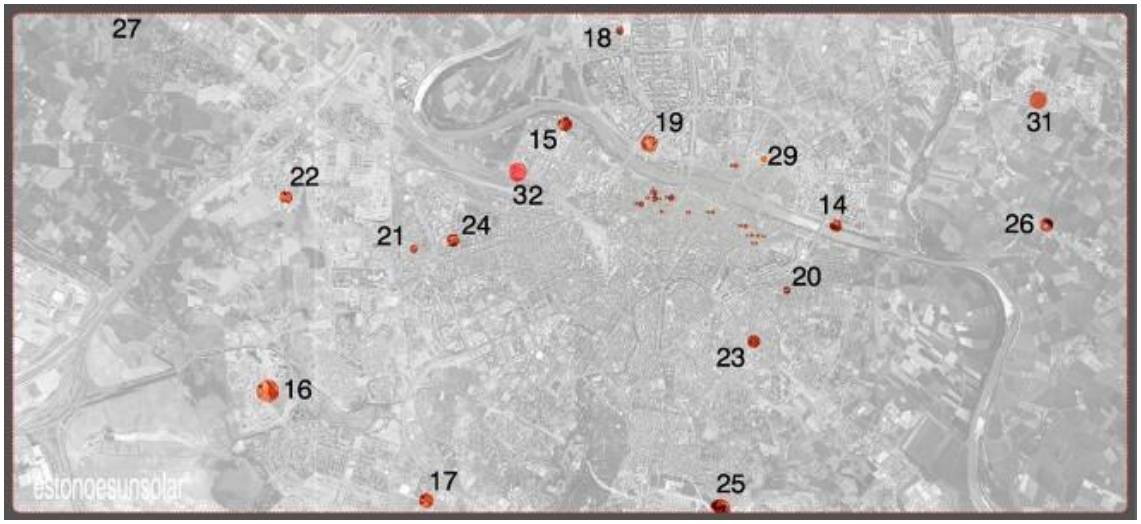

Şekil 2.14. Estonoesunsolar projesi ilk aşama uygulama alanları (Anonim 2015d)

Proje kapsamında ilk olarak, üç tarafı binalarla çevrili atıl bir alan kent bahçesine dönüştürülmüştür. Uygulama alanı dört parçaya (aromatik bitkiler, sarmaşıklar, çiçekler ve çalılar) bölünmüş, bank ve bisiklet park alanı ile desteklenmiştir. Bu proje ve devam eden projelerin her birinde alanda bulunan bir duvara proje numarası ve ismi yazılarak uygulamanın bilinirliğinin artması sağlanmıştır (şekil 2.15).

Şekil 2.15. Estonoesunsolar projesi kapsamında ilk uygulama, kent bahçesi (Anonim 2015d)

Şekil 2.16. Estonoesunsolar projesi ikinci aşama uygulama alanları (Anonim 2015d)

Bu çalışma kapsamında özel mülkiyet alanları için mal sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Buna ek olarak, proje kapsamında yerel sakinlerin karar verme süreçlerine ve tasarımına katılımları sağlanmıştır. Katılım, teknik ofis mimarı ve başlıca yerel aktörler arasında bir dizi toplantı yoluyla organize edilmiştir. Düzenlenen toplantılara bölgelerin mahalle konseyleri, dernekler, okullar, çocuk ve yaşlılar katılmıştır. 2009 yılında başlatılan projedeki ilk aşamada bir yaya güzergahını takip eden atıl alanlar ele alınmış, 2010 yılında düzenlenen ikinci aşamasında ise projenin tanınırlığının artmasıyla birlikte çalışma daha geniş alana yayılmıştır (Şekil 2.17). Estonoesunsolar projesi yerel ve ulusal alanlarda büyük bir başarı kazanmıştır. Bu projenin devamında belediyenin ekonomik desteği ve yerel halkın ilgisi artmış, yeni organizasyonların yapılması yönünde halkın büyük talebiyle karşılaşılmıştır.

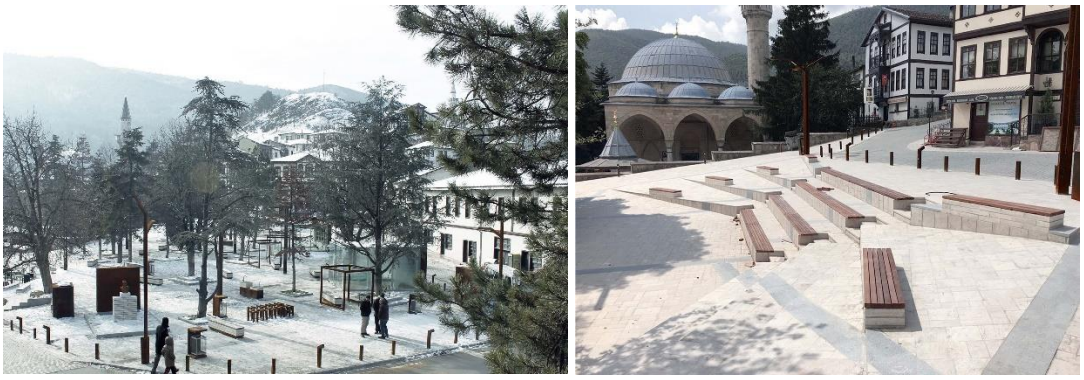
Şekil 2.17. Estonoesunsolar projesi kapsamında farklı uygulama alanları (Anonim 2015d)
A) Çok amaçlı basketbol sahası **B)** Oyun sahası ve çok amaçlı toplanma alanı **C)** Etkinlik alanı

2.6.2. Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Türkiyeden Örnekler

Çalışmanın bu bölümünde, uygulama alanı Türkiye olan örneklerde, farklı kullanım türlerini anlamak adına kentsel atıl alanların kamusal mekan olarak kullanım projeleri incelenmiştir. Farklı niteliklere sahip projelerin hepsi tezin çalışma alanı için referans olması amacıyla mikro ölçek ve yerel örnekler seçilmiştir. Fakat, geleneksel dokulara sahip kentsel alanlar hakkında bilimsel yazında çok fazla örnek bulunmadığından dolayı,

seçilen bazı örnekler kentsel mekân kullanım türü açısından fikir vermesi için tercih edilmiştir.

Taraklı kent parkı (Sakarya, Türkiye): Sakarya şehrinin ilçesinde bulunan tarihi Taraklı ilçesi, Sakin Şehir Ağı (Citta Slow) ve Tarihi Kentler Birliği'ne üyeliği olan ve geleneksel dokuya sahip bir yerleşim alanıdır. Bu çalışma, tarihi doku içerisinde oldukça bakımsız ve atıl bir durumda bulunan park ve servis alanlarının kamusal mekana dönüşüm projesidir. Alanın çevresindeki duvarlar, merdivenler, istinat duvarlar ve alanın içerisinde bulunan yapıların konumları, alanı nispeten erişilemez duruma getirmekte, alanın çevresinde bulunan geleneksel doku ve çarşı arasındaki ilişkiyi zayıflatmaktadır. Bu noktada, tasarım kararları alınırken meydanın bir açıklık olarak ele alınması, çevresindeki geleneksel dokudan referanslar alınması ve mevcutta bulunan doğal eğimlerin parkın kademelendirilmesinde önemli bir rol oynaması düşünülmüştür. Bu nedenle, alanın çevre yapılar, geleneksel doku ve çarşı ile ilişkisi düzenlenirken geçirgenlik ve ulaşılabilirlik ön planda tutulmuş, alanın uç kotları arasında oluşturulan basamaklar ve rampalar ile sakin geçişler sağlanmıştır. Öngörü olarak bu alanlarda günlük yaşam aktivitelerinin turistik aktivitelerle bir aradalığı düşünülerek, farklı kullanıcılar arasında farklı deneyimlerin yaşanması için kentsel mekan oluşturmak istenmiştir (2015e) (Şekil 2.18).

Şekil 2.18. Taraklı kent parkı projesi (Anonim 2015e)

Proje kapsamında, yeni kentsel mekanın zemin kaplaması yapılırken, geçmiş mekan kullanımlarının izleri sert zemin üzerinde malzeme farkları ile çizgisel olarak betimlenmiştir. Tarihi yapı izlerini gösteren granit döşeme üzerine tam da o noktada bulunmuş esnafın/dükkanın adı yazılarak, kent sakinlerinin kentsel hafızlarını

tazeleyebilmeleri amaçlanmıştır. Buna ek olarak, çeşitli noktalarda bilgi duvarları, görseller ve alt metinler kullanılarak mekan ve çevresinin bilgilendirilmesi meydan sayesinde sağlanmıştır. Yapılan düzenlemede mevcut ağaçların yerleri korunmuş, farkındalık, açıklık, misafirperverlik, sosyal uyum göz önünde bulundurularak park içinde iki adet cam küp tasarlanmıştır (Anonim 2015f).

Porsuk Çayı Projesi (Eskişehir, Türkiye): Porsuk çayı projesi, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından Porsuk Çayı'nın kent içerisinde kalan bölümlerinin iyileştirilmesi, deprem, sel gibi doğal afetlere dayanıklı hale gelmesi ve atıl görünümünün giderilmesi amacıyla hazırlanan bir çalışmadır. 1970'li yılların ortalarına kadar yerel halk tarafından içme, sulama ve aktivite alanı olarak kullanılmıştır. Küreselleşmenin getirdiği sanayi ve kentleşmenin olumsuz etkileri nedeniyle Porsuk Çayı kirlenmiş ve atıl kent alanı konumuna gelmiştir. 1999 yılında birçok katılımcıyla gerçekleşen ortak akıl toplantıları sonucunda Porsuk Çayı'nın kentin en büyük sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, Porsuk Çayı 2002 yılında, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından 'zararlı bakterilerin ve virüslerin dışında hiçbir canlının yaşamadığı, yatağı atıklarla dolu, kirlilik ve sağlık açısından en tehlikeli akarsular' arasında tanımlandırılmıştır. Bu nedenle, Porsuk Çayı Projesi 2003 yılında 'Eskişehir Kentsel Gelişim Projeleri' kapsamında uygulanmaya alınmıştır (Arslantaş ve ark. 2020)(Şekil 2.19). Çalışma kapsamında halkın sürece katılımı, yürütülen ortak akıl toplantıları nedeniyle 'istişare yoluyla katılım' şeklinde olmuştur.

Şekil 2.19. Porsuk Çayı projesi öncesi ve sonrası.
A) Sırasıyla; Tülomsaş önü, Köprübaşı, Porsuk çayı üzerindeki bir köprü'nün eski hali
B) Sırasıyla; Tülomsaş önü, Köprübaşı, Porsuk çayı üzerindeki bir köprü'nün yeni hali (Arslantaş ve ark. 2020).

Porsuk Çayı Projesi kapsamında elde edilen kazanımlar şunlardır; Porsuk çayının temizlenmesi ve afet riskinin en aza indirilmesi, sosyo-kültürel alanlar, rekreasyonel ve sportif aktiviteler, Porsuk Çayı üzerinde taşımacılık, sürdürülebilir kentsel çevre, doğal afet zararlarını azaltma şeklindedir.

Çiğdemim Mahalle Bostanı(Ankara, Türkiye): Çiğdemim Mahalle Bostanı projesi, Ankara'nın Çankaya ilçesi Çiğdem mahallesinde, çevresi yüksek konutlarla çevrili atıl bir kent alanının sürdürülebilir kent bostanına dönüşüm projesidir. Genellikle yüksek konutların bulunduğu mahallede yapılaşmamış ve kamusal mekan niteliğinde alan bulunmamaktadır. Dış etkilerden korunması için örülü çitle çevrili bostanın oluşumunda, akademisyenler, çevrede bulunan komşular ve dernek üyelerinin imece usulü katılımları olmuştur (Arslantaş ve ark. 2020)(Şekil 2.20). Genel olarak Çiğdemim derneği tarafından organize edilen çalışmada, kaynaklar katılımcılar tarafından sağlanırken çoklu bakış açıları arayan metodolojiler uygulanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle katılım türü olarak 'Etkileşimli Katılım' gözlemlenmektedir.

Şekil 2.20. Çiğdemim mahalle bostanı.
A)Çiğdemim mahalle bostanı tepeden görünüm (Anonim 2020) **B)**Bostan ve Çevresi (Arslantaş ve ark. 2020).

Bu proje kapsamında, kent-kır ilişkisi, yerel üretim ve tüketim, temiz ve erişilebilir gıda konularında farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Düzenlenen etkinliklerde mahalle sakinleri, ekolojik tarım, sürdürülebilir yaşam, kompost yapımı ve tohum konuları hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Özellikle doğal ürün yetiştiriciliği hakkında temel bilgiler çocuk ve gençlere aktarılarak sorumlu üretim ve tüketim alışkanlıkları kazandırmak hedeflenmiştir (Arslantaş ve ark. 2020) (Şekil 2.21).

Şekil 2.21. Çiğdemim mahalle bostanı kamusal kullanımı (Arslantaş ve ark. 2020).

Çiğdemim Mahalle Bostanı kapsamında elde edilen kazanımlar şunlardır; tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi, gıdaya erişimin kolaylaştırılması, sera gazı emisyonlarının azaltılması, bulunduğu alanda biyolojik çeşitliliğin artması, kompost gibi yöntemlerle atıkların geri dönüşümü sağlanması, yerel üreticiye destek olunarak yerel kalkınmanın sağlanması, kente kamusal mekan kazandırılması şeklindedir.

Kadıköy Mural Festivali(İstanbul, Türkiye): İlk olarak 2012 yılında, Kadıköy Belediyesi'nin destekleriyle Mural İstanbul ekibi tarafından organize edilen ve birçok sanatçı tarafından sağır yapı duvarlarının grafiti uygulamaları ile süslendiği çalışmalardır. Belediye yönetimiyle meydana gelen anlaşmazlık nedeniyle iptal edilen kamusal sanat aktivitelerinin yedincisi ve en sonuncusu 2018 yılında düzenlenmiştir. İlk olarak Yel değirmeni semtinde başlayan Festival kapsamında, bugüne kadar yerli ve yabancı birçok sanatçı tarafından farklı semtlerde otuza yakın uygulama yapılmıştır (Anonim 2015b) (Şekil 2.22).

Şekil 2.22. Mural Festivali kapsamında yapılan çalışmalar (Anonim 2016d).
A) İspanyol Sanatçı Deih tarafından Hasanpaşa Mahallesi Yeni Duygu Sokak'ta tasarlanan "Kozmoza Dokunmak" adlı çalışma **B)** Polonyalı Sanatçılar Sepe ve Chazme tarafından Yel değirmeni Semt Polikinliği karşısında yer alan çalışma **C)** Şilili sanatçı. İNTİ tarafından tasarlanan "Resistancia" adlı çalışma **D)** Alman sanatçı Dome tarafından tasarlanan çalışma.

Mural festivalleri, genellikle çeşitli sebeplerden dolayı atıl kalmış bitişik nizam parsellerin komşu parsellerindeki yapılarda görülen sağır duvar ve cephelerin, kamusal sanat uygulamalarıyla canlandırıldığı çalışmalardır. Bu uygulamalar kapsamında, mülk sahipleriyle alanların kullanımlarıyla ilgili yapılan anlaşmaların sonucunda atıl durumdaki alanlar temizlenmiş ve algı arttırıcı Mural sokak sanatlarıyla süslenmiştir. Bu çalışmalar kapsamında katılım türü olarak 'pasif katılım' olarak gözlemlenmiştir.

Mecidiyeköy Meydan Düzenlemesi (İstanbul, Türkiye): Bu çalışma, çevresi araç yollarıyla çevrili ve kentin insan trafiği açısından en yoğun noktalarından birisi olan Mecidiyeköy meydanının düzenlenmesi projesidir. İstanbul Çevre yolunun köprü ayaklarının altında kalan alan, gürültü kirliliği ve araçların oluşturmuş olduğu hava kirliliğinin yoğun olarak gözlemlendiği atıl kalmış kentsel bir bölgededir. Özellikle atıl görüntüsü ve yetersiz ışıklandırılması nedeniyle gece saatlerinde kentli için kullanımı tercih edilmemektedir. Uygulaması yapılan proje kapsamında, güvenli, kontrollü ve yeşil bir meydan oluşturularak hava, ses ve çevre kirliliği tamponlanarak alan kontrollü hale getirilmiştir. Proje kapsamında, yeşil alanların bulunduğu bölgelerde insanların oturup dinlenebileceği ahşap oturma alanları, meydanın hızlı yaya geçişlerinin olduğu bölgelerinde ise kiosklar konumlandırılmıştır (Şekil 2.23). Meydanın günlük hayatta geçilip gidilen bir alan olmasının yanında durulan, beklenilen ve buluşulan bir alan olabilmesi için Mecidiyeköy Sanat ve İstanbul Kitapçısına yer verilmiştir (Anonim 2021f).

Şekil 2.23. Mecideyeköy meydanı projesi öncesi ve sonrası (Anonim 2021g).

İlk etapta 7 bin 800 metrekarelik alanda yürütülen çalışma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Etüt Projeler ve Fen İşleri Daire Başkanlıkları ile İstanbul Planlama Ajansı tarafından denetlenmiştir. Proje, Mecidiyeköy Meydan Kentsel Tasarımı Projesi olarak isimlendirilmiş ve Caps mimarlık tarafından hazırlanmıştır (Şekil 2.24). Projelendirme aşamasında alanda analizler yapılmış fakat halkın katılımı olmamıştır. Katılım türü olarak ‘pasif katılım’ sağlanmıştır.

Şekil 2.24. Caps mimarlık tarafından hazırlanan görsel çalışma (Anonim 2021f).

İncelenen örnek çalışmalarla ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında (Çizelge 2.13) kentsel atıl alanların kamusal mekan olarak kullanımı konusunda aşağıdaki çıkarımlar yapılmıştır:

- Kalıcı kullanım getirilen alanlar, makro ölçekte ve merkezi otoriteler tarafından alınan kararlar sonucunda eyleme geçirilmiştir. Geçici kullanım getirilen alanlar ise, mikro ölçekte olup katılımcı yaklaşımlı uygulamalardır.
- Geçici kullanım getirilen proje alanları, kalıcı kullanımların aksine kamu mülkiyeti olması yanında özel mülkiyet niteliğindeki alanlarda da gözlemlenmiştir.
- Geçici kullanım getirilen atıl alanlarda düşük maliyetli ve etkili sonuçlar elde edilmektedir.
- Önemsenmeyen alanların çekiciliği arttırılarak kamusallığı desteklenmiştir.
- Atıl kent alanlarının sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında kamusal mekan olarak değerlendirilmesi, suçu engelleme, bakım masraflarının azalması, bölge için ekonomik kalkınma ve bölgenin yaşam kalitesinin arttırılması gibi konularda fayda sağlamaktadır.
- Projeler insanları bir araya getirerek sosyal etkileşim alanı oluşturmaktadır.

- Yurtdışında gerçekleştirilen projeler genellikle halkın katılımı ile gerçekleştirilirken, Türkiye'de ise belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir.
- Mikro ölçekte ve halkın katılımı ile gerçekleştirilen sürdürülebilir projelerde, geri dönüşümlü malzeme kullanımı için uygun ortamlar sunularak çevreci ve ekonomik kamusal mekanlar oluşturulmaktadır.
- Projeler, SDG2030 hedeflerinden alt hedef 11'in alt açılımında yer alan; '11.6. Kentlerin kişi başına olumsuz çevresel etkilerini azaltmak' ve '11.7. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı, erişilebilir yeşil ve kamusal mekanlara erişim sağlamak' maddeleri açısından uygunluk sağlamaktadır

Çizelge 2.13. Kentsel atıl alanların kamusal kullanımlarına yönelik örnekler

FOTOĞRAF	PROJE ADI	PROJE YILI	LOKASYON	ÖLÇEK	ALAN	ATIL ALAN TİPOLOJİSİ	KULLANIM TİPİ	KATILIM TÜRÜ	TASARIMCI EKİP/ORGANİZASYON
Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Yurtdışından Örnekler									
	Çocuk Oyun Alanları	1947-1978	Hollanda/ Amsterdam	Mikro	Değişken	Ara mekanlar/Boş alanlar	Çocuk oyun alanı	Pasif Katılım	Aldo Van Eyck/Amsterdam Kentsel Gelişim Departmanı
	Cep Park (The vest pocket park)	1964	Amerika/ New York	Mikro	Bilinmiyor	Ara mekanlar	Kent Bahçesi	İşlevsel Katılım	New York Park Association The Community Church of Christ
	Prensesler Bahçesi (Prinzessinnengarten)	2009	Almanya/Berlin	Mikro	6000 m2	Köşeler	Kent Bahçesi, kentsel tarım, eğitim	İşlevsel Katılım	Marco Clausen ve Robert Shaw/Nomadisch Grün organizasyonu
	Lafayette Greens	2010	Amerika/Detroit	Mikro	425 m2	Köşeler	Kent Bahçesi, kentsel tarım, eğitim	Pasif Katılım	Kenneth Weikal Peyzaj Mimarlık/Compuware Corporation
	Estonoesunsolar	2009 ve 2010	İspanya/Zaragoza	Mikro	9800 m2	Ara mekanlar	Kent bahçesi, Kentsel tarım, tarım, oyun, eğitim	Maddi teşviklerle Katılım	Grávalos & DiMonte Architects/Zaragoza Belediyesi Konut Dairesi
	Dalga(The Wave)	2012	Şili/Valparaiso	Mikro	Bilinmiyor	Ara mekanlar/Boş alanlar	Tiyatro, Sirk, Konser	Etkileşimli Katılım	Sitio Eriazo topluluğu
	A'beckett urban square	2014	Avustralya/ Melbourne	Mikro	2800 m2	Boş Alanlar	spor, oyun, rekreasyon	Pasif Katılım	Rmit Üniversitesi
Kentsel Atıl Alanın Kamusal Kullanımlarına Yönelik Türkiyeden Örnekler									
	Porsuk Çayı Projesi	2003	Türkiye/Eskişehir	Makro	9,6 km	Ulaşım sistemleri ile ilgili atıl alanlar	Kent parkı, sosyo-kültürel aktiviteler, spor ve oyun alanları	İstişare Yoluyla Katılım	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
	Taraklı Kent Meydanı	2014	Türkiye/Sakarya	Mikro	3350 m2	Boş Alanlar	Meydan, kent bahçesi	Pasif Katılım	Sakarya Büyükşehir Belediyesi
	Çiğdem Mahalle Bostanı	2012	Türkiye/Ankara	Mikro	1500 m2	Boş Alanlar	Kent Bahçesi, kentsel tarım, eğitim	Etkileşimli Katılım	Çiğdemim Derneği ve akademisyenler
	Kadıköy Mural Festivali	2012	Türkiye/İstanbul	Mikro	Bilinmiyor	Sağır duvar ve cepheler	Sokak sanatı	Pasif Katılım	Mural İstanbul ekibi
	Mecidiyeköy Meydanı	2021	Türkiye/İstanbul	Makro	7800 m2	Ulaşım sistemleri ile ilgili atıl alanlar	Kütüphane, sergi alanı, oturma ve dinlenme alanı	Pasif Katılım	İstanbul Büyükşehir Belediyesi

2.7. Bölüm Sonucu

Kentsel atıl alan kavramı ilk olarak ortaya çıktığı yıllardan günümüze kadar, farklı platformlarda farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanarak yorumlanmıştır. Bu çalışma kapsamında elde edilen genel tanım, 'çeşitli sebeplerle ve farklı zaman dilimlerinde atıl kalmış, terkedilmiş veya işlevini kaybetmiş, fakat mevcut kent dokusunda kullanım potansiyeli olan durağan fiziksel mekanlar' şeklindedir. Bu noktada, tez'in bu bölümünde, "kentsel tasarım", "kamusal mekan", "kentsel atıl alan", "sürdürülebilirlik" kavramları tanımlanmış ve birbirleriyle olan ilişkileri örneklerle desteklenerek incelenmiştir.

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin temel amacı olarak görülen "kentlerin yaşam kalitesinin arttırılması" fiziksel olmakla birlikte, sosyo-kültürel ve ekonomik pek çok olguyu da bünyesinde barındırmaktadır. Bu kapsamda, iyi planlanmış kamusal mekanlar için kullanılan tanımlar, sürdürülebilir kentsel gelişme kriterleri ile ortak amaca hizmet etmektedir. Bu noktada; iyi bir kamusal mekanın odak noktası "kentlerin yaşam kalitesini arttırmak" olarak anlaşılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde başarılı bir kentin oluşumu, gündelik hayat aktiviteleri olan yaşama ve çalışma eylemlerinin, yaratıcılık, bilgi ve özgürlüğü tetikleyecek sosyal kullanım aktiviteleri ile bir araya gelmesi ile mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak; geleneksel dokularda atıl kent alanlarının kamusal mekan olarak kullanımı, geçmiş ve gelecek arasında kurduğu ilişki düşünüldüğünde sürdürülebilir kentsel gelişim için önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda, son zamanlarda yaygınlaşan benzer kavramların ulusal ve yerel örnekleri incelendiğinde genellikle kentlinin katılımı ile mikro ölçekli müdahalelerle yeni kent mekanları üretilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. İncelenen örneklerde katılımcı yaklaşımlı uygulamaların genellikle küçük ölçekli, kolay üretilebilir, sürdürülebilir, düşük maliyetli, uyarlanabilir ve interaktif çözümlerle gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM: BURSA, HİSAR BÖLGESİ ALAN ÇALIŞMASI

Sanayi devrimiyle birlikte hızlı gelişen kentlerin kaçınılmaz bir sorunu olan atıl kent alanlarının oluşumunda, ekonomik, teknolojik, politik ve planlama gibi birçok parametrenin etkili olduğu görülmektedir. Dünyanın gelişmekte olan çoğu kentinde olduğu gibi bu etkilerin görüldüğü Bursa ilinde, atıllaşma süreçleri gözlemlenmekte ve atıl kent mekanları bulunmaktadır. Endüstrileşme hareketlerinin okunduğu Bursa, kentleşme hızı yüksek bir kent olmakla birlikte zengin tarihi olan bir kent niteliği de taşımaktadır. Özellikle kültürel miras niteliği taşıyan tarihi dokunun bulunduğu alanlarda köhnemelerle birlikte atıl alan oluşumları gözlemlenmektedir. Bu nedenle, çalışma kapsamında atıl kent mekanlarının Bursa özelinde durum ve oluşumunun gözlemlenebilmesi ve mekana özgü öneriler geliştirmesi amaçlanmıştır.

Anlam olarak olumsuz algılanan atıl alan kavramı, hızlı kentleşme ve yetersiz planlamaların bir ürünü olarak gözükse de taşıdığı potansiyeller nedeniyle kent ve kentli için önemli bir yere sahiptir. Rant odaklı yerleşim yerlerinde bulunan atıl kent mekanları, politik ve ekonomik etkiler sonucunda hızlı bir şekilde değerlendirilirken, eski yerleşim alanlarında aynı durum söz konusu olmamaktadır. Özellikle tarihi yerleşimler, otoyol kenarları, sit alanları ve terkedilmiş endüstri alanları da aynı önemle değerlendirilmemekte ve göz ardı edilebilmektedir. Bu nedenle Bursa ili Osmangazi merkez ilçesinde bulunan ve geleneksel bir dokuya sahip tarihi Hisar Bölgesi, tezin alan çalışması için örnek alan olarak seçilmiştir. Aşağıdaki alt bölümlerde sırasıyla örnek alanın tercih edilme nedenleri, özellikleri, tarihsel gelişme süreci ve günümüze kadar alanla ilgili yapılan koruma geliştirme çalışmaları detaylarıyla açıklandıktan sonra gerçekleştirilen alan çalışması aşamalarıyla birlikte aktarılmıştır.

3.1. Çalışma Alanının Belirlenmesi

Dünyadaki çoğu kentte gözlemlenen atıllaşma süreçleri ülkemizde de günden güne artış göstermektedir. Genellikle hızlı kentleşme sonucu oluşan planlama yetersizlikleri, beraberinde kamusal mekan yetersizliklerini ve çarpık kentleşmeyi meydana getirmektedir. Kentli için sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak önemli bir yere sahip olan kamusal mekanların günden güne azalması ve yok olması bu çalışma kapsamında

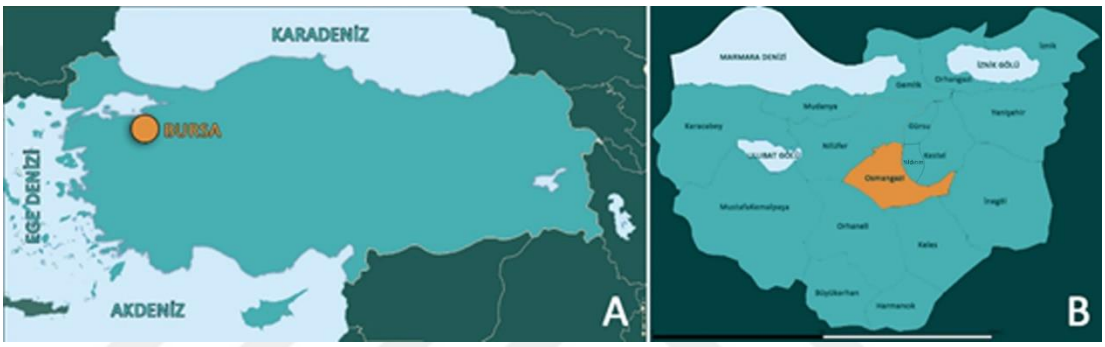
problem olarak görülmektedir. Halihazırda yerleşimi tamamlanmış kentsel alanlarda yeniden planlama ve kamusal mekan ihtiyacının giderilmesi, yerel otoriteler tarafından ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleştirilememektedir. Bu kapsamda, kentsel atıl alanların kamusal mekan olabilme potansiyellerinin değerlendirilmesi ve kentsel tasarım önerileriyle kentin kamusal mekan ihtiyacının karşılanabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında, 2. bölümde belirtilen örnekler ışığında atıl kent alanı kavramının önemini ve bu mekanlarının barındırdığı potansiyeller örneklerle gösterilmek istenmiştir. Buradan hareketle, genellikle hızlı kentleşme ve bunun beraberinde planlama yetersizliği nedeniyle oluşan kentsel atıl alanların doğru tasarım önerileriyle kentin kamusal mekan ihtiyacını karşılayabileceği ileri sürülmektedir.

Bu nedenle; zengin tarihi ve kültürel miras değerlerine sahip olan, bu özellikleriyle kültür turizmi açısından da önemli bir değer olan, tarihi surlar ile çevrelenmiş Hisar Bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bursa için tarihi ve konumsal önemini hiçbir zaman kaybetmemiş olan Hisar Bölgesi, UNESCO Dünya Miras Alanları olan Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi ile Sultan Külliyeleriyle olan tarihi ve kültürel bağları açısından da son derece önemlidir. Ancak, Bursa'nın hızlı kentleşme sürecinde farklı bölgelerde gelişen kentsel konut alanlarının hızla artmasıyla cazibesini kaybeden Hisar Bölgesi eski sakinlerinin pek çoğunu da zamanla kaybederek kente iç göçle gelen, değişken bir nüfusun ağırlıklı olarak yaşamaya başladığı bir konut alanı haline gelmiştir. Barındırdığı geleneksel konutların büyük kısmı zamanla kullanılmaz hale gelerek çevreleriyle birlikte atıl hale gelmiştir. Bunların yanı sıra farklı büyüklüklerdeki açık alanların da zamanla atıllaştığı bölgede, bu alanların yeniden değerlendirilerek çevreye kaliteli kamusal mekanlar olarak kazandırılmaları için gerçekleştirilen alan çalışmasında, atıl hale gelmiş açık kent mekanlarının türleri belirlenmiş ve bu alanların ihtiyaçlarına göre kamusal mekan önerileri geliştirilmiştir. Temel amaç, bölgenin özgün geleneksel dokusunu koruyarak yaşatmak, yerel halkın yaşam kalitesini arttırmak ve bölgenin sürdürülebilir gelişim sürecine destek olmaktır.

3.1.1. Çalışma Alanının Coğrafi Konumu ve Tanımı

Bursa ili, Güney Marmara bölgesinde yer alan (Şekil 3.1), 40 derece boylam, 28-30 derece enlem daireleri arasında, Türkiye'nin nüfus yoğunluğu açısından dördüncü büyük kentidir (Anonim l). Bursa'nın on yedi tane ilçesi bulunmaktadır (Şekil 3.1). Bunlar; Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer ve İnegöl ilçelerinin en yoğun ilçeler olmasıyla beraber, İznik, Gemlik, Büyükorhan, Gürsu, Harmancık, Karacabey, Kestel, Keles, Mustafakemalpaşa, Mudanya, Orhangazi, Orhaneli, Yenişehir ilçeleridir (Anonim 2021a).

Şekil 3.1. Bursa'nın konumu.
A) Türkiye'deki konum B) Bursanın ilçeleri

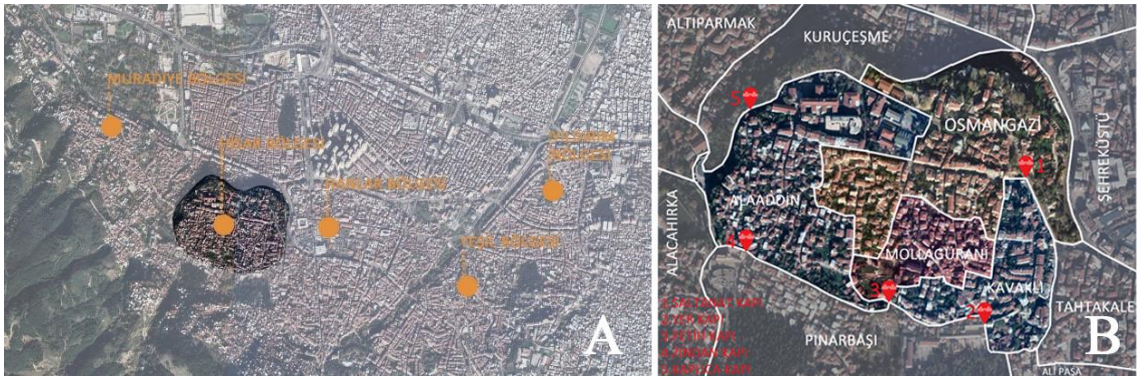
Bursa'nın jeomorfolojik yapısını, farklı jeolojik geçmişte bölgeye akmış sıcak suların, Uludağ kristalize kireçtaşlarından eritip aldıkları kalsiyum karbonatı kat kat çökeltmiş ve zeminde yataya yakın düzensiz tabakalar halinde görülen travertenleri oluşturmuştur. Bu oluşumlar Hisar Bölgesi'nin bulunduğu alanda traverten ve kalker tüfleri üzerine kurulmuş dik yamaçlı doğal bir teras görünümü oluşturmuştur (İlkışık ve ark. 2011).

Şekil 3.2. Hisar Bölgesi'nin fiziki durumu.
A) Bursa'ya ait bir kartpostal (Anonim g) **B)** G.Wheler'e göre 1600'lerde Bursa (Anonim h)

Hisar Bölgesi, Uludağ eteklerinde doğu, batı ve kuzeyinde 60 metreye varan dik yamaçlarla çevrili bir terastır (Şekil 3.2). Bu dik yamaçlar dolayısıyla doğal bir korumaya sahiptir. Tekeli(2000)'e göre bölgenin kenarında yer alan verimli ova, bir merkezi yerin meydana gelmesi için ihtiyaç duyulan artık üretiminin koşullarını sağlamaktadır. Arkasında bulunan dağ ise kentte yer alacak olan sanayi üretimi için gerekli suyu sağlamakta ve 60 m'lik dik bir yamaçla ayrılan teras savunmaya uygun bir kalenin yapılmasına olanak vermektedir. Bu koşullar sanayi öncesi bir kentin oluşması için yeterli gerekçelerdir. Kentin yaslandığı dağ, kent sakinlerinin su ihtiyacını karşılarken, sanayi üretimi için de su ihtiyacını karşılamaktadır. Bu duruma örnek olarak Cilimboz Vadisi'nde kurulan İpek Fabrikaları'dır (İlkışık ve ark. 2011).

Hisar bölgesinin bulunduğu alanın kuzey, doğu ve batı sınırları çevresine göre yüksekte kalmaktadır. Bu alanlar koruma açısından doğal bir set özelliği taşımaktadır. Fakat, geçmiş dönemlerde Uludağ'a bakan güney cephesi zemin seviyesine yakınlığı nedeniyle güvenlik amaçlı 20 metre aralıkla, birbirine paralel çift sıra sur duvarı örülmesi uygun görülmüştür. Sur duvarları Bitinya, Roma ve Bizans izlerini taşımaktadır.

Şekil 3.3. Bursa Hisar Bölgesi'nin konumu.
A) Bursa Hisar Bölgesi ve Çevre Semtler B)Hisar Bölgesi ve Çevresindeki Mahalleler

Bursa Hisar Bölgesi, Bursa Kalesi ve surları arasında kalan dört mahalleden oluşmaktadır. Bunlar Alaaddin, Kavaklı, Mollagürani ve Osmangazi Mahalleleridir (Şekil 3.3). Şehreküstü, Tahtakale, Ali Paşa, Pınarbaşı, Alacahırka, Altıparmak, Kuruçeşme mahalleleri ise Hisar bölgesinin çevre mahalleleridir.

Bursa ili, 1326'da Orhan Gazi tarafından ele geçirildikten sonra 1402 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin başkentliğini yapmıştır. İlk çağda ve sonrasında sadece ikincil önemde bir şehir olmuştur (Sorguç ve Tangör 2018). Türklerin bölgeye gelmesiyle birlikte kent dokusunda önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Orhan Gazi döneminde başlayan farklı merkezler oluşturularak genişletilme süreci, diğer hükümdarlar tarafından da devam etmiştir. Bursa şehrinin hisar dışına yayılarak genişleme süreci sonucunda beş büyük semte ayrılmıştır: Yıldırım, Yeşil, Hanlar Bölgesi, Hisar, Muradiye'dir (Şekil 3.3).

1) Yıldırım: Şehrin doğusunda yer alan bu semt, Yıldırım Külliyesi etrafında oluşum göstermiştir.
2) Yeşil: Kentin doğusunda yer alan semt, Yeşil Külliyesi etrafında kümelenmiştir. Gökdere vadisiyle sınırlanan bu bölge doğal yapısı ile diğer bölgelere göre daha yüksekte yer almaktadır.
3) Hanlar Bölgesi: Bursa'nın ekonomik faaliyetlerinin gerçekleştiği bu alan Ulucami ve Orhan Cami etrafında yer alır ve ticari merkezlerden oluşmaktadır.

4) Hisar Bölgesi: Saray, darphane, konut ve kamusal mekanları içerisinde barındıran surlarla çevrili alandır.
5) Muradiye: Şehrin batısında yer alan bu semt, Muradiye Külliyesi etrafında oluşum göstermiştir ve Hisar bölgesinden Cilimboz Vadisi'yle ayrılmaktadır (Maydaer 2008).

Bu bölgeler içerisinde ilk ve en eski yerleşim olan Hisar Bölgesi, bir Bizans kasabasının nasıl bir Osmanlı kentine dönüştüğünün göstergesidir.

3.1.2. Çalışma Alanının Tarihsel Süreçte Gelişimi

Hisar Bölgesi geleneksel dokunun oluşum süreçlerinin belirginleşebilmesi için, bölge ve kentin Osmanlı dönemi ve öncesinin olabildiğince incelenmesi gerekmektedir. Bursa ilinin geçirdiği tarihsel dönemlerin bugünkü hisar bölgesinin oluşumunda önemli etkileri vardır. Bu başlık altında, Bursa şehrinin geçmişten günümüze kadar kentsel gelişme süreçleri ve çok katmanlı tarihi dokusu kronolojik bir sıraya göre yedi dönemde incelenmiştir. Bunlar; Tarih öncesi (Prehistorik), Bithnia (Bitinya), Roma, Bizans, Osmanlı, Cumhuriyet (1923-2000 arası) ve 2000 ve sonrası dönemlerdir.

Prehistorik dönem:

Bursa ve yakın çevrelerinin Arkeolojik geçmişini aydınlatabilecek geniş kapsamlı kazılar yerine yüzey araştırılmalarıyla yetinilmesi sonucu elde edilen bilgiler oldukça sınırlı sayıdadır (Yenal 2011). Yapılan kazılarda bulunan taş, alet, buluntular ve höyükler gibi yüzey araştırma sonuçları, Bursa'nın var oluşunun prehistorik döneme dayandığının kanıtı sayılmaktadır (Şekil 3.4). Bölgenin engebeli topografyasının düz alanına konumlanan, göl ve vadilerin çevresinde gelişen, tarım ve hayvancılık odaklı yerleşik köy topluluklarının ilk izlerine M.Ö. 6000-6500'lerden itibaren rastlanmaktadır (Şahin ve ark. 2009). Bu yerleşimlerden biri olan, Bursa kent merkezine 25 kilometre uzaklıkta, Akçalar beldesinin doğusunda, Aktopraklık Höyük yaklaşık olarak bin yıla varan süreci geniş açılarıyla yansıtmaktadır (Karul 2017).

SİYAH: COĞRAFİK NOKTALAR
KIRMIZI: ANTİK ÇAĞ YERLEŞİMLERİ
YEŞİL: TARİH ÖNCESİ YERLEŞİMLER
MAVİ: ORTA ÇAĞ YERLEŞİMLERİ

1-Artake(Erdek)
2-Kyzikos
3-Aphnitis(Manyas Gölü)
4-Daskyleion(Ergili)
5-Makestos(Susurluk Çayı)
6-Plakia
7-Skylake
8-Besbikos/Kalolimnos(İmralı adası)
9-Kirmasius(Mustafakemalpaşa)
10-Miletopolis
11-Rhyndakos(Kocasu)
12-Dorak köyü(yerleşim değil, buluntu yeri)
13-Lopadion(Ulubat)
14-Artynia(Uluabat Gölü)
15-Mihalıç(Karacabey)
16-Lentiana(Tophisar köyü)
17-Daskyleion(Eşkel)
18-Kapanca koyu
19-Triglia(Tirilye)
20-Odrysses(Nilüfer çayı)
21-Apollonia ad Rhyndacum(Gölyazı)
22-Aktopraklık höyük
23-Syge(Kumyaka)
24-Brylleion/Myrleia/Apameia(Mudanya)
25-Koubouklia(Görükle)
26-Katoikia(Kite)
27-Tahtalı köyü (Caesarea/ Germanicopolis (yeri kesin değil)
28-Filadar(Gündoğdu köyü)
29-Prousa-Prusa ad Olympum (Bursa)
30-Pythia(Çekirge)
31-Olympus(Uludağ)
32-Eikote(Demirtaş)
33-Elekosmioi/Elegmi(Kurşunlu)
34-Kios(Gemlik)
35-Posidion(Bozburun)
36-Kallipolis(Armutlu)
37-Arganthonios
38-Karsak Deresi ve Boğazı
39-Basilinopolis
40-Ilıpınar
41-Pythia Therma(Termal)
42-Pylai(Yalova)
43-Drepanon
44-Prainetos(Karamürsel)
45-Nikomedia(İzmit)
46-Askania(İznik Gölü)
47-Nikaia/Nicaea(İznik)
48-Leukai/Leuca(Osmaneli)
49-Melangeia/Malagina (yeri kesin değil)
50-Agrillion/Belokomis(Bilecik)
51-Armenokastron(Pazaryeri/Bilecik)
52-Angelokoma(İnegöl)
53-Otroea(Yenişehir)
54-Modra-yeri kesin değil
55-Gallus(Göksu çayı)
56-Miskoura(Müşküle)
57-Pythopolis(Sölöz)
58-Hadrianoi(Orhaneli)
59-Sangarios(Sakarya Nehri)

Şekil 3.4. Antik çağda ve orta çağda Bursa ve çevresindeki yerleşimler (Anonim 2021b'den uyarlanmıştır).

Bithinya Dönemi (M.Ö. 600 – M.Ö. 74):

MÖ 2000 yıllarında İskitlerin saldırılarından dolayı Trakya'dan Küçük Asya (Anadolu)'ya birtakım kavimler göç etmişlerdir. Bunlardan Tiniler (Thyni) Bursa'nın kuzeyine, Misiler (Mysi) batısına, Meoniler (Meoenies) güney ve doğusuna yerleşmişlerdir. Tini'lerin Bursa-İznik-İzmit bölgelerini kapsayarak Kastamonu'nun batısına kadar uzanan topraklara yerleştiklerinden dolayı bu bölgelere Bitinya adı

verilmiş, bu bölge çeşitli devletlerin ellerine geçmesine rağmen aynı şekilde kalmıştır. Nicomedes I (İ.Ö. 279-255)'in başkent olarak kendi adını taşıyan "Nicomedia" (İzmit)'yı kurmasıyla, gerçek anlamda bağımsız bir Bithynia Devleti'nin kurulduğu söylenmektedir. Onun ölümünden sonra yerine gelen Zeilas (İ.Ö. 254-220)'dan sonra, Prusias I Chlorus (İ.Ö. 228-182) tahta geçmiştir. Bu dönemde Bithynia krallığının sınırları hayli genişlemiştir. Prusias I'in en önemli faaliyeti, varolan eski, küçük birtakım yerleşmeleri yeni nüfus katılımı ve bayındırlık hareketleriyle kentleştirmesi olmuştur. Bu şehirlerden birisi olan Hisar Bölgesi, Mysian Olympus olarak tanınan, kutsallığına inanılan bir dağın (Uludağ) eteğinde, yine kendi adını taşıyan Prusias ad Olympum şehridir. (Yenal 2011). Bithinya Devleti, Prusias I'den sonra yerine geçen krallar döneminde çevre krallıklarla yapılan savaşlar ve Roma devletinin kültür ve geleneklerine etkilenmelerle geçmiştir. Bu etkilenmeler sonucunda Kral Nicomedes IV İ.Ö. 74'te krallığını Roma Devleti'ne bağışlamış ve Bitinya Devleti, Roma yönetimi altındaki bir eyalet olarak varlığını devam ettirmiştir.

Roma Dönemi (M.Ö.74- M.S.395):

Roma eyaletleri genellikle "Provincia" olarak anılırlar. Bu ifade İtalya dışındaki toprakların yönetimsel ve bölgesel bölünmelerini belirtmekte olup, senato düzeyinde konsül veya Praetor olan kişilerce yönetilmektedir. İ.Ö. 74 yılında imparatora bağlı bir eyalet olan Bithynia, İ.Ö. 27'de Roma senatosuna atanan magistrateslerce yönetilen senato eyaletine çevrildikten sonra, 290 yıllarında vicarius denilen görevlilerce yönetilmektedir (Yenal 2011). Bithynia, Romanın bir eyaleti haline geldikten sonra, çevresindeki sıcak su kaynakları sebebiyle İmparator Traianus tarafından seçkin bir kent konumuna gelirken, yönetimine seçkin kişiler atanmıştır. Hisar içinden ibaret olan Bursa şehrinde büyük yapılar ve saraylar yaptırılmış, fakat günümüze kadar ulaşamamışlardır (Baykal 1993). Bugünkü Hisarkapı ile kaplıca kapısı arasında bulunan kent meydanının tam ortasında bir dikilitaş üzerine İmparator Traianus'un heykeli olduğundan bahsedilmektedir. Imparator için yapılan tapınak bugünkü tophane bölgesindeki eski manastırın olduğu alandadır (Kaplanoğlu 2008).

Roma döneminde Bitinya eyaleti savaşlar, salgınlar ve yangınlar geçirmiş ve III. yüzyılda Gotlar tarafından ele geçirilip yağmalanmıştır (Yenal 2011). Roma İmparatorluğu MS 395 yılında Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölünmüş, Prusa kenti Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır (Baykal 1993).

Bizans Dönemi (395-1326):

Roma imparatorluğu Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılmasından sonra, Diocletian'ın 'Tetrarchy' olarak adlandırdığı dörtlü sistemle yönetilmeye başlamıştır. 324 yılında Konstantin'in tüm rakiplerini ortadan kaldırarak tek imparator olarak kalması ve Byzantium kentini başkent olarak seçmesini takip eden süreçte, Batı Romanın topraklarının bir kısmının alınması ile birlikte Doğu Roma ilerlemiş ve Bizans İmparatorluğu olmuştur (Yenal 2011).

Bursa topraklarının Doğu Roma (Bizans) sınırları içerisinde kalmasından sonra, İmparator Jüstinyen döneminde Çekirge hamamları yeniden imar edilmiş, İznik'te kilise yaptırılmıştır. Lefke kapısından gelen su yolları o zamandan kalmaktadır. Dönemin önemli olaylardan bir diğeri ise, İmpartoriçe Teodora'nın 4000 kişilik avanesi ile birlikte bir yaz mevsimi için Bursa'ya gelmesidir (Baykal 1993).

Kaplanoğlu(2008)'a göre, Bizans döneminde Bursa kentsel yapısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Kent alanının bulunduğu kamusal mekanlarda işlev değişikliği görülse de varlığını devam ettirmişlerdir. Bu dönemdeki en büyük değişiklik, surların onarılarak burçlarla güçlendirilmesi ve iç kale (akropol) yapılmasıdır. Tekfur sarayı olarak anılan bu iç kale, Osmanlı'nın başkentlik döneminde saray, ondan sonraki dönemlerde ise kent yöneticilerin kaldığı alan olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde bu alan Ordu evi olarak kullanılmaktadır.

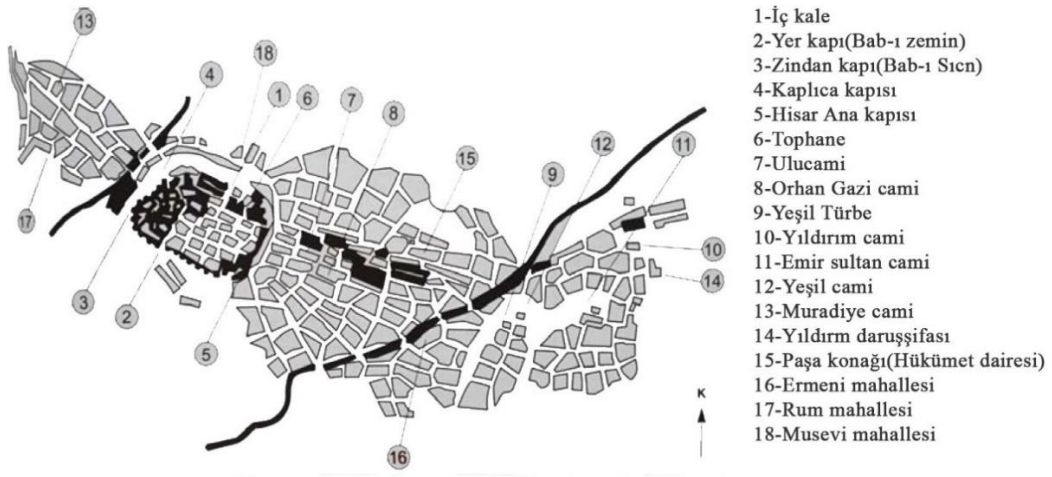
Osmanlı Dönemi (1326-1923):

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in 12 yıl süren kuşatması sonucunda vefat etmesiyle, Bursa'nın fethini 1326 yılında Orhan Bey tamamlamıştır. Fetih sonrasında

kent hakkında belgelere dayalı bilgi bulunmadığından dolayı, kaynak olarak bazı gezginlerin eserleri, XIV. yy. tarihçilerin yazdıkları veya yapısal birtakım verilere dayalı yorumlar yapılmaktadır (Yenal 2011).

Bursa şehri fethedildikten sonra Osmanlı Devleti'nin merkez konumunda yer almıştır. Büyüyüp gelişen bu şehir, Hisar'ın içine sıkışmış küçük bir kale görüntüsünden uzaklaşmıştır. Orhan Gazi tarafından başlatılan, hisar dışına taşan yapısal etkinlikler ve çok merkezli şehir yapısı, diğer padişahlar tarafından da benimsenmiş ve devam ettirilmiştir (Maydaer 2008). Orhan Gazi Hisar dışında yayılma göstererek, Gökdere kenarında bir cami (Orhan Cami), yanında bir imaret, medrese, Emir Han, hamam yaptırmış ve etraflarını duvarlarla kapattırmıştır. Orhan Gazi ve onu takip eden 14. ve 15. yüzyıllarda inşa edilen Yıldırım, Muradiye, Emir Sultan külliyeleri, kentin gelişimine yön veren odak noktaları olmuşlardır. Kentin genelini oluşturan ahşap yapılar çıkan yangınlar ve depremler nedeniyle kent dokusu 19. yüzyıla pek ulaşamamıştır (Taşkan 2017).

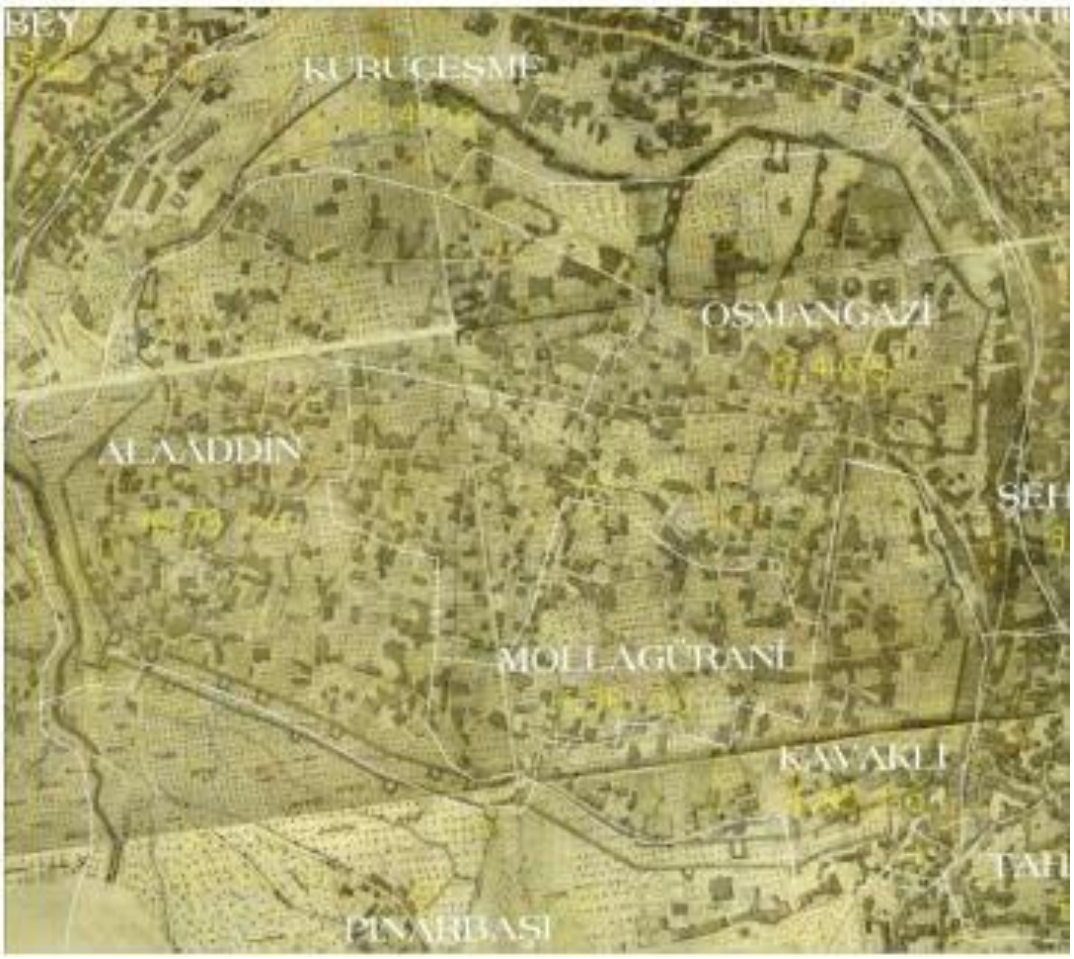
Bu dönemde Bursa'nın kentsel durumunu gösteren, bilinen en eski harita 1767 yılına ait Carsten Niebuhr'un hazırladığı haritadır. Haritada Hisar bölgesinin yanında, doğuda Yıldırım külliyesi, batıda I. Murat külliyesi, Cilimboz deresi ve Hanlar bölgesinin oluşturduğu odak noktaları dikkat çekmektedir (Şekil 3.5). Kentin 18. Yüzyılda hisar dışına dağılımını açıkça göstermektedir. Buna ek olarak, gayrimüslim mahalleler hisar çevresindeki varlıklarını devam ettirmiştir.

Şekil 3.5. Bursa 1767 Niebuhr Haritası (Taşkan 2017'den uyarlanmıştır).

1801 yılında Yeşil türbede çıkan yangın lodos rüzgarı nedeniyle başta hisar bölgesi olmak üzere setbaşındaki kara ağaç mahallesine kadar önemli tahribata neden olmuştur (Baykal 1993). Bu felaketin yıkıcı etkisi tam olarak geçmeden, 1855 depremiyle sarsılan şehri yeniden yapma ve kurma gereği duyulmuştur. Kentte çoğu konut ve anıtsal nitelikteki yapı kullanılmaz hale gelmiştir. Sokaklar molozlarla doluyken, Ulucami'nin içine girilemez olmuştur. Yaşanan felaketler neticesinde, kentin modern şehircilik bağlamında imar faaliyetleri uygulanabilmesi için ortam oluşmuştur (Kaplanoğlu 2008).

1839-1908 yılları Türk imar sisteminin kuruluş yılları olarak kabul edilmektedir. Bu dönemler arası gerçekleştirilen tüm imar faaliyetleri ve planlama süreçleri gerek yurtdışından gelen Türk mühendis ve yöneticiler gerekse Batı'dan gelen mühendis ve askerler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Tanzimat reformlarıyla başlayan Batılılaşma öykünmelerinin sonucunda kentsel mekana ilişkin yasal düzenlemelerin genellikle Fransız imar modeli üzerinden kurgulandığı düşünülmektedir. Planlama felsefesi açısından, batı kent plancıları genellikle kapitalist sistemin sanayileşme getirisi olan kentsel mekan ve yaşam koşullarının olumsuzlukları üzerine odaklanırken, sanayileşmemiş Osmanlı kentlerinin planlama deneyimleri ise temelinde yangınların önlenmesi, göçmen mahallelerinin kentsel mekanlara eklemlenmeleri ve kent içerisinde yolların yeni ulaşım araçlarına ideal hale getirilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle, Batıdan gelen Kentsel planlama olgularından ızgara tipi plan sistemi, organik formlarla gelişmiş Osmanlı kent planlamasında ikilik oluşturmuştur (Özcan 2006). Bu kapsamda Avrupalı mühendislerden askeri okullarda şehircilik eğitimi alan Suphi Bey, 1847 yılında şehrin ilk kadastro planını çizmiş ve 1862 yılında yayınlanmıştır (Şekil 3.6). Bu harita, kentin yeniden inşa edilmesi konusunda çoğu kez fayda sağlamıştır (Kaplanoğlu 2008).

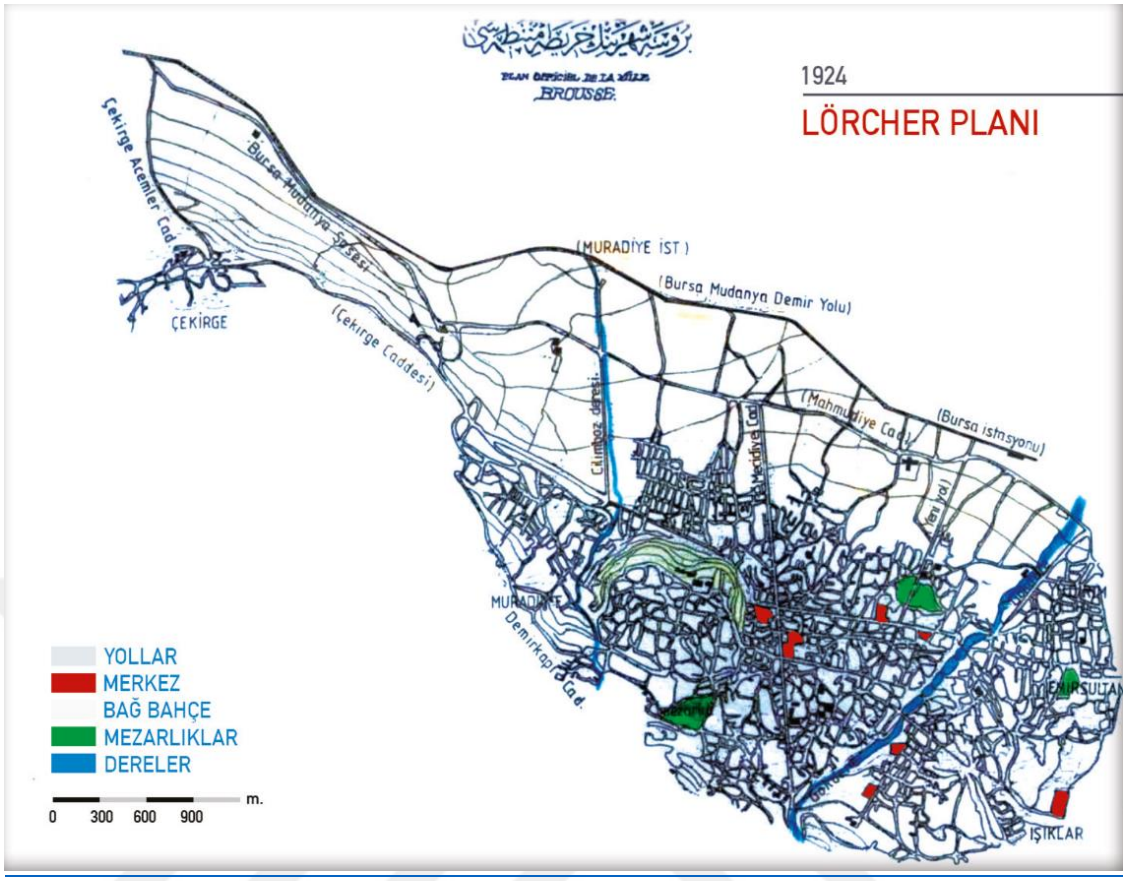
Şekil 3.6. 1862 yılında yayınlanan Suphi Bey haritasında Hisar Bölgesi (B.B.B. arşivi).

1920 Yunan işgali ile kent, ağır hasar almış ve yakılıp yıkılmıştır. İşgal sırasında, yüzyıllardır bir arada yaşayan Rum, Ermeni ve Müslümanlar aralarında yabancılaşma olmuştur. Türk ordusunun Bursa'ya yaklaşması neticesinde kendilerini tehlikede hisseden gayrimüslim halk Gemlik, Mudanya, Bandırma ve Erdek iskelelerine giderek bölgeden göç etmişlerdir. Anadolu'dan gelen bir milyondan fazla göçmen ve savaşın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar Yunanistan'ı sıkıntıya sokmuştur. Bu nedenle Lozan'da ek bir protokol olarak hazırlanan "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Antlaşması" uyarınca iki ülke arasında nüfus değişimi kararı alınmıştır. Batı Trakya ve Yunanistan'dan gelen Müslümanların öncelikli olarak tercih ettikleri il Bursa olmuştur (Anonim ı). Bunu takip eden süreçte, Osmanlı Devlet'inin 1922 yılında yıkılması ile Osmanlı Dönemi bitmiş, 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile Cumhuriyet Dönemi başlamıştır.

Cumhuriyet ve sonrası Dönem (1923-2000):

Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu savaşlar, depremler, işgaller sonucu çıkarılan yangınlar, ekonomik sorunlar sonucunda geriye kentsel ve sosyal bakımdan yıpranmış bir Bursa kenti kalmıştır. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte hızlanan çağdaşlaşma hareketleri ve Lozan Antlaşmasının getirmiş olduğu demografik değişim kentte farklı anlayışlarda yeni izler bırakmıştır (Şeker 1999). Cumhuriyetten önce başlayan batılılaşma etkisi Geç Osmanlı döneminde de görülmektedir. Özellikle Oteller, bankalar, istasyonlar gibi yeni yapı tiplerinin tasarlanması, kentlerin değişen ekonomik ve siyasal düzleme göre şekillenmesinde batılı plancı ve mimarlara başvurulmuştur. Bu bağlamda Bursa kent planlaması için üç adet çalışma yapılmıştır. Bunlar sırasıyla 1924 Lörcher Planı, 1938 Prost planı ve 1960 Piccinato planı'dır (Dostoğlu ve Vural 2005).

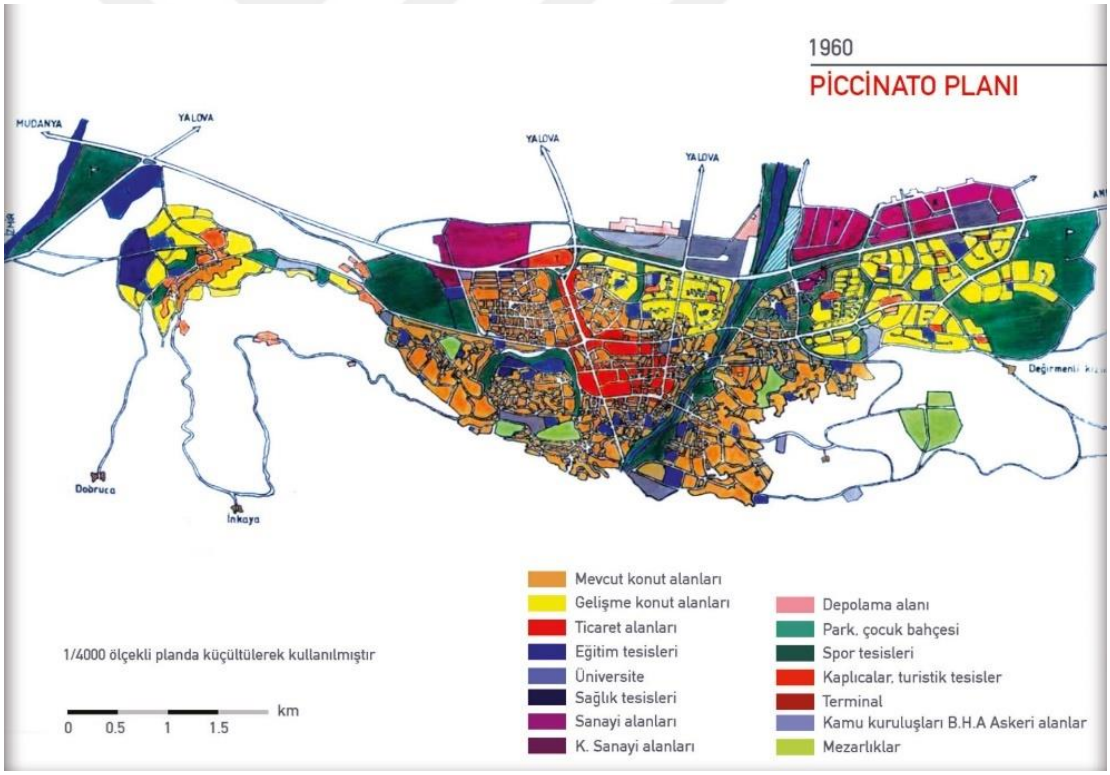
Cumhuriyet dönemi yapılan ilk planlama Carl Lörcher tarafından 1924 yılında yapılmıştır (Şekil 3.7). Çalışma döneminin popüler bahçe-kent akımının etkisinde, mevcut dokuyu hiçe sayan bir anlayışa sahiptir. Ebenezer Howard'ın bahçe-kent yaklaşımı nüfus yoğunluğunun düşük olduğu kentlerde anıtsal meydanların yapılması, şehri güzelleştirecek parkların ve havuzların inşasını öngören bir yaklaşımdır. Bursa kentinin iç ve dış göçlerle her geçen gün artan nüfusu ve Lörcher planının var olan kent dokusunu dikkate almayışının uygulamada yaratacağı sorunlar nedeniyle proje eskiz aşamasında kalmıştır (Dostoğlu ve Vural 2005, Tekeli 2000).

Şekil 3.7. 1924 Lörcher planı (Vardar 2017).

Lörcher'in yapmış olduğu planın uygulamada çıkardığı sorunlar nedeniyle 1936 yılında İstanbul'u planlamakta olan Henri Prost'a yeni bir planlama yaptırılması uygun görülmüştür. 1938-1944 yılları arasında Bursa'nın planlamasını yapan Prost, kentin motorlu araç trafiğine uygun hale gelmesini amaçlamış ve bunun için Baron Haussmann'ın Paris'te uyguladığı doğrusal planlama anlayışına uygun bir planlama yapmıştır. Aynı zamanda kent için gerekli altyapılardan olan kanalizasyon, elektrik, su gibi gizi hizmetlerin daha verimli taşınmasına olanak sağlayacağını düşünmektedir. Prost planının ana amaçlarından birisi de yolların genişletilmesidir. Bu kapsamda mevcut durumun yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden şekillenmesi anlayışı nedeniyle eski Bursa kent dokusunun çok önemli olmadığını düşünmektedir. Kent hafızasında olan eski kent izlerini pek önemsememiştir (Kaplanoğlu 2008, Dostoğlu ve Vural 2005, Tekeli 2000).

1958 Büyük Bursa yangınından sonra kent harabeye dönerken, yeni kent planlamasının yapılması için de fırsat oluşturmuştur. Yangından sonra İller Bankası ve İmar Bankasının desteğiyle Bursa'da İmar Planlama Bürosu kurulmuştur. Danışmanlığını Prof. Dr. Luigi Piccinato'nun üstlendiği, başkanlığını da Mimar Emin Canpolat'ın yaptığı büro 1/5000 ve 1/10000 ölçekli planlar hazırlamışlardır (Şekil 3.8). Bursa'nın zengin bir tarihe sahip olduğunu düşünen Piccinato, diğer kent plancılarının aksine geleneksel kent dokularının korunması anlayışına sahiptir. Yaptığı çalışmasında kenti bölgelere ayırarak var olan kent dokusuna yapılacak müdahaleleri ve yeni oluşturulacak bölgelerin karakteristiklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu bölümlerde geleneksel kent dokusunun değişmemesine büyük önem göstererek, yeni yapılacak yapıların yükseklikleri, oranları ve renklerini bile belirtmiştir. (Dostoğlu ve Vural 2005, Arın 2003).

Şekil 3.8. 1960 Piccinato Planı (Vardar 2017).

14. Yüzyılın ikinci yarısında kent gelişimi doğu yönünde ilerlemiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında yapılan planlamalarda kentin gelişimi yeni açılan yollarla kuzey-güney aksı

yönünde yön değiştirmiştir. Piccinato planında ise kent gelişimi, güneyde Uludağ, kuzeyde ova kenarında yeni bir sınır oluşturarak yeniden doğu-batı yönünde kenti geliştirmeyi amaçlanmıştır. Bu sayede yoğunluk nedeniyle kentin tarihi dokusu üzerinde oluşan baskıyı azaltarak korumacı bir tutum sergilemiştir. 1958 yangınından sonra 3000'den fazla işyeri ve dükkânın yanması nedeniyle kent merkezi ve kent yapısı büyük bir değişime doğru gitmiştir. Anayollar boyunca farklılaşan kentte, güneyde sınırı Hisar bölgesi ile setbaşı arasındaki Atatürk caddesi ile belirlenen iş merkezleri kuzeye doğru açılmış, Ankara-Mudanya yoluna kadar uzanmıştır (Tekeli 2000). İkinci Dünya Savaşından sonra sanayileşmenin getirmiş olduğu hızlı nüfus artışı, bu akslar üzerinde yer alan kırsal alanları konut üretimi için imara açılmasına sebep olmuştur. Kentte meydana gelen bu değişimler Hisar bölgesini de olumsuz etkilemiştir. Tarihi doku ve miras alanları dikkate alınmadan düzensiz ve yetersiz planlanmış yerleşimler kurulmuştur. Surlar yer yer parçalanarak mahallelere ulaşım yolları açılmış, hatta sur duvarları harap edilerek üzerlerine yapılar inşa edilmiştir. Bunlara ek olarak mevcut yolların araç trafiklerine uygun hale gelebilmesi kapsamında genişletilme faaliyetlerinde bulunulmuş ve bunları yaparken çeşitli kültürel miras yapılarının yıkıldığı da bilinmektedir. Hasta Yurdu Caddesi, Ortapazar Caddesi, Kavaklı Caddesi bunlara örnek olarak gösterilebilir (Özüpak 2021).

1970'li yıllarda otomotiv sanayisinin daha çok gelişmesi ve buna bağlı olarak yan sanayi işletmelerinin açılmasıyla kentin konut ihtiyacı daha da karşılanamaz hale gelmiştir. Gecekondulaşma sürecinin kentte oluşturduğu olumsuz etkilerin görülmesi sonucunda kenti koruma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Özellikle, Tofaş otomotiv fabrikasının Yalova yolu üzerine kurulması ile ovaya doğru yayılım gözlenmesi, birçok belediyeleri de kapsayan 1976 Nazım imar planı yapılmasına neden olmuştur. 1977'de ilk koruma kararı olarak 'Ova Koruma Protokolü' imzalanmış, fakat uygulanamamıştır. Koruma anlayışının başlamasıyla birlikte Kentin tarihi dokusunun ilk kaynağı olarak kabul edilen Hisar bölgesini ilk koruma girişimleri 1978 yılı GEEAYK koruma kararları ile başlamıştır. GEEAYK kararıyla bir komisyon kurularak 1/5000 ölçekli Bursa Arkeolojik, Doğal ve Tarihi Sit Alanları belirlenmiş ve koruma planları hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Hisar ve Muradiye bölgeleri 1983 yılında korunmaya alınmıştır. Fakat, 1990'lara kadar tam anlamıyla bir kentsel koruma planı hazırlanamamıştır. Bu kapsamda

ilk çalışma 1/500 ölçekte hazırlanan 1991 Hisar-Muradiye Koruma Amaçlı İmar Planı'dır. 1986'da Muradiye-Hisar-Maksem'in batısı, 1991 yılında Prussa ad Olympum Antik Kenti isimleriyle, BKTVKK tarafından Hisar bölgesinin tamamında 1. Ve 3. Derece sit alanları belirlenmiştir. 04.05.1991 tarihinde 1730 sayılı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu (BKTVKK) kararı ve Muradiye Koruma Amaçlı imar planı kapsamında, Hisar içindeki sit alanları ve yeni inşa edilmiş yapıların altında kalan tarihi değerler için tescilleme işlemleri değerlendirilmiştir. 17.02.2000 tarihinde de 7712 tarihli BKTVKK kararıyla Hisar bölgesindeki alanlar 1. Ve 3. Derece sit alanı olarak tescillenmiştir (Taşkan 2017, İlhan 2019, Kaplanoğlu 2008) (Şekil 3.9).

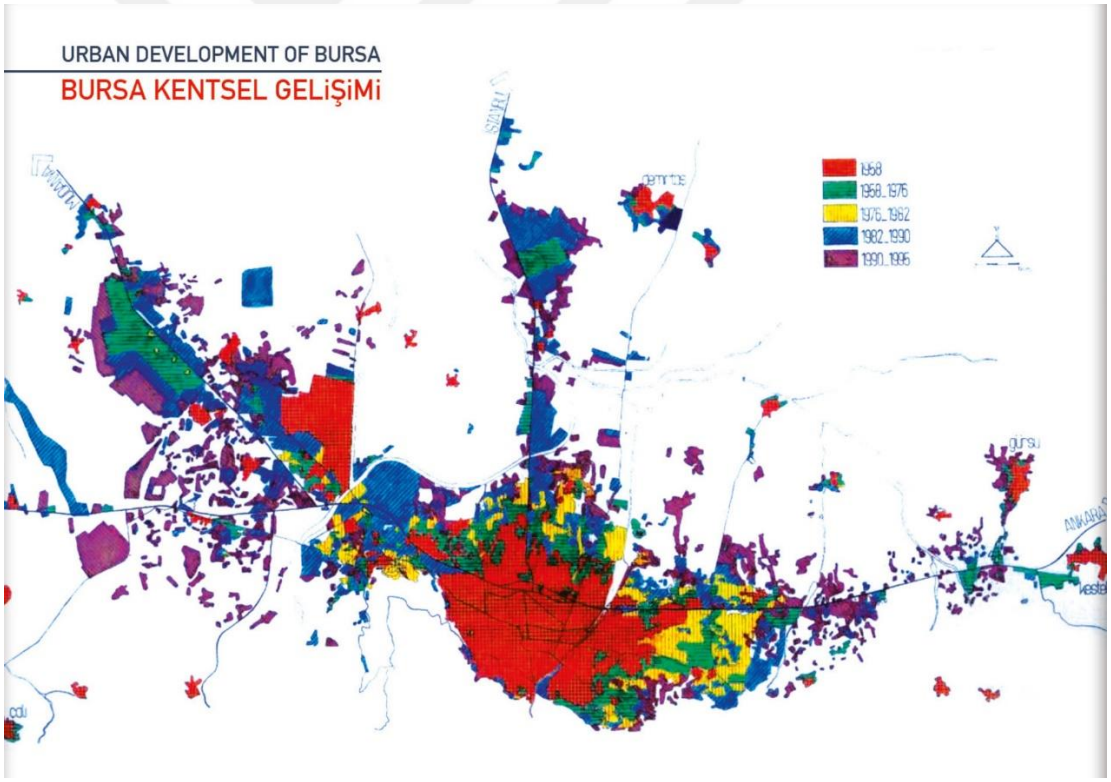
Şekil 3.9. Bursa Hisar-Muradiye Koruma Amaçlı imar planı (Dinçer 2016'dan uyarlanmıştır).

2000 ve sonrası dönemler:

2000 ve sonrasındaki dönemden günümüze kadar gelen süreçte kültürel kimlik, tarihi doku ve kentsel koruma anlayışı hız kazanmıştır. Bu bağlamda Hisar özelinde birçok yönetim planı, arkeolojik kazılar, restitüsyon ve restorasyon projeleri, kentsel koruma planları, çeşitli organizasyonlar ve çevre planlamaları yapılmıştır (Şekil 3.10).

Uluslararası ölçekte değerlendirdiğinde Hisar Bölgesi özelinde yapılan en büyük çalışma ise, 2014 yılında Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinin UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almasıdır.

1998 yılında onaylanan ve 2009 yılında güncellenen 1/100000 ölçekli 2020 Yılı Çevre Düzeni Strateji planı kapsamında Bursa kenti Merkez, Doğu, Batı, Güney, Kuzey, Mudanya, Gemlik olarak yedi planlama bölgesi olarak tanımlanmıştır. Planlı gelişim, kültürel kimlik, sürdürülebilirlik anlamında iyi bir çalışma olsa da 1/25000 ölçekli bölge planları yapılmadığından dolayı kent kendiliğinde hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmiştir. Kent hızlı bir şekilde gelişirken konut ihtiyacı da günden güne artmıştır. Eskiden bulunan geleneksel bahçeli evler yerini bitişik nizam apartmanlar ve kooperatif konut bloklarına bırakmaya başlamıştır.

Şekil 3.10. Bursa Kentsel gelişim haritası (Vardar 2017).

Bursa ve diğer kentler özelinde incelendiğinde 2000 ve sonrası dönemde, kültürel kimlik, koruma anlayışı, sürdürülebilirlik, koruma, planlı gelişim, kamusal mekân arayışı ön

plana çıkmaya başlamıştır. Fakat, geçmişten günümüze kadar yapılan kentsel planlamaların nüfus artışını doğru öngörememesi ve ortaya çıkan problemlere karşı kayıtsız kalınması, kent için yapılan uğraşların genellikle yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Özellikle, sanayinin hızlı gelişmesi ve yerleşim alanlarının rant odaklı imara açılmasının getirmiş olduğu düzensiz kent büyümeleri, kentsel problemleri günden güne daha da arttırmaktadır.

3.1.3. Çalışma Alanının Sürdürülebilir Gelişmesine Yönelik Yapılmış Çalışmalar

Türkiye'de ve Bursa'da koruma bilinci oluştuktan sonra kentlerde kültürel kimlik, tarihi doku, sürdürülebilirlik kavramlarına değinilmeye başlanmıştır. Bursa Hisar bölgesinde sit kararının alındığı 2000 yılından sonra, bölgede yoğun yapılaşma süreci yaşanmıştır. Bu nedenle Hisar bölgesinde arkeo-jeofizik yöntemlerinin uygulanabileceği açık alanlar azalmış ve bölgenin arkeolojik potansiyelinin tam olarak değerlendirebilmesi imkansızlaşmıştır. Buna rağmen tarihi yapıların olabileceği Sümbüllü Bahçe Konağı, Haşim İşcan Parkı, Tophane Parkı, Orduevi bahçesi, Yer kapı ve Fetih kapı gibi açık alanlarda çalışmalara devam edilmektedir (İlkışık ve ark. 2011). Yaşanan bu gelişimler neticesinde tarihi hisar bölgesinin kültürel mirasını korumak için farklı zamanlarda birçok proje önerilmiş veya uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Tophane Ön Yamaç Surları Restorasyonu (2005)

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na onaylattırılarak yaptırılan sur yenileme projesidir (Şekil 3.11). Saltanat Kapısı'nın kuzeyi ile Kaplıca Kapı arasındaki 1200 metrelik alanı içeren sur onarımı çalışması iki etaptan oluşmaktadır. Birinci etapta, İl Kültür Müdürlüğü önünden askeri garnizon arasındaki 500 metrelik alanda A ve B olmak üzere iki kule ve bu kuleler arasındaki sur beden duvarları bulunmaktadır. A kulesinin ön ve yan duvarlarının iç kısımlarında yapılan kazılar sonucu Bizans Dönemi bazilika ortaya çıkarılmıştır. Hem mahkeme hem de dini yapı niteliği taşımış bu yapının, Hisar surlarından sonra bilinen en eski kalıntı olduğu düşünülmektedir. B kulesi kısmında gerçekleştirilen çalışmalarda, İç Kale'de bulunan ve Bey Sarayı'nı koruyan ilk kule olduğu anlaşılmıştır. İkinci etap ise

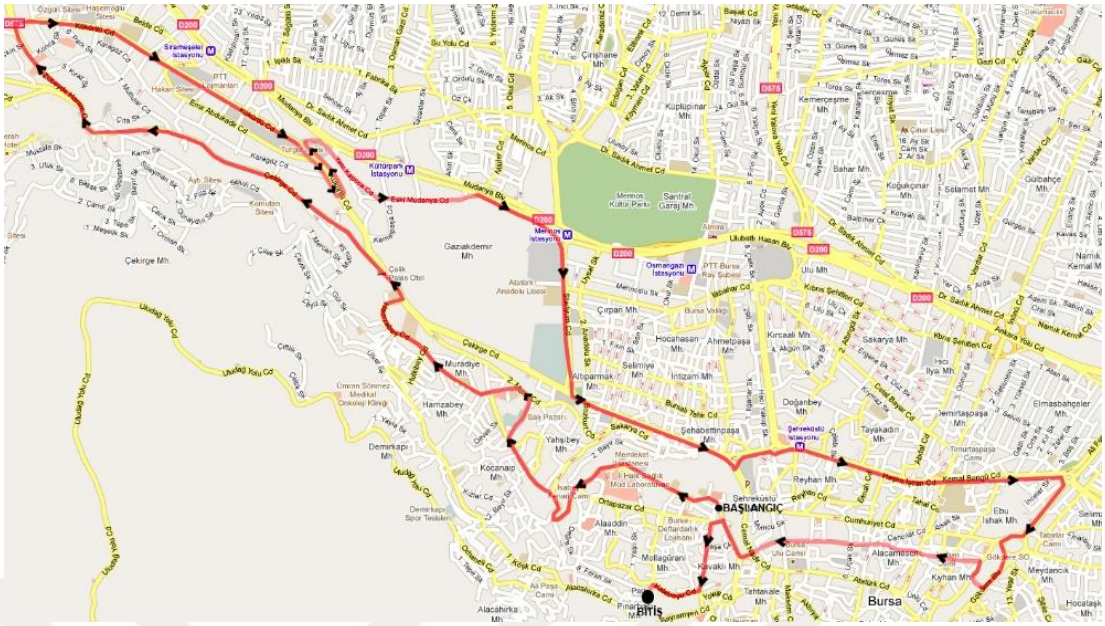
Ordu evi ile Kaplıca Kapı arasındaki alanı içermektedir. Bu kazılarda Bitinya dönemine ait tüneller ve galeriler bulunmuştur (Yılmaz 2014).

Şekil 3.11. Tophane ön yamaçları (Anonim i).

Uluslararası Bursa Osmangazi Tarihi Şehir Koşusu (2005)

Osmangazi Belediyesi tarafından düzenlenen Osman Gazi'yi Anma ve Bursa'nın Fethi Şenlikleri kapsamında 2005 yılından itibaren düzenlenmeye başlamıştır. Pandemi nedeniyle iptal edilen koşuların en sonuncusu 2019 yılında düzenlenen on dördüncü Uluslararası Tarihi Kent Koşu'dur. Maraton kapsamında parkurlara Hisar dahil edilerek bölge odak noktası haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu koşularda iki parkur bulunmaktadır (Anonim 2018). İlk parkur mavi çizgi ile belirtilen 15 kilometrelik yarı maraton güzergahıdır (Şekil 3.12). İkinci parkur ise turuncu çizgi ile belirtilen 4136 metrelik halk koşusudur (Şekil 3.13)(Anonim 2016c).

Şekil 3.12. 15 km Yarı Maraton Koşusu - Mavi Çizgi (Anonim 2016c).

Şekil 3.13. 4136 metrelik halk koşusu güzergahı - Turuncu Çizgi (Anonim 2016c).

Yer Kapı Surları Restorasyonu (2007)

Yer Kapı, 1855 depreminde zarar görmüş ve 1925 yılında cadde bağlantısını daralttığı gerekçesiyle yıkılmıştır. Saltanat ve Fetih kapılarından sonra Yer Kapı'nın restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Şehrin ana sur kapılarından biri olan Taht-ı Kale'den geçtikten sonra 100 metre ilerisinde bulunan ve kente giren ilk şehir iç sur kapısıdır. Yer Kapı'nın restitüsyon çizimi yapılırken 1890 yılında Sebah & Joailier tarafından çekilmiş iç yüz fotoğrafından faydalanılmıştır (Şekil 3.14). Çizilen restitüsyon çizimine göre

rekonstrüksiyonu çizilmiştir. Yapılan restorasyon kapsamında önceki restorasyon çalışmalarında olduğu gibi Horasan harcı ile iç sur ve dış sur duvarları onarılmıştır. İki sur arasındaki alanda konser, tören, okçuluk gibi çeşitli faaliyetlerin yapılması için düzenlemeler yapılmıştır (Yılmaz 2014, İlhan 2019, Anonim 2007).

Şekil 3.14. Yer Kapı surları restorasyonu.
A)1890 Yılında Sebah&Joailier tarafından çekilmiş iç yüz fotoğraf **B)**2007 yılında çizilen cephe restitüsyon çizimi **C)** Rekonstrüksiyon sonrası hali(Yılmaz 2014)

Taht-ı Kale Kapı Restorasyon Çalışması (2012)

Bursa surlarının üçüncü şehir ana kapısı olarak nitelendirilen Taht-ı Kale Kapısı 2012 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Günümüze kadar Kavaklı Caddesi'ne açılan Yer Kapı (Bab-ı Zemin) şehrin ana giriş kapısı olarak zannedilirken, bölgede yapılan kazı çalışmaları, incelenen yabancı ve yerel kaynaklar, şehir kapılarına ait eski fotoğraflar ve gravür çizimleri bu bölgede iki ayrı ana kapının varlığını göstermiştir. Bu bağlamda, iki sur arasına giren şehir ana sur kapısı, onu koruyan dış kulenin hemen altında bulunan Taht-ı Kale kapısı olarak nitelendirilmiştir. Dış kapı ve iç kapı arasındaki sur duvarları ve kaleler de bu çalışma kapsamında restore edilmiştir (Yılmaz 2014) (Şekil 3.15).

Şekil 3.15. Taht-ı Kale kapı (Yılmaz 2014).

Bursa Şehir Turu (2012)

Osmangazi Belediyesi'nin turizme katkı sağlamak amacıyla 2012 yılından günümüze kadar çift katlı turist otobüsüyle şehir turu düzenlenmektedir. Yurtdışında kullanılan çift katlı turist otobüslerinden (City Sightseeing Bus) esinlenerek Osmangazi Belediyesi tarafından özel olarak yaptırılan otobüs, yolcularına bir saat boyunca Hisar Bölgesi'nin de içinde bulunduğu on durağı görme fırsatı sunmaktadır. Güzergah bilgisi sırasıyla Saltanat Kapı, Heykel, İnönü Caddesi, Haşim İşcan Caddesi, Altıparmak, Kükürtlü, Çekirge, Muradiye, Tophane şeklindedir (Anonim 2014a).

Hisar Bölgesi Yönetim Planı Önerisi (2013)

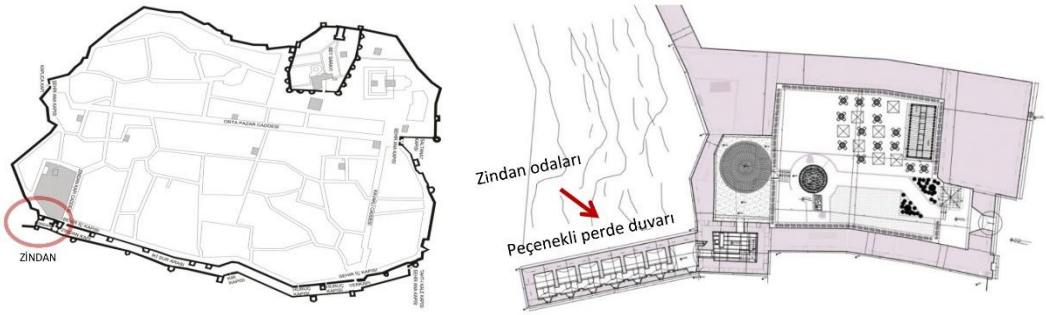
Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Uludağ Üniversitesi arasında imzalanan protokol kapsamında hazırlanan ve Arzu Çahantimur tarafından yönetilen bir çalışmadır. Beş bölümden oluşan çalışmada ilk olarak projenin amacı ve kapsamı belirtilmiştir. İkinci bölümde alanın tanıtımı ve önemi vurgulanmıştır. Üçüncü bölüm kapsamında da politikalar ve stratejik planlar belirlenmiştir. Dördüncü bölümde uygulanabilirlik analizi

yapılmış ve son bölümde de eylem planından bahsedilmiştir. Çalışma için yedi başlık üzerinden eylem planı geliştirilmiştir. Bunlar; ulaşım ve erişebilirlik, çevre düzeni ve yaşam kalitesi, acil durum risk ve afet yönetimi, çevre koruma ve planlama, tanıtım ve turizm, işbirliği ve eşgüdüm, eğitim ve bilinçlendirmedir (Çahantimur 2013).

Hisar Bölgesi Yönetim Planı ana vizyonu, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu için önemli bir yeri olan Hisar Bölgesini UNESCO Dünya Mirası Listesine girmesini sağlamaktır. Bu vizyon doğrultusunda belirtilen misyon ise, sürdürülebilir kentsel gelişim teması ile fiziksel, sosyal ve kültürel yapıyı destekleyici nitelikte katılımcı bir anlayışla Hisar Bölgesi'ni yaşam ve cazibe alanı haline getirilmesini sağlamaktır (Çahantimur 2013).

Zindan Kapı Restorasyonu (2013)

Bu çalışma kapsamında, Hisar Bölgesi'nin antik sur dokusunun önemli bir parçası olan Zindan ortaya çıkartılmıştır. Belgeleme ve rölöve çalışmaları yapıldıktan sonra 3 dönem halinde restitüsyon projeleri hazırlanmıştır. Hazırlanan projeler 2013 yılında Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından onaylanıp, Bursa zindanının ayağa kaldırılması ve müze-sosyal tesis işlevinde yeniden kullanıma açılması amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Zindan restorasyon projesi içerisinde, zindanı oluşturan; zindan iç boşluğu, üç adet büyük kule, kulelerin kazamat katları, yer altı zindan odaları, peçenekli duvar ve bu duvarın içinde bulunan zindan odaları, iç ve dış sur beden duvarları bulunmaktadır (Yavaş 2017). Oluşturulan yeniden kullanım projesinde, kontrollü geçişin sağlanabilmesi için kontrol kulübesi yapılmış ve zindan iç boşluğunda açık tören ve oturma alanları planlandığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.16).

Şekil 3.16. İçerisinde zindan odalarının bulunduğu Zindan Kapı restorasyon projesi (Yavaş 2017).

Hisar Arkeopark Projesi (2015)

Ön çalışmalarına 2014 yılında başlanan Hisar Arkeopark Projesi, Osmangazi Belediyesinin girişimleriyle Mollagürani Mahallesi'nde ortaya çıkarılan Roma, Bizans ve Erken Osmanlı dönemi kalıntılarının gün yüzüne çıkarılma çalışmasıdır. Osmangazi Belediyesi'nin girişimleri sonucu 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak kabul edilen alanın açık hava müzesi olarak kullanımı planlanmaktadır. Kazılarda 2. ve 3. Yüzyıllara ait olduğu düşünülen Roma dönemine ait burçlar ve mevsimleri konu edilen mozaik, 6. ve 7. Yüzyıl Bizans dönemine ait başka bir mozaik de bulunmuştur. Bunlara ek olarak, hamam ve çarşı gibi yapılara ait olduğu düşünülen dış duvarlar ve Roma, Bizans, Osmanlı dönemlerine ait sikkeler de bulunanlar arasındadır (Şentürk 2021) (Şekil 3.17).

Şekil 3.17. Arkeopark kazı alanı (Anonim 2021h).

‘Yaşayan Tarih’ Hisar İçi Kentsel Tasarım Projesi (2019)

Bu proje, Bursa Kültür Varlıkları Koruma Kurulu’nun onaylarıyla Hisar Bölgesi’nin çeşitli bölgelerinde uygulanan restorasyon ve cephe sağlıklaştırma çalışmalarını kapsamaktadır. Alanda çalışmalara başlanmadan önce, bölge halkı ile görüşmeler düzenlenmiş ve projenin detayları anlatılmıştır. Yerel halkın görüşleri ve düşünceleri neticesinde Hisar İçi Kentsel Yenileme projesinin ilk etabı olan Oruçbey Caddesi Cephe Sağlıklaştırma çalışması hayata geçirilmiştir. Bu çalışma kapsamında toplamda yirmi sekiz yapının cephesi düzenlenmiştir (Anonim j) (Şekil 3.18).

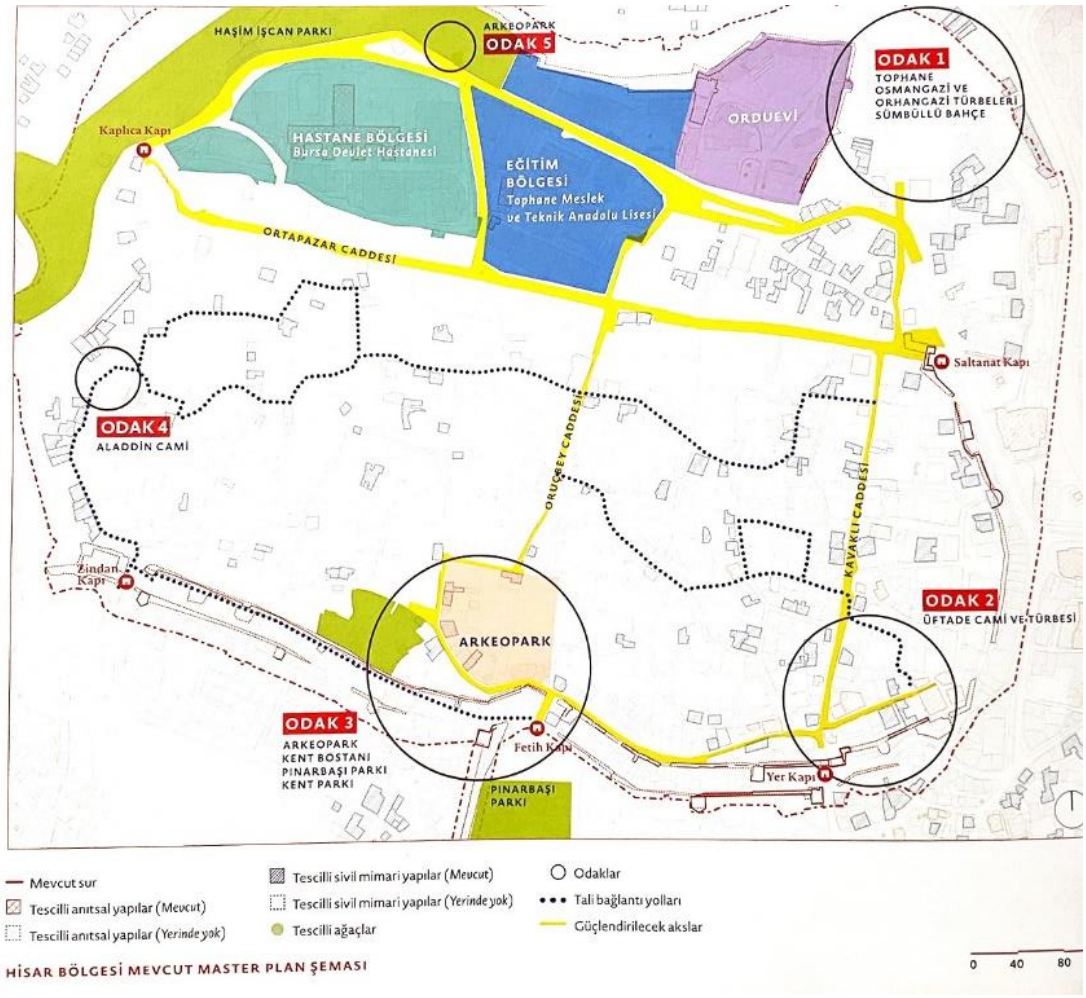

Şekil 3.18. Hisar içi kentsel yenileme projesi kapsamında cephe sağlıklaştırma çalışmaları (Anonim j).

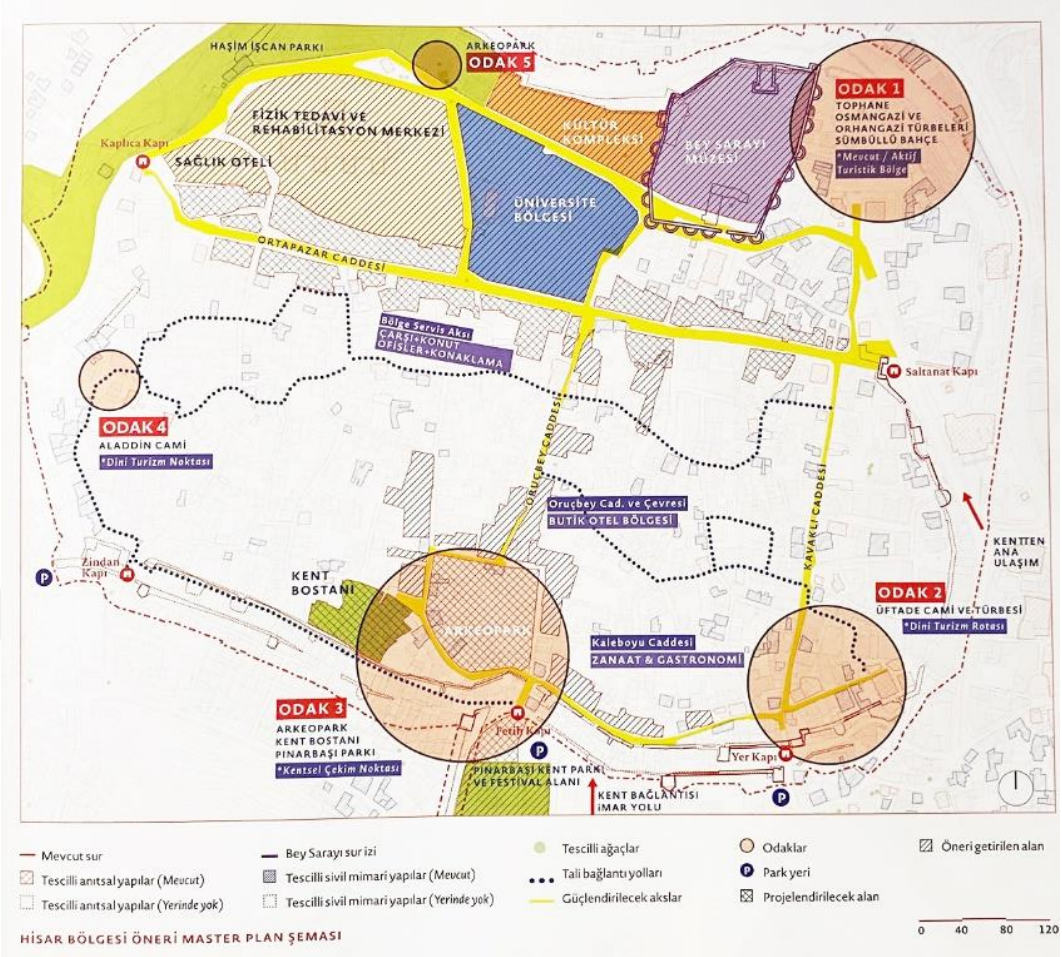
Bursa Hisar Kentsel Koruma Analiz Çalışması (2019)

Osmangazi Belediyesi tarafından ihale yoluyla CM Mimarlığa yaptırılan bu çalışma, Bursa Hisar Bölgesi kentsel koruma alanındaki fikir projelerinin oluşturulması ile ilgili analiz ve değerlendirmelerin yapılması, alanın tarihi ve kültürel kimliği ile ilişkili kullanım koşullarının yeniden belirlenmesi konularını kapsamaktadır. Bu amaçla alanın geleneksel ve doğal yapısını koruyarak tanıtımının yapılması ve Hisar bölgesi tarihi katmanları ile mevcut dokunun bir bütün olarak ortaya çıkarılması çalışılmıştır. Bu kapsamda belirlenen hedeflerden bazıları şunlardır; kültürel ve doğal değerler dikkate alınarak ekolojik bir planlama yapılması, alanın önemi ve tarihsel kimliğini öne çıkarılması, bölgenin doğal yapısını koruyarak tanıtımının yapılması, turizm odaklı perakende satışları ve konaklama faaliyetlerini destekleyen esasların belirlenmesi, sivil ve anıtsal örneklerin oluşturduğu tarihi dokunun görsel kalitesinin arttırılması, Restorasyon projelerinin yaygınlaştırılması, geleneksel yapıların tamamının kullanıma açılması ve bölge halkının bu sürece katılımının sağlanması, Arkeopark ve kentsel rekreasyon alanları, mevcut dokuda meydana gelen veya gelebilecek bozulmaların sağlıklaştırılması için müdahale sistematiğinin geliştirilmesi, yaya ve araç trafik senaryolarının düzenlenmesi, açık alan çalışmaları, kentsel elemanlar ve yönlendirme elemanlarının tasarlanmasıdır. Bu amaçlar sonucunda, içerik olarak oldukça zengin olan bu çalışmada sırasıyla ön araştırma, fotoğraf albümü, çevresel ve mimari analizler ve yeni kullanım önerileri işlenmiştir. Yapılan mimari analizler sonucunda çalışmada beş odak

noktası üzerinde durulmuştur (Şekil 3.19). Odak noktalarından ilki, turist yoğunluğu açısından yoğun olması sebebiyle Tophane meydanı, Osmangazi ve Orhangazi türbeleri ve sümbüllü bahçeyi kapsayan alandır. İkinci odak bölgesi dini turizm rotası olması sebebiyle Üftade Cami ve Türbesidir. Üçüncü odak noktası kentsel çekim odağı olması sebebiyle Arkeopark, Kent bostanı ve Pınarbaşı Parkı'nın bulunduğu alandır. Dördüncü odak noktası dini turizm rotası olması nedeniyle Alaaddin Cami ve çevresidir. Beşinci odak noktası kentsel çekim odağı olması nedeniyle Arkeopark ve Haşim İşcan Parkıdır. Bu kapsamda tanımlanan odak noktaları özelinde yeni tasarım önerilerine Şekil 3.20'de yer verilmiştir (Sorguç ve Tangör 2018).

Şekil 3.19. Hisar Bölgesi mevcut master plan şeması ve odak noktaları (Sorguç ve Tangör 2018).

Şekil 3.20. Hisar Bölgesi öneri master plan çalışması (Sorguç ve Tangör 2018).

Haraççıoğlu Yaşayan Tarih Hisar Buluşmaları (2019)

Osmangazi Belediyesi tarafından Bursa'nın en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Hisar İçi'nde yürütülen ortak akıl grup toplantılarıdır. Üçüncüsü 2020 yılında düzenlenen toplantılarda, Hisar'ın gelişimine ve geleceğine ortak akılla katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bursa'nın en eski beş mahallesinin yer aldığı bölgede tarihi değerlerin gün yüzüne çıkartılması amacıyla yapılan çalışmalarda beş odak noktası belirlenmiştir. Bunlar; Tophane, Üftade Cami ve Türbesi, Arkeopark, Aladdin Cami ve Muradiye Devlet Hastanesinin bulunduğu bölgelerdir. Yapılan toplantılar kapsamında karşılıklı fikir alışverişlerinde ön plana çıkan konular bölgenin yeşillendirilmesi ve eski geleneklerin yeninden kazanımının nasıl olabileceği konusundadır. Üniversite'nin da katılım sağladığı ilk toplantıda sunulan çözüm önerileri; bölgenin trafiğe kapatılması, afetlere karşı

önlemlerin alınması, bölgedeki tarihi cami ile türbelerin ön plana çıkartılması, pazar yeri ve otopark ihtiyaçlarının gözden geçirilmesi ve eski yapıların yenilenmesi şeklindedir. Yapılan diğer toplantıların başlıklarında da genel olarak bölgenin diğer sorunları ve dikkat çekinilmesi gereken farklı bölgeler hakkında değerlendirmeler yer almaktadır (Anonim 2019a) (Şekil 3.21).

Şekil 3.21. Hisar'da yürütülen ortak akıl grup toplantısı (Anonim 2019a).

Osmanlı Devleti'nin Yönetim Merkezi Bursa Bey Sarayı Sempozyumu (2021)

Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü tarafından çevrimiçi olarak yürütülen Bursa Bey Sarayı ve Hisar Bölgesi konulu Sempozyum kapsamında, Hisar Bölgesi'nin arkeolojik ve mimari şekillenişinin, geçmişten günümüze kadar var olan süreçlerinin tarihi ve fiziki değişimleri tartışılmıştır. Genel başlık olarak Osmanlı Devleti'nin idare merkezi olan Bey Sarayı'nın ve çevresindeki tarihi dokunun değerlendirilmesi ve tarihi gelişmesi hakkında bilgilendirmelere yer verilmiştir. Bunlara ek olarak, Bey Sarayı başta olmak üzere, Hisar Bölgesinde geçmişte varlıkları bilinen fakat günümüzde kayıp olarak tespit edilen kültürel mirasın korunması, yeniden kullanımlarına dair yeni fikirler, kuramlar, yöntemler ve öneriler de değerlendirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısının da katıldığı sempozyumda yapılan çalışmalar, bundan sonra yapılacak araştırmalara altlık niteliğinde olacağı belirtilmiştir (Anonim 2021d ve Anonim 2021e) (Şekil 3.22).

Şekil 3.22. Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi Bursa Bey Sarayı sempozyumu (Anonim 2021d ve Anonim 2021e).

Hisar'da Mahalleyi Okumak (2021)

Bursa Teknik Üniversitesi (BTÜ) Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü tarafından Bursa Büyükşehir Belediyesi, Osmangazi Belediyesi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesinin destekleriyle düzenlenen tasarım atölyesi çalışmasıdır. Ulusal düzeyde tüm üniversitelerin mimarlık ile şehir ve bölge planlama öğrencilerinin katılımına açık olarak düzenlenmiştir. Bursa Hisar tarihi kent merkezi ile sur duvarları arasındaki yerleşim alanlarının yürüyüş rotalarını keşifle başlayan atölye kapsamında sokaklar, yapılar, meydanlar, surlar ve atıl alanların özellikleri üzerinden kentsel ve mekânsal analizler yapılmıştır. Eski-yeni ve mahalle-kent arasındaki 'mekansal süreklilik' hakkında sunum ve tartışmalar gerçekleştirilmiştir (Anonim 2021c) (Şekil 3.23).

Şekil 3.23. Bursa Teknik Üniversitesi atölye çalışması (Anonim 2021c).

Bursa Hisar Bölgesi'nin geleneksel dokusunu koruma ve sürdürülebilir gelişmesine yönelik çalışmalar Çizelge 3.1'de toplanmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde halkın katılımının düşük olduğu ve buna bağlı olarak yapılan organizasyonların genellikle turizmi canlandırma amacı ile yapıldığı gözlemlenmiştir. Organizasyonların tamamı Belediye veya yerel üniversitelerin destekleriyle meydana gelmektedir. Fakat, yapılan projeler arası koordinasyon eksikliği olduğu ve buna bağlı olarak uygulamada sorunlar çıktığı da gözlemlenen diğer bir konudur.

Çizelge 3.1. Hisar Bölgesinin sürdürülebilir gelişmesine yönelik çalışma liste

2005	Tophane Ön Yamaç Surları Restorasyonu	B.B.B. açtığı ihale sonucu özel bir şirket tarafından uygulanmıştır.
2005	Uluslararası Bursa Osmangazi Tarihi Şehir Koşusu	Bursa Osmangazi Belediyesi
2007	Yer Kapı Surları Restorasyonu	B.B.B. açtığı ihale sonucu özel bir şirket tarafından uygulanmıştır.
2012	Taht-ı Kale Kapı Restorasyon Çalışması	B.B.B. açtığı ihale sonucu özel bir şirket tarafından uygulanmıştır.
2012	Bursa Şehir Turu	Bursa Osmangazi Belediyesi
2013	Hisar Bölgesi Yönetim Planı Önerisi	B.B.B. ve BUÜ Mimarlık Fakültesi işbirliği ile hazırlanmış ve uygulanmıştır.
2013	Zindan Kapı Restorasyonu	B.B.B. açtığı ihale sonucu özel bir şirket tarafından uygulanmıştır.
2015	Hisar Arkeopark Projesi	Bursa Osmangazi Belediyesi
2019	'Yaşayan Tarih' Hisar İçi Kentsel Tasarım Projesi	Osmangazi Belediyesi'nin açtığı ihale sonucu özel bir şirket tarafından uygulanmıştır.
2019	Bursa Hisar Kentsel Koruma Analiz Çalışması	Osmangazi Belediyesi'nin açtığı ihale sonucu CM mimarlık tarafından hazırlanmıştır.
2019	Haraççıoğlu Yaşayan Tarih Hisar Buluşmaları	Osmangazi Belediyesi tarafından organize edilen ortak akıl grup toplantılarıdır.
2021	Osmanlı Devleti'nin Yönetim Merkezi Bursa Bey Sarayı Sempozyumu	Bursa Büyükşehir Belediyesi
2021	Hisar'da Mahalleyi Okumak	Bursa Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Hisar Bölgesi'nin geleneksel dokusunu koruma ve sürdürülebilir gelişmesine yönelik parçalı olarak birçok öneri ve çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar genellikle alanın geleneksel dokusuna dikkat çekerek tanınırlığını arttırmak ve kültürel miras niteliğindeki yapıların yeniden ayağa kaldırılması şeklinde anlaşılmaktadır. Hisar'ın geleneksel dokusunda bulunan kentsel atıl alanların yeniden kullanımına yönelik bir çalışma

yapılmadığı görülmektedir. Fakat, yapılan çalışmaların doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkilerinden bahsetmek mümkündür. Restorasyon, canlandırma ve rekonstrüksiyon çalışmaları sonucunda atıl görünümdeki kültürel miras yapılarının korunmaya çalışıldığı ve yeniden işlevlendirildiği söylenebilir. Buna ek olarak, Arkeolojik kazı çalışmalarının uzun soluklu olması nedeniyle çalışma alanlarının atıl görünmesine neden olmaktadır.

3.2. Bursa, Hisar Bölgesi Alan Çalışması

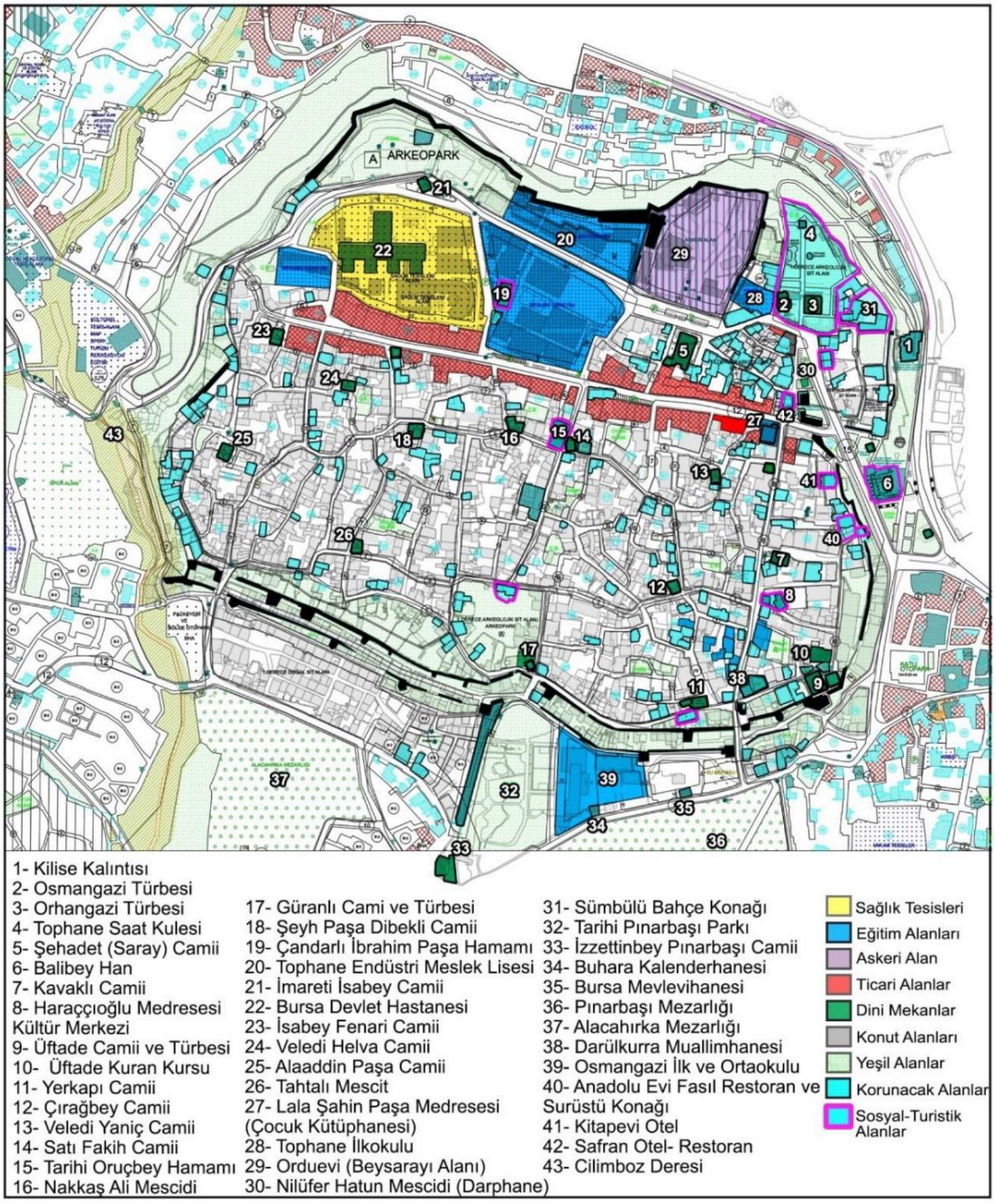
Tez kapsamında yapılan alan çalışmasında, ilk olarak mevcut kentsel doku içerisinde kullanım çeşitliliği, ulaşım, kentsel açık alanlar ve tarihi doku analizleri yapılmış, bölgenin bünyesinde barındırdığı dinamizm gözlem, bilimsel yazın ve haritalama teknikleriyle sunulmuştur. Devamında çalışma alanı sınırları içerisinde bulunan kentsel atıl alanlar belirlenerek tescil durumları araştırılmış ve atıl alanların sınıflandırılmaları yapılmıştır. Elde edilen tüm verilerden faydalanılarak bölgedeki atıl alanların kamusal kullanım alternatifleri için öneriler geliştirilmiştir. Son olarak, bölge özelinde belirlenen kentsel atıl alan türlerinin kamusal kullanım alternatifleri katılımcı bir yöntem önerisi ile belirlenmiştir.

3.2.1. Mevcut Durum Analizi

Hisar bölgesi, tarihi hanlar bölgesinin arkasındaki tepede, organik dokusuyla günümüze kadar ulaşmış ve bilinen en eski merkez olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Konumu açısından incelendiğinde, UNESCO Dünya Mirası Hanlar Bölgesi ve Muradiye Külliyesi arasındaki kültür koridoru arasında bulunmaktadır. Semt, tescilli anıtsal ve sivil mimarlık eserlerinin yoğun olarak bulunduğu ve Bursa şehrinin oluşumundan günümüze kadar tüm tarihi katmanların yer aldığı tek bölgedir. Bölge kapsamında dört adet analiz çalışması yapılmıştır. Bu analizler fonksiyon, ulaşım, kentsel açık alan ve tarihsel doku başlıkları altında, haritalar yardımıyla tanımlanmıştır.

Fonksiyon Analizi

Hisar Bölgesinin tarihi niteliği, nüfus yoğunluğu ve korunaklı yapısı nedeniyle farklı amaçlara hizmet eden farklı kullanımları bulunmaktadır. Bölgede mevcut dokuyu ve alanın kimliğini oluşturan başlıca unsurlar, camiler, surlar, mescitler, medrese ve SMÖ gibi yapılardır. SMÖ ve anıtsal niteliği olan tescilli yapılar korunarak sosyal ve turistik amaçlı cazibe noktaları oluşturmak istenmektedir. Bölgenin kuzey kısımlarında yoğunluklu olarak sağlık tesisi, eğitim alanları, askeri alan ve SMÖ yapıları yer alırken, doğu ve batı kısımlarında genellikle türbe, cami, sosyal tesisler ve cilimboz deresi, güney kısımlarında ise anıtsal nitelikte yapılar ve surlar, eğitim yapıları, dini mekanlar ve SMÖ yapıları yer almaktadır (Şekil 3.24). Buna ek olarak, Ortapazar caddesi üzerindeki doğrusal aks, ticaret aksı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.24. Hisar Bölgesi fonksiyon analizi (İlhan 2019).

Ulaşım Analizi

Ulaşım analizi çalışmaları kapsamında, Şekil 3.25 ve Şekil 3.26'de belirtildiği üzere hisar bölgesine ulaşım ve hisar içi ulaşım analizleri yapılmıştır. UNESCO Dünya Mirası Hanlar Bölgesi ve Muradiye Külliyesi arasındaki geçiş koridorda yer alan Hisar Bölgesi, kültürel

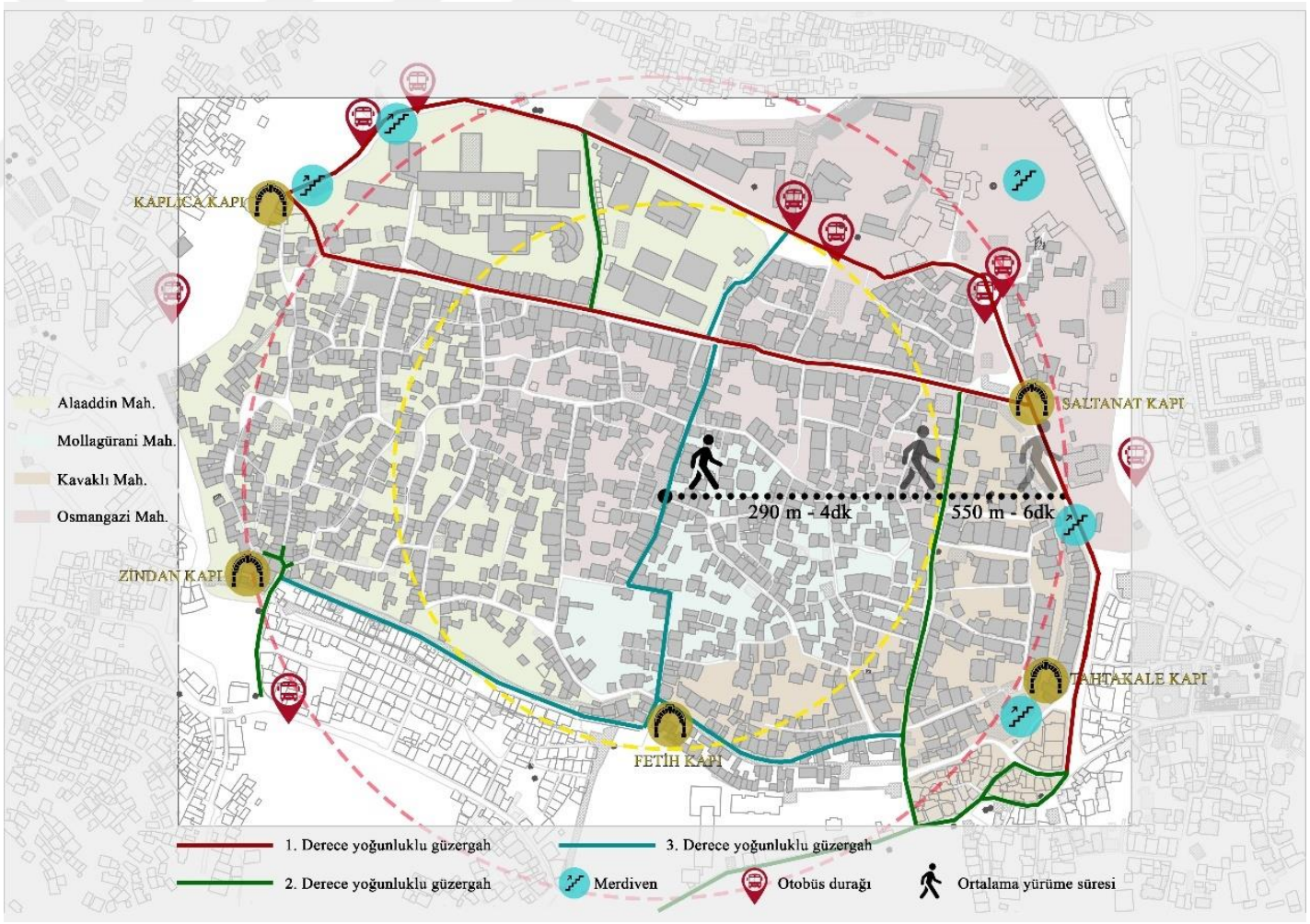
değerler arası bir geçiş koridoru niteliğindedir. Özellikle, UNESCO Dünya Mirası Değerlerinden birisi olan hanlar bölgesinin ulaşım sistemleri açısından avantajlı konumda olması ve ticari aktiviteler açısından aktif olarak kullanılması, tarihi hisar bölgesine ulaşımı da kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, bölgeye ulaşım seçeneği olarak metro, otobüs, tramvay veya özel araç kullanılabilmektedir (Şekil 3.25).

Şekil 3.25. Hisar Bölgesi ulaşım analizi.

Hisar içi ulaşım analizi kapsamında, Hisar içerisindeki güzergahlar yoğunluk açısından değerlendirilmiş, otobüs durakları, merdivenler ve ortalama yürüme süresi harita üzerinde belirtilmiştir (Şekil 3.26). Hisar Bölgesi'nin tarihsel niteliği göz önünde bulundurulduğunda korunaklı üst kotta olması geçmiş dönemlere göre avantajlı görünse de günümüz şartlarında ulaşılabilirlik açısından zorluk yaşatmaktadır. Hisar'ın teras konumu nedeniyle oluşan kot farkına yaya ulaşımı sağlanabilmesi için yer yer merdivenler konumlandırılmıştır. Üftade cami ve çevresi, Haşim İşcan parkı, Tophane parkı, kırk merdivenler gibi noktalardan merdivenlerle erişim sağlanabilmektedir. Buna ek olarak, Hisar içi yaya dolaşımı için ortalama mesafe baz alındığında, en fazla 12 dakika harcamak gerekmektedir. Yaya ve araç yoğunluğu bakımından incelendiğinde ise Ortapazar Caddesi, Hasta Yurdu Caddesi, Osmangazi Caddesi, Kazım Baykal ve Yiğitler caddesi birinci derece kullanılan güzergâh olarak belirlenmiş ve yoğun araç trafiği

gözlemlenmiştir. Kavaklı Caddesi, Menekşe Sok., 1. Zindan Kapı Sok. ve Bayramyeri Caddesi ikinci derece, Oruçbey Caddesi, Güranlı Sok., Kaleboyu Caddesi, Kalebahçe Sok. ve Topraklı Sok. üçüncü derece kullanılan güzergâh olarak tespit edilmiştir (Şekil 3.26).

Şekil 3.26. Hisar içi ulaşım analiz paftası.

Kentsel Açık Alanlar

Hisar bölgesinde bulunan açık alanlar, organik doku ve çoğunlukla sit alanı olması nedeniyle karmaşık bir yapıda ve tanımsızdır. Tarihi kimliğinin getirmiş olduğu organik doku, sokak örüntüsü içerisinde yer yer sokak mahremiyetini sağlasa da sokağı ıssızlaştırmaktadır. Issız ara sokaklar genellikle meydan veya kamusal mekanlarla bağlantılı olması gerekirken başka bir ara sokakla kesişmektedir. Bu durum kamusal açık alan yetersizliğini göz önüne sermektedir. Şekil 3.27'de anlaşılabileceği gibi baskın olarak gözlemlenen kentsel açık alanlar genellikle yapı adalarında avlu niteliğinde olan boş alanlardır. Harita ve yerinde yapılan analizlerde gözlemlendiği üzere dışarıyla pek iletişimi olmayan ve kamusal mekan niteliği taşımayan bu alanlar, yeşil alan varlığını büyük miktarda destekleyen alanlardır.

Şekil 3.27. Doluluk-Boşluk analizi.

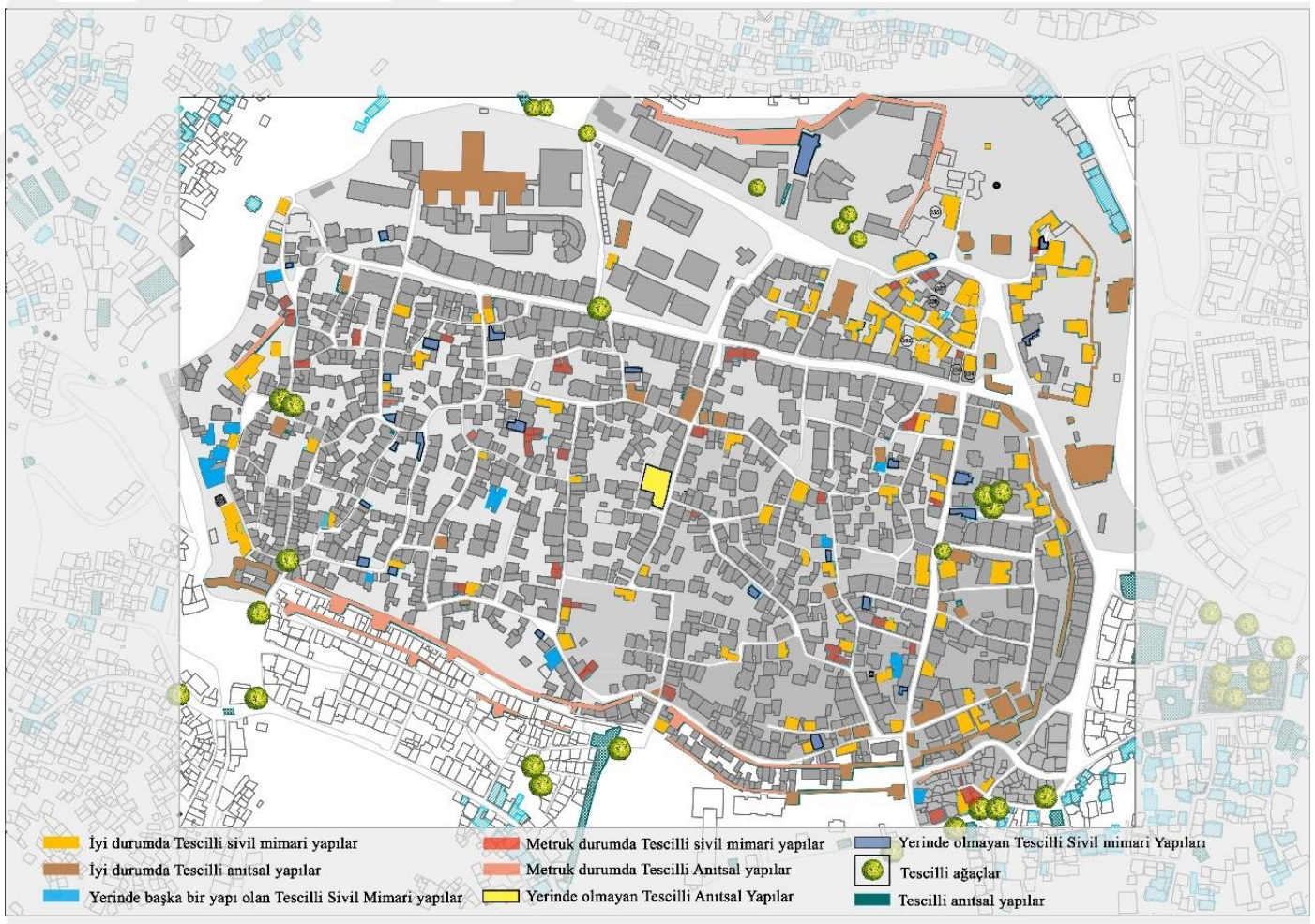
Hisar Bölgesi ve çevresindeki en yoğun yeşil alanlar genellikle kamunun kullanımına açık olmayan tarihi sur çevreleri, mezarlıklar, parklar ve kazı alanlarıdır. Hisar ve yakın

çevresinde kamu kullanımı için Haşim İşcan Parkı, Okçu Baba Parkı, Pınarbaşı Parkı (Nilüfer Hatun Mesire Yeri), Tophane Parkı, Alacahırka Pazar Alanı, Alacahırka mezarlığı, Pınarbaşı mezarlığı örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde Hisar bölgesi, çoğu yerleşim bölgesinde olduğu gibi kamusal mekanlarını kaybetmiş durumdadır. Özellikle kentsel doku içerisinde, koruma kararı kapsamında yapı yapılamayan alanlar veya yapı yapılamayacak nitelikte olan alanlar kendiliğinden yeşil olarak kalabilmiştir. Erişilebilir kentsel boşluklar ise genellikle otopark olarak kullanılmaktadır.

Tarihsel Doku

Bölge, 1991 yılında 1. ve 3. derece kentsel sit alanı olarak ilan edilmiş ve 9 yıl sonra da tescillenmiştir. Tescillenen yapıların bir kısmı günümüze kadar gelememiştir. Çeşitli sebeplerden dolayı yıkılan yapıların yerine yeni yapılar yapılırken, mevcut yapılar da eklemeler yapılarak tahrip edilmiştir. Hisar Bölgesindeki Tescilli yapılar, anıtsal ve sivil mimari yapılar olmak üzere iki çeşitte yer almaktadır. Onarım geçirmiş veya yeniden inşa edilmiş sivil mimari örnekleri genellikle konut, kültür merkezi, restoran, müze, kafe gibi çeşitli amaçlarda kullanılırken, metruk durumda olanlar ise atıl durumdadır ve harita üzerine işlenmiştir (Şekil 3.28). Buna ek olarak, önceden konut olarak inşa edilmiş yapılar günümüzde farklı işlevler kazandırılarak tekrar kullanıma açılmıştır.

Hisar Bölgesi'nin tarihi dokusunun farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasından dolayı alanda yapılan kazılar sonucunda farklı dönemlere ait birçok arkeolojik buluntuya rastlanmıştır. Tescilli anıtsal yapı niteliği taşıyan yapı ve arsalar hakkında çalışmalar halen devam etmektedir. Fakat, bu alanlar genellikle boş durumdadır ve atıl alan görünümündedir. Yapılan çalışmalar kapsamında bazı alanlar arkeopark projesi kapsamında değerlendirilmiş olup bazılarında ise kazı çalışmaları devam etmektedir. Kazılar sonucunda künk, kanal, duvar, temel ve mozaik kalıntıları bulunmuştur. Bu kalıntılar Bitinya, Roma, Bizans, Osmanlı döneminin izlerini taşımaktadır. Alanda bulunan bazı arkeolojik kalıntıların yeni inşa edilen yapıların altında kaldığı elde edilen bilgiler arasındadır. Hakkında bilgi sahibi olunan ve yapılaşmamış alanlarda bulunan kalıntılar projelendirilerek yeniden inşa edilmiştir (Şekil 3.28).

Şekil 3.28. Tescilli yapı ve mevcut durum analizi (Sorguç ve Tangör 2018'den uyarlanarak hazırlanmıştır)

3.2.2. Atıl Alanların Belirlenmesi

Sanayileşme sonrası hızlı kentleşme ve kontrolsüz göç sonucu ortaya çıkan plansız yerleşmeler, Bursa Hisar Bölgesi'nin kentsel ve kamusal mekanlarının yitirilmesine neden olmuştur. Çarpık ve plansız yerleşimler sonrasında yapılan koruma ve planlamaların etkilerini görebilmek açısından mevcut kent boşluklarının altlık olarak ortaya konması kamusal açık alanların durumunu anlama ve yorumlama yapma açısından önemlidir.

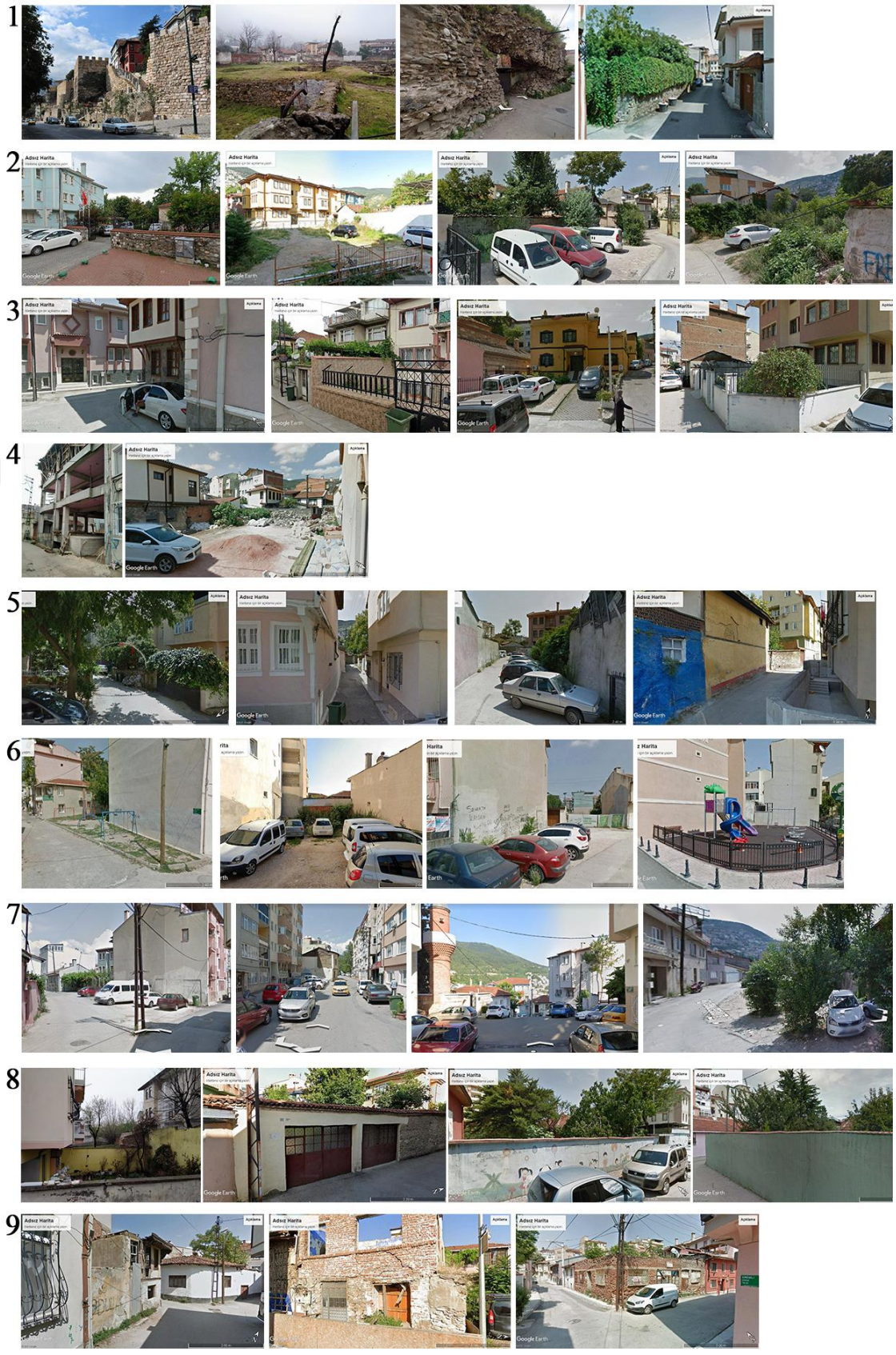
Bu bölümde yerinde yapılan gözlemler ve haritalama tekniği ile öncelikli olarak Atıl alanlara dair tespitlere yer verilmiştir. Yapılan tespitlerde belirlenen alanlar harita üzerinde işlenmiştir. Sonrasında benzer özelliklere sahip atıl alanlar sınıflandırılarak, yapı adası özelinde alana özgü bir sınıflandırma yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen atıl alanların kamusal mekan olarak yeniden kullanımı için deneysel bir altlık oluşturulması amaçlanmaktadır.

Tez kapsamında, yerinde yapılan gözlemler sonucunda bölgede bulunan atıl alanlar hakkında çeşitli tespitlerde bulunulmuştur:

1) Gözlemlenen ve dikkate alınması gereken ilk durum tarihi dokudur. Çoğunlukla tescilli yapı ve kazı alanı olan bölgede kültürel miras niteliğini taşıyan pek çok yapı bulunmaktadır. Anıtsal ve sivil mimari örnekleri olan bu yapıların bazıları zamanla tahrip olmuş veya metruk duruma getirilmiştir. Bir kısmı restore edilse dahi halihazırda birçoğu atıl alan olarak varlıklarını devam ettirmektedir.
2) Yıkılan tescilli yapılara ait alanların düz ve yola cephesi olanların otopark olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Tescilli anıtsal yapı niteliğinde metruk durumda olan yapılar ise genellikle etrafı çevrilerek korunmaktadır. Fakat herhangi bir düzenleme yapılmadığından dolayı zamanla bitki örtüsü arasında kaybolmuş ve atıl alan olarak varlığını devam ettirdiği tespit edilmiştir.
3) Kaçak yapılaşma sonrasında gelen planlama kararları kapsamında yapılan yeni yapıların, çekme mesafeleri nedeniyle işlevsiz atıl kent alanlarının oluştuğu tespit edilmiştir.

4) Kaçak yapılaşma ve yanlış planlamanın getirmiş olduğu planlama hatalarının ruhsatlı yeni yapılaşmalara izin verilerek devam ettirildiği tespit edilmiştir.
5) Planlama eksiklikleri ve kaçak yapılaşma sonucu ortaya çıkan çıkmaz sokaklar, bölgede varlıkları tam tanımlanamayan işlevsiz ve atıl alanlar olarak göze çarpmaktadır.
6) Yapı yüksekliklerinin fazla olduğu bitişik nizam adalarında yıkılan yapılar sonucunda oluşan sağır cepheler tanımsız alanlar olarak gözlemlenmiştir. Bu alanlar genellikle planlama eksikliği olarak gözlemlenen köşe parsellerin boş bırakıldığı yapı adalarında daha çok gözlemlenmektedir.
7) Organik sokak dokusunun gözlemlendiği alanlarda kesişen farklı genişlikteki yol aksları kimi zaman işlevsiz alanlar ortaya çıkarmaktadır.
8) Bölgede yeşil alan yoğunluğunun önemli bir kısmını oluşturan fakat gözlemlenemeyen ve deneyimlenemeyen alanlar bulunmaktadır. Yapı adası özelinde incelendiğinde yapı adalarının iç kısımlarında bulunan avlular bu niteliktedir. Genellikle uydu fotoğrafları yardımıyla gözlemlenen bu alanların sokak yaşantısıyla ilişkisi kimi yerlerde düz duvarlarla, kimi yerlerde de garaj kapılarıyla kesilmiştir. Bu alanların bina girişleri ve otopark girişleri dışında erişimi sağlanamadığı için çalışma kapsamına alınamamıştır.
9) Sahiplerinin kim olduğu net olarak bilinmeyen terkedilmiş yapılar, bölgede atıl alan olarak varlığını devam ettirmektedir.
10) Kentsel sit alanı olarak belirlenen kazı alanlarının ve arkeoparkların doğal bitki örtüsü ile kaplanması ve atıl bir görüntü meydana getirdiği gözlemlenmiştir.
11) Hisar Bölgesinin tarihsel niteliğinin getirmiş olduğu korunaklı üst kottaki yapısı nedeniyle, sur çevreleri ve belirli yerlerde kot farkları bulunmaktadır. Yapılaşmanın veya herhangi bir işlevde kullanmanın mümkün olamadığı bu alanlar, atıl alan olarak görünmektedir.

Yapılan incelemelerde bölgede çok sayıda atıl alan varlığı tespit edilmiştir. Belirlenen bu alanların büyük çoğunluğu şahıs mülkiyetinde, az sayıda vakıf ya da değerlendirilmemiş veya yanlış değerlendirilmiş kamusal mekan olduğu belirlenmiştir. Yukarıda açıklanan yerinde tespit çalışmalarının bazı örnekleri Şekil 3.29‘da sunulmuştur.

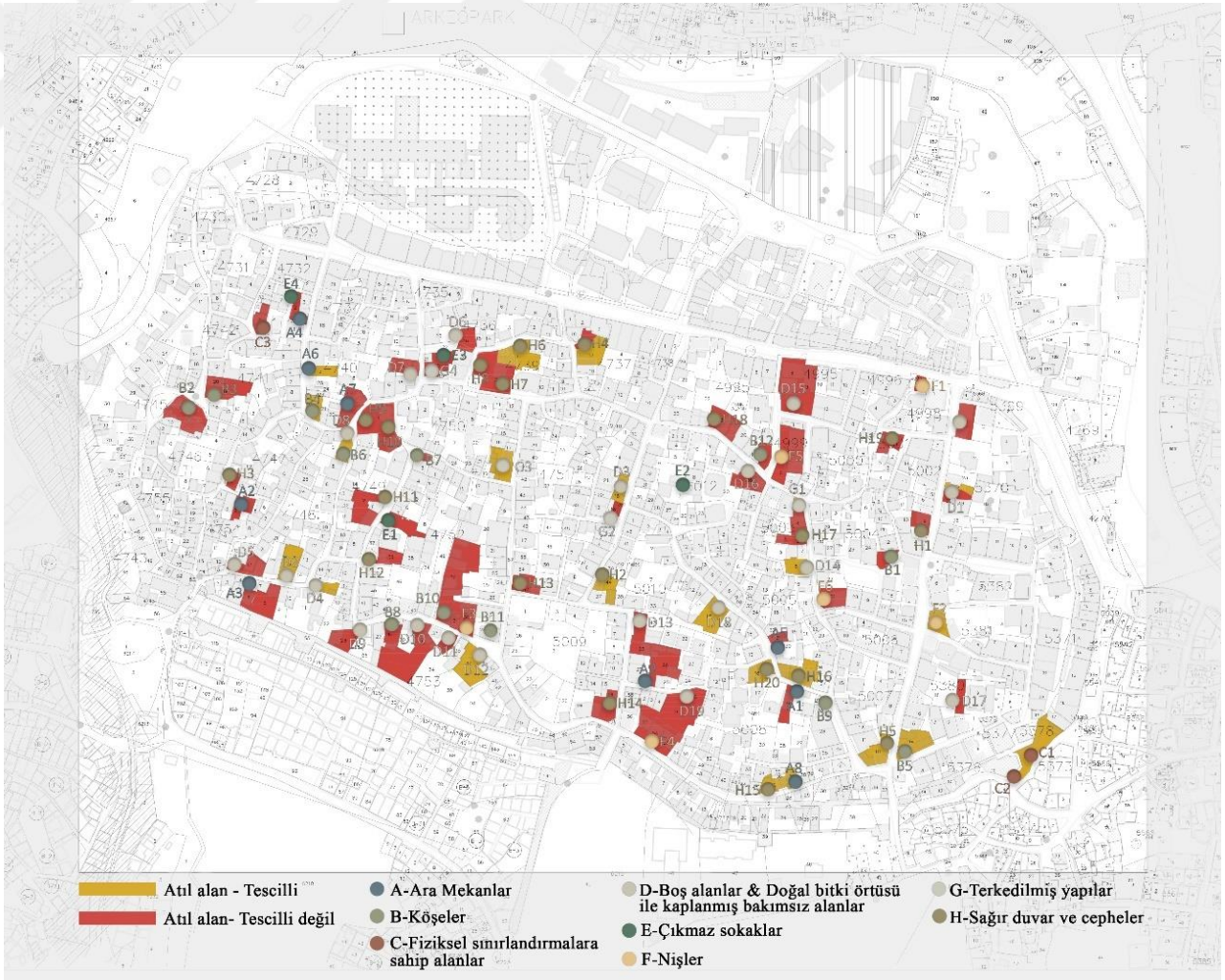
Şekil 3.29. Hisar Bölgesi atıl alan tespitleri.

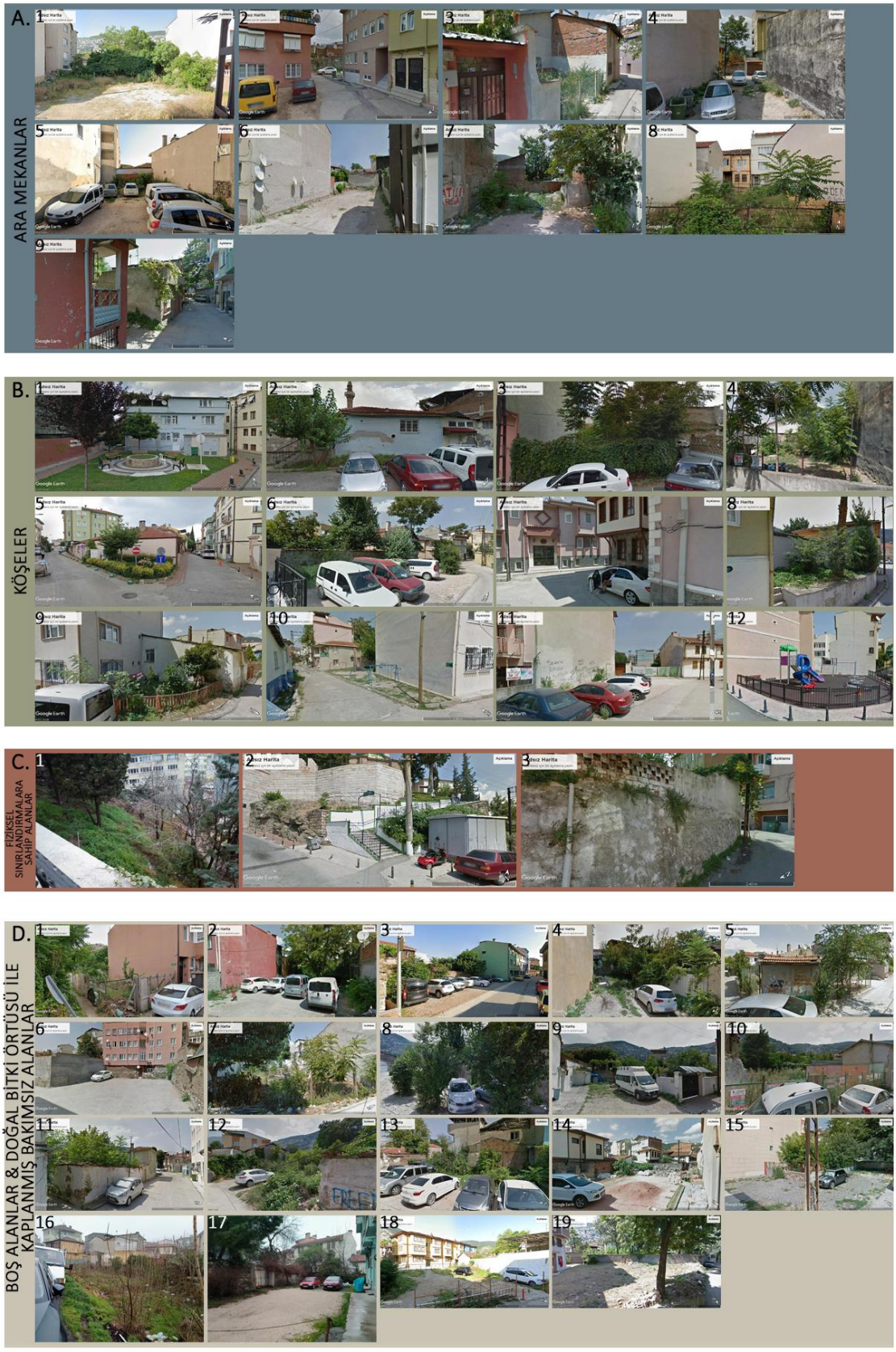
Şekil 3.29. Hisar Bölgesi atıl alan tespitleri (Devam).

Tüm tespitler neticesinde atıl kent alanları mülkiyet haklarından bağımsız olarak Şekil 3.30'deki halihazır harita üzerine işlenerek hisar bölgesi atıl alan haritası oluşturulmuştur. Tespit edilen atıl alanların bulunduğu parsellerin tescil durumu bilgisi, Osmangazi Belediyesi ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiş ve haritaya işlenmiştir. Bu harita kapsamında bazı istisnai durumlar bulunmaktadır;

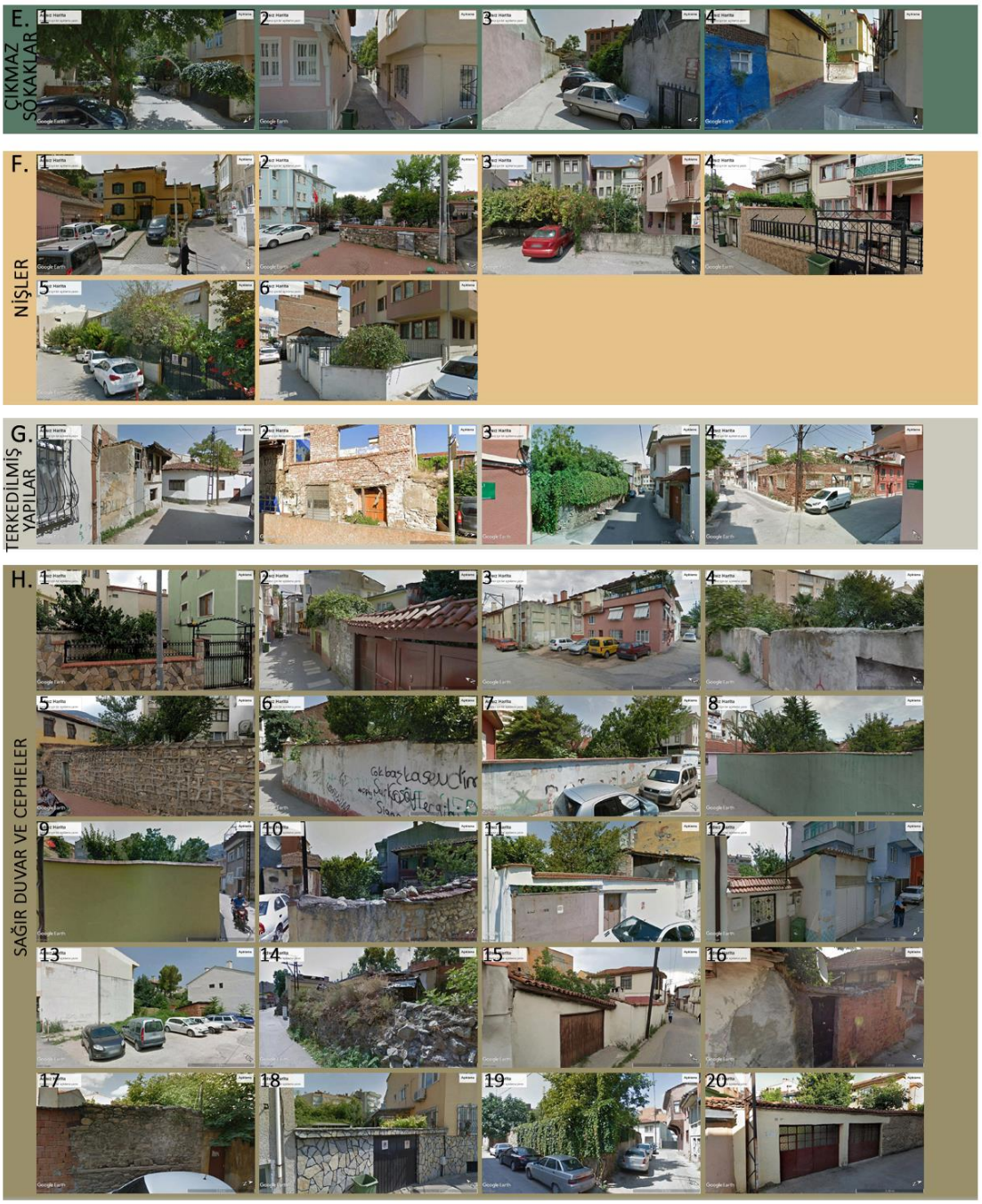
- Kent parkı veya çocuk parkı olarak belediye tarafından belirlenen fakat kullanım açısından atıl nitelikte olan parklar atıl alan olarak değerlendirilmiştir.
- Görünürde herhangi bir yapı kalıntısı olmayan ve otopark olarak kullanılan tescilli alanlar geçici kullanım aktiviteleri açısından ideal görülmüş ve çalışmaya dahil edilmiştir.
- Yapı adalarının iç avluları, sokak veya dolaşım akslarıyla bağlantısının olmaması nedeniyle durum tespiti yapılamamış ve çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.
- Hisar'ın kuzey surları ve ortapazar caddesi arasında kalan alanda bulunan sağlık, eğitim, askeri alanlar ve bu alanların çevreleri çalışmaya dahil edilmemiştir.
- Arkeopark alanları ve çevresi koruma altına alınmış tescilli anıtsal yapılar çalışma kapsamına alınmamıştır.
- Kullanılamayacak durumda veya büyük hasar görmüş tescilli veya tescilli olmayan sivil mimari yapılar atıl alanlar olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 3.30. Hisar Bölgesi atıl alan haritası.

Şekil 3.31. Hisar Bölgesi'nde belirlenen atıl alan görselleri.

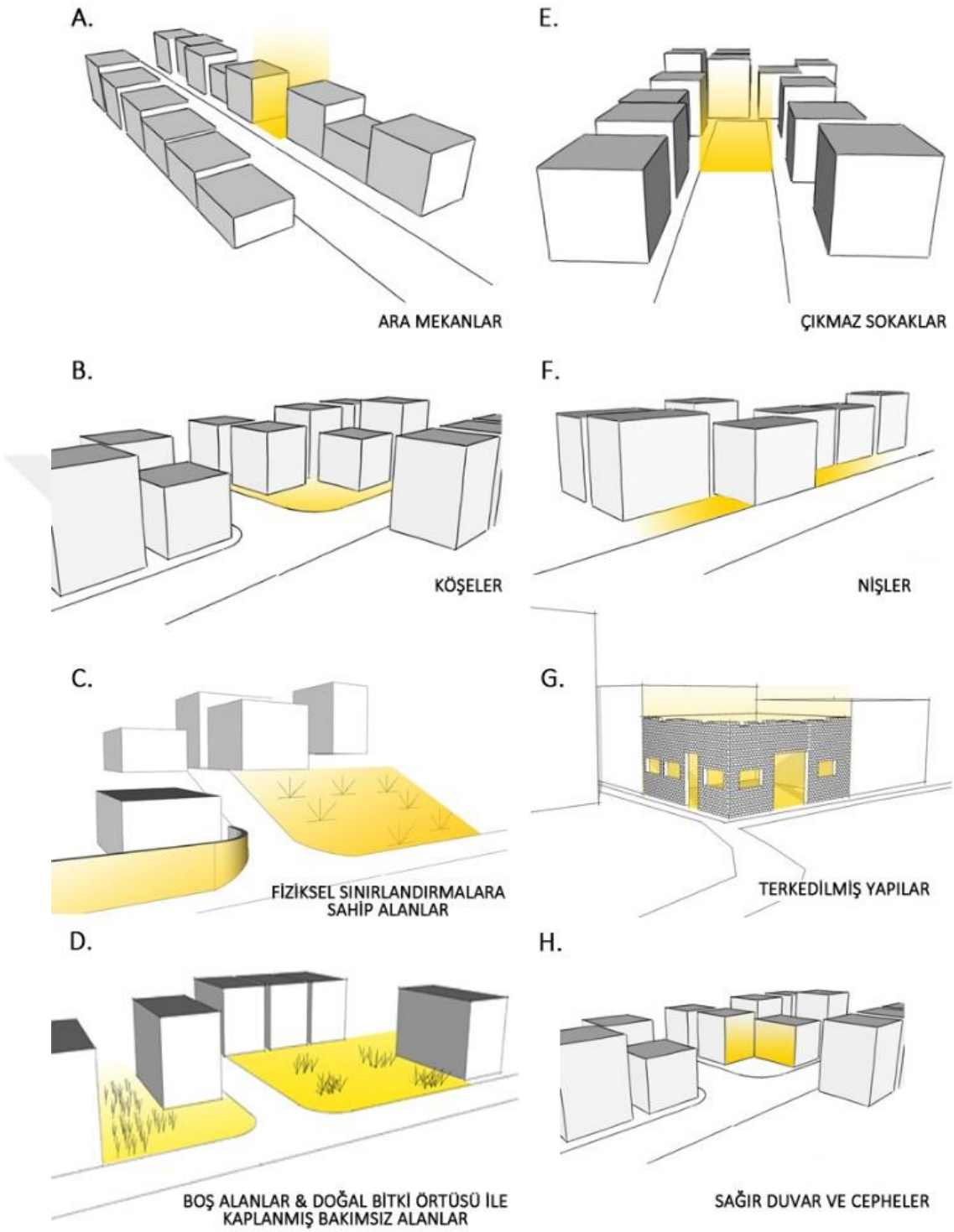
Şekil 3.31. Hisar Bölgesi'nde belirlenen atıl alan görselleri (Devam).

Hisar Bölgesi'nde tespit edilen atıl alanların halihazır harita üzerinde işlenen konumları görseller ile desteklenmiştir (Şekil 3.31). Belirtilen görseller Google Earth Street View ve yerinde çekilen fotoğraflardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Atıl Alan Türleri

Çalışmanın bu bölümünde Hisar Bölgesi'nde yapılan analizler neticesinde elde edilen atıl alanların sınıflandırma çalışması konu edilmiştir. Ölçek olarak daha genel nitelik taşıyan makro ölçeğin aksine, yapı çevresi ve küçük ölçekli alanları kapsayan mikro ölçek seçilmiştir. Bu kapsamda, tez çalışmasının 2. bölümünde belirtilen ve mikro ölçek boyutunda iyi gözlemlenmiş bir sınıflandırma çalışması olan Eric Villagomez'in "Claiming residual spaces in the heterogeneous city" adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Villagomez'in 8 ana başlık altında oluşturduğu tipolojilerden Hisar Bölgesi için uygun olanları kullanılmış ve bilimsel yazınlarda farklı kaynaklarda konu edilen, yere özgü nitelik taşıyan türlerle desteklenmiştir (Şekil 3.32). Bu kapsamda incelenen tipolojiler;

- Ara mekanlar
- Köşeler
- Fiziksel sınırlandırmalara sahip alanlar
- Boş alanlar veya doğal bitki örtüsü ile kaplanmış bakımsız alanlar
- Çıkmaz sokaklar
- Nişler
- Terkedilmiş yapılar
- Sağır duvar ve cephelerdir.

Şekil 3.32. Hisar Bölgesi atıl alan türleri.

Ara mekanlar: Yapı adalarında genellikle iki yapı arasında olan tescilli veya tescilsiz boşluklardır. Bu alanlar, yıkılan tescilli yapıların bulunduğu alanlar, planlama

yetersizlikleri sonucunda oluşan alanlar ve mülk sahibi tarafından herhangi bir müdahale yapılmayan alanlar olarak üç başlık altında gözlemlenmektedir. Özellikle bazı ara mekanlar, mal sahipleri tarafından çevrelenerek sokak dokusu ile bağı kesilmiş ve atıllaştırılmıştır. İşlevlendirilme açısından çoğu atıl olarak kullanılırken, bazı alanlar ise otopark olarak kullanılmaktadır. Otopark olarak kullanılanların bir kısmı ise tescilli parsellerdedir.

Köşeler: Yapı adalarının köşe parsellerinde genellikle planlama yetersizlikleri sonucu oluşan alanlardır. Park, otopark ve çevresi çitlerle kapatılmış bahçe işlevleriyle kullanılmaktadır. Park kullanımlarında korkuluk gibi fiziksel sınırlandırmalar kullanılarak mevcut sokak dokusuyla alanın geçirgenliği azaltılmıştır. Otopark kullanımlarında ise çevre yapıların otopark ihtiyacını karşılamak için kullanıldığı gözlemlenmektedir. Fakat bu alanlar köşe parsellerinde bulunması nedeniyle sokak kesişim noktalarında ferah ve kamu kullanımı açısından iletişimi yüksek olan bölgelerdir.

Fiziksel sınırlandırmalara sahip alanlar: Eğimli alanlarda yapı adalarını çevreleyen bahçe duvarlarından ve Hisar Bölgesi'nin Jeomorfolojik yapısı nedeniyle oluşan kot farkından meydana gelen tanımsız alanlardır. Bu alanlar genellikle kullanım açısından elverişli olmamakla birlikte atıl alan görünümündedirler.

Boş alanlar & Doğal bitki örtüsü ile kaplanmış bakımsız alanlar: Bu alanlar yapı adalarında atıl alan olarak en fazla göze çarpan sınıflandırma türüdür. Genellikle tescilli parsellerde gözlemlenen bu alanların bazıları otopark olarak kullanılırken, bazıları ise fiziksel sınırlandırmalarla kapatılmış ve doğal bitki örtüsüyle kaplanmış bakımsız alanlar olarak kalmıştır.

Çıkmaz Sokaklar: Yapı adalarında genellikle parsel içlerine ulaşım için kullanılan veya planlama yetersizliğinden kaynaklanan alanlardır. Dar sokak dokusu içerisinde tek araçlık veya daha dar bir koridor olarak gözlemlenmektedir. Yapı adalarındaki iç avlulara çıkmaz sokaklar dışında alternatif bir seçenek genellikle yoktur.

Nişler: Bu alanlar genellikle çekme mesafeleri farklılıklarıyla oluşan alanlardır. Bazı parsellerde kaldırım genişliğini arttırırken, bazı yerlerde ise bahçe niteliğinde kullanılmak amacıyla çit ve duvarlarla kapatılan alanlardır. Farklı imar kanunlarına göre yapılaşan parsellerde gözlemlenirken sağır cephe oluşumuna da neden olmaktadır.

Terkedilmiş yapılar: Tescilli yapı niteliği taşıyan sivil mimarlık örnekleri veya terkedilmiş bakımsız yapıları kapsamaktadır. Tescilli yapıların zaman zaman restorasyon çalışmalarıyla yenilenme potansiyelleri bulunurken, terkedilmiş ve tescil niteliği olmayan yapılarda ise zamana bağlı yıkılması muhtemel alan olarak görülmektedir.

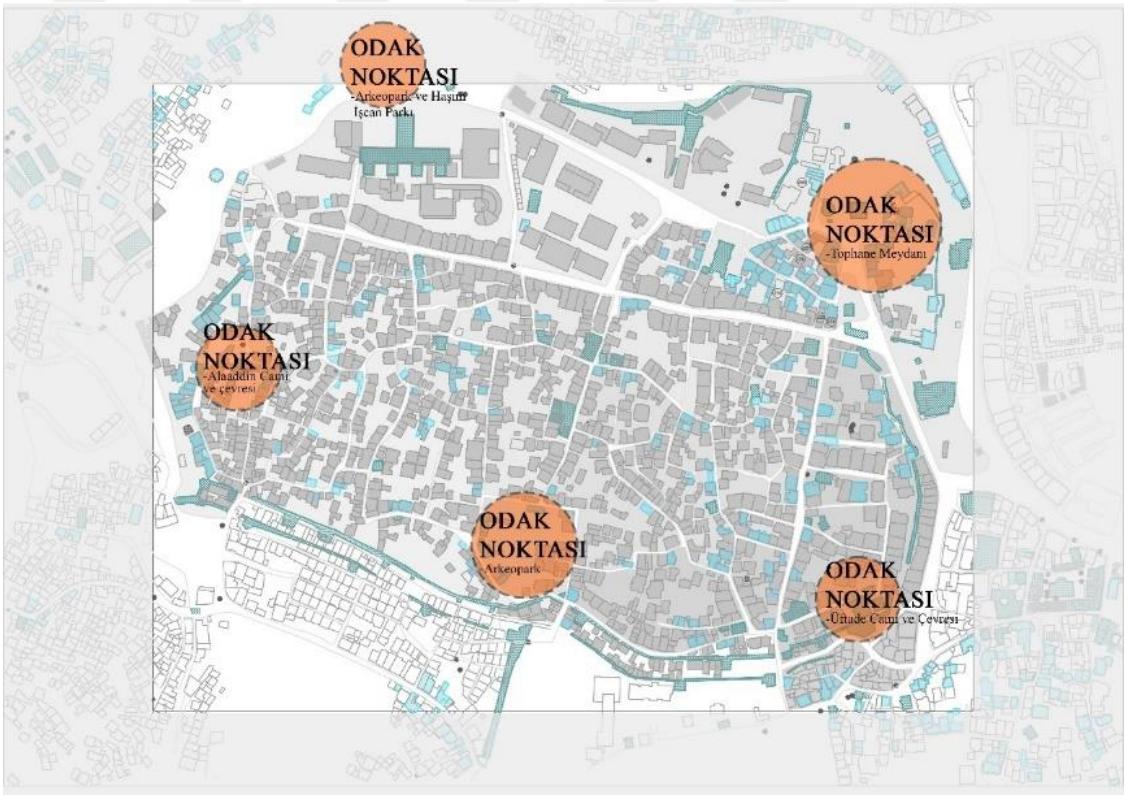
Sağır duvar ve cepheler: Kullanım ve görüntü açısından atıl alan niteliği taşıyan bu alanlar genellikle köşe parsellerde, ara mekanlarda ve parsel sınırlarında gözlemlenmektedir. Buna ek olarak, yapı adalarında iç avlularla iletişimi kesme amacıyla inşa edilen bahçe duvarları ve garaj kapıları da bu alanlara dahil edilmiştir. Sonuç olarak bu alanlar kentsel dış mekan ile yapılı çevre arasında etkileşimin sağlanabileceği alanlardır.

3.2.3. Bölgedeki Atıl Alanların Kamusal Kullanım Alternatifleri için Öneriler Geliştirilmesi

Tez kapsamında yapılan tüm araştırmalar ve analizler, Hisar Bölgesi'nin kültürel miras değerlerine sahip çıkmak ve bölgenin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir kent oluşturabilmek için kamusal mekan gerekliliği ve bu alanlara erimişimin toplumun her kesimine açık olmasının önemi önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Bu bölüm kapsamında ise bilimsel yazınlarda ve yerinde yapılan tespitlerle elde edilen bilgiler ışığında, Hisar Bölgesi'nde bulunan atıl alanların kamusal mekan olarak kullanım alternatiflerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan müdahalelerle bölgede sosyal, fiziksel ve ekonomik iyileştirmeler yapılarak alanın kentin cazibe merkezi olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bu bölümü iki temel hedef üzerinden şekillenmektir. İlk hedef, tarihi ve kültürel miras değeri taşıyan Hisar Bölgesi'nin yerli ve yabancı turistler tarafından cazibe merkezi olarak kullanılmasını sağlamaktır. Bu hedef doğrultusunda bölgenin

sürdürülebilirliğinin sağlanması ve tarihi kültürel miras değerlerine toplum olarak sahip çıkılmasının bilincini oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilen çalışmalar (Bölüm 3.1.3.) bu hedefe hizmet etmektedir. Özellikle Hisar Bölgesi'nde yapılan çalışmalar kapsamında bölgede beş adet odak noktası olduğu tespitine yer verilmiştir. Bunlar, Arkeopark ve Haşim İşcan parkı, Tophane meydanı, Alaaddin cami ve çevresi, Arkeopark, Üftade cami ve çevresi şeklindedir (Şekil 3.33). İkinci temel hedef kapsamında ise Hisar Bölgesi'nde yaşayan yerel halkın kamusal mekan ihtiyacını sağlayabilecek ve sosyal donatılar ile desteklenen kentsel alanlar oluşturulmasıdır. Bu iki hedef doğrultusunda sivil İnisiyatif teşvik edilerek yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmak ve bölgenin kentsel yaşam kalitesini arttırmak amaçlanmıştır.

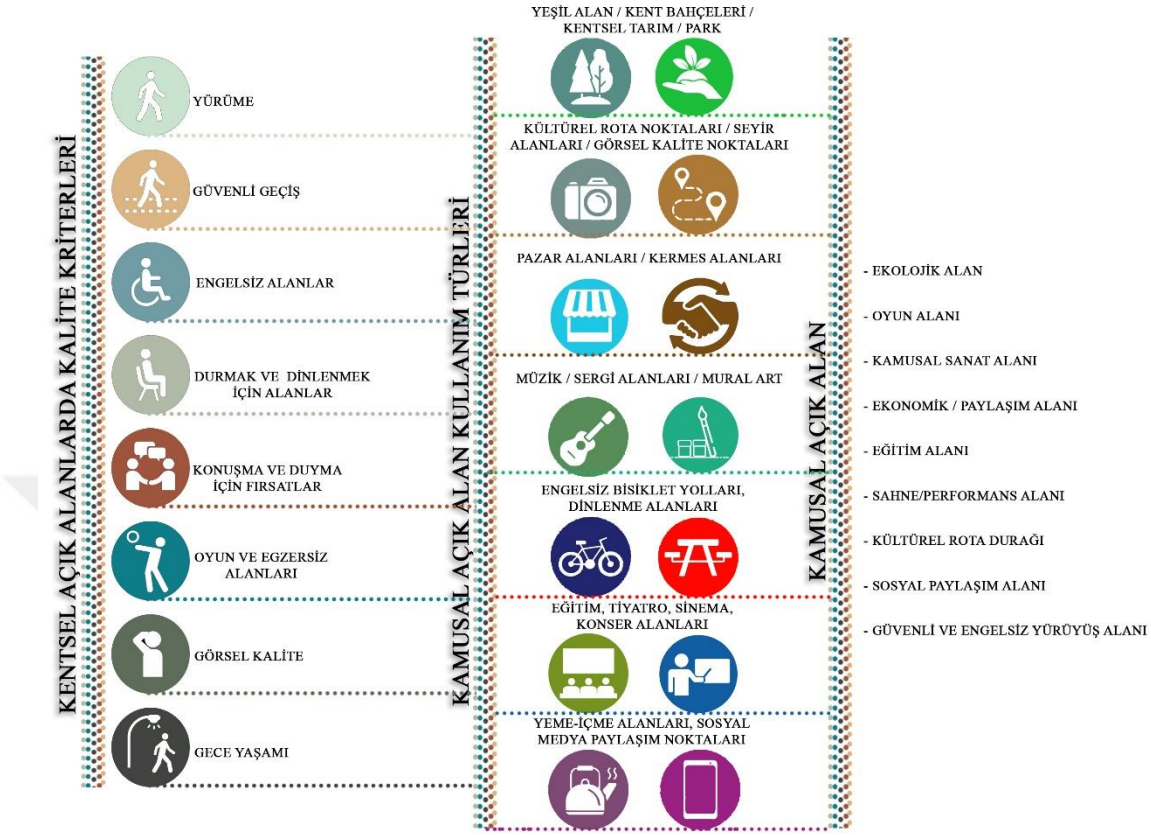
Şekil 3.33. Hisar Bölgesi odak noktaları.

Kalıcı ve geçici kullanım önerileriyle kamusal mekanların oluşturulması ve bu sürecin katılımcı yapı ile desteklenmesi bölgenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için önemlidir. Geçici kullanımlar yeniliklere açık ve esnek yapısı ile alanın potansiyelini ortaya koyma

noktasında ideal bir ortam sunmaktadır. Bu kapsamda, uyum sağlama, esnek planlama, katılım, girişimciliğe teşvik ve mülk sahipleri için avantaj sağlama gibi pek çok konuda katkı sağlamaktadır. Kalıcı kullanım aktiviteleri ise belirli bir otorite tarafından yasal düzenlemelerle yapılan uzun vadeli yatırımlardır. Geçici kullanımlar artan yatırım ve halkın ilgisiyle birlikte kalıcı kullanımlar için öngörüm oluşturabilmektedir. Bu noktada Hisar Bölgesi açık kentsel alanları için geçici ve kalıcı kullanım aktivitelerinin birlikte düşünülmesi, atıl kent alanlarının potansiyellerinin değerlendirilerek bölgenin istenilen hedeflere ulaşması muhtemeldir. Bu sebeple bölüm içerisinde Hisar Bölgesi'nde kentsel açık alan kullanımına dair yetersiz görülen ve katkı sağlayabileceği düşünülen potansiyel kamusal mekan oluşturabilecek kalıcı ve geçici kullanım türleri oluşturulmuştur. Mevcut ihtiyaç programında öngörülen bu sonuçlar öznel bir bilgidir.

Hisar Bölgesi hakkında önceki bölümlerden elde edilen bilgilerden hareketle mahallelerin genel olarak kamusal yeşil alan, dinlenme, etkinlik, spor ve oyun alanları açısından yetersiz durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada, Çizelge 3.2'de görülebileceği gibi, kamusal mekanlarda kentsel yaşam kalitesini göz önünde bulundurarak Hisar Bölgesi için kamusal mekan aktiviteleri oluşturulmuştur. Jan Gehl (1987)'in kentsel mekanlarda gerekli gördüğü kalite kriterleri yürüme, güvenli geçiş, engelsiz alanlar, durmak ve dinlenmek için alanlar, konuşma ve duyma için fırsatlar, oyun ve egzersiz alanları, görsel kalite ve gece yaşamı gereklilikleri göz önünde bulundurularak kamusal mekan kullanım türleri belirlenmiştir. Belirlenen kullanım türleri sonucunda ekolojik alan, oyun alanı, kamusal sanat alanı, ekonomik/paylaşım alanı, eğitim alanı, sahne/performans alanı, kültürel rota durağı, sosyal paylaşım alanı, güvenli ve engelsiz yürüyüş alanlarından oluşan kamusal mekan türleri oluşturulmuştur (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Hisar Bölgesi için potansiyel kamusal mekan türleri

Çizelge 3.2.'de belirtilen kullanım türleri şunlardır:

Ekolojik alan: Ekolojik alan olarak ifade edilen yeşil alanlar, bölgede özel ya da yarı kamusal mekan olarak gözlemlenirken kamusal kullanımı oldukça azdır. Bu kullanım türleri parklar, kültürel rota durakları için dinleme alanları, buluşma noktaları, seyir alanları ve görsel kalite sağlayabilecek nitelikte küçük, noktasal yeşil alan müdahaleleri şeklinde uygulanabilir.

Oyun alanı: Hisar Bölgesi'nde eksikliği en fazla hissedilen alanlardan birisi olarak algılanmaktadır. Çoğunlukla konut kullanımının yaygın olduğu bu bölgede, güvenli ve erişimi kolay çocuk ve yetişkin oyun alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Belediye tarafından sembolik olarak uygulanan çocuk oyun alanlarının aksine, yere özgü ve çocukların hayal gücünü destekler nitelikte aktivite alanlarının olduğu noktasal uygulamalar değerlendirilebilir.

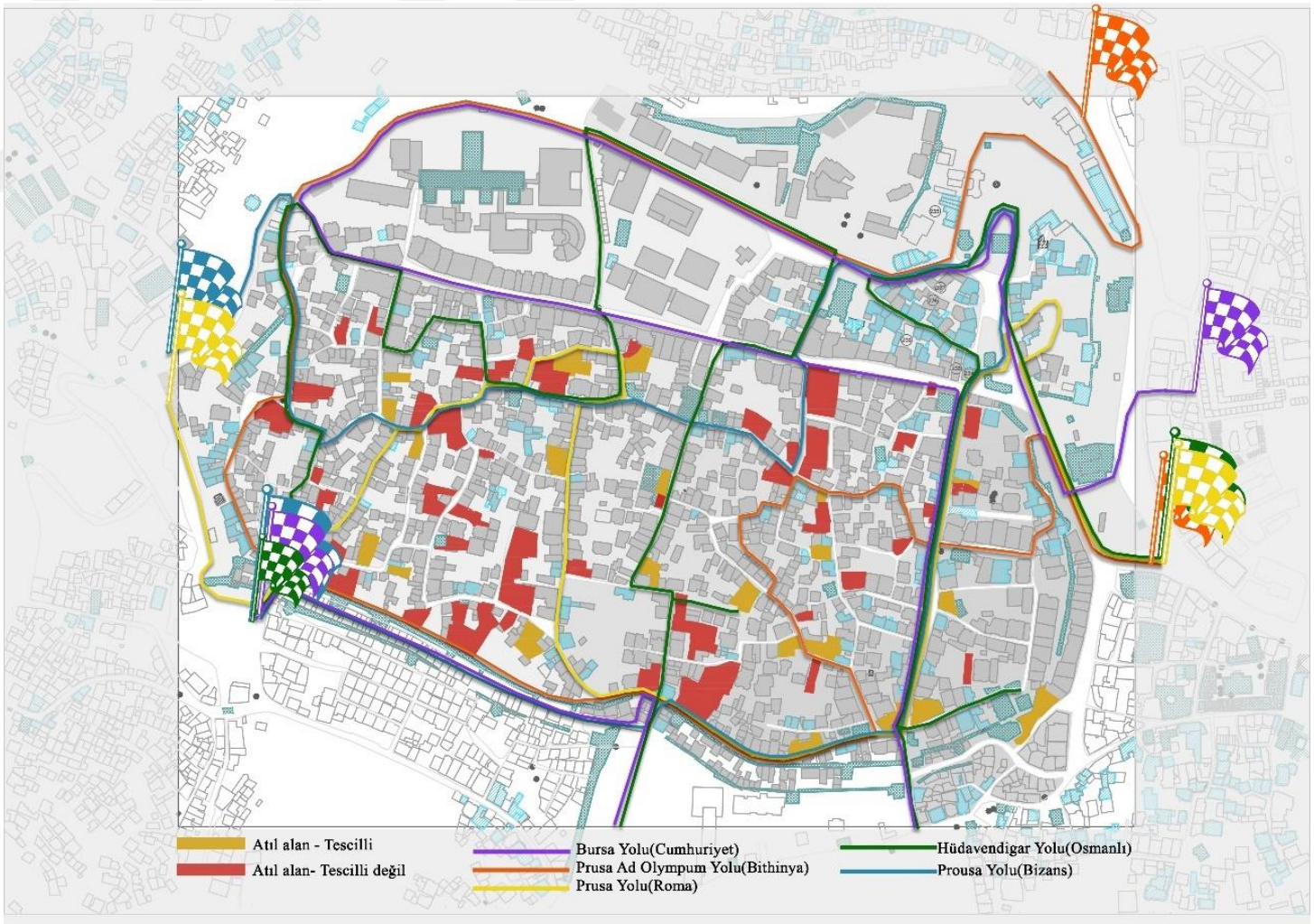
Kamusal sanat alanı: Konut, karma ve ticaret bölgelerinde sanatsal aktivitelerin düzenlenebileceği sosyal donatı alanlarıdır. Yerel sanatçıların performanslarını sergilemesi, Mural festivalleriyle atıl cephelerin değerlendirilmesi, konser, açık hava sergileri vb. aktiviteler ile bölgenin tanınırlığı arttırılabilir ve kamusal mekan çeşitliliği sağlanabilir.

Ekonomik / Paylaşım alanı: Bölge halkının veya bölge dışından gelen satıcıların ticari amaçlı veya ücretsiz aktiviteleri bu gruba girmektedir. Kent bahçelerinde üretilen ürünlerin, ikinci el eşyaların satılması veya özel temalı pazarlar düzenlenerek bölgenin ekonomik açıdan kalkınması sağlanabilir.

Eğitim alanı: Genellikle konut ve karma yerleşim alanında gözlemlenen eğitim ve atölye aktiviteleridir. Bölgede bulunan sanat atölyeleri, eğitim kurumları veya belediyenin bünyesinde bulunan eğitim merkezlerinde çalışmalar düzenleyerek bölgenin tanıtımı yapılabilir ve mahalleli bilinçlendirilebilir.

Sahne / Performans alanı: Sürdürülebilir malzemeler kullanılarak sahne performans alanları oluşturulabilir. Bu alanlar genellikle yerel halk, üniversite ve derneklerin iş birliği ile organize edilmektedir. Tiyatro, açık hava konserleri, performans alanları vb. bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Kültürel rota durağı: Çok katmanlı tarihi bir yapıya sahip olan Hisar Bölgesi'nin kültürel rota güzergahlarının ara durakları bu başlık altında incelenmiştir. Özüpak (2021) çalışması kapsamında incelenen kültürel rota önerileri, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmaya destek olmasının yanında kentsel peyzaj üzerindeki turizm baskısını azaltmasını düşünmüştür. Bu kapsamda, kültür rota önerileri ile Hisar Bölgesi'nin sahip olduğu somut ve somut olmayan miras değerlerinin daha çok tanınması ve değerlerin anlaşılması beklenmektedir (Şekil 3.34). Kültürel rota güzergâh çalışmaları dikkate alınarak, ara duraklar oluşturulup bölgenin tanıtımı, bilgilendirme noktaları, dinlenme alanları, görsel kalite alanları oluşturulabilir.

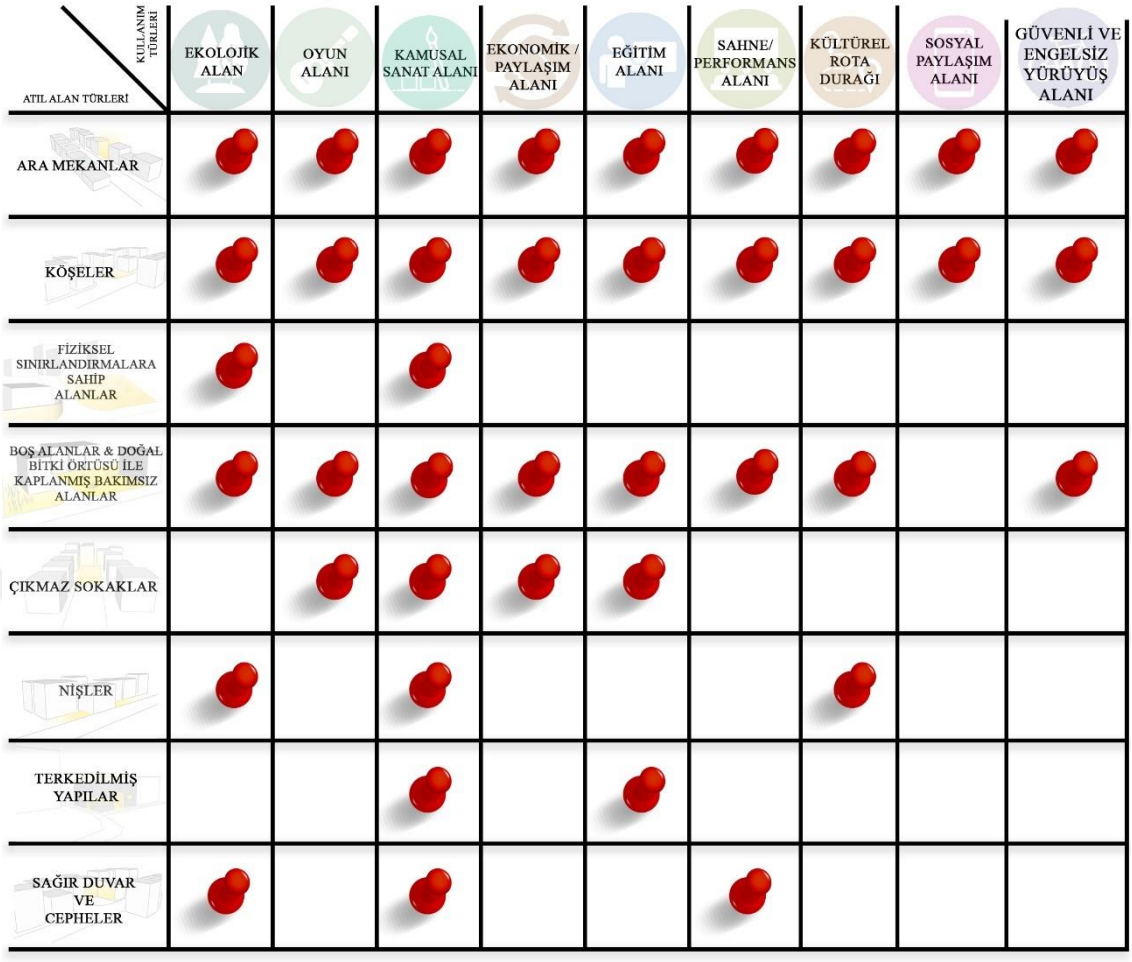

Şekil 3.34. Hisar Bölgesi kültürel rota önerileri (Özüpak 2021).

Sosyal paylaşım alanı: Ticari amaçlardan uzak girişimler bu başlık altında incelenmiştir. Özellikle insan yoğunluğunun fazla olduğu hisar bölgesi odak noktalarında, görsel kalite sağlanarak daha çok gençlere yönelik sosyal medya paylaşım alanları ve çeşitli sanal aktiviteler düzenlenebilir. Buna ek olarak, yapı adalarında bulunan ve sokak dolaşımına kapalı iç avluların kent yaşamına katılmasını sağlamak amacıyla, sosyal amaca hizmet edebilecek kermesler veya takas pazarları kurma girişimleri değerlendirilebilir.

Güvenli ve engelsiz alan: Kentin genelinde ve özellikle Hisar Bölgesi'nde eksikliği hissedilen güvenli ve engelsiz alanların oluşturulması bu başlık altında incelenmiştir. Yaya kaldırımı genişliklerinin iyi belirlenmesi, bisiklet yollarının yaygınlaştırılması ve bazı sokakların trafiğe kapatılması güvenli ve engelsiz alan oluşturma açısından önemlidir. Özellikle gece yaşam aktiviteleri bölgenin güvenliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada, bisiklet rotaları, gece aktivite alanları, engelsiz ve güvenli kaldırım ve yollar düzenlenmelidir. Özellikle Uluslararası Bursa Osmangazi tarihi şehir koşusu organizasyonu ile iş birliği yapılıp rota çalışmaları tekrar düzenlenebilir.

Kentsel atıl alan türleri ve kullanım türleri üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda Şekil 3.35'deki tablo oluşturulmuştur. Belirtilen tablo, her atıl alanının kendi potansiyelleri doğrultusunda uygun olduğu düşünülen kullanımlarla eşleştirilerek oluşturulmuştur. Kullanım türleri, kentsel mekanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için bölgenin canlandırılmasına imkan vermektedir. Ayrıca bazı atıl alan türleri bir veya birden fazla kullanım türüyle birlikte değerlendirilebileceği bir sınama ortamı oluşturabilmektedir. Buna ek olarak, oluşturulan tablo odak grup toplantısı kapsamında seçili atıl alanların kullanım türü potansiyellerinin anlaşılabilmesi için altlık olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.35. Hisar Bölgesi atıl alanlar için kamusal mekan türleri.

3.2.4. Bölgedeki Atıl Alanların Kamusal Kullanım Alternatiflerinin Katılımcı Bir Yöntemle Belirlenmesi

Tez çalışması kapsamında, Hisar Bölgesi'nin yerel halkı ile bir araya gelinerek çalışma alanı özelinde kentsel atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyellerinin değerlendirildiği odak grup toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantının temel nedeni, tez çalışmasının sosyal yaşamın bir parçası olan kamusal mekanlar bağlamında şekillenmesi ve bölge için alınacak kararlarda yerel halkın doğrudan katılım sağlamasının önemli olmasındandır. Özellikle küreselleşme sürecinde mekansal ve sosyal sorunların yaşandığı kentsel mekanlarda kentsel kamusal mekanlar parçacı yaklaşım yerine bütüncül olarak ele alınmalı ve bu tür alanların tasarımlarında kullanıcıların katılımı göz ardı edilmemelidir. Kentsel kamusal mekanların değişen yaşam koşulları karşısında sürdürülebilirliğinin sağlanması ancak bu tür bir yaklaşımla mümkün olabilecektir

(Korkmaz 2007). Diğer yandan, Türkiye'de halkın katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar yeterli yoğunluk ve düzeye ulaşabilmiş değildir. Planlama kararları genellikle yetkili idareciler tarafından alınmakta ve vatandaşlar karar verme sürecinde yer almaktan ziyade verilmiş kararların onaylanması için sürece dahil edilebilmektedir. Fakat, katılımcı yaklaşımlar topluluk ihtiyaçlarını karşılamada başarılı bulunmakta ve dünyanın farklı bölgelerinde farklı katılım yöntemleriyle başarılı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda alan çalışması kapsamında yerel halkın doğrudan kentsel tasarım sürecine katılmasını sağlayabilecek "işlevsel" katılım türü benimsenmiştir. Bu katılım türüne göre katılımcılar, önceden belirlenmiş hedef ve amaçlara ulaşmak için gruplar oluşturarak sürece katılım sağlamaktadır. Bu tür katılımlar genellikle proje hedeflerine ulaşmak ve maliyeti düşürmek amacıyla önceden alınan ana kararlar üzerinden karar alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu noktada, çalışma içeriği nedeniyle bölge hakkında alınacak kararlarda yerel halkın katılımı sağlanarak görüş ve önerileri alınmıştır. Toplantının devamında ise elde edilen düşüncelerin atölye çalışması yapılarak somut verilere dönüştürülmesi sağlanmıştır.

Odak grup toplantısı kapsamında,

- Hisar yerel halkının yaşam alanları hakkında alınan kararlarda söz sahibi olabilme bilinci oluşturmak,
- Kentsel atıl alanların bir sorun oluşturmak veya çevre kirliliği yaratmak dışında kamusal mekan potansiyellerini barındırdığı farkındalığını oluşturmak,
- Yerel halkı bilinçlendirerek yaşadıkları çevreye aidiyet hissi oluşturmak ve bölgenin halk eliyle korunmasını sağlayarak gelecek nesillere ulaşmasına katkıda bulunmak,
- Bölgenin kamusal mekan yetersizliğine yerel halkın dikkatini çekmek,
- Ulusal ve uluslararası örneklerden faydalanılarak kamusal mekan kullanım çeşitliliği hakkında yerel halka bilgi vermektir.

Odak grup toplantısı 03.06.2022 tarihinde Kale İçi Otel'de organize edilmiş ve yerel halkı temsilen Hisar Bölgesi'nin mahalle muhtarları ve tüm yaşamını bu bölgede geçirmiş

mahalle sakinlerinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Toplantı başlangıcında "Kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri" temalı bir sunum gerçekleştirilerek kentsel atıl alan, kamusal mekan, sürdürülebilirlik, katılım kavramları irdelenmiş ve örnekler aracılığıyla konu desteklenmiştir (Şekil 3.36). Bu örnekler, A'beckett urban square (Melbourne, Avustralya), Place au Changement (Saint-Etienne, Fransa), Estonoesunsolar (Zaragoza, İspanya), Folly for a Flyover (Londra, İngiltere), Lent Space (New York, Amerika), Passage 56 (Paris, Fransa), Prinzessinnengarten (Berlin, Almanya), The Wave (Valparaiso, Şili), Kadıköy mural festivali (İstanbul, Türkiye), Saadetdere parkı projesi (İstanbul, Türkiye), Mecidiyeköy meydanı projesi (İstanbul, Türkiye), Porsuk çayı projesi (Eskişehir, Türkiye), Çiğdem mahalle bostanı (Ankara, Türkiye) şeklindedir.

Şekil 3.36. 03.06.2022 tarihli odak grup toplantısının sunum aşaması.

Sunum sonrasında katılımcılar arasında bir beyin fırtınası ortamı meydana getirilerek bölgenin sorunlarını dile getirmelerini ve örneklerde belirtilen öneriler çerçevesinde yaşam alanlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda bölgenin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla gelecekte nasıl bir Hisar Bölgesi istedikleri sorulmuştur.

Toplantının devamında Hisar Bölgesi özelinde tespit edilen kentsel atıl alanlar ve bilimsel yazın çalışmasından faydalanılarak hazırlanan potansiyel kamusal mekan kullanım türleri hakkında bilgiler verilmiş, atölye çalışmasına geçilmiştir. Atölye çalışması, Henry Sanoff'un "Tasarım Oyunları Atölye Çalışması" katılımcı yöntemin uygulanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Kentsel ve mimari tasarım çalışmalarına halk katılımının sağlanması konusunda çok önemli çalışmaları olan ve bilimsel yazında bu konudaki öncülerden biri

olan Amerikalı mimar Henry Sanoff Community Participation Methods in Design and Planning adlı kitabında bu yöntemi açıklamaktadır. Bu yöntem ile en fazla dokuz kişiden oluşan grupların alternatif kullanım üretme ve katılımcıların karar verme sürecine dahil olması sağlanmaktadır. Tanımsal olarak, meslek dışı kişilerin, mekânsal aktiviteleri tanımlayan semboller yardımıyla düşüncelerini plan düzlemine aktardığı bir uygulama tekniğidir. Bu çalışma ile alternatif kamusal mekan kullanım türleri değerlendirilmekte ve katılımcılar tarafından karar verme işlemi gerçekleştirilmektedir. Yerel halkın katılımıyla gerçekleşen bu atölye çalışmasında, plan düzleminde oluşturulan şematik proje araştırmacı mimar/kentsel tasarımcı tarafından kesin projeye dönüştürülerek süreç sonlandırılmaktadır.

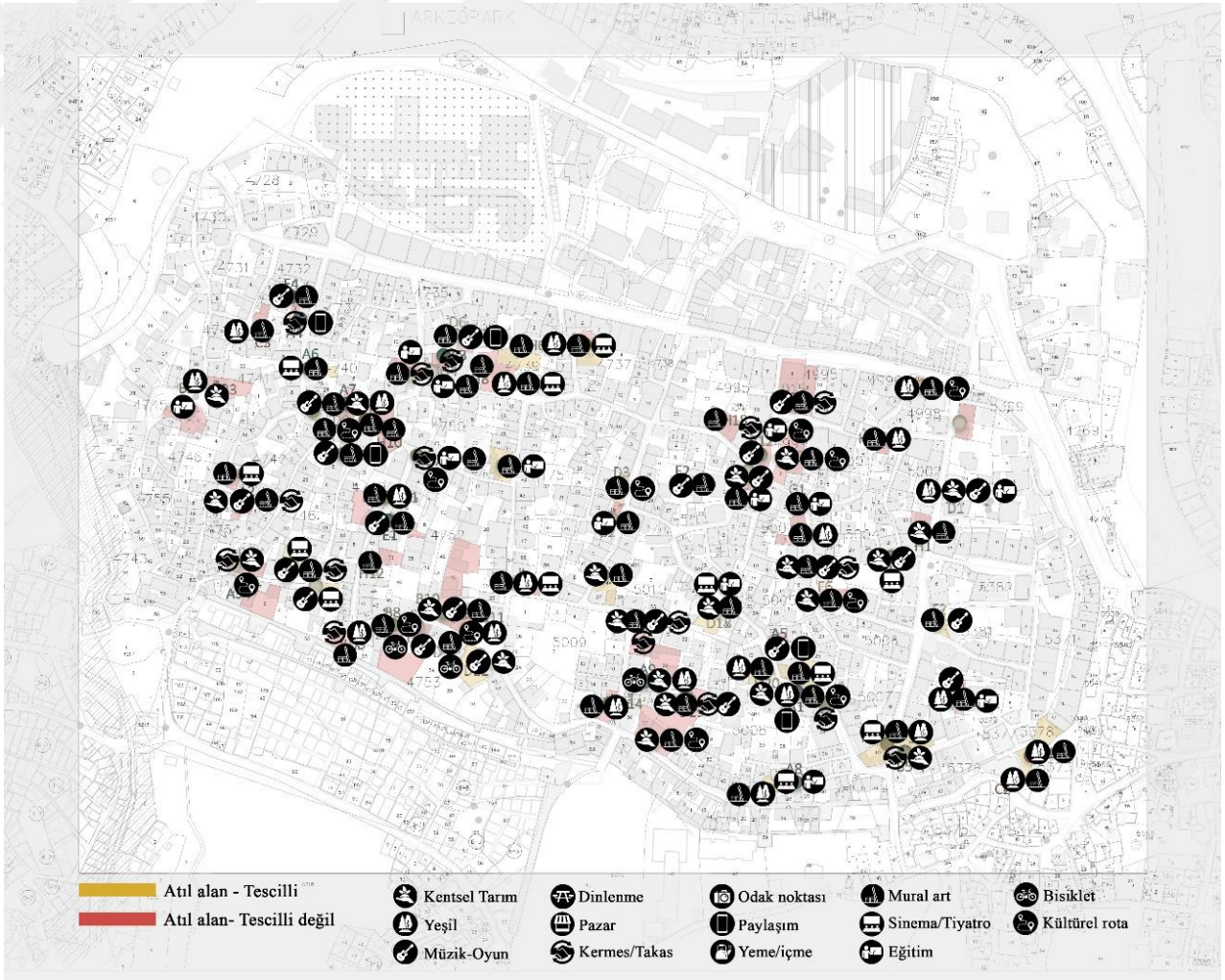
Bu aşamaların uygulanmasıyla gerçekleştirilen atölye çalışmasının temel hedefleri aşağıdaki gibidir,

- Katılımcıların kentsel atıl alanların kamusal mekanlara dönüşüm sürecine doğrudan katılımını sağlamak,
- Planlanan kamusal mekanlar ile bölgenin yaşam kalitesini arttırmak,
- Hisar Bölgesi'ni cazibe merkezi haline getirerek bölgeyi korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Bölgeyi iyi tanıyan ve deneyimlemiş yerel halkın görüşlerini ve tecrübelerini çalışmaya yansıtmak.

Atölyenin uygulama aşaması olan "Tasarım Oyunları Atölye Çalışması" kapsamında bu yöntemin ne olduğu uygulama aşamaları anlatılarak tanıtılmıştır. Devamında, katılımcı föyleri dağıtılmıştır (EK 2). Föyler ile katılımcılara Hisar Bölgesi atıl alan haritası (EK 4), haritada belirtilen atıl alanların görselleri (Şekil 3.31) ve kamusal kullanım türleri listesi (Çizelge 3.2) verilmiştir. Çalışma için katılımcılardan numaralı olarak belirtilen atıl alanların her biri için Şekil 3.35'de belirtilen tablo (Hisar bölgesi atıl alan türleri için kamusal mekan türleri) esas alınarak kullanım türü seçmeleri istenmiştir. Devamında seçilen kullanım türlerini Hisar atıl alan kullanım türü föylerine (EK 2) işaretlemeleri beklenmiştir (Şekil 3.37). Atölye kapsamında yapılan çalışma sonucunda elde edilen veriler araştırmacı mimar tarafından tek bir haritada toplanmıştır (Şekil 3.38).

Şekil 3.37. 03.06.2022 tarihli odak grup toplantısının atölye çalışması.

Şekil 3.38. Tasarım Oyunları Atölye Çalışması sonuç ürünü, kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Tez kapsamında bilimsel yazın araştırması, çalışma alanına ait fiziksel gözlemler ve tespitler sonucunda Bursa tarihi Hisar Bölgesi mevcut durum analizleri elde edilmiştir. Yapılan arşiv analizleri, yerinde tespit ve gözlemler ile gerçekleştirilen mevcut durum analizleri ile Bursa Hisar Bölgesi'nde bulunan atıl kent alanlarının kamusal mekan olarak kullanımının sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesini konu alan odak grup toplantısından elde edilen sonuçlar bu çalışmanın bulgular bölümünü oluşturmaktadır. Bütün bu araştırmalar doğrultusunda Hisar Bölgesi'nde belirlenen kentsel atıl alanlar ve bölgenin sorunları mimarlık disiplini kapsamında incelenmiş, sürdürülebilirlik paradigmaları dikkate alınarak alana özgü kamusal mekan önerileri geliştirilmiştir. Bu kapsamda, tarihi kültürel miras değerinde olan tescilli yapılar korunması, yerel halkın faydasına olabilecek sosyal aktivitelerin önerilmesi, bölgede kalıcı yeşil alanların oluşturulması, ekolojik ve sürdürülebilir bir çevre oluşturulması, yerel ekonomiye destek olabilecek işlevlerin geliştirilmesi, bölgenin kültür turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi, yerel halkın sosyo-kültürel aktivitelerden faydalanabilmesi amacıyla öneriler geliştirilmiştir.

4.1. Bölgenin Konumu ve Tarihsel Süreçte Gelişimine Yönelik Bulgular

Bursa ili, Osmangazi ilçesinde bulunan Hisar Bölgesi, traverten ve kalker tüflerinden oluşan doğal bir terasta konumlanmış, Uludağ'ın eteklerinde üç tarafı yamaçlarla çevrili bir yerleşim alanıdır. Jeomorfolojik yapısı nedeniyle doğal bir koruma alanına sahiptir. Bölgenin konumu, güney cephesinde bulunan dağ, Cilimboz Deresi, Gökdere ve çevresinde bulunan verimli ovalar, yerleşim alanı oluşması için gerekli olanakları sağlamaktadır. Doğal oluşumunun sağladığı teras, Bursa Kalesi'nin ve Hisar Bölgesinin sınırlarını oluşturmuştur. Kuzey, batı ve doğu cepheleri çevrelerine göre yüksekte kalırken, güney cephesi zemin seviyesine yakın konumdadır. Güney cephesi bölgenin en savunmasız alanını oluşturduğu için bu bölge çift sıra surlarla desteklenmiştir.

Hisar Bölgesi'ndeki tarihsel süreç geçmişten günümüze incelendiğinde beş dönemde varlığını devam ettirdiği gözlemlenmiştir. Bu dönemler Bitinya dönem (MÖ 600- MÖ

74), Roma dönemi (MÖ 74- MS 395), Bizans dönemi (395- 1326), Osmanlı dönemi (1326- 1923) ve Cumhuriyet dönemidir (1923 ve sonrası).

Bölgenin kent bağlamında tarihsel serüveni, İskitlerin saldırılarından dolayı Trakya'dan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Thyni, Mysi, Meoenies kavimlerinin Bursa ve çevresine göç etmesiyle başlamıştır. Thyniler Bursa, İznik, İzmit bölgelerini kapsayarak Kastamonu'nun batısına kadar yerleşmiş ve bu topraklara Bitinya adı verilmiştir. Bitinya döneminin krallarından Prusias I'in var olan eski ve küçük şehirleri yeni nüfus katılımı ve bayındırlık hareketleriyle yeni kentler oluşturma hareketi sonucu Prusias ad Olympum kentini kurulmuştur. Kentin savunması için Bursa kalesi inşa edilmiş ve su yolu yapılarak kente su taşınmıştır. Buna ek olarak bu dönemde yer altına geçit ve tüneller inşa edilmiştir.

Kent, Bitinya Devleti döneminde bağımsız bir devlet iken Bitinya kralı tarafından Roma İmparatorluğu'na bağışlanarak eyalet konumuna geçmiştir. Bu dönemde kentte birçok imarlaşma faaliyetleri gözlemlenmektedir. Özellikle bölgenin çevresinde bulunan sıcak su kaynakları nedeniyle şehir seçkin bir konuma gelirken, yönetimine de seçkin kişilerin atanmasına sebep olmuştur. Bu noktada, bölgede büyük yapılar ve saraylar yaptırılmış fakat günümüze kadar ulaşamamıştır. Bölgede yapılan arkeolojik kazılarda Roma dönemine ait Manastır, Bazilika ve Zodyak Kuşaklı Mozaik kalıntıları bulunmuştur.

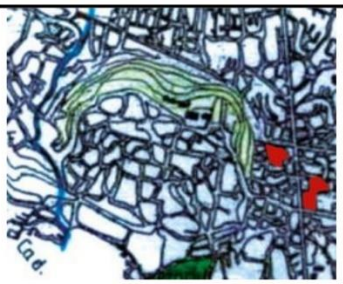
Roma döneminde Bitinya eyaleti savaşlar, salgınlar, yağmalanmalar ve yangınların etkisinde kalmıştır. Kent, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla birlikte Doğu Roma (Bizans) döneminin idaresine geçmiştir. Bu dönemde kentsel yapıda önemli değişiklikler gözlenmemektedir. Yapılan en önemli değişiklik, savunma amaçlı surların onarılarak burçlarla güçlendirilmesi ve yönetim faaliyetlerinin gerçekleştiği İç kale (Bizans Tekfur Sarayı) inşa edilmesidir. Dini yapı niteliğinde ise Tekfur sarayının yanında konumlandırılan dönemin baş kilisesi Saint Elias Manastırıdır. Günümüzde Orhan Gazi Türbesi'nde bu kiliseden kalma zemin mozaiği korunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in 1307 yılında başlattığı kuşatmayı 1326 yılında oğlu Orhan Bey sonuçlandırarak kenti Osmanlı Devleti'nin idaresine geçirmiştir.

Şehir fethedildikten sonra Osmanlı Devleti'nin merkez konumunda yer almıştır. Büyüyüp gelişen kent Hisar Bölgesi dışına çıkan yapısal etkinliklerle çok merkezli şehir yapısını oluşturmuştur. Özellikle bu dönemde birçok cami, imaret, medrese, han, hamam, külliye yaptırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin başkentinin taşınmasıyla birlikte dönemsel olarak yavaş yavaş önemini kaybeden kent, 1801 yangını ve 1855 depremi ile birlikte harap duruma düşmüştür. Osmanlı Dönemi Bursa'sını gösteren ve bilinen en eski harita 1767 yılına ait Carsten Niebuhr'un hazırladığı haritadır. Bursa şehri Tanzimat reformlarıyla birlikte yeniden ayağa kaldırılmış, hastane, okul, saat kulesi gibi kamusal yapılar inşa edilmiştir. 1860 yılından Suphi Bey Haritası ile Osmanlı dönemindeki tarihi ve kültürel miras yapılarının konumları belgelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu savaşlar, depremler, yangınlar ve işgaller sonucu geriye ekonomik ve sosyal bakımdan yıpranmış bir Bursa şehri kalmıştır. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kentte modern planlama anlayışları benimsenmeye başlanmıştır. Özellikle nüfus mübadeleleri sonucu ekonomik faaliyetlerde aktif olarak görev alan Rum ve Ermeni nüfus yerine, büyük ölçüde tarıma dayalı yaşam süren nüfusun kontrolsüzce yerleşmesi, kenti ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte geliştirilen üç farklı planlama çalışması kapsamında Hisar Bölgesi'nde, Hastayurdu Caddesi, Ortapazar Caddesi, Kavaklı Caddesi ve Osmangazi Caddesi düzenlenmiştir. Osmangazi ve Orhangazi türbelerinin çevresi yeşil alan olarak tanımlanmıştır. Hisar Bölgesi kültürel mirası koruma adı altında yapılan ilk çalışma 1991 yılında BKTVKK tarafından Bursa Hisar Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında uygulanmaya başlanmıştır. Bursa tarihi kentsel gelişim süreci, yapılan planlama çalışmalarını ifade eden haritalarla Çizelge 4.1'de özetlenmiştir.

Çizelge 4.1. Bursa Hisar Bölgesi kentsel gelişim süreci (Anonim 2014b, Taşkan 2017, Vardar 2017, Dinçer 2016, B.B.B. arşivi)

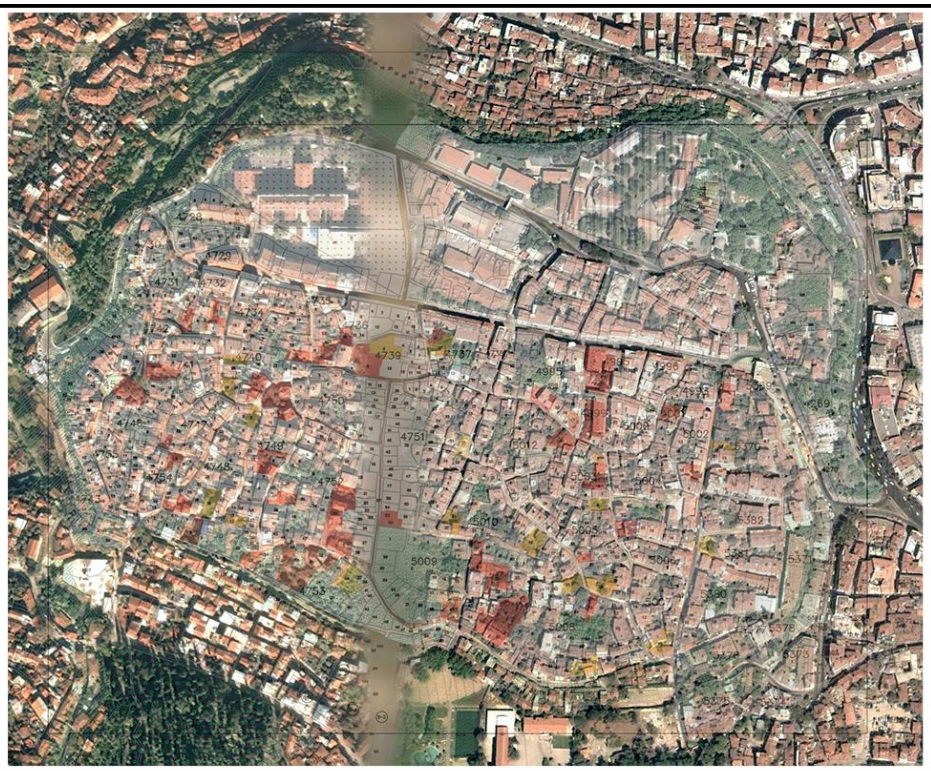
1- **1767** Carsten Nieburh Bursa haritası		2- **1860** Suphi Bey Haritası	
3- **1907** Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi		4- **1924** Lörcher Planı	
5- **1939** Hava Fotoğrafı		6- **1940** Prost Planı	
7- **1960** Piccinato Planı		8- **1991** Bursa Hisar-Muradiye Koruma Amaçlı İmar Planı	

Osmanlı döneminin son yıllarında yapılan Suphi Bey haritası dönemin yapılaşma yoğunluğu ve açık alanlarını görülmesi için önemli bir belge niteliğindedir. Bu haritada, yapı yoğunluğunun açık alanlara göre daha az alan kapladığı ve konut yoğunluğunun bazı kamusal mekanlar çevresinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, 1907 tarihli Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi üzerinden, tanzimat reformlarıyla birlikte artan

yapılaşma hareketleri ve Hisar'ın günümüzdeki organik sokak dokusu okunmaktadır. Bunlara ek olarak, Cumhuriyet dönemi ile birlikte gelen planlama çalışmalarında yapılan düzenlemelerde, Hisar'ın iç kesimlerine müdahale yapılmadığı ve günümüze kadar aynı sokak örüntüsü ile ulaştığı anlaşılmaktadır (Çizelge 4.1). 2000 yılından sonra uygulanmaya başlanan koruma kararları ile birlikte Hisar özelinde meydana değişim ve atıl alan varlığı uydu fotoğraflarından faydalanılarak Çizelge 4.2 üzerinden yorumlanmaya çalışılmış ve bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir,

- Yıkılma aşamasına gelmiş sahipsiz yapılar kendiliğinden yıkılarak kentsel atıl alanlar oluşturmuştur.
- Kentsel sit alanı olarak belirlenen kazı alanları ve Arkeopark projelerinin bulunduğu alanlardaki yapılar yıkılarak etrafı çevrelenmiş ve bu alanların doğal bitki örtüsü ile kaplanması ile atıl bir görünüm meydana geldiği gözlemlenmiştir.
- Yıkılan yapıların yerine herhangi bir işlev yüklenmediği ve otopark olarak kullanıldığı görülmektedir.
- 16 yıllık değişim gözlemlendiğinde, yeni yapıların yapıldığı ve kamusal mekanların azaldığı görülmektedir.
- Bazı parsellerdeki yapılar yıkılarak ara bağlantı yollarının açıldığı gözlemlenmektedir.
- Zamanla yeşil dokunun azaldığı anlaşılmaktadır.
- Günümüzde atıl alan olarak gözlemlenen alanların, geçmişte yeşil alan olduğu anlaşılmaktadır.
- Yıllara göre değişimlerde Hisar Bölgesi'nin sürdürülebilir gelişmesine yönelik yapılan çalışmalar görülmektedir.

Çizelge 4.2. Bursa Hisar Bölgesi kentsel atıl alanların değişim süreci

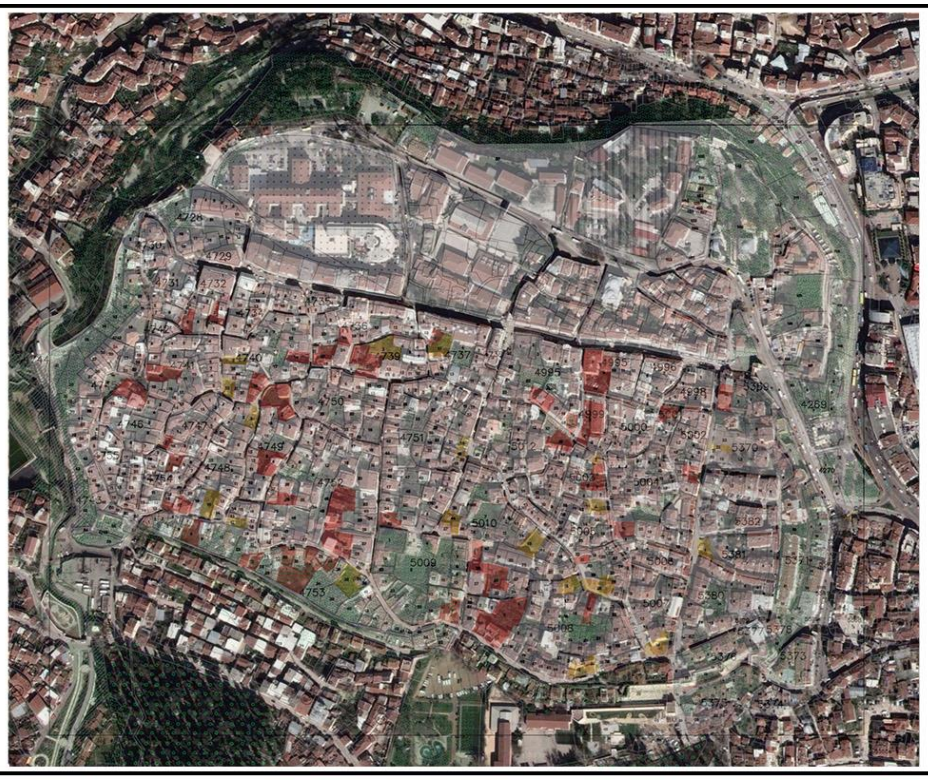

2006

2010

Çizelge 4.2. Bursa Hisar Bölgesi kentsel atıl alanların değişim süreci (Devam)

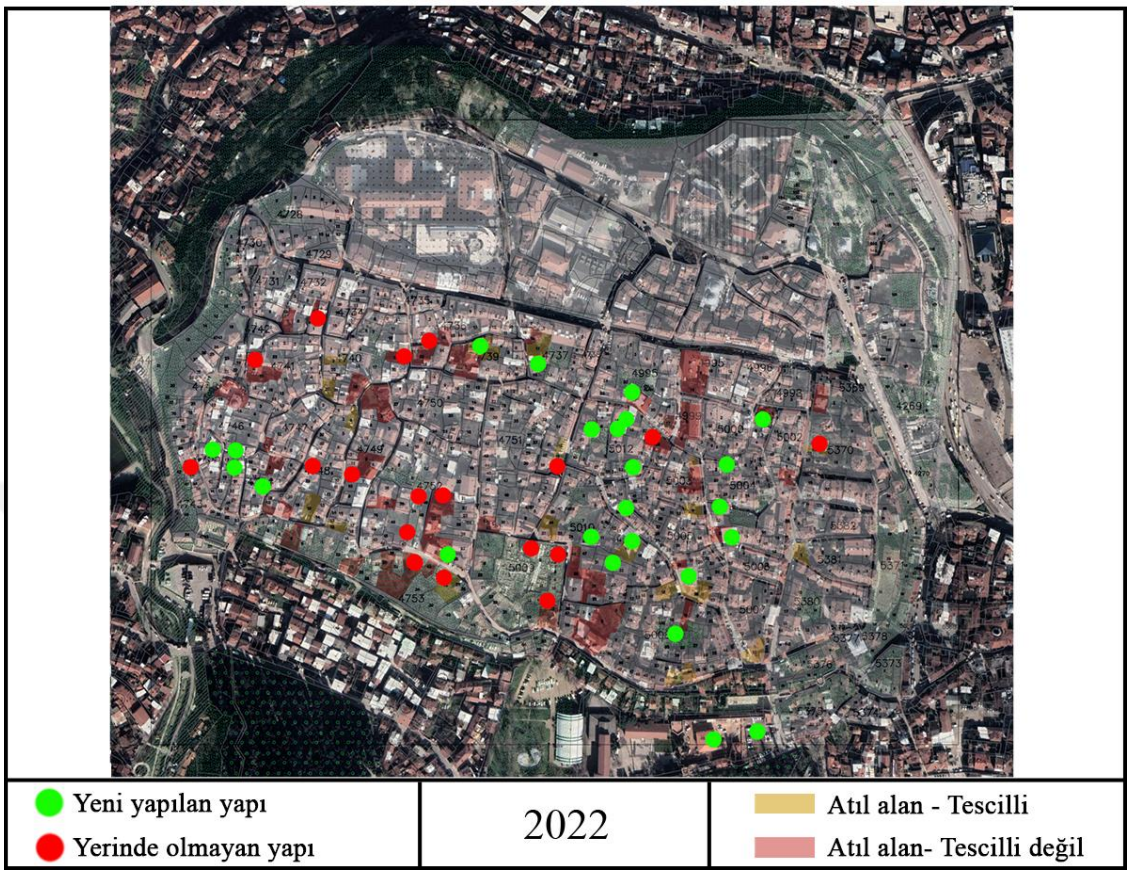

2014

2018

Çizelge 4.2. Bursa Hisar Bölgesi kentsel atıl alanların değişim süreci (Devam)

4.2. Bölgedeki Sürdürülebilir Gelişme Çalışmalarına Yönelik Bulgular

Tarihi ve kültürel miras niteliğindeki alanların korunması anlayışı ortaya çıkması ile birlikte Hisar Bölgesi kapsamında birçok restorasyon, canlandırma, odak grup toplantıları, rekonstrüksiyon, yeniden işlevlendirme ve öneri çalışmaları yapılmıştır. Tez kapsamında incelenen çalışmaların alana etkileri incelenmiş ve belirli sonuçlara varılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Surların restorasyonu bölgenin sınırlarının belirlenmesi ve bölgenin tanınırlığının arttırılması için önemli görülmektedir. Restorasyon çalışmaları kapsamında yapılan kazılarda daha önce bilinmeyen kültürel miras değerlerinin de gün yüzüne çıkması sağlanmıştır.

- Düzenlenen şehir koşuları bölgenin tanınırlığını arttırması açısından önemlidir. Koşu yolu olarak seçilen güzergahların Hisar Bölgesinin kültürel miras değerlerinin dikkate alınarak düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Bölgede bulunan kazı alanlarının Arkeopark projesi kapsamında değerlendirilmesi bölgenin değerinin artması ve kazı alanlarının korunmasına olanak sağlamaktadır. Arkeolojik kazı çalışmalarının uzun soluklu olması ve gereken sürede sonuçlandırılmaması alanın yeşil bitki örtüsüyle kaplanmasına ve atıl görünmesine neden olmaktadır. Çevresi kapatılan alanlar hakkında bilgilendirme afişlerinin bulunmaması bölgenin tanımsız alan olarak anlaşılmasına neden olmaktadır.
- Hisar Bölgesi'nin UNESCO Dünya Mirası Listesine dahil olabilmesi için yerel yönetimler tarafından gerekli kararların alınmamış ve çalışmaların gerçekleştirilmemiş olması, bölgenin hak ettiği ilgiyi görmesini engellemiştir. Yerel yönetim ve üniversite iş birliğiyle ve katılımcı bir yöntemle hazırlanmış olan Hisar Bölgesi Yönetim Planı Önerisi'nin uygulamaya alınmaması alana yönelik sürdürülebilir koruma çalışmalarının planlı bir şekilde yapılmasını mümkün kılmamaktadır.
- Restorasyon çalışmaları kapsamında yapılan hatalı onarım çalışmaları tarihi kültürel miras niteliği taşıyan yapıların özgünlüğünü yitirmesine neden olmuştur.
- Düzenlenen ortak akıl toplantıları kapsamında sadece sorunların dile getirilmesi ve çözüm odaklı eyleme geçilememesi toplantıların önemini kaybetmesine neden olmaktadır.
- Yapılan çalışmalar incelendiğinde halk katılımının düşük olması bütüncül bir bakış açısına sahip olan sürdürülebilir koruma anlayışı ile örtüşmemektedir.
- Hisar'ın geleneksel dokusunda bulunan kentsel atıl alanların yeniden kullanımına yönelik bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

4.3. Bölgede Bulunan Kentsel Atıl Alanlara Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, Hisar Bölgesi kapsamında belirlenen kentsel atıl alan türleri ve kamusal mekan önerileri bir arada değerlendirilmiştir. Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alan türleri, bilimsel yazınlardaki örneklerden hareketle konumu ve içeriği

açısında uygun görülen kullanım türleriyle eşleştirilerek potansiyelleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Şekil 4.1'de görüldüğü üzere çeşitli sebeplerden dolayı atıl kalmış her atıl alan kendi içerisinde potansiyel kamusal mekan niteliği taşımaktadır ve bölgenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına destek olabilir. Çalışma kapsamında belirlenen bazı atıl alan türleri ise bir ya da birden fazla kullanımın birlikte değerlendirilebileceği deneme ortamı oluşturabilmektedir. Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri değerlendirildiğinde aşağıdakileri söylemek mümkündür;

Ara mekanlar: Konumları ve arazi formlarının düzgün olmasından dolayı bütün kullanımlara olanak sağlamaktadır. Bu türdeki alanlarda genellikle mülkiyet hakkının şahıslara ait olması veya tescilli alan niteliği taşımaları nedeniyle müdahale açısından sorun oluşturabilmektedir.

Köşeler: Meydan olabilme niteliği, ulaşılabilirlik ve kamusal iletişim açısından önemlidir ve tüm kullanım türlerini bünyesinde barındırabilmektedir.

Fiziksel sınırlandırmalara sahip alanlar: Bölgenin jeomorfolojik yapısı nedeniyle kamusal iletişim özelliği az alanlardır. Bu türdeki alanlar ekolojik alan ve kamusal sanat faaliyetlerinden birisi olan mural art ile değerlendirilebilir.

Boş alanlar & Doğal bitki örtüsü ile kaplanmış bakımsız alanlar: Genellikle tescilli parsellerde gözlemlenen bu alanlar kalıcı kullanım aktiviteleri açısından ideal alanlar olmazken geçici kullanım aktiviteleri açısından ideal alanlardır. Konumları nedeniyle kamusal iletişimin yüksek olduğu geçici kullanım aktiviteleri ile değerlendirilebilir.

Çıkmaz Sokaklar: Sokak dokusunda ara durak niteliği taşıyan bu türdeki alanlar mülkiyet hakkı konusunda sorun teşkil etmemesi ve sert zemin yapıda olması nedeniyle kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Özellikle oyun alanı, kamusal sanat alanı, paylaşım alanı ve eğitim alanı kullanım türleri için ideal alanlardır.

Nişler: Sokak dokusunun içerisinde olması nedeniyle kamusal iletişimi yüksek alan türlerinden birisi olan nişler, sanat aktivitelerine ulaşım açısından kolaylık sağlamasının yanında kültürel rota durağı niteliği taşıyarak dinlenme veya buluşma alanları sunmaktadır.

Terkedilmiş yapılar: Kamusal geçirgenliği mülkiyet hakkıyla ilişkili olan terkedilmiş yapılar, kullanım hakkı sağlanması durumunda kamusal sanat, eğitim alanı olarak kullanılabilmektedir.

Sağır duvar ve cepheler: Bu tür alanlarda genellikle mural art uygulamaları gözlemlenirken, dikey bahçe uygulamaları ile yeşillendirilebilmektedir. Buna ek olarak, uygun görülen yerlerde sahne/performans başlığı altında sinema gösterim alanı olarak kullanılabilir.

4.4. Bölgedeki Atıl Alanların Kamusal Kullanım Alternatiflerinin Katılımcı Bir Yöntemle Belirlenmesi Sürecinde Elde Edilen Bulgular

Bursa Hisar Bölgesi, geçmişten günümüze kadar bünyesinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan, farklı millet, kültür ve yaşam şekillerini bir arada yaşatmış, çok katmanlı tarihi ve kültürel nitelik taşıyan bir kent alanıdır. Tüm bu kent katmanları toplumun her kesimini bünyesinde barındıran dinamik bir yapının fiziksel sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, toplumun en temel birimi olan birey de kenti var eden, yaşam çeşitliliğini oluşturan ve kültürü inşa eden sosyal bir varlıktır. Bir bakıma kentin öznesi sayılan bireyin yaşam alanını seçme hakkı olmalı ve yaşam alanı hakkında alınacak kararlarda söz sahibi olması gerekmektedir. Çünkü toplumu oluşturan birey, yaşadığı alanı en iyi bilen, yaşayan ve deneyimleyen kişidir. Herhangi bir kentsel alanda karar alınmadan önce yerel halkın kent belleğinden faydalanılması bütüncül kentsel tasarım için önemlidir.

Koruma kararlarının onaylanmasından sonra Bursa Hisar Bölgesi gibi tarihi ve kültürel nitelik taşıyan kentsel alanlarda pek çok restorasyon ve onarım çalışmaları yapılmaktadır. Fakat bütüncül tasarımlar yerine yapılan noktasal çalışmalar kentsel bağlamda düşünülmediği için gereken yararı tam anlamıyla sağlayamamaktadır. Bu durum Hisar

Bölgesi özelinde yapılan çalışmaların bir kısmında da görülmüştür. Bütüncül koruma anlayışından uzak ve halk katılımının olmadığı ya da çok sınırlı tutulduğu çalışmalarla karşılaşılmıştır. Fakat koruma süreçlerinin bir bütün olarak düşünülmesi gerektiği gibi yerel halkın karar ve tasarım süreçlerine doğrudan katılması tüm dünyada çok önemsenmektedir.

Tüm bu durumlar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen odak grup toplantısının ilk aşaması sonucunda elde edilen katılımcı görüşleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Hisar Bölgesi'nin tarihi ve kültürel miras tanıtımı yeterli değildir,
- Bursa kentine gelen ziyaretçiler Hisar'ın iç kesimlerine uğramayarak çevresinden dolaşmaktadırlar,
- Hisar Bölgesi'nin belirli alanlarının yoğun ziyaretçi alması nedeniyle ulaşımda zorluklar yaşanmaktadır,
- Bölgeye ziyaret edenlerin zaman geçirebilecekleri kamusal mekanlar yetersizdir ve bazı kesimlerde hiç bulunmamaktadır,
- Çocuk oyun alanı, yeşil alan, dinlenme alanı ve hobi bahçesi vb. alanlar yetersizdir,
- Bölgede yaşayan yerel halkın kişisel becerileri ile yaptığı ürünleri satabileceği alanlara ihtiyaç bulunmaktadır,
- Yıkılma aşamasına gelmiş atıl yapılar güvenlik sorunu oluşturmaktadır ve yıkılmış yapı parselleri de boş bırakılarak atıl bırakılmaktadır,
- Hisar Bölgesi'nin bazı alanlarında gece aydınlatması sorunu bulunmaktadır, bu durum güvenlik tehdidi oluşturmaktadır,
- Bölgede yaşayan genç bireylere hitap eden sosyalleşme alanları ve gençler için ders çalışabilecek alanlar bulunmamaktadır,
- Ara sokakların dar olması ve araçların dar sokaklara park etmesi ulaşımı zorlaştırmaktadır,
- Bursa Hisar Bölgesi'nin UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alması gereklidir.

Elde edilen görüş ve öneriler dikkate alındığında bölgenin genel sorununun ziyaretçi odaklı ve bölgedeki kamusal mekanların yetersizliği yönündedir. Planlama yetersizliği

nedeniyle yoğun ziyaretçi alan bölgelerin kamusal mekan yetersizliği yerelde yaşayan konut sakinleri için rahatsız edici bir durum olarak belirtilmiştir. Özellikle çocuk oyun alanı, sosyal toplanma alanları ve gençlere hitap eden alanların eksikliğine dikkat çekilmiştir. Bunun yanında, bölgede bulunan metruk durumdaki yapıların bakımsızlığı nedeniyle aniden yıkılması, bölgede yaşayan insanların can güvenliğini tehdit etmektedir. Yıkılan yapıların bulunduğu kentsel alanlar atıl olarak kaldığı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, Hisar kent dokusunun plansız ve organik mahalle dokusu nedeniyle belirli odak noktalarına giden ulaşım aksları yoğunken, Hisar'ın iç kesimlerinin ıssızlaştığı görülmektedir. Yoğun ulaşım aksları üzerinde durma ve dinlenme alanlarının yetersizliği veya olmayışı araç trafik yoğunluğunu ve beraberinde park sorununa da neden olmaktadır. Gece aydınlatmalarının bazı bölgelerde yetersizliği veya olmayışı nedeniyle gece kullanım aktivitelerinin neredeyse hiç olmadığı da belirtilmiştir.

Toplantının ilk aşamasının sonuçlarından elde edilen bilgiler neticesinde, ziyaretçi yoğunluğunun belirli alanlarda fazla olması, çeşitli kamusal mekan türlerinin yetersizliği, metruk durumdaki yapıların oluşturduğu sorunlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu kapsamda belirlenen sorunlar dikkate alınarak, yerel halkın yaşam kalitesini arttırmak amacıyla kentsel atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyellerinin incelendiği atölye çalışmasına geçilmiştir. Bu noktada, kentlerde rezerv alan olarak nitelendirilen atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri keşfedilerek bölgedeki ziyaretçi yoğunluğunun dengelenmesi ve yerel halkın yaşam kalitesini arttıracak kullanım aktivitelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Odak grup toplantısının ikinci aşaması olan atölye çalışması kapsamında ortaya çıkan sonuç ürünün incelenmesi ile aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Elde edilen kullanım türü desen haritası incelendiğinde aşağıdakiler söylenebilir;

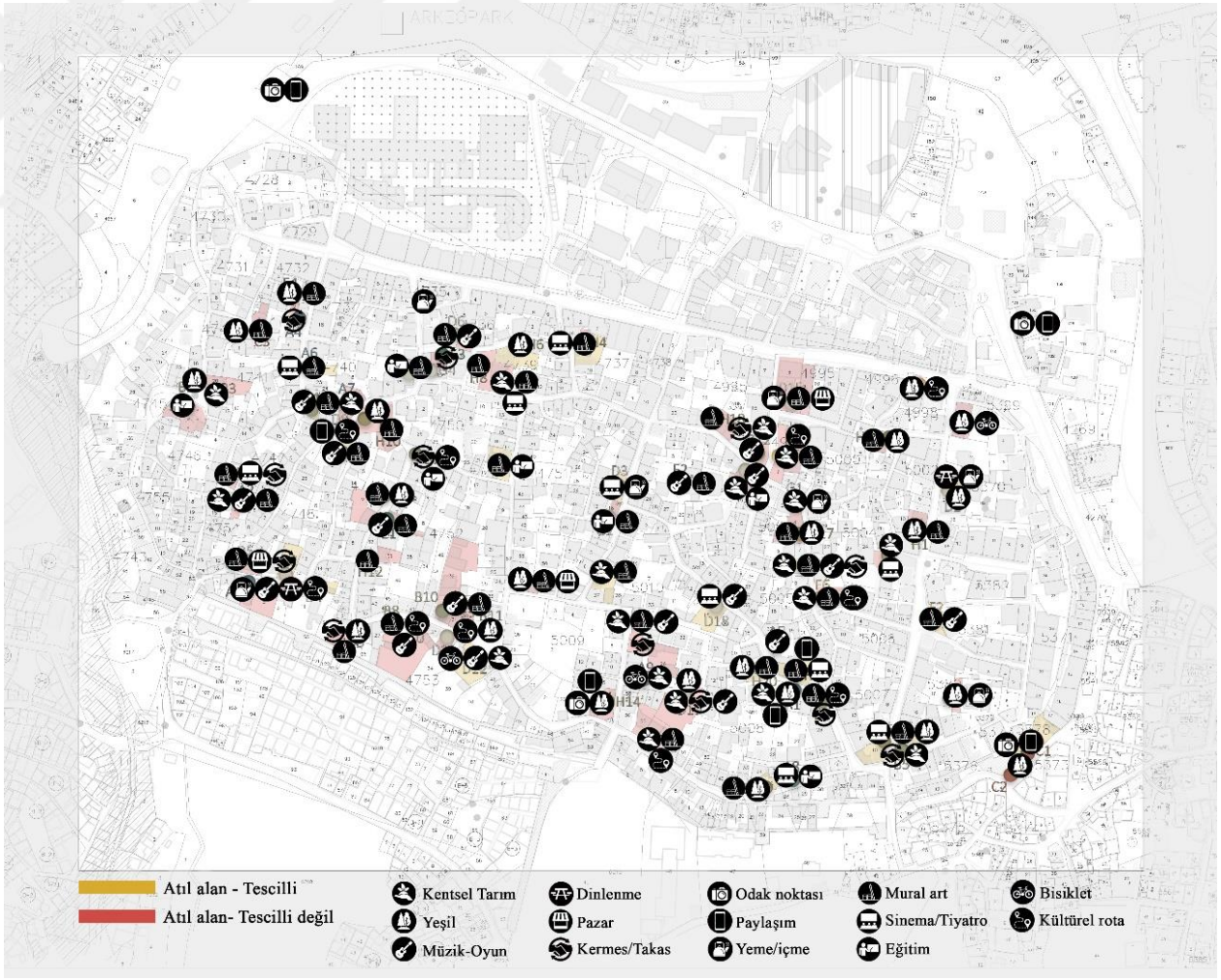
- Katılımcılar çoğunlukla ekolojik alan, kamusal sanat, oyun alanı ve ekonomik/paylaşım alanını tercih etmişlerdir.
- Kullanım türü seçilme dereceleri çoktan aza doğru; kamusal sanat alanı, ekolojik alan, oyun alanı, sosyal paylaşım alanı, kültürel rota, eğitim alanı,

ekonomik/paylaşım alanı, sahne/performans alanı, güvenli ve engelsiz yürüyüş alanı şeklindedir.

- En çok öneri geliştirilen atıl alan türleri; ara mekanlar, köşeler, boş alanlar ve doğal bitki örtüsü ile kaplanmış bakımsız alanlar şeklindedir.
- En az öneri geliştirilen atıl alan türleri; terkedilmiş yapılar, çıkmaz sokaklar, sağır duvar ve cephelerdir.
- Katılımcıların seçtikleri kullanım türleri incelendiğinde; bölgede dinlenme, yeşil alan, çocuklar için oyun alanları, sosyal aktivite alanlarının yetersizliği dikkat çekmektedir.
- Hisar Bölgesi odak noktalarının çevresinde bulunan atıl alanlar için tercih edilen kullanım türleri gözlemlendiğinde turizm aktivitelerini canlandırma amacıyla seçildiği anlaşılmaktadır.
- Katılımcıların Hisar Bölgesi'nin doğusunda bulunan atıl alanlar için seçtiği önerilerin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bölgenin kent merkeziyle arasında bir tampon niteliğinde olan doğu kesiminin daha çok dikkate alınmış olması, kullanıcıların gündelik yaşam aktivitelerinde Hanlar Bölgesi ve şehir merkezini aktif olarak kullandığının göstergesidir.

Toplantının ikinci aşamasından elde edilen bilgiler neticesinde, katılımcıların çalışma alanında bulunan atıl alanlarının çoğuna hakim olmadıkları, gündelik hayatta sürekli yanından geçtikleri ve bu alanları sorun olarak görmedikleri fark edilmiştir. Bu noktada, kentsel doku içerisinde sıkışıp kalan kentlilerin, gündelik hayat aktiviteleri içerisinde problemli ve atıl kalmış kent alanlarını sıradanlaştırdığı net olarak okunmaktadır. Bunun yanında katılımcılar tarafından sıklıkla işaretlenen ekolojik alan, bölgede dinlenme, yeşil alan, kent bahçesi gibi kullanımların eksikliklerini göstermektedir. Bu kapsamda, bölgedeki en büyük yeşil alan kaynağının iç avlular olması ve bu alanlara ulaşımın sınırlı olması, bu sorunun temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Tasarım Oyunları Atölye Çalışması kentsel atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyellerinin kurgulanmasında veri oluşturmakla birlikte alan için yapılacak analiz çalışmaları için de veriler içermektedir. Çalışma kapsamında, elde edilen kullanım türü desen haritası doğrudan dikkate alınmış ve Hisar Bölgesi özelinde hazırlanan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyeli haritasını oluşturulmasında yardımcı olmuştur.

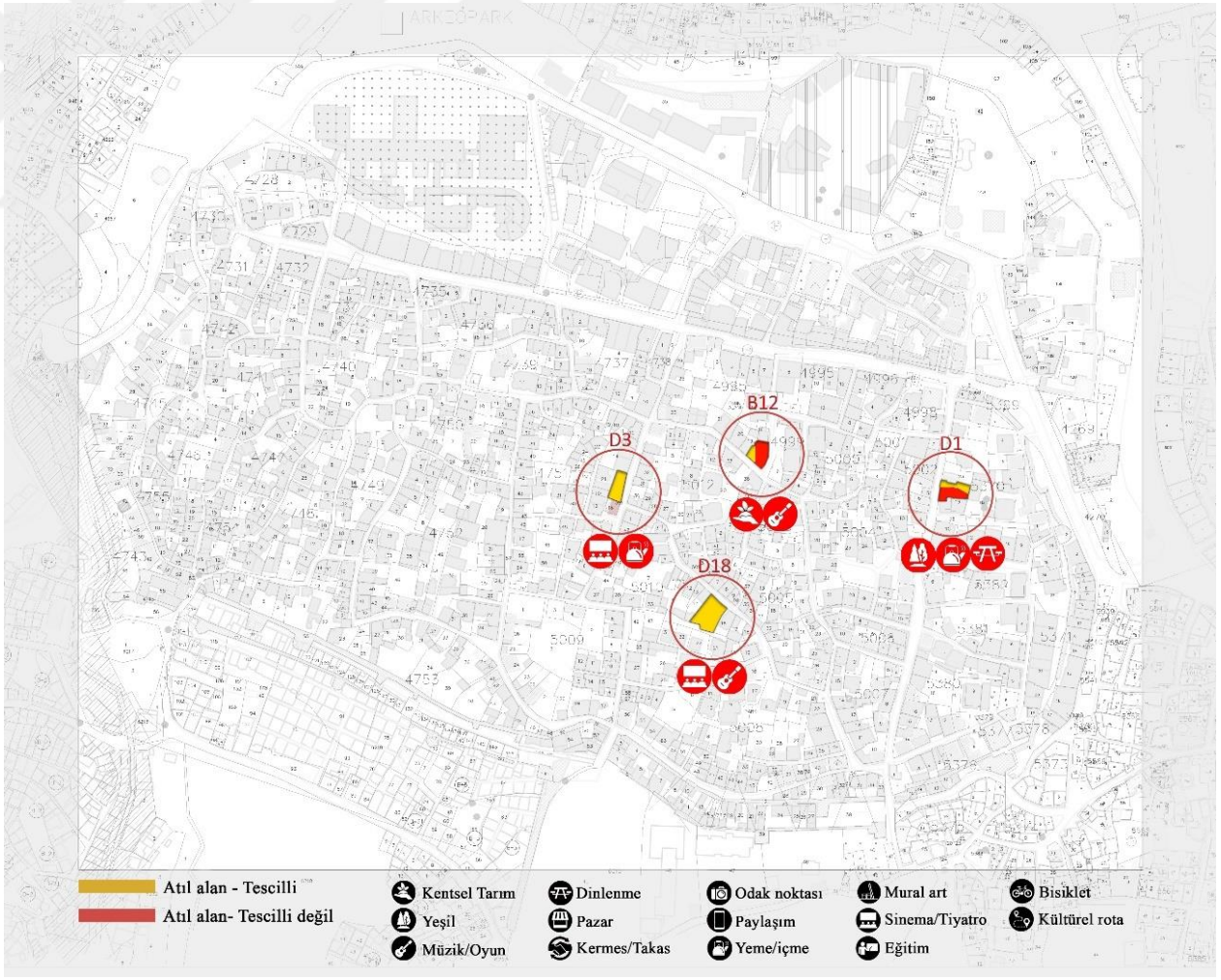
Katılımcı bir yöntem önerisi kapsamında düzenlenen toplantıda, Hisar Bölgesi yerel halkının bölge hakkındaki görüş ve önerileri atölye çalışması ile somutlaştırılmıştır. Hisar Bölgesi atıl alan türleri, kamusal mekan türleri ve odak grup toplantısında elde edilen görüşlerin değerlendirilmesi sonucunda Hisar'daki kentsel atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyellerinin belirtildiği bir harita oluşturulmuştur (Şekil 4.1). Bu kapsamda yapılan çalışma, kentsel atıl alanların sürdürülebilirlik bağlamında kamusal mekan olarak oluşturabileceği katkı için bir öngörü niteliğindedir

Şekil 4.1. Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri.

Bu bilgilerden hareketle kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri değerlendirildiğinde;

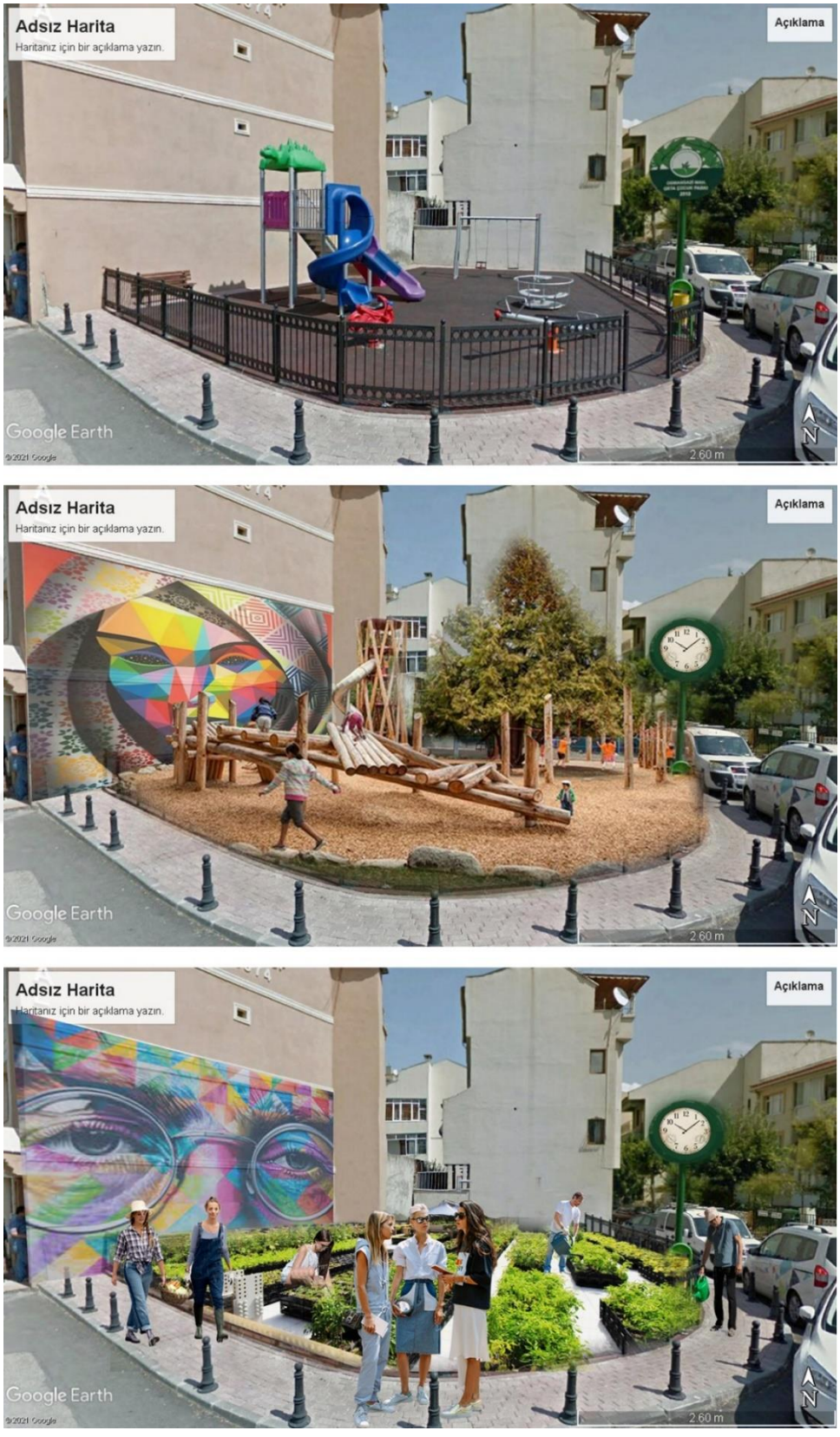
- Şekil 3.35'de görüldüğü üzere her atıl alan bir veya birden fazla kamusal mekan türüne ev sahipliği yapabilir.
- "Ara mekan" ve "köşeler" daha çok kullanım türüne olanak sağlamaktadır.
- Önerilen kamusal mekan türleri, bölgenin yaşam kalitesinin arttırılması ve kalkınmasına destek olacak ve halk ile yerel yönetim iletişimi güçlendirecek niteliktedir.
- Sunulan alternatifler SDG2030 hedeflerinden "Sürdürülebilir ve güvenli şehirler oluşturmak" olarak açıklanan Hedef 11'in alt açılımında yer alan; '11.6. Kentlerin kişi başına olumsuz çevresel etkilerini azaltmak' ve '11.7. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı, erişilebilir yeşil ve kamusal mekanlara erişim sağlamak' maddeleri açısından uygunluk sağlamaktadır.
- Atıl alanların değerlendirilebilmesi mülkiyet hakkı ve alanın tescil durumuna göre değişkenlik göstermektedir.
- Her boyutta atıl alan türleri kamusal mekan potansiyeli taşımaktadır.

Şekil 4.2. Hisar Bölgesi atıl alanları için öneri tasarım alanları.

Bu çalışma kapsamında belirtilen harita üzerinde (Şekil 4.1) seçilen dört atıl alan için kamusal açık alan önerisi getirilmiştir. Bu alanlar Şekil 4.2'de belirtilen B12, D1, D18, D3 şeklindedir. Belirtilen alanların iki tanesi tescilli parselde bulunurken diğer iki tanesi tescilli alanda bulunmamaktadır. Bu alanlar sırasıyla;

B12: Orta Sokak ve Satı Caddesinin kesişiminde bulunan bu alan, konut yerleşiminin yoğun olduğu bölgede ve tescilli bir parselde yer almaktadır. Kamuyla iletişim potansiyeli yüksek olan bu alan, belediye tarafından çocuk oyun parkı olarak belirlenmiştir. Standart oyun parkı objeleri kullanılmış ve çevresindeki sınırlayıcı korkuluklar nedeniyle görünüm olarak atıl gözükmese de kullanım açısından atıl bir alan niteliği taşımaktadır. Bu noktada, belirtilen alan için iki alternatif önerilmiştir. Şekil 4.3'de ilk sırada alanın mevcut durumu, altında ise önerilerin temsili görselleri görülmektedir. İlk alternatif eski kullanım türü olan çocuk oyun parkı şeklindedir. Öneri kapsamında yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik kavramlarını destekler nitelikte esnek, yenilenebilir ve organik oyun alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer kullanım önerisi ise kentsel tarım alanı olarak belirlenmiştir. Bu öneri kapsamında, geri dönüşümlü malzemeler kullanılarak modüler bitki kasaları oluşturularak mahallelinin birlikte ürettiği ve paylaşımda bulunduğu sosyal bir alan önerisi geliştirilmiştir. Her iki öneride sağır duvar mural sanatı ile canlandırılmıştır.

Şekil 4.3. Hisar Bölgesi, Orta sokak ve Satı caddesinin kesişiminde bulunan alan, çocuk oyun alanı, kentsel tarım alanı.

D1: Kavaklı Caddesi üzerinde bulunan bu alan, biri tescilli olmak üzere iki adet tescilli olmayan parsel sınırlarında bulunmaktadır. Kültürel rota güzergahı ve Hisar içi ana dolaşım akslarından birisine komşu konumundadır. Belirtilen alan mevcut durum olarak atıl konumda ve bakımsız bırakılmıştır. Alanın sınırlarının belirsizliği ve bakımsızlığı nedeniyle güvenlik açısından yetersiz ve gece kullanımı açısından elverişsiz olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada, belirtilen alan için dinlenme, sahne performans, yeme/içme alanı önerileri sunulmuştur. Ara durak niteliği taşıdığından dolayı özellikle dinlenme alanı önerisi üzerinde durulmuştur. Sunulan öneri kapsamında kütüphane, çocuk oyun alanı kapsamında değerlendirilen çim tepeleri ve kent bahçesi kullanım türleri öneri olarak sunulmuştur. Şekil 4.4'de ilk sırada alanın mevcut durumu, altında ise önerinin temsili görseli sunulmuştur.

Şekil 4.4. Hisar Bölgesi, Kavaklı caddesi, kent bahçesi.

D3: Oruçbey caddesi üzerinde bulunan bu alan, Oruçbey türbesinin karşısında ve "yerinde olmayan tescilli anıtsal yapı" olarak nitelendirilen parselde bulunmaktadır. Mevcut kullanım olarak atıl görünümdedir ve otopark olarak kullanılmaktadır. Belirlenen alan konum olarak sosyal iletişim ve yoğunluğun en fazla gözlemlendiği ana ulaşım aksının üzerinde bulunmaktadır. Buna ek olarak, kültürel rota durağı ve Arkeopark ulaşım aksları üzerinde bulunması nedeniyle alışveriş, ticaret, takas kullanım türleri açısından ideal bir konumdadır. Bu noktada, hisar park olarak adlandırılan bu alışveriş alanı, mahallelinin birlikte ürettiği ürünleri satabileceği, yeme içme aktivitelerini gerçekleştirebileceği ve dinlenme alanı olarak kullanılabileceği bir öneridir. Öneri kapsamında, alanın tescil durumu göz önünde bulundurularak kullanılacak yapı sisteminin temelsiz, taşınabilir ve prefabrike olması önemlidir. Oluşturulması hedeflenen alan, taşınabilir özelliğinin yanında farklı kullanım türlerine de mekan oluşturabilmelidir. Şekil 4.5'de ilk sırada alanın mevcut durumu, altında ise önerinin temsili görseli sunulmuştur.

Şekil 4.5. Hisar Bölgesi, Oruçbey caddesi, alışveriş alanı.

D18: Yerkapı Sokak üzerinde bulunan bu alan, konut yerleşiminin yoğun olduğu bir bölgede ve tescilli bir parselde bulunmaktadır. Alan mevcut kullanım olarak atıl görünümde ve otopark olarak kullanılmaktadır. Her iki cephesi sokak dokusunun içerisinde kalan bu alan, çevresindeki alanlara göre sosyal iletişimin en yüksek olduğu tek açık alan niteliğindedir. Bu noktada, belirtilen alana sinema, tiyatro ve sanat performanslarının sergilendiği bir kullanım getirilebilir. Mevcutta bulunan bahçe korkulukları kaldırılıp, alanın yeşillendirilmesi ve modüler geri dönüşüm malzemeleri ile oturma birimleri uygulanabilir. Etkinlik türü ve organizasyona göre gece ve gündüz kullanımına uyum sağlayabilir kent mobilyaları kullanılabilir. Sunulan öneride gece kullanım aktivitesi olarak sinema seçilmiştir. Bölgenin güvenliğinin sağlanması gece aktivitelerinin yaygınlaşması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Şekil 4.6'da ilk sırada alanın mevcut durumu, altında ise önerinin temsili görseli sunulmuştur.

Şekil 4.6. Hisar Bölgesi, Yerkapı Sokak, etkinlik alanı.

5. SONUÇ

Hızlı kentleşme sürecinde geleneksel niteliklere sahip kentsel alanlar da kentin diğer alanları gibi fiziksel ve sosyo-kültürel olarak pek çok değişim ve dönüşüme sahne olmaktadır. Bu durum, kentlerde geleneksel dokunun hakim olduğu bölgelerin özgün kimliklerini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya bırakmıştır. Yerel ve özgün kimliğin korunarak yaşatılmasının öneminin gittikçe daha çok fakına varıldığı günümüzde geleneksel kent dokularını günümüz yaşam şekline uygun bir şekilde koruyup yaşatmaya yönelik çalışmaların artması gerekliliği açıktır.

Bu tez kapsamında, değerli tarihi ve kültürel miras alanları içeren Bursa ilinin ilk yerleşim alanı olan Hisar Bölgesi'nin özgün kimliğini korumaya destek olabilecek bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Geleneksel dokusunu günümüze değin bir ölçüde koruyabilmiş olan Hisar Bölgesi, bu dokunun yavaş yavaş yok olması tehdidine karşı içerdiği tarihi binalar ve açık kamusal alanları kapsayan bütüncül bir bakış açısıyla analiz edilerek zamanla atıl kalmış olan alanlar tespit edilmiştir. Yapılan analiz ve tespitler, bölgenin geleneksel niteliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için önemli gerekliliklerden biri olan kamusal mekanların eksikliğini ortaya koymuştur. Bu sorununun çözümüne yönelik bir öneri olarak atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyelleri araştırılmış ve Hisar Bölgesi'ndeki atıl alanların bu şekilde değerlendirilebilmeleri için çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu doğrultuda, bölgedeki atıl alanlar tespit edilmiş, bu alanların türleri ve oluşum nedenleri sekiz ana başlık altında (ara mekanlar, köşeler, fiziksel sınırlandırmalara sahip alanlar, boş alanlar ve doğal bitki örtüsü ile kaplanmış bakımsız alanlar, çıkmaz sokaklar, nişler, terkedilmiş yapılar, sağır duvar ve cepheler) açıklanmıştır. Devamında kentsel mekanlarda gerekli görülen kalite kriterleri göz önünde bulundurularak yere özgü kamusal mekan kullanım türleri belirlenmiştir. Belirlenen iki veri seti birlikte değerlendirilerek Hisar Bölgesindeki kentsel atıl alanların bu bölgeye özgü kamusal mekanlara dönüşüm potansiyelleri belirlenmiştir. Önerilen kamusal mekan türleri sürdürülebilirlik kriterleri bağlamında değerlendirilerek bölgenin halihazır haritasında

ifade edilmiştir. Bu tez çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar, geliştirilen öneriler ve katkılar dört ana başlık altında aktarılmaktadır. Bunlar;

- Bilimsel yazına olan katkı,
- Hisar Bölgesiyle ilgili bilimsel yazın analizi ve alan çalışmaları kapsamında elde edilen katkı,
- Odak grup toplantısı ile elde edilen kazanımlar,
- Geleneksel kentsel dokulardaki atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyelleri değerlendirildiğinde çalışmanın sunacağı katkılar.

Çalışmanın bilimsel yazına olan katkısı şu şekilde açıklanabilir:

- Çalışma kapsamında yapılan bilimsel yazın araştırmalarında genellikle yabancı yazarların makale, tez çalışmaları ve kitapları kullanılmıştır. Ülkemizde atıl kent alanları ve bu alanların kamusal mekanlar ile ilişkisi hakkında az sayıda kaynak bulunmaktadır. Bu nedenle tez çalışması, gelecekte kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri ile ilgili yapılacak çalışmalar için altlık oluşturabilir ve benzer konu başlıkları için araştırmacılara fikir vermesi açısından katkı sağlayabilir.
- Kaynak araştırması yapılarak atıl alanlar hakkında farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlamaların bir araya getirilmesi bilimsel yazına katkı sağlayabilir.
- Bilimsel yazınlarda farklı yazarlar tarafından önerilen farklı atıl alan türleri derlenmiş ve atıl alan türlerine yönelik genel bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma benzer çalışmalarda kullanılabilir.
- Tarihi bir dokuya sahip olan Hisar bölgesinin sürdürülebilir korunmasına destek olmak amacıyla mevcut atıl alanların farklı kamusal mekan kullanımlarıyla değerlendirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Bu kamusal kullanım önerileri, tarihi alanlarda yapılacak benzer çalışmalara ışık tutabilir.

Hisar Bölgesiyle ilgili bilimsel yazın analizi ve alan çalışmaları kapsamında değerlendirildiğinde çalışmanın sunacağı katkılar şu şekilde sıralanabilir:

- Hisar Bölgesinin çok katmanlı tarihi dokusu ortaya konmuştur.
- Bursa ve Hisar Bölgesinin geçmişten günümüze tarihi ve kültürel miras niteliğindeki değerleri incelenmiş, koruma ve planlama çalışmaları ortaya konulmuştur.
- Hisar Bölgesinin tarihi ve kültürel miras değerlerinin yanında, bu değerlerin farkında olan ve koruma bilincine sahip yerel halkın varlığı ve onların kamusal mekan ihtiyacı belirlenmiştir.
- Gerekli planlama kararlarının alınması ve kamulaştırma çalışmaları ile tarihi dokunun korunabileceği ve yaya kullanımına daha elverişli hale getirilebileceği tespit edilmiştir.
- Hisar Bölgesi'nde kullanım olarak konut yoğunluğu tespit edilmiş, yaşam kalitesi, sürdürülebilirlik, aidiyet duygusunun pekiştirilmesini sağlayacak kamusal mekanların gerekliliği tespit edilmiştir.

Yapılan odak grup toplantısı kapsamında elde edilen kazanımlar şu şekilde açıklanabilir:

- Bölgenin yerel sakinlerinin etkileşimde olduğu bir katılım sağlanmış ve yaşadıkları alan hakkında düşünceleri alınmıştır.
- Kentsel atıl alanları çevre kirliliği oluşturan birer sorun olarak ele almak yerine potansiyel birer kamusal mekan olarak görme bilinci oluşturulmuştur.
- Hisar sakinlerinin yaşadıkları alanların kamusal mekan yetersizliğine dikkat çekilmiş ve yerel halkın bilinçlenmesi sağlanmıştır.
- Yerel halkın yaşadığı bölge hakkında alınacak kararlarda doğrudan ve aktif katılımına imkan tanınmıştır.
- Atölye çalışması kapsamında Hisar Bölgesinde bulunan atıl anlara dikkat çekilmiş ve yerel halkın ihtiyaçları doğrultusunda kullanım türleri belirlenmiştir.
- Yerel halkın en doğru şekilde yönlendirilmesi ve görüşlerini özgür bir şekilde ifade edebilecekleri katılım ortamlarının oluşturulması çalışma için büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, elde edilen veriler çalışmanın son halini oluştururken, Hisar özelinde yapılacak farklı çalışmalara fikir vermesi veya altlık oluşturabilmesi açısından önemlidir. Bunun yanında, kamusal mekan kullanımını

ilgilendiren çalışmaların katılımcı organizasyonlar odaklı planlanması gerektiğine de dikkat çekilmiştir.

Hisar Bölgesi kapsamında analiz edilen geleneksel kentsel dokulardaki atıl alanların kamusal mekana dönüşüm potansiyelleri değerlendirildiğinde çalışmanın sunacağı katkılar şu şekilde sıralanabilir:

- Hisar Bölgesi'nin bir parçası olan işlevsiz ve bakımsız alanların yeniden sosyal sokak yaşantısına katılmasıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Çalışmanın özgün tarafı kentsel atıl alanların Hisar Bölgesi özelinde belirlenmesi, sistematik hale getirilerek ele alınmasıdır. Bölgedeki atıl alanların varlığı ve kamusal mekan potansiyelinin net bir şekilde ortaya konulup değerlendirmeleri yönünde kapsamlı bir yaklaşım sergilenmiştir.
- Yerinde yapı olmayan tescilli parsellerin kamusal mekan olarak kullanımına yönelik öneriler geliştirilmiş ve bu parsellerin geçici olarak da olsa bölgenin açık kamusal mekan ihtiyacına karşılamaya destek olabileceği gösterilmiştir.
- Kamusal mekan aktiviteleri ile bölgedeki sosyal yaşantının canlılığının arttırılması ve böylelikle bölgenin daha sağlıklı ve güvenli kentsel mekanlar sunması amaçlanmıştır.
- Mahalle özelinde kentlinin yaşam kalitesini arttırmak amaçlanmıştır.
- Katılımcı yapı desteklenerek yerel halkın yaşam alanları hakkında söz sahibi olabilmesi sağlanmıştır. Bu noktada, kentlinin kamusal mekanlara olan aidiyet hissinin oluşması amaçlanmıştır.
- Sunulan öneriler atıl alanlarda farklı kamusal kullanım türleri sunarak yeni yorumlamalara olanak sağlamaktadır. Bu önerilerin bir kısmının uygulanması durumunda, kullanıcılardan gelecek geri bildirimlerle geçici kullanımların zamanla kalıcı kullanım olarak değerlendirilebileceği veya kullanım türlerinin diğer atıl alanlarda da yeniden test edilebilir olduğu öngörülmektedir.

Tezin alan çalışması kapsamında, atıl alan olarak belirlenen örnek bir alanda, atölye çalışmasına katılım sağlayan Hisar sakinleriyle birlikte önerilen geçici kullanım önerisinin yine aynı katılımcılarla birlikte uygulanması da amaçlanmıştır. Ancak, tezin

gerçekleştirildiği süre zarfında pandemi sürecinin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle bu amaca ulaşılamamıştır. İleride yapılacak çalışmalarda bu uygulama atölyesinin gerçekleştirilmesi tezin tam olarak amacına ulaşmasına katkıda bulunacaktır. Diğer yandan, çalışma kapsamında sunulan önerilerin uygulanabilmesi konusunda yerel yönetim yetkililerinin görüşlerinin alınmasına yönelik bir çalışma daha yapılmalıdır.

Bu tez kapsamında Hisar Bölgesindeki atıl alanların değerlendirilmesi ve kent yaşamına katılmasıyla bölgenin sürdürülebilir korunmasına destek olacak kamusal alan önerilerinin ilgili tüm paydaşların katılımının sağlanacağı çalıştaylar aracılığıyla uygulanmalarına yönelik gelecek çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akarsu, A. (2002). *Kentsel Dış Mekan Yaşantısının Desteklenmesi Bağlamında Kent Unsurlarına İlişkin Sorunların Saptanması Ve Çözüm Önerileri.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akaslan, P. (2006). *Etkinliğini Yitirmiş Kentsel Mekanların Kent Yaşamına Katılması.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akkerman A., Cornfeld A.F. (2010). *Greenıng As An Urban Desıgn Metaphor: Lookıng For The Cıty's Soul In Leftover Spaces.* Structurist, 30-35.

Akyıldız, N.A. (2020). *Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri.* Milli Folklor, 16(125), 188-201.

Akyol, D., Çiğdem, A., Duzenli, T. (2017). *Toplumsal Değişim Sürecinde "Kamusal Mekan"ın Dönüşümü.* Asos Journal, 5(56):545-554.

Alanyalı Aral, E. (2003). *Leftover Space As A Value And Potentiality For The Public Realm In The City.* Doctor of Philosophy in The Department Of Architecture, Ankara.

Anonim (a). *A'Beckett Urban Square.* https://landezine.com/abeckett-urban-square/ -(Erişim Tarihi: 10.06.2021).

Anonim (b). *A'Beckett Urban Square*. https://moresports.network/rmit-university-abeckett-urban-square/?lang=en –(Erişim Tarihi: 11.06.2021).

Anonim (d).*Lafayette Greens.* https://www.asla.org/sustainablelandscapes/lafayette.html -(Erişim: 11.05.2021).

Anonim (e). *AD Classics: Seagram Building / Mies van der Rohe.* https://www.archdaily.com/59412/ad-classics-seagram-building-mies-van-der-rohe -(Erişim Tarihi: 10.09.2021).

Anonim (f). *Location + time: urban data visualization.* https://morphocode.com/location-time-urban-data-visualization/ -(Erişim tarihi: 10.09.2021).

Anonim (g). *Turkey salut de brousse la cidadelle.* https://nl.geneanet.org/prentbriefkaarten/view/5283723#0 –(Erişim tarihi: 07.08.2021).
Anonim, (h). *Wheler, George – Ionian islands.* http://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=51&creator=1127965&tag=9885 –(Erişim tarihi: 20.07.2021).

Anonim (ı). *Her Şey Yunan İşgali ile Başladı. Bursa Göç Tarihi Müzesi.* http://bursagocmuzesi.com/her-sey-yunan-isgali-ile-basladi/ -(Erişim tarihi: 04.03.2021).

Anonim (i). *Bursa surları – Bursa.* https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/bursa-surlari -(Erişim tarihi: 06.07.2021).

Anonim (j). *"Yaşayan Tarih" Hisar İçi Kentsel Tasarım Projesi*. http://www.osmangazihayvanevi.bel.tr/tr/proje/yasayan-tarih-hisar-ici-kentsel-tasarim-projesi -(Erişim tarihi: 10.07.2021).

Anonim l. Bursa. https://www.turkcebilgi.com/bursa -(Erişim tarihi: 20.05.2021).
Anonim, (2007). *Yer Kapı'da Restorasyon Çalışmaları Başladı.* https://www.haberler.com/yer-kapi-da-restorasyon-calismalari-basladi-haberi/ -(Erişim tarihi: 10.11.2020).

Anonim, (2014a). *Bursa Çift Katlı Tur Otobüsünü Sevdi*. http://www.osmangazi.bel.tr/tr/haber/bursa-cift-katli-tur-otobusunu-sevdi#lightbox[news]/122/ -(Erişim tarihi: 15.03.2021).

Anonim, (2014b). *Beautiful Bursa.* http://www.midafternoonmap.com/2014/01/beautiful-bursa.html -(Erişim tarihi:02.02.2022).

Anonim, (2015a). *Goal:11: Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable*. https://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/ -(Erişim tarihi: 10.11.2021).
Anonim, (2015b). *Kadıköy'de Duvarda Sanat Var.* https://www.kadikoy.bel.tr/Haberler/kadikoyde-duvarda-sanat-var -(Erişim tarihi: 04.01.2022).

Anonim, (2015c). Estonoesunsolar. https://urbannext.net/long-term-strategies-based-on-temporary-interventions/ -(Erişim tarihi: 24.07.2022).

Anonim, (2015d). Estonoesunsolar: Finding opportunity in Emptiness in Zaragoza, Spain. https://www.pps.org/article/not-empty-plot-finding-opportunity-emptiness-historical-city-zaragoza-2 -(Erişim tarihi: 24.07.2022).

Anonim (2015e). Taraklı kent meydanı. https://www.arkiv.com.tr/proje/tarakli-kent-meydani/7384 -(Erişim tarihi: 25.07.2022).

Anonim (2015f). Taraklı kent parkı – Koop. http://www.naturadergi.com/mimari_projeler/tarakli-kent-parki-koop/ -(Erişim tarihi: 25.07.2022).

Anonim, (2016a). *Scarcity and creativity studio the wave.* https://divisare.com/projects/306941-scarcity-and-creativity-studio-the-wave -(Erişim tarihi: 13.11.2021).

Anonim, (2016b). *SCS fall 2015 Valparaiso: The wave*. https://scs2015valparaiso.wordpress.com/the-project/ -(Erişim tarihi: 10.10.2020).

Anonim, (2016c). *Osmangazi maratonu*. http://osmangazimarathon.net/ -(Erişim tarihi: 03.03.2021).

Anonim (2016d). *Mural İstanbul.* https://kadikoybelediye.wordpress.com/ -(Erişim tarihi: 20.11.2021).

Anonim, (2018). *Bursa'da Tarihi Koşu.* http://bursa.gov.tr/bursada-tarihi-kosu -(Erişim tarihi: 07.08.2020).

Anonim, (2019a). *Hisar'ın Geleceğine Yön Verecek Toplantılar Başladı*. http://www.osmangazi.bel.tr/tr/haber/hisarin-gelecegine-yon-verecek-toplantilar-basladi#lightbox[news]/3/ -(Erişim tarihi: 10.08.2021).

Anonim, (2019b). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html -(Erişim tarihi: 21.11.2021).

Anonim (2020). *Çiğdemim Derneği Mahalle Bostanı*. https://www.youtube.com/watch?v=yyQK8tofl98 –(Erişim tarihi: 09.09.2021).

Anonim, (2021a*). Bursa Haritası: Bursa İlçeleri Nelerdir? Bursa İlinin Nüfusu Kaçtır, Kaç İlçesi Vardır?.* https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/bursa-haritasi-bursa-ilceleri-nelerdir-bursa-ilinin-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6311230 -(Erişim tarihi: 24.04.2021).

Anonim, (2021b). *Antik Çağ ve Orta Çağda Bursa Ve Çevresindeki Yerleşimler*. http://www.bursadakultur.org/kadim_bursa.htm -(Erişim tarihi: 10.06.2021).

Anonim, (2021c). *Hisar'da Mahalleyi Okumak Tasarım Atölyesi Gerçekleştirildi.* https://mimarlik.btu.edu.tr/index.php?page=duyuru&id=36583 –(Erişim tarihi: 02.12.2021).

Anonim, (2021d). *Bursa Bey Sarayı Sempozyumu(Online).* https://www.bursa.bel.tr/etkinlik/bursa-bey-sarayi-sempozyumu-online-77 -(Erişim tarihi: 10.11.2021).

Anonim, (2021e). *Bursa Bey Sarayı Sempozyumu başladı*. https://www.konyayenigun.com/kultur-sanat/bursa-bey-sarayi-sempozyumu-basladi-h605848.html -(Erişim tarihi: 15.12.2021).

Anonim, (2021f). *Mecidiyeköy Meydan Düzenlemesi*. http://www.caps.com.tr/project/mecidiyekoy-meydan-duzenlemesi/ -(Erişim tarihi: 06.12.2021).

Anonim, (2021g). *Mecidiyeköy meydanı yenilendi! Meydan artık sanatla iç içe*. https://kultur.istanbul/mecidiyekoy-meydani-yenilendi-meydan-artik-sanatla-ic-ice/ -(Erişim tarihi: 20.12.2021).

Anonim (2021h). *Bursa'da 2 bin 400 yıllık zaman yolculuğu.* https://www.bgazete.com.tr/haber/7901549/bursada-2-bin-400-yillik-zaman-yolculugu - (Erişim tarihi: 10.09.2021).

Arın, S. (2013). *Bursa'da 1960 Sonrası Kentsel Dönüşüm: Emek ve Akpınar Mahalleleri Örneği.* İdealkent, 4(8), 228-249.

Armato, F. (2017). *Pocket Park: Product Urban Design.* Design for next, 12th EAD Conference Sapienza University of Rome.

Arslantaş, F., Sanalan, K.C., Çil, A.(Der). (2020). *Şehirlerde Yeşil Altyapı ve Doğa Tabanlı Çözümler İyi Uygulama Örnekleri.* Ankara:Doğa koruma merkezi.

Architects, G. (2009). *Downtown Seattle: Public Space & Public Life.* Seattle, WA. International Sustainability Institute.

Aydınlı, M., Erdem Kaya, M. (2020). *Kentsel Atıl Alanların Yeşil Altyapı Sistemi Açısından Değerlendirilmesi: Beşiktaş Örneği.* Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi, 2(1):33-42.

Aydınlı, M. (2017). *Beşiktaş ilçesi Atıl mekanların kent kurgusuna katılmalarına yönelik performans temelli yaklaşımlar.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Azhar, J., Gjerde, M. (2016). *Re-Thinking the role of Urban In-Between Spaces.* Fifty years later: Revisiting the role of architectural science in design and practice: 50th International Conference of the Architectural Science Associatio, 279-288.

Azhar, J. (2019). *Exploring The Potential Of Urban Leftover Spaces.* Doktora Tezi, Viktoria University Of Wellington, Yeni Zelanda.

Baga, D. (2015). *Urban Leftovers*. Doctor of Architecture, University of Hawai.

Baykal, K. (1993). *Bursa ve Anıtları*. Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Üçüncü Baskı, Bursa, 212 s.

Bartu, K. E. (2020). *Kırsal yerleşmeler ve eko-köyler arasındaki etkileşimin sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi).

Bass, S., Clayton, B. D., Pretty, J. (1995). *Participation In Strategies For Sustainable Development.* Environmental Planning Issues, Environmental Planning Group, International Institute for Environment and Development, UK, 7.

Boz, G.E. (2016*). Atıl Kent Mekanının Geçici Kullanım Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: Kadıköy, Yeldeğirmeni Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bozlağan, R. (2005). *Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka plani*. In Journal of Social Policy Conferences (No. 50, pp. 1011-1028).

Bülent, T. (2018). *Hollanda'da tasarım sonlu ve sonsuz oyunlar: Aldo Van Eyck.* https://manifold.press/sonlu-ve-sonsuz-oyunlar-aldo-van-eyck (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

Carmona, M. (2010). *Contemporary public space, Part Two: Classification.* Journal of urban design, 15(2), syf 157-173.

Carmona, M., Tiesdell, S. (2007). *Urban design reader*. Great Britain: Elsevier.

Chitrakar, M. (2015). *Transformation of public space in contemporary urban neighbourhoods of Katmandu Valley, Nepal: An investigation of cahging provision, use and meaning.* Doktora Tezi, Queensland University of Technology, Avustralya.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A.M. (1992). *Public Space*. Cambridge, Cambridge University Press.

Çahantimur, A., (2007). *Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Çahantimur, A. (2013). *Bursa Osmangazi İlçesi Hisar Bölgesi Yönetim Planı*. Bursa Uludağ Üniversitesi-Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.

Çelikyay, S. (2016). Urban landscape design principles in historical environments, a case study on Zeyrek, İstanbul. International journal of cultural and social studies (IntJCSS) August 2016: Volume 2(Special Issue 1), s. 32-44.

Cichanowicz, L. (2020). *Urban gardening: a Look at Berlin's Prinzessiennengarten*. https://theculturetrip.com/europe/germany/berlin/articles/urban-gardening-a-look-at-berlins-prinzessinnengarten/ -(Erişim tarihi: 10.12.2021).

Dinçer, İ. (2016). *Türkiye'de Koruma Amaçlı İmar Planları.* Yayımlanmamış ders notu, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. https://docplayer.biz.tr/8769482-Turkiye-de-koruma-amacli-imar-planlari-bursa-hisar-muradiye-koruma-amacli-imar-plani-canakkale-kenti-koruma-amacli-imar-plani.html -(Erişim tarihi: 02.03.2021).

Doron, G. M. (2007). *Badlands, blank space.* Field Journal, 1(1), syf10-23.

Dostoğlu, N., Vural, T. (2004). *Lörcher, Prost ve Piccinato"nun Bursa"daki kentsel gelişime katkıları.* Bursa'da Yaşam Dergisi. Piccinato Özel Sayısı. (Ekim): 122-126.

Durmaz, M. (2013). *Sürdürülebilir Toplum Gelişiminde Toplum Bahçelerinin Önemi Berlin Prensesler Bahçesi (Prinzessinnengarten).* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erdönmez, E.M., Akı, A. (2005). *Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri.* YTU Arch. Fac. E-Journal, 1(1):67-87.

Erdönmez, E., Çelik, F. (2016). *Kentsel mekânda kamusal alan ilişkileri.* TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (14), 145-163.

Erdönmez, E.M., Uzgören, G. (2017). *Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme.* YTU Arch. Fac. E-Journal, 12(1):41-56.

Erkılıç, N.H. (2019). *Tanımsız Kentsel Açık Alanların Okunması Ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi.* Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Istanbul.

Ersine, S., Atalay, H. (2012). *Kentlerin Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasında Kamusal Mekanın Rolü.* GreenAge Symposium, Mimar Sinan Fine Arts University, İstanbul, Turkey.

Ersöz, N.D., Atanur, G.S. (2020). *Kentsel Çevre Sorunları Ekseninde Covid-19 Pandemisi ve Kentsel Açık Yeşil Alan Tasarımına Etkileri*. In 10th International Ecology Symposium. Bursa Teknik Üniversitesi, 50-58.

Fund for a Better Waterfront. (2013). *William H. Whyte on what makes public spaces fail & what makes them succeed*. https://betterwaterfront.org/william-h-whyte-on-what-makes-public-spaces-fail-what-makes-them-succeed/ -(Erişim tarihi: 08.05.2021).

Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Island Press, New York, 216 pp.

George, A. (2019). *Reclaiming Back The Spaces That Belong To All Of Us: Placemaking In The Urban Context.* https://worldarchitecture.org/architecture-news/ecgnz/reclaiming-back-the-spaces-that-belong-to-all-of-us-placemaking-in-the-urban-context.html (Erişim Tarihi: 06.08.2019).

Groth, J., Corijn, E. (2005). *Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting.* Urban Studies. 42(3), 503-526.

Girolamo, F. (2012). *Time and Regeneration: Temporary Use in Lost Spaces.* Planum The Journal of Urbanism, 2(27), 68-101.

Gürallar, N. (2009). *Kamusal Alan.* Mimarlık Dergisi, 350:52-55.

Greed, C. (1998). Definitions and perceptions of urban design. *Introducing urban design(3-14)*. New York: Routledge.

Hayta, Y. (2016). *Kent kültürü ve değişen kent kavramı.* Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2).

Home, R.K. (1983). *Inner City Vacant Land: UK policies*. Cities.

Hussain, S. S., Hussain, A. M. (2020). *The Role Of Addition In Leftover Places In The Sustainability Of Historical Buildings.* In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering (Vol. 881, No. 1, p. 012011). IOP Publishing.

İlkışık, O.M., Yazar, M., Başaran, S. (2011). *Bursa, Hisar Bölgesi'nde Yeraltı Radarı İle Arkeo-Jeofizik İncelemeler.* Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, 1(7):12-19

İlhan, C. (2019). *Sayısal analiz yöntemleriyle mimari dokuyu okumak: Bursa-Hisar bölgesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

İnceoğlu, M., Aytuğ, A. (2009). *Kentsel Mekânda Kalite Kavramı.* YTU Arch. Fac. E-Journal, 4(3).

Kalçık, T. (2007). *Televizyonda Siyasal Propaganda ve AKP*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karataş, A., Kılıç, S. (2017). *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme ve Yeşil Alanlar.* Journal of Faculty of Political Science, (56).

Karayılmazlar, A. S., Çelikyay, H. S. (2018). *Kentlerde kamusal alanların tasarımı ve önemi.* Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(17), 83-90.
Kaplanoğlu, R. (2008). Bursa'nın Kentsel Gelişmesi. Bursa Defteri Dergisi, (31-32): 39-52.

Karul, N. (2017). *Aktopraklık Höyük Bursa'nın Tarihöncesi.* Unesco Dünya Mirası Prusa'dan Bursa'ya Olympos'un Eteğinde Yaşayan Kent, Aktüel Arkeoloji,58.

Kasarabada, D. (2020). *Urban Leftovers: Identifying and Harnessing their potential for the Agenda 2030 in Malmö.* Yüksek Lisans Tezi, Malmö University, İsveç.

Keleş, R., Hamamcı, C. (1998). *Çevrebilim*. İmge kitabevi yayınları, 156.

Kim, G., Miller, P.A., Nowak, D.J. (2018). *Urban vacant land typology: A tool for managing urban vacant land*. Sustainable Cities and Society, 36:144-156.

King, K. L. (2012). *Designing vacancy: vacant land and urban systems in Detroit, MI*. University of Colorado at Denver.

Kivell, P. (1993). *Land and the City: Patterns and processes of Urban Change.* Routledge.

Korkmaz, E. (2007). *Kentsel Kamusal Mekanda Değer Yaratma Yaklaşımında Katılımcı Bir Model Önerisi*. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuloğlu, N. (2013). *Boşluğun devinimi: mimari mekândan kentsel mekâna.* ICONARP Mimarlık ve Planlama Dergisi, 1, 201-214.

La varra, G. (2003). *Post-it city: the other European public spaces*. Multiplicity(Ed.), Uncertain state of Europe, Milan:Skira.

Lee, S.J., Hwang, S., Lee, D. (2015). *Urban Voids: As a Chance for Sustainable Urban Design*. True Smart and Green City, Proceeding of the 8th Conf. Int. Forum Urban.

Loukaitou-Sideris, A. (1996). *Cracks in the city: Addressing the constraints and potentials of urban design*. Journal of Urban Design, 1(1):90-103.

Madanipour, A. (1996). *Design Of Urban Space*. John Wiley&Sons, England, 96 s.

Manley, S., Guise, R. (1998). Conservation in the built environment. *Introducing urban design(64-86)*. New York: Routledge.

Maydaer, S. (2008). *Klasik Dönemde Bursa'da Bir Semt: Hisar*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Northam, R. M. (1971). *Vacant Urban Land in the American City.* Land Economics, 47(4), 345–355.

Németh, J., Langhorst, J. (2014). *Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land*. Cities, 40, 143-150.

Nielsen, T. (2002). *The Return of the Excessive: Superfluous Landscapes*. Space and Culture, 5(1):53-62.

Oktay, D. (2001). *Kentsel tasarımın kuramsal çerçevesine güncel bir bakış: Kentlerimiz, Yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik.* Mimarlık, 2001, 45-49.

Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul:Hil Yayınları.

Özcan, K. (2006). T*anzimat'ın kent reformları: Türk imar sisteminin kuruluş sürecinde erken planlama deneyimleri (1839-1908).* Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 7(2), 149-180.

Özüpak, F.N. (2021). *Katılımcı Yaklaşımla Kültürel Rota Önerisi: Bursa tarihi kentsel peyzajında Hisar örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Özmertyurt, G., Oral, M. (2018). *Kentlerdeki Kamusal Boşlukları Yeniden Değerlendirme Sorunsalı; Konya Örneği*. Artium, 6(1), 44-48.

Perovic, S., Folic, N.K. (2012). *Brownfield Regeneration-İmperative for sustainable urban development.* Gradevinar, 64(5):373-383.

Pagano, M. A., Bowman, A. (2000). *Vacant Land in Cities: An Urban Resource.* The Brookings Institution Survey Series, Washington DC.

Sameeh, R., Gabr, M., Aly, S. (2019). *Reusing Lost Urban Space*. In New Cities and Community Extensions in Egypt and the Middle East (pp. 181-198). Springer, Cham.

Semerci, F. (2008). *Kentsel tasarım gereklilikleri açısından Beyazıt meydanı örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sola-Morales, I. (1995). *Terrain vague*. Davidson C.(Ed.), Anyplace (s.118-123), Cambridge, Mass: MIT Press.

Sorguç, C., Tangör E. (2018). *Bursa Hisar Kensel Koruma ve Analiz Çalışması*. Osmangazi Belediyesi, Bursa.

Spo planing advisory service. (1967). *American Society of Planning Officials (Rapor No. 229)* Erişim adresi: https://planning-org-uploaded-media.s3.amazonaws.com/document/PAS-Report-229.pdf.

Sultan, A. (2019). *Exploring the public space experience in Saudi Arabia: A case study on Salam Park in Riyadh.* Yüksek Lisans Tezi, Başakşehir Üniversitesi, Istanbul.

Sharifi, A. (2019). *Resilient Urban Forms: A macro-scale analysis.* Cities, 85:1-14.

Şahin, M., Mert, İ.H., Şahin, D. (2009). *Bursa ve Çevresi Yüzey Araştırması: Keles ve Orhaneli*. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü,

Şeker, N. (1999). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Bir Kent:Bursa.* Bursa defteri, 1:13.
Şen, H., Kaya, A., Alpaslan, B. (2018). *Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif.* Ekonomik Yaklaşım Derneği Dergisi, 29(107) : 1-47.

Şentürk, A.E. (2021). *Hisar Arkeopark, Kültür Envanteri*. https://kulturenvanteri.com/yer/hisar-arkeopark/#18/40.183601/29.053372 -(Erişim tarihi: 25.05.2021).

Taşkan, D. (2017). *Bursa Hisar'da Kentsel Değerlerin irdelenmesi ve Tarihi Mekanların Etkin Kullanımına ilişkin Öneriler.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tekeli, İ. (2000). *Bursa"nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi.* Osmanlı Devleti"nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi Uluslararası Kongresi, 6-8 Mayıs 1999, Bursa.

Tekel, A. (2009). *Alışveriş Merkezlerinin Kamusal Mekan Nitelikleri Üzerine Bir Değerlendirme: Ankara Panaroma Alışveriş Merkezi Örneği.* H.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 10, 141-154.

Temel, S.C., Öztürk, S.M. (2020). *Kentsel Boşlukların Kent Hayatına Katkısı.* Research'20 Uluslararası Mimarlık Araştırmaları Sempozyumu.

Tibbalds, F. (2001). *Making People Friendly Towns : Improving the Public Environment in Towns and Cities.* Spon Press, London.

Tibbalds, F. (2007). Urban design reader. *'Places' matter most(9-11).* Great Britain: Elsevier.

Tosun, K. E. (2009). *Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkileri*. PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5(2).

Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Tsai, Y. (2005). *Quantifying Urban Form: Compactness versus "Sprawl"*. Urban Studies, 42(1), 141- 161.

Withagen, R., Caljouw, S. R. (2017). *Aldo van Eyck's playgrounds: Aesthetics, affordances, and creativity.* Frontiers in psychology, 8, 1130.

Whyte, W. H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. Washington, DC: The Conservation Foundation.

World Commision on Environment and Development (WCED). (1987). *Our Common Future.* The Brundtland Report, Oxford University Press, Oxford.

Van Nes, A. & Lopez, M. (2010). *Macro and micro scale spatial variables and the distribution of residential burglaries and theft from cars: an investigation of space and crime in the Dutch cities of Alkamaar and Gouda*. Journal of Space Syntax, 2, 296–314.

Vardar, B. (2017). *Bursa Şehri'nin Süreci.* http://upa.com.tr/wp-content/uploads/2017/07/UPA_Makale.pdf -(Erişim tarihi: 02.01.2021).

Varol, T. (2019). *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Bağlamında Katılımcılık: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Vehbi, B. O. (2012). *Kıbrıs'ta geleneksel konut dokusunun sürdürülebilir korunmasına yönelik öneriler.* III. Konut kurultayı, 92-102.

Villagomez, E. (2013). *Claiming residual spaces in the heterogenous city*. Hou, J.(Ed), Insurgent Public Space: Guerrilla Urbanism and the Remaking of Contemporary Cities.(s. 81-95), Newyork:Routledge.

Voordt, D.J.M., Van Wegen, HBR. (2005). *Architecture in use: an introduction to the programming, design and evaluation of buildings*. Amsterdam: Architectural Press.

Yavaş, D. (2017). *Bursa şehir surlarında ortaya çıkan zindanın restorasyonu*. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(32), 55-75.

Yenal, E. (2011). *Osmanlı Başkenti Bursa*. Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi, Ankara, 432 s.

Yılmaz, Z. (2007). *Hannah Arendt'te Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Ankara.

Yılmaz, İ. (2014). *Bursa sur kapıları ve Taht-ı Kale kapısı rekonstrüksiyonu*. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(26), 87-105.

EKLER

EK 1 Atölye çalışması katılımcı listesi

EK 2 Atölye çalışması katılımcı föyleri

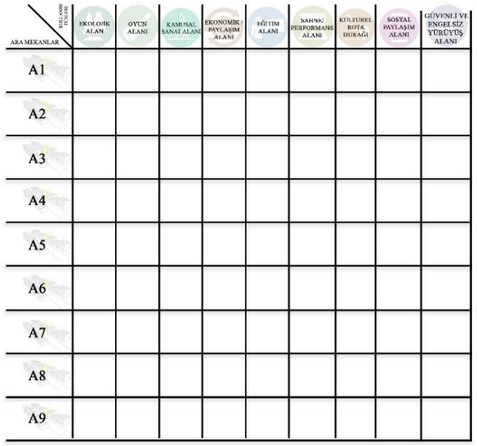
EK 3 Hisar Bölgesi atıl alan türleri

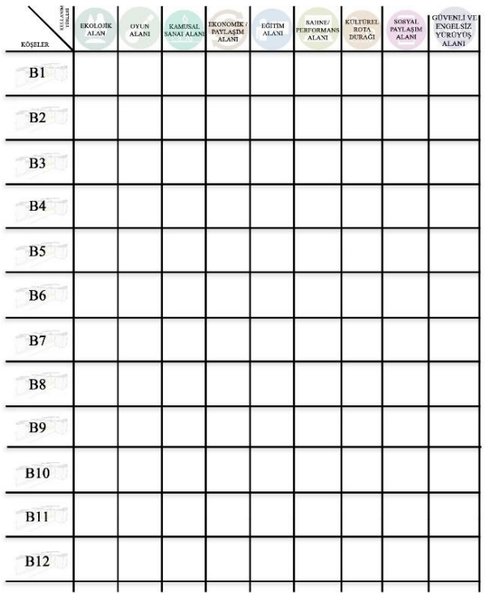
EK 4 Hisar Bölgesi atıl alan haritası

EK 5 Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri

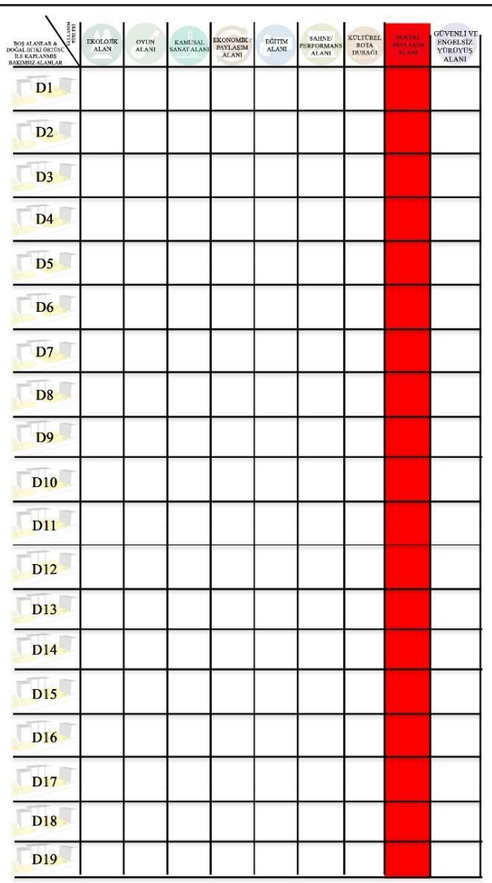
EK 6 Tasarım Oyunları Atölye Çalışması sonuç ürünü, kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri

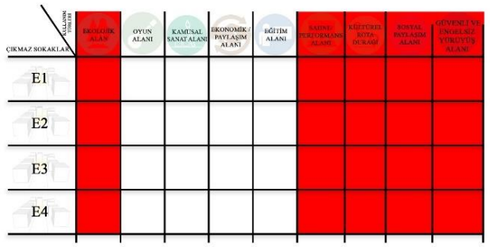
EK 2 Atölye çalışması katılımcı föyleri

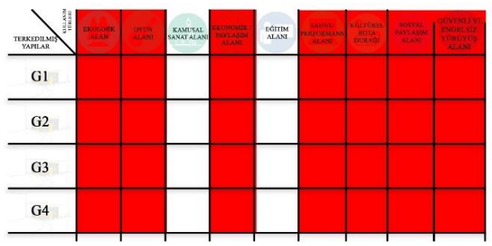

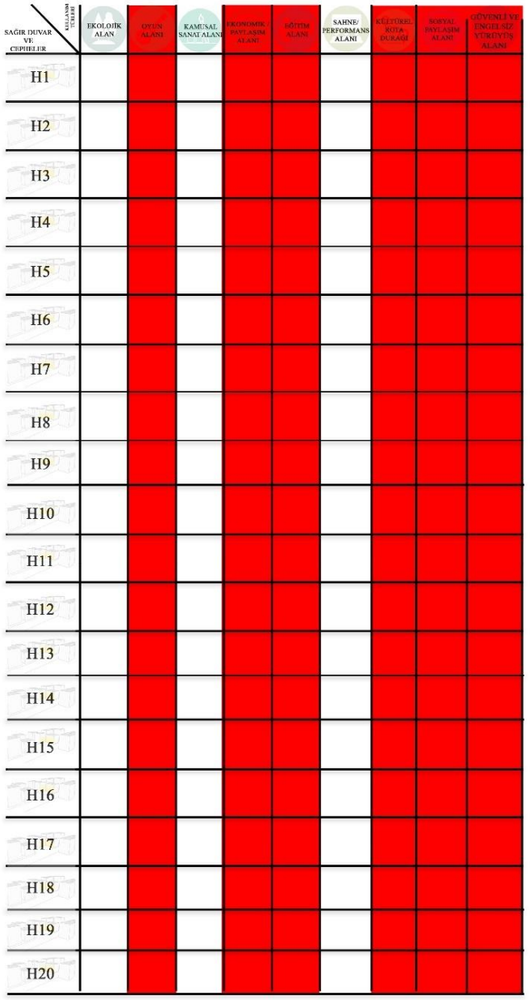

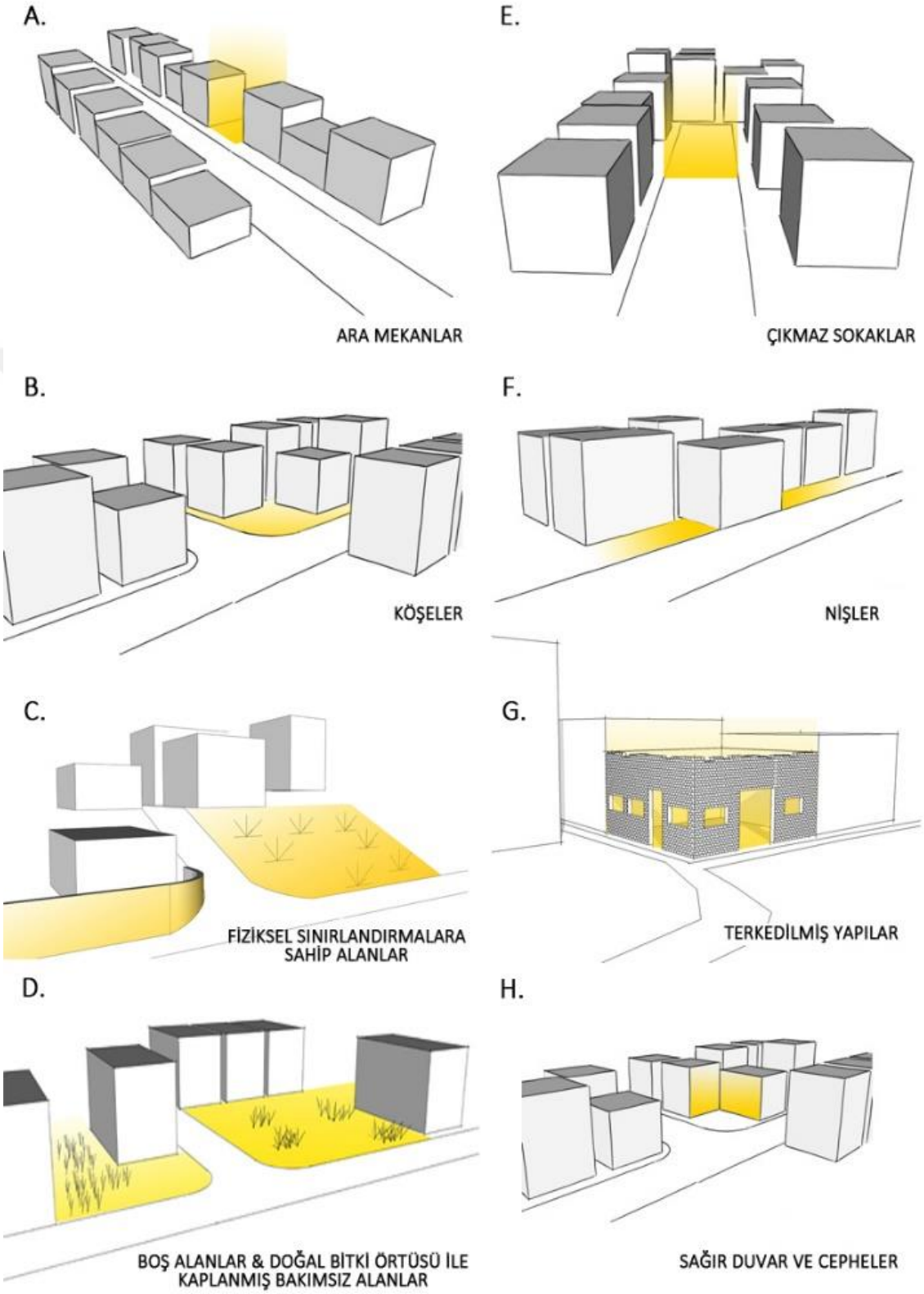

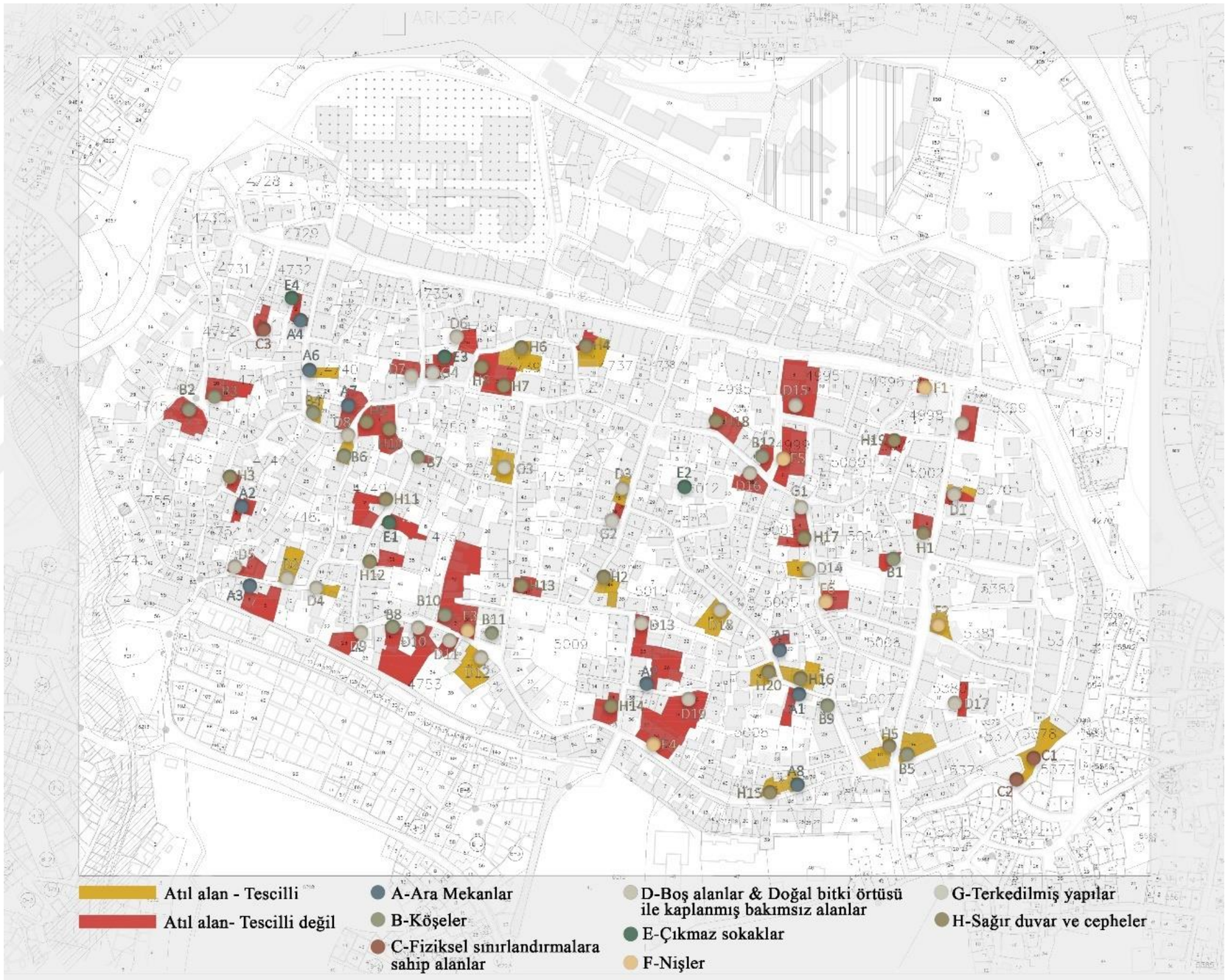

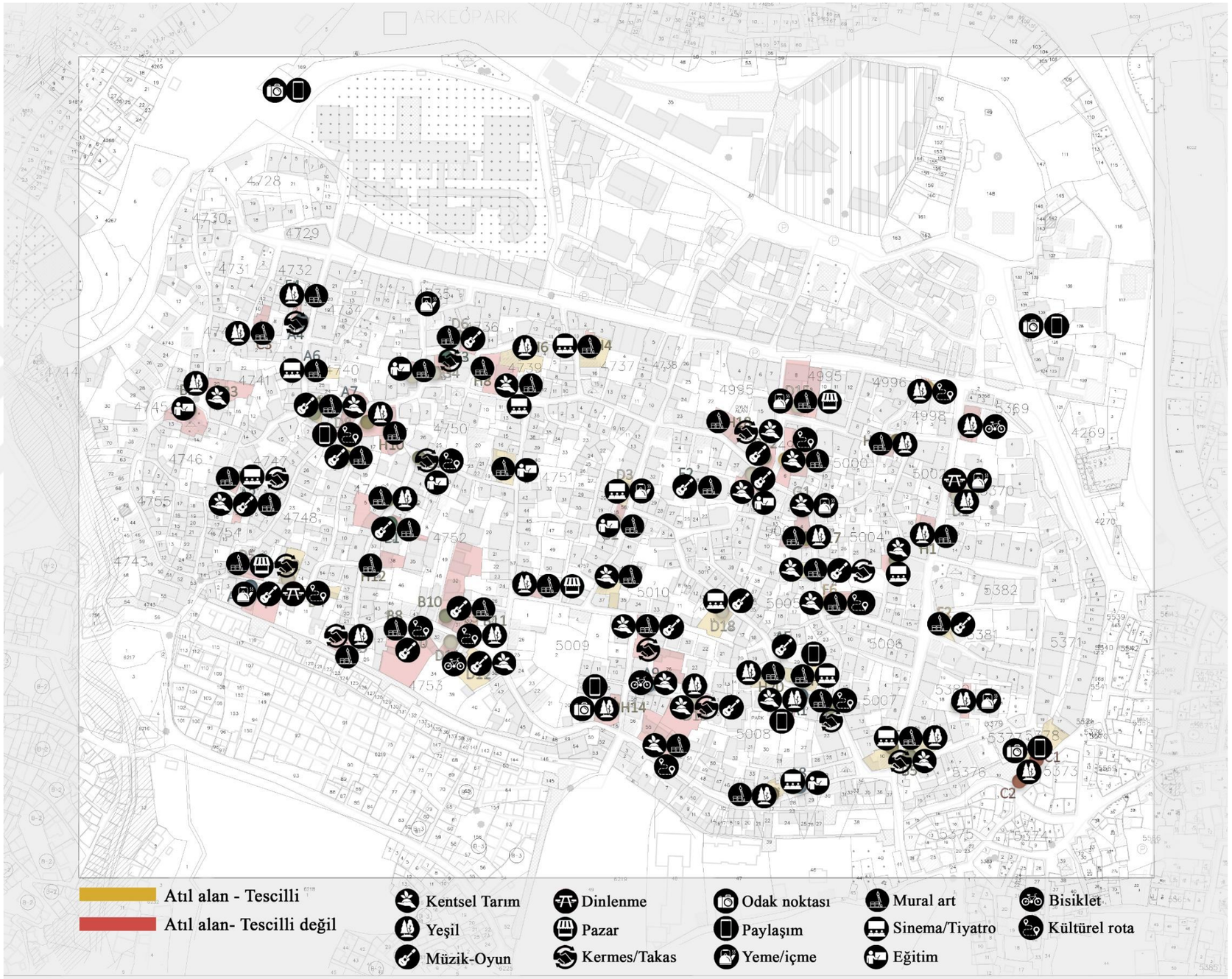
EK 3 Hisar Bölgesi atıl alan türleri

EK 4 Hisar Bölgesi atıl alan haritası

EK 5 Hisar Bölgesi'nde bulunan kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri

EK 6 Tasarım oyunları atölye çalışması sonuç ürünü, kentsel atıl alanların kamusal mekan potansiyelleri

